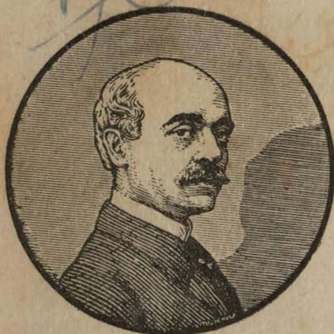
PETRE V. HANEŞ

V. ALECSANDRI

LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

CLASA VI-a SECUNDARĂ

Carte aprobată de Onor. Minister al Instrucţiunii Publice cu Nr. 579 din 27 Iunie 1935

EDIŢIA X-a

Editura „Tipografiile Române Unite", S. A.
Bucureşti, VI – Calea Rahovei Nr. 42

2 — I — 1935 24.540

PETRE V. HANEŞ

LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

Clasa VI-a secundară

Ediţia X-a, aprobată de Onor. Minister al Instrucţiunii Publice cu Nr. 579 din 27 Iunie 1935

TAXA
TIMBRULUI DIDACTIC
DE 5%
pentru acest manual s'a plătit direct Casei Corpului Didactic conform deciziunei Nr. 5945/1934

Editura „Tipografiile Române Unite" S. A.
Bucureşti, VI — Calea Rahovei Nr. 42

2—I—1935 24.540

PREFAȚA EDIȚIUNII X-a

Noua programă analitică, scoțând din clasa VI-a problemele de istoria limbi și trecându-le în clasa VIII-a, dă putința să se studieze mai pe îndelete literatura veche, deși a adăugat studiul lui V. Alecsandri și al lui I. Ghica.

Dispunem în total de 80-90 lecțiuni tot anul. Nu va fi deci vorba de aprofundarea materiei în întregime, ci numai a unor părți mai principale. In genere va fi vorba numai de formarea gustului la școlari în direcțiunea literaturii românești dela origină până la Ion Ghica inclusiv.

Nu putem ajunge aici decât prin lecturi și interpretarea lor. Aceasta nu se poate face decât de elevi cu ajutorul profesorului lor.

Iată de ce manualul de față dă preferință lecturilor și lasă pe plan secundar teoria. E drept că la examene și examinări, teoria capătă importanță, totuși acesta nu este un motiv să falsificăm scopul și rostul literaturii. Literatura trebue s'o citim, s'o interpretăm, ca să ajungem la înțelegerea și simțirea ei. Cine, în loc să citească literatură, învață despre ea, își pierde vremea.

Nefericiți școlarii cari învață singuri literatura! Nu-i vor simți niciodată frumusețile, dacă nu sunt conduși de cineva, de un cunoscător, de profesor; iar acestuia îi trebue un material bine ales, pe baza căruia să poată apoi înfățișa scriitorii în adevărata lor lumină: manualul de față vrea să îndeplinească acest rol.

Petre V. Haneș

București August 1935.

PROGRAMA ANALITICĂ DE LIMBA ROMANĂ

INSTRUCŢIUNI

I. Scopul învăţământului limbii şi literaturii române este să deprindă pe elevi a scrie şi a vorbi româneşte şi a-i integra, ca sentiment, cugetare şi voinţă, în totalitatea neamului din care fac parte. Ţinta trebue să fie deci o cât mai desăvârşită stăpânire a limbii, o vie pătrundere a valorilor culturale ce se desprind din limba, arta şi puterea de vieaţă a neamului românesc.

Acest scop va fi atins prin cunoaşterea precisă a formelor corecte şi caracteristice ale lexicului, morfologiei şi sintaxei, cum şi printr'o lectură cât mai bogată şi intensivă.

Spre a ajunge la asemenea deprinderi, se va tinde necontenit a face pe elevi:

1. Să citească expresiv, însuşindu-şi o dicţiune corectă; 2. Să capete dragostea de a citi singuri, spre a-şi putea forma şi desvolta gustul literar; 3. Să-şi poată exprima corect şi frumos ideile şi stările sufleteşti, atât prin viu graiu, cât şi prin scris; 4. Să aibă o cunoştinţă cât mai desvoltată şi cât mai precisă a vocabularului şi a construcţiilor originale.

II. Materia. Invăţământul limbii române în şcoala secundară va cuprinde, deci:

1. Citire; 2. Exerciţii de vorbire; 3. Cunoştinţe de gramatică şi limbă; 4. Teorie literară; 5. Istoria literaturii; şi 6. Compuneri.

Citirea va fi partea fundamentală pe care se vor sprijini exerciţiile de vorbire, teoria şi analiza literară şi compunerile.

Elevul trebue să înveţe să citească corect şi expresiv, să dobândească cunoştinţa unui număr însemnat de creaţii lite-

rare, atât române, cât şi străine, în traduceri bune, spre a se putea lămuri asupra genurilor şi curentelor literare.

2. Exerciţiile de vorbire vor consta din: *a)* reproducerea liberă a bucăţilor de citire; *b)* recitări de poezii; *c)* întrebări şi răspunsuri cât mai precise în legătură cu cunoştinţele de desvoltarea unor teme luate din materia citită ori de aiurea, cu sau fără plan dat de profesor.

3. Cunoştinţele de gramatică şi de limbă se vor referi la: *a)* categoriile gramaticale; *b)* sintaxa şi ordinea cuvintelor din propoziţie: *c)* expresiile particulare limbii româneşti; *d)* exerciţiile de sinonimie şi de nuanţă a cuvintelor; *e)* evoluţia sensului unui cuvânt caracteristic.

4. Teoria şi analiza literară va cuprinde aprofundarea genurilor, a speciilor şi a principalelor curente literare, tot pe bază de lecturi.

5. Compunerile.

In cursul superior, compunerile vor fi :

a) Analize de opere literare citite şi dări de seamă asupra lor; *b)* caracterizări de persoane din vieaţa reală sau din diferite opere literare; *c)* caracterizări de opere citite; *d)* povestiri simple sau dialogate din vieaţa şcolară; *e)* disertaţii; *f)* culegeri de particularităţi sintactice şi expresiuni literare din limba vie şi din autori

Compunerile se vor face, în primii ani, mai ales în clasă.

6. Istoria limbii române va cuprinde :

a) Originea limbii şi evoluţia ei; *b)* dialectele limbii române; *c)* formarea limbii literare.

7. Istoria literaturii române :

a) Istoria literaturii religioase şi istorice vechi; *b)* istoria literaturii moderne; *c)* istoria literaturii contemporane, până în zilele noastre. (Aceasta se va face mai ales ca lectură particulară şi numai din autorii consacraţi, ale căror opere nu contrazic rolul educativ al învăţământului).

III. Metoda. Pentru diferitele părţi ale cursului de limba română, se fac următoarele recomandări :

1. Citirea, care, alături de compunere, este temeiul întregului curs, se va face cu o deosebită grijă. Profesorul însuşi trebue să fie un model în această privinţă: să citească înaintea şcolarilor, regulat, în clasele inferioare şi, deseori, şi în cele superioare

Dela clasa III-a înainte, se vor da şi noţiuni elementare de teorie literară.

2 Exerciţiile de vorbire sunt menite să dea şcolarilor deprin-

derea de a expune uşor, corect, într'o desfăşurare ordonată, cu încredere în ei, dar în mod natural, ceeace au de comunicat altora.

Poeziile de recitat trebue să fie întâi citite de profesor. în clasă, ca model. Ele nu vor fi învăţate pe din afară decât numai după ce vor fi fost tratate în clasă ca orice bucată de lectură, şi deci vor fi fost bine pricepute şi simţite de elevi. Exerciţiile de memorizare se vor face tot în clasă, pentru a se deprinde elevii să memoreze urmărind ordinea logică a ideilor, nu numai a cuvintelor.

Nu se vor îngădui, nici în clasă, şi mai cu seamă la serbările şcolare, recitări de poezii tendenţioase ori bucăţi, în care se batjocoresc sau se ridiculizează clasele sociale, categorii profesionale sau naţiuni străine.

3. Compoziţiile.

Dela clasa IV-a înainte, lucrările scrise vor avea din ce în ce mai mult caracterul de compuneri, la care se va cere observare, reflecţie şi o înfăţişare estetică mai pronunţată. Această clasă e destinată în special compunerilor.

In ultimele clase, compunerile libere se vor cultiva, în deosebi, la şedinţele societăţii literare. Profesorul va da în totdeauna indicaţiile necesare.

Elevii vor fi îndrumaţi să se exprime simplu, nepretenţios, să se ferească de stilul bombastic, de frazeologie goală, de neologisme inutile, de barbarisme, de pronunţări şi de construcţii sintactice străine. Se va preţui în mod deosebit judecata independentă şi stilul personal, nu numai în lucrările de limba română, ci în orice fel de lucrare scrisă (şi la alte obiecte de învăţământ).

Cercetarea lucrărilor scrise trebue făcută conştiincios, cu interes de a corija pe şcolari, cu preocuparea de a face pe fiecare să deprindă îndemânare în scris, să capete încredere în puterile proprii, să dobândească plăcerea de a scrie.

Lucrările, ori părţi deosebit de bune din lucrări, se vor citi în clasă. Aprecierea profesoului se va arăta nu numai prin notă, ci şi prin sublinieri sau însemnări curente (cu un sistem de semne convenţionale explicat elevilor), şi, la sfârşitul lucrării, printr'o caracterizare în scris a însuşirilor sau a lipsurilor mai însemnate.

Lucrările, astfel cercetate, se vor înapoia curând, făcându-se asupra lor o dare de seamă în clasă, întâi o apreciere generală, relevându-se calităţile, apoi lipsurile, comune mai multora, şi, în sfârşit, greşelile tipice.

Caietele de compoziţii ale celor mai buni şcolari vor putea fi păstrate la cancelaria şcoalei şi eventual date la „expoziţii" de fine de an.

5. Teoria literară şi istoria literaturii.

Dela clasa IV-a înainte, dela consideraţiile de gramatică, se va înainta treptat la aprecieri stilistice, la priceperea originalităţii şi a frumuseţii cuvintelor, construcţiilor, din punct de vedere al sonorităţii, al puterii lor de a evoca imagini, al cadenţei şi al armoniei frazei.

Se vor face exerciţii pentru aflarea termenului celui mai propriu, a construcţiei cele mai corecte, a echivalenţelor, a nuanţelor, precum şi a deosebirii dintre cuvinte cu înţeles apropiat.

Se va deştepta simţul pentru diferenţele de ton în vorbire şi expresiile poetice. Se vor da scurte noţiuni asupra genurilor literare din care fac parte bucăţile sau operele citite în clasă.

Nu se va pierde însă niciodată din vedere că scopul principal, chiar în această parte a cursului, nu este catalogarea şi clasificarea scrierilor, terminologia şi definiţiile, ci îmbogăţirea sufletului tinerimii, prin cugetarea şi simţirea cuprinsă în operele sau bucăţile citite.

Tot astfel, cunoştinţele despre limbă, despre desvoltarea literaturii române, despre rolul şi valoarea operelor, a scriitorilor, a curentelor din diferite epoci nu trebue să aibă caracterul unor formule, aprecieri sau rezultate, învăţate de şcolari pe din afară, din carte, din spusele profesorului, sau din lectură particulară, ci cu îndrumările şi completările necesare ale profesorului şi ale manualului clasei, ele să fie crescute în sufletul şcolarilor din lectura directă a scriitorilor; să aibă temeiul în propria judecată şi simţire a şcolarilor.

Această cunoaştere proprie trebue să se întemeieze, atât pe lecturile din cursul inferior, cât şi pe cele din cursul superior, făcute în clasă şi acasă.

Operele mai întinse, de exemplu o epopee, o dramă, un roman, o povestire, trebue să fie cunoscute de şcolari şi să influenţeze asupra lor nu numai prin fragmente, ci prin cunoaşterea efectivă a lucrărilor în întregime. Cum aceasta nu se va putea face numai prin lectura în clasă — care ar obosi pe şcolari şi n'ar putea produce efectul aşteptat, dacă ar ţine luni de zile şi într'o tratare uniformă — se va recurge la sistemul conlucrării cu elevii. Opera întreagă va fi citită acasă de şcolari, cari se oferă, după o prealabilă indicare a liniilor ei gegenerale de către profesor. După aceea se vor expune şi se

vor discuta în clasă rezultatele la care s'a ajuns, întregindu-se, rectificându-se şi citindu-se în clasă, în întregime, pasaje sau scene importante din operă.

Pentru aplicarea cu folos a acestei metode, *lectura particulară* este indispensabilă. De aceea şcoala trebue să aibă, pe lângă o bibliotecă generală, şi biblioteci de clasă. Se va rezerva cel puţin o oră pe săptămână în clasa I-a şi II-a şi cel puţin o oră pe lună pentru celelalte clase, pentru controlul lecturii particulare a elevilor. In aceste ore se vor iniţia elevii şi asupra modului de organizare şi funcţionare a unei biblioteci.

6. Limba română trebue să fie o permanentă preocupare a întregului învăţământ secundar, ea fiind cel mai important mijloc în vederea scopurilor urmărite în şcoala secundară. Toate materiile cursului secundar vor trebui să vie în ajutorul profesorului de limba română, prin o exprimare corectă şi o ortografie îngrijită şi continuu supraveghiată. Din acest punct de vedere, limba română poate intra în corelaţie cu oricare alt obiect de studiu şi poate servi pentru întregirea tuturor cunoştinţelor.

Conferinţele metodice între profesori sunt chemate să asigurė aceste corelaţii şi să le facă cât mai rodnice.

7. In afară de educaţia naţională şi estetică, învăţământul limbii române va trebui să urmărească necontenit şi adâncirea filosofică a cunoştinţelor predate şi a lecturilor în clasă sau particulare.

Pătrunderea în structura limbii desvoltă cugetarea logică. Adâncirea operelor literare, reliefarea caracterelor pezentate de diferite personaje, analiza acţiunii şi discutarea genurilor literare, duc la cunoaşterea tipurilor psihologice şi pregătesc o temelie pe care se poate clădi, solid şi sigur, studiul filosofiei.

8. In afară de cele cuprinse în programă, profesorul va căuta să stimuleze şi activitatea proprie a elevilor în comunităţi de muncă, şezători sau şedinţe ale societăţilor de lectură. In aceste comunităţi se pot citi autori, cari nu se fac mai pe larg în clasă, sau opere mai importante din literaturi străine, se poate cultiva folklorul, stăruindu-se ca elevii să cunoască paralel cu materia clasei respective şi, potrivit acesteia, vieaţa sufletească a mediului căruia aparţin. Reliefarea formelor de limbă specifice acestui mediu, studiul scriitorilor localnici şi a literaturii populare ajută pe elevi să fie conştienţi de întreaga producţie literară a regiunii respective.

CLASA VI

(3 ore pe săptămână)

Literatura veche :

I. Literatura religioasă. Pe baza unor texte scurte, alese cu grijă din punctul de vedere al formei literare, se vor prezenta în câteva lecţii epocile de desvoltare ale literaturii religioase. Manuscripte: Psaltirea scheiană, Codicele Voroneţian, Codex Sturdzanus. Tipărituri: Coresi, Varlaam, Simion Ştefan, Dosofteiu, Biblia lui Şerban şi Antim Ivireanul).

II. Cronicarii: Ureche, Miron Costin, Neculcea, Stolnicul Const. Cantacuzino, Radu Popescu, D. Cantemir.

III. Literatura populară orală şi Cărţile poporane.

IV. Şcoala ardeleană: Micu, Şincai, Petru Maior, Budai Deleanu, Cipariu, Simeon Bărnuţ şi Andrei Mureşanu.

V. Văcăreştii, Conache, Cârlova, G. Lazăr (începuturile şcoalei româneşti), G. Asachi, Eliade Rădulescu.

VI. M. Kogălniceanu, Al. Russo, C. Negruzzi, N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, I. Ghica, V. Alecsandri.

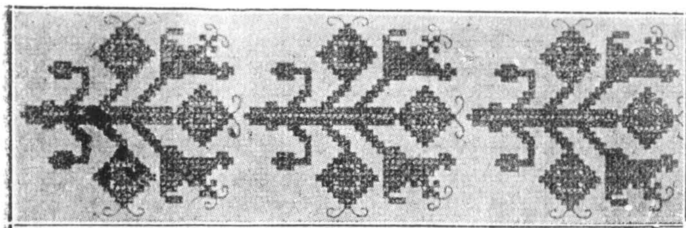
Lecturi particulare: I. Neculcea, Miron Costin, D. Cantemir, M. Kogălniceanu, Al. Russo, C. Negruzzi, N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri.

Exerciţii de vorbire: Dări de seamă despre o bucată sau operă citită.

Compuneri: Dări de seamă despre operele citite. Compoziţii în legătură cu operele citite.

Compoziţii libere.

Notă. — O oră pe lună cel puţin va fi consacrată cercetării în clasă a lucrărilor scrise.

INTRODUCERE

In clasa VI-a se studiază vechia literatură românească până la Ion Ghica și Alecsadri inclusiv.

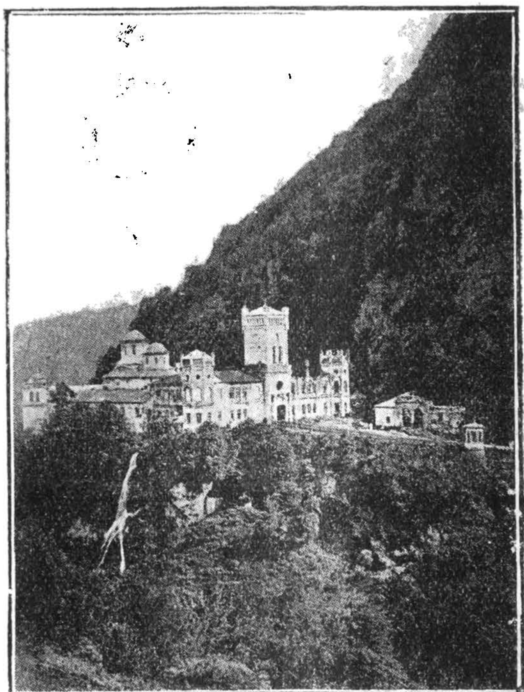
Prin literatură „românească" înțelegem opere „românești". Ni s'ar părea curios să fie altfel. Totuşi altfel era în vechime.

In evul mediu, în toată Europa se scria în evreeşte, elinește, latineşte, slavoneşte, cele 4 limbi sfinte. Foarte puțin se scria în alte limbi. De atunci a rămas multă vreme obiceiu la știința și literatura să se facă în aceste limbi. In occident se scria mai mult în latineşte, la noi în elinește și slavonește.

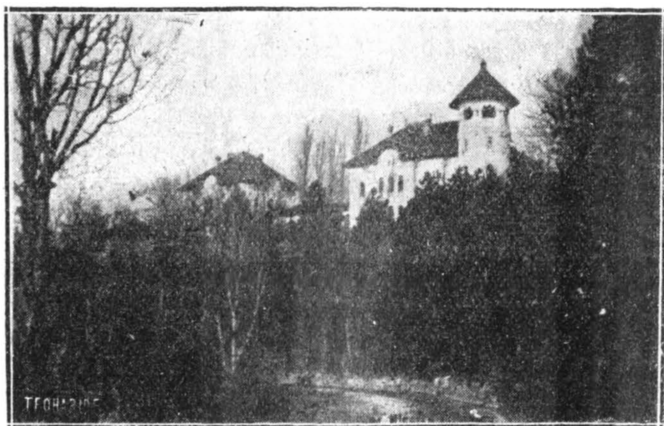
Cele mai vechi scrieri scrise sau publicate în țările noastre sunt cu caracter religios şi istoric. S'au scris la noi, pentru noi, de călugări din mânăstirile noastre, Tismana, Mânăstirea Dealu etc. din Muntenia, Bistrița, Putna, Pobrata, Neamț, etc. din Moldova, dar în limba slavonească. De sigur că s'au scris şi în latineşte, dar s'au pierdut, fiindcă au fost mai puține. Primii noştri cronicari vorbesc de pildă de un letopiset latinesc.

Cea dintâi carte tipărită la noi este un liturghiar. S'a tipărit la Târgoviște de Macarie în 1508. Este scris în slavoneşte. La 1510, tot Macarie tipărește un octoih, tot la Târgoviște. Şi octoihul este scris în slavoneşte. In aceeaşi limbă, un evangheliar la 1512, un molitvenic la 1545, un apostol la 1547, etc.

Cele dintâi letopisețe sau cronici dela noi sunt tot

Mânăstirea Tismana

Mânăstirea Dealu

Biserica Mănăstirii Neamțu.

Biserica Mănăstirii Putna.

slavonești. A fost scrise în mănăstirile Bistrița (jud. Neamț), Putna, etc.

Ne vom ocupa numai de operele scrise românește.

Alfabetul vechiu.

Alfabetul slavonesc se compune din 42 semne, care au fost toate adoptate și de Români pentru limba lor.

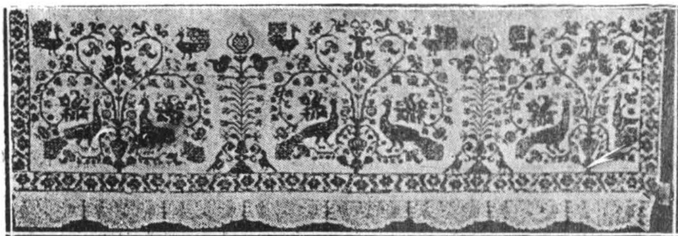
Semnele au numiri speciale, care nu sunt altceva decât cuvinte din limba slavonească începătoare cu acel semn; de pildă **а** se numește **az**, care în slavonește însemnează „eu“.

Cele 42 semne în ordinea alfabetică sunt acestea:

1. а, азъ (eu) = **a**
2. б, боукъı (literă) = **b**
3. в, види (știu) = **v**
4. г, глаголи (cuvinte) = **gh**
5. д, добро (bun) = **d**
6. є, ѥстъ (este) = **e**
7. ж, живѣте (trăiți) = **j**
8. ѕ, ѕѣло (foarte) = **dz**
9. з, землꙗ (țară) = **z**
10. и, иже (care) = **i**
11. і = **i** [1])
12. к, како (cum) = **c**
13. л, людиѥ (oameni) = **l**
14. м, мъıслите (gândiți) = **m**
15. н, нашъı (al nostru = **n**
16. о, онъ (acela) = **o**
17. п, покои (pace) = **p**
18. р, ръци (spune tu) = **r**
19. с, слово (cuvânt) = **s**
20. т, тврдо (tare) = **t**
21. ȣ, оу, оукȣ învățat) = **u**
22. ф, фрътъ (însemnare necunoscută) = **f**
23. х, херъ (însemnare necunoscută) = **h**
24. ѡ, ѡтъ (din) = **o**
25. ш, ша = **ș**
26. щ, ща = **șt**
27. ч, чръвъ (vierme) = **c** (e)
28. ц, ци = **ț**
29. ъ, ѥръ = **ŭ, ă, â** [2])
30. ъı, ѥръı = **î** [2])
31. ь, ѥрь = **ĭ, ŭ** [2])
32. ѣ, ѣтъ = **e, ea**
33. ю = **iu**
34. ꙗ = **ia**
35. ѥ = **ie**
36. ѧ = **ĭa**
37. ѫ = **î, în, ă**
38. ꙟ = **î, în**
39. ѱ, ѱи = **ps**
40. ѯ, ѯи = **x** [3])
41. ѳ, ѳита = **th** [3])
42. ѵ, ѵжица (fuscei) = **y** [3])

---

[1]) acesta se întrebuințează înainte de vocală.
[2]) în numele acestor litere, litera se găsește la sfârșitul lor.
[3]) aceste semne se întrebuințau numai în cuvinte de origină grecească.

Broderie Românească.

I. Literatura Religioasă

A. Manuscripte.

1. Psaltirea Scheiană.

Explicări introductive. — Acest manuscript cuprinde Psalmii lui David (151) în traducere românească şi zece cântări religioase. A fost în stăpânirea lui G. Asachi, dela care a trecut la D. C. Sturdza-Scheianu, numit aşa după moşia sa Scheia, din judeţul Roman. De aci numele de Psaltirea Scheiană.

Lecturi. — Din psalmul 67.

Textul.	*Inţelesul.*
Domnul deade cuvântu ce dulce spuru cu silă multă.	Dumnezeu ne-a dat cuvânt dulce şi noi îl spunem cu silă multă.
Impăratului silnicu iubitului cu frumseţea caseei se imparţă fălosu.	Impăratul silnic la iubirea de aproapele se laudă în schimb cu frumuseţea casei (nu pune preţ pe ale sufletului).
Deca durmiretu pre mijloc de hotaru arepile porumbului argintite şi în mijlocu de umerele lui în lucire de auru.	Dacă dormirăţi in mijlocul hotarului, vedeaţi porumbielul argintiu, iar mai departe îl vedeaţi de aur.

Cându împarte de ceru înpărații spr'insu înneao-se în Selmonu.	Când împărații îi fac parte și lui de cer, se înzăpezește în Selmon.
Pădurea zeului pădurea grasă.	Pădurea lui D-zeu e bogată.
Derep ce vă pare pădurile închiegate? Pădurea ce dulce vru zeul se vinie într'însa; că Domnul întră pără în cumplit.	De ce vă par pădurile închegate? Pădurea în care cu plăcere D-zeu vru să vină; că Domnul intră până în adânc.

Explicări. — In manuscript, cuvintele sunt scrise legate unul de altul, cu întreruperi din când în când *(scriptio continua).*

Particularități linguistice :

1) *u* final *întreg : cuvântu, spuru* (spunu), *durmiretu* (domirăți), *hotaru, auru, cându, ceru* sau *înjumătățit : împăratulŭ, silnicŭ, folosŭ, mijlocŭ,* etc.
2) *Rotacism (n* intervocalic shimbat în *r) : spuru* (spun), *pâră (până).*
3) Grupul *ni* încă netrecut la *i : vinie* (vie).
4) Genitivul femenin singular în *-eei : caseei* (casei)
5) Verbul *a se însea* (a se înzăpezi).

2. **Codicele Voronețian.**

Explicări introductive. — Acest manuscript nu e complet: îi lipsesc începutul și sfârșitul și unele foi din mijloc. Așa cum este el cuprinde: 1) Faptele Apostolilor, capitolele XVIII—XXVIII aproximativ; 2) o epistolă a apostolului Iacob; și 3) două epistole ale apostolului Petru.

A fost descoperit în anul 1871 de profesorul Gr. Crețu, pe atunci la gimnaziul din Huși, cu prilejul congresului organizat de studenții români la Mânăstirea Putna din Bucovina, dela întemeierea căreia se împlineau 400 de ani. Profesorul Crețu l-a arătat lui I. G. Sbiera, profesor la Universitatea din Cernăuți. Acesta l-a publicat cu studiile necsare în 1885.

Lecturi. — Inceputul manuscriptului (din capitolul 18).

Textul.	*Inţelesul.*
Obida rea, o Iudei, după cuvântu amu fire-aş ascultându voi.	Iudei, v'aşi îngădui vouă obida rea.
Iară se întrebari sâmtu şi de cuvente şi de numere şi de legiea voastră, voi vedeţi înşivă, giudeţu eu acelora nu voiu se fiu.	Iar dacă sunt întrebări despre cuvinte, nume şi legea voastră, vedeţi voi înşi-vă, eu nu vreau să fiu judecător pentru aceste lucruri.
Şi-i goni di în giudecătoare.	Şi-i goni dela judecată.
Deci priînseră toţi Elenii Sostena începătoriulu zborului şi-l bătea înraintea giudecătoareei şi nemică de acelea Galionu nu-şi socoti.	Deci toţi Elenii prinseră pe Sostena, organizatorul adunării, şi-l băteau în faţa judecăţii şi lui Galion nimic nu-i păsa de acestea.

Explicări. — In original, cuvintele dintr'o propoziţiune sau frază până la punct sunt scrise împreunat, ca şi cum ar fi un singur cuvânt *(scriptio continua).*

Particularităţi linguistice :

1) *U* final întreg : *cuvântu, amu, ascultându,* etc.

2) *Gi* în loc de *j : giudeţu, giudecătoare.*

3) *Rotacism (n* intervocalic trasformat în *nr) : înraintea* (înaintea).

4) Cuvinte fără utilitate, ca *amu,* traducând particula slavonească *bo,* de asemenea fără utilitate în textele slavoneşti.

5) Pluralul dela *întrebare* fără *ă (întrebari).*

6) Conjucţiunea *se* în loc de „dacă“, din latinescul *si.*

Vechimea Psaltirii Scheiene şi a Codicelui Voroneţian. — Amândouă aceste manuscripte sunt còpii făcute în veacul al XVI-lea după nişte traduceri din slavoneşte în româneşte din veacul al XV-lea.

Codicele voronețian a fost scris de un singur copist. Psaltirea Scheiană, de trei copiști: primul a copiat vreo 20 foi, al II-lea vreo 180 și al III-lea vreo 50. Primul copist a făcut schimbări; al II-lea copist a făcut și el, dar mai puține; al III-lea, mai multe.

3. Codex Sturdzanus.

Explicări introductive. — Acest manuscript cuprinde bucăți religioase populare (Legenda Duminicii, Legenda lui Avram, O predică, Călătoria Maicii Domnului la iad, Apocalipsul apostolului Pavel, Cugetări în ora morții), copiate pe la 1550—1580 de preotul Grigore din Măhaci, sat pe malul drept al Mureșului, mai sus de Turda. A fost în posesiunea lui D. A. Sturdza, care l-a pus la dispozițiunea marelui nostru învățat B. P. Hasdeu, ca să-l studieze. Acesta l-a publicat împreună cu un admirabil studiu în publicațiunea sa „Cuvinte din Bătrâni", tom. II, dându-i numele de Codex Sturdzanus.

Lecturi. — Legenda Duminicii (Inceputul).

Povestia sfintee dumireci. Scriptura Domnului nostru a lui Iis. Hs.

Scriptura din ceriu a d(omnu)lui nostru a lui Iisus Hs. Au lăsatu den ceriu la Irusalimu cuvântu și spunerea cu frică mare. La ceatatea Irusalimului, la scaunul sfântu, cădzu o piatră den ceriu; mică era și în vedere, însă nime nu o putia râdica. Adonară-să patriarșii și călugării și preuții de stătură în trei dzile și în trei nopți spre rugă. Rugară Dumnădzău și grăi glas din ceriu de dzisă așa: luoți piatra! Deci o luo petra patriarhul cel mare de o desveace. Intr'însă află u carte. Căutară carte; cartea dzise așa: Vedeți, fii oamenilor! că ainte treimeș o carte la voi, iară voi nu o credzutu; tremeșu și a doa cartea, iară nu și vă încredzut cuvântului meu; treimeș și a treia scrîptură: multe lucrure și seamne lăsaiu spre voi, e voi no și vă încredzut și no vă pocăit, nece cuvântul îngerului meu n'ați ascultatu, nece înțelesetu. Ceriul și pământul se va schimba, iară cuvântulu meu no va trece în veacu...

Nu știți, neînțelepțiloru, că sfânta dumeînrecă merse

arhaggelu [1]) Gavrilu în cetatea Naza(re)tolui de spuse ceii fete prea-curate că va naşte Hs? Sfânta domerecă mă botedzaiu la apa Iordanului cu sfântulu Ioanu şi miru sfântu vă dediu voao lege; e voi scriptura n'o ţinreţi şi nu ascultaţi.

Particularităţi linguistice.

1) *U* final *întreg*: *lăsatu, cuvântu, tremeşu, ascultatu, neînţelepţiloru, înţelesetu* (înţelesărăţi), *sfântu.*

înjumătăţit: *credzutŭ, cuvântulŭ, Ioanŭ*;

dispărut: *scaunul, oamenilor, încredzut*, etc.

2) *Rotacism*: *dumireci* (dumineci), *ţinreţi* (ţineţi), *domerecă* (duminică).

3) Sunetul *dz*: *cădzu, Dumnădzău, dzisă, dzise, credzutu, botedzaiu.*

4) Labialele păstrate: *piatra* (nu „chiatra").

5) Forme de perfect simplu dispărute: *desveace* (desfeace, desfăcu); *feace* corespunde perf. latinesc *fecit, credzutu* (crezurăţi), *încredzut* (încrezurăţi), *înţelesetu* (înţelesărăţi).

6) Conjuncţiunea *e* (din latinescul *et*) în loc de *şi.*

B. Tipărituri.

1. TIPĂRITURILE LUI CORESI

a) *Evangheliarul din 1561.*

Zise Domnul ucenicilor lui, adecă eu tremit voi ca oile pre mijlocul lupilor, fiţi amu înţelepţi ca şarpele şi întregi ca porumbii, luaţi-vă aminte de oameni, da-vor amu voi în gloate, şi săborul a lor bate-vor voi şi înaintea vlădicilor şi împăraţilor duşi veţi fi peîntru mine, întru mărturiea lor şi limbilor, când duce-vor voi, nu vă grijireţi cum sau ce veţi grăi.

Da-se-va voao în acela ceas ce veţi grăi nu voi amu vreţi fi grăind, ce Duhul tatălui vostru grăi-va întru voi, da-va frate pre frate pre moarte, şi tatăl feciorul, şi sculase-vor feciorii pre părinţi, şi ucide-vor ei, şi veţi fi urîţi derept numele mieu, cela ce va răbda până în

[1]) Se citeşte *arhanghel.*

sfârşit acela mântuit va fi. (C. Erbiceanu, *Tetravanghelul Diaconului Coressi*, Bucureşti, 1889, pag. 19—20.

Explicări. — Litera *dz* nu mai este întrebuinţată; peste tot întâlnim pe *z*.

Nu vă grijireţi, forma negativă de imperativ, ne mai întrebuinţată azi decât rar de tot prin unele sate (Mehedinţi, Vâlcea); ea provine din imperfectul subj. latinesc.

A sărutu, cu sens de „a saluta".

Epilogul Evangheliarului dela 1561.

Cu vrerea tatălui şi cu ajutoriul fiului şi cu sfârşitul duhului sfânt, în zilele măriei lui Ianăş Crai, eu jupânul Hanăşu Beagneru de în Braşovu amu avutu jelanie peîntru sfintele cărţi creştineşti teroevanghelii şi amu scrisu aceaste sfente cărţi de învăţătură, să fie popilor rumâneşti să înţeleagă, să înveţe Rumânii cine-s creştini, cumu grăiaşte şi sfântulu Pavelu apostol cătră Corinteni 14 capete: în sfânta beseearecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţelesu decâtu 10 mie de cuvinte neînţelease în limbă striină. După aceia vă rugămu toţi sfenţi părinţi, oare vlădici, oare episcopi, oare popi, în cărora mână va veni aceste cărţi creştineşi, cumu mainte să cetească, necetindu să nu judece, neci să săduiască. Şi cu zisa jupânului Haneşu Beagneru, scris-amu eu diiaconu Coresi ot Târgovişte şi Tudoru diiacu. Şi s'au începutu în luna lu Mai 3 zile şi s'au sfârşitu în luna lu Ghenarie 30 zile. Vâ leato 7 mie 69 în cetate Braşovu.

Explicări. — *Să săduiască*, să vorbească de rău.

Ot, prepoz. slavonească, însemnează „din".

Lu, forma populară pentru „lui".

7069—5508—1561.

b) *Tâlcul Evangheliilor dela 1564 (Epilogul).*

Dreptu aceaia amu scosu de ain tipăritu tetroevanghelul şi praxiul rumâneşte. După aceaia deca amu văzutu jelaniea a mulţi preuţi de tâlcul evangheliilor cum să poată şi ei propovedui şi a spune oamenilor învăţătură după cetitul evangheliei, aşa amu aflatu aceaste tâlcure ale evangheliilorù pre duminecі prespre anu, scoase de în scriptura prorociloru şi apostolilor şi celor sfinţi părinţi. Şi deaca-mu cetitu, bine amu ispi-

Кꙋ врѣрѣ татълꙋи шй кꙋ ажꙋторюль
фїюлꙋи шй коу съврьшитꙋль дꙋхꙋлꙋи
сфнть · ꙟ зилеле Мърїеи лъ ꙗнъшь
краи · єꙋ жꙋпънꙋ ханъшь бєгнерь де
брашовь ам авꙋть желанїе пентроу
сфнтеле кърци крещинещи те троєꙋа ·
ши ам скрисъ ачесте сфенте кърци де
ꙟвъцатꙋрь · съ фїе попилѡр рꙋмънещи
съ ꙟцелагъ съ ꙟвецє рꙋмъни чи съ
крещини · кꙋм грѣꙗще ши сфнтꙋль
павель апль кътръ коринтѣни дї капе
те ꙟ сфнта бесѣрекъ маи бине єсте а грѣи
чинчи кꙋвинте кꙋ ꙟцелесъ декъть і
мїє де кꙋвинте неꙟцелесе ꙟ лимбъ стрїи
нъ · дꙋпъ ачѣꙗ ръгꙋмъ тоци сфен
ци пърици оаре влъдичи оаре єпкпы
оаре попи · ꙗкъ ръ да мъна вавени аче
сте кърци крещинещи кꙋ мъните съ че
тѣскъ нечетиндꙋ съ нꙋ жꙋдече не съсе
дꙋмскъ · ши кꙋ зиса жꙋпънꙋлꙋи хане
ш бегнерь · скрисамь єꙋ дїакон коресї
ѡт тръговище · ши тꙋдор дїакь ·
ши съ ꙟчепꙋть лꙋна лꙋи мае г зиле ши
съ съвършить лꙋна лꙋи генꙋарїе а зиле
въ лѣто з мїє ѯѳ ꙟ четате брашовь ·

Epilogul Evangheliarului Românesc din 1561
(după „Bibliografia Românească veche")

titu şi socotitu şi amu aflatu că toate tâlcuescu, adevează şi întărescu cu scriptura sfântă şi mie tare plăcură; şi amu scrisu cu tipariul voao fraţiloru. Unde ceartă această carte pre vlădici, episcopi, popi, călugări şi pre domni, nu ceartă pre cei buni, ce pre răi. Bunii să nu ia pre sine. Şi carii vor fi cu vină certaţi, ei să pocăiască şi să lase răutatea şi să îmble cu dereptate, aminu. Chelciugu şi banii pre acestu lucru înduratu-se-au a da jupînulu Foro Miclăuşu.

Explicări. — *Tetroevanghelul*, cele 4 evanghelii sau Evangheliarul dela 1561.

Praxiul, Faptele Apostolilor dela 1563.

Tâlcure, plur. vechiu p. „tâlcuri".

Ce, ci.

Chelciugu, cheltuiala.

c) *Psaltirea dela 1570 (Epilogul).*

Cu mila lu Dumnezeu, eu diaconu Coresi, deaca văzuiu că mai toate limbile au cuvântulu lu Dumnezeu în limba lor, numai noi Rumânii n'avămu, şi Hs. zice, Mathei 109, cine ceteaşte să înţeleagă şi Pavelu apostolu încă scrie la Corinthu, 155, că întru beseareca mai vârtosu cinci cuvinte cu înţelesul mieu să grăiescu ca ca şi alalţi să îmvăţu, decâtu untunearecu de cuvinte neînţelease într'alte limbi. Inceputu-se-au a se scrie aceaste sfinte Psăltiri în luna lu Fevruarie, 6 zile şi seau sfârşitu în luna lu Mai 27 zile, în cetate în Braşovu. Vâ leato [1]) 7078.

d) — *Apostolul.*

S'a tipărit la Braşov, după unii la 1563, după alţii la 1570. A fost găsit pe la 1884 în satul Lupşa din Munţii Apuseni ai Transilvaniei.

Cătră Ovrei tremeterea sfîntului apostulu Pavelu. Sîmbotă 1, postu.

După înainte vremia că Dumnezeu în multe chipure şi cu multă cinste au grăitu la părinţi preîn proroci,

---

[1]) In anul.

ceia de apoi într'acestea zile la noi au grăitu pentru a lui fii cela ce elu l-au pusu în moșie prespre totu, pentru acela și lumea au făcutu.

Ce pentru acela iaste lumina a lui cinste și chipulu alu lui lucru și poartă toate rândurele în putere cuvântului lui ș-au faptu curățiia păcateloru noastre preînelu singuru ; și elu au șezutu înadereapta scaunului înălțime, câtu fu mai cu cinste de câtu îngerii, că elu deîntr'înșii mai mare nume au dobânditu. Cătră acela îngerii întru întâi au grăitu că tu ești alu mieu fii și eu astăzi tine amu născutu, și iară eu voi fi lui părinte acela va fi mie fecioru : e cându iară va duce întâiul născutu în lume, grăiaște elu și lui toți îngerii lu Dumnezeu se vor închina. Și cătră îngeri amu grăiaște adevăratu, că face ai lui îngeri duhure și slugile lui văpae de focu. Iară cătră fiul : scaunul tău, Doamne, întru vecie în vecie, toiagulu a ta împărăție, elu iaste uin toiagu dreptu ; că tu ai îndrăgitu dreptatea și ți-e urîtă nedreptatea. Dereptu aceia te-au unsu Dumnezeu Domnul tău cu untu de veselie mai vârtos de câtu soții tăi. Și tu, Doamne, pământu l-ai intemeiatu și ceriul cu mâinile tale l-ai faptu ; acelea vor trece, e tu veri rămânea și acelea toate vor învechi ca uîn vășmântu, și ca uîn postavu strînge-veri ia și se va schimba, iară tu același ți-ești și aii tăi nu vor scădea. (Coala 34, pag. 12—14).

Explicări. — *Pentru alu lui fii*, prin fiul lui.

Fapt (lat. *factus*), făcut.

E (lat. *et*), cu înțeles de *și*, *dar*.

Strânge-veri, pentru „strânge-vei".

Acuzativul fără „pe": „astăzi tine amu născutu".

Aii, anii.

e) *Psaltirea slavo-română (1577).*

...(pămâ)ntului.—
Dreptu aceaia nu voru învie necurații județu,
nici greșiții întru sfeatulu dereptiloru,
că știe Domnulu calea dereptiloru
și calea necuraților peri-va.

Cânteculu lu Davidu nu adaus (u de) Jidovi, alu doilea.

(Derept ce rânjiră limbile
și oamenii g(răir)ă în deșertu ?

Inainte stătură înpărații pământului
și domnii adunară-se depreună
spre Domnulu și pre Hristosulu lui.
(B. P. Hasdeu, *Psaltirea lui Coressi, 1881*, vol. I, pag. 3).

Cu mila lu Dumnezeu eu diaconu Coresi, deacă văzuiu că mai toate limbile au cuvântulu lu Dumnezeu în limba lor, numai noi Rumânii n'avămu, și Hristos zise, Mathei 99: cine cetește să înțeleagă; și Pavelu apostolu încă scrie, la Corintu 155, că întru beseearecă mai vrătos cinci cuvinte cu înțelesulu mieu să grăescu, ca și alalți să învățu de cătu uîntunearecu de cuvinte niînțelease într'alte limbi. Dereptu aceia, frații miei preuțiloru, scrisu-v'amu aceaste psăltiri cu otveatu de amu (de amu) scosu de psăltirea srăbească pe limbă rumânească, să vă fie de înțelegătură și grămăticilor. Și vă rog ca frații miei, să cetiți și bine să socotiți, că veți vedea însivă că e cu adevăru. Vâ leato 7085.
(B. P. Hasdeu, *Psaltirea lui Coresi*, Buc. 1881, p. 443—444).

Explicări. — „Vâ leato", la anul 7085—5508=1577.

Intunerec, cu înțeles de „multe", „sumedenie", fiindcă și cuvântul slavonesc are aceste două însemnări: *întunerec* și *mulțime*.

Otveat, traducere.

Srăbească, în loc de „sârbească", după influența scrierii slavone; înțelesul e de „slavonească".

f) *Cazania* sau *Tâlcul Evangheliilor din 1581.*

Zise domnulu cându va veni fiulu omenescu în slava lui și toți sfinți îngeri cu nusulu, atunce va șădea la scaunulu slaveei lui și se vor aduna înaintea lui toate limbile. Și va alege ei unulu dealaltu ca uîn păstoriu alege oile deîn capre. Și va pune oile de-a-dereapta lui, iară caprele de-a-stânga. Atunce va zice împăratulu celora de-a-dereapta lui, veniți blagosloviții de părintele

mieu de moșteniți ce e gătită voao împărăția deîn tocmeala lumiei. Flămânzii și-mi deadetu mâncare, Insetoșai și mă adăpătu. Striinu era (= eram) și mă dusetu. Dezbrăcatu era și mă îmbrăcatu. Lângedu era și mă socotitu. In temniță era și venitu cătră mine. Atunce voru răspunde lui derepții de voru grăi: doamne, cându te-am văzutu flămându și te-am săturatu, sau setosu și te-am adăpatu; cându te-am văzutu striinu și te-amu dus sau dezbrăcatu și te-amu îmbrăcatu; cându te văzumu lângedu sau în temniță și venimu cătră tine. Răspunse împăratulu zicându loru: adevăru grăescu voao că făcutu unora aceștea frați ai miei mai mici, mie făcutu. Atunce va zice și acelora de-a-stânga lui: duceți-vă dela mine bleștemațiloru în foculu veciloru ce e gătitu dracului și îngeriloru lui. Inflămânzii și nu-mi dedetu mâncare; înșetoșai și nu mă adăpatu; striinu era și nu mă dusetu; golu era și nu îmbrăcatu mine; lânged era și în temniță și nu socotitu mine, Atunce vor răspunde lui și aceia grăindu: doamne, cându te-amu văzutu flămându sau setosu sau striinu sau golu sau bolnavu sau în temniță și n'amu slujitu ție. Atunce va răspunde loru grăindu: adevăru grăescu voao că nu făceați unora de aceşti mitutei, nece mie făceați. Și voru merge aceia în munca veciloru. E derepții în viiața de veacu. (Coala 2, pag. 10—11).

Explicări. — *Nusul*, dânsul.
Limbile, popoarele.
Tocmeala, întocmirea.
Lumiei, lumii.
Deadetu, formă veche de perfect în loc „deterăți".
Persoana I-a a imperfectului nu avea în sec. al XVI-lea *m* la fine (*era* = „eram").
Adăpatu, dusetu, socotitu pentru „adăparăți", „duserăți", „socotirăți".
Mitutel, mititel.

2. NAȘTEREA LITERATURII SCRISE IN LIMBA ROMÂNEASCĂ.

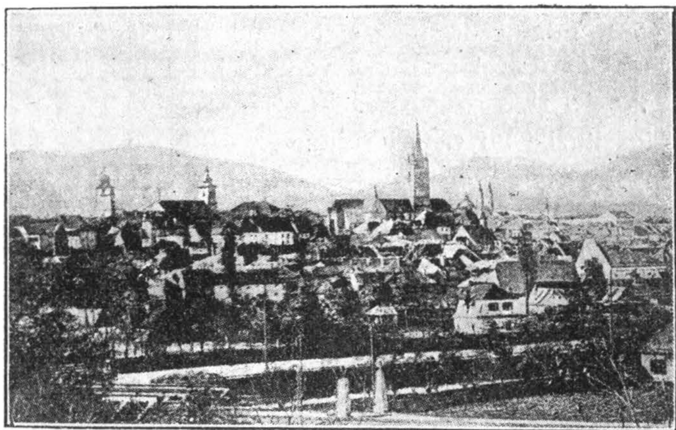
Cel mai vechiu act în limba românească este o scrisoare a unui boier sau negustor Neacșu din Câmpulung (Muntenia) și poartă data 1521.

Cele mai vechi cărți sunt din veacul al XVI-lea: unele manuscripte, altele tipărite.

Cele manuscripte se cunosc sub numele de „Codicele Voronețian", „Psaltirea Scheiană", „Psaltirea Voronețiană", „Psaltirea Hurmuzachi".

Cele tipărite sunt „Catehismul luteran" (1544) dela Sibiu, „Tipăriturile lui Coresi" și „Palia dela Orăștie" (traducerea unei părți din vechiul testament).

Cărțile au toate cuprins religios și sunt traduceri: Catehismul din nemțește, Tipăriturile lui Coresi din sla-

Sibiu (vedere generală)

vonește și Palia din ungurește și latinește. Tot din ungurește e tradus și Molitvenicul, adăugat la Tâlcul evangheliilor al lui Coresi (cel dintâiu).

Cărțile manuscripte n'au dată. Au fost însă scrise în veacul al XVI-lea, după niște originale din veacul al XV-lea, care n'au ajuns la noi.

In veacul al XV-lea sau poate chiar într'al XIV-lea s'au tradus în românește toate cărțile fundamentale ale bisericii creștine: evanghelia, faptele apostolilor, tâlcul evangheliei și psaltirea. Până la noi au ajuns doar faptele apostolilor în „Codicele Voronețian" și psaltirea în cele trei psaltiri amintite mai sus. Evanghelia și Tâlcul evangheliilor s'au pierdut.

Din punct de vedere linguistic, toate se caracterizează prin prezența rotacismului (a transformării lui *n* intervocalic în *nr* sau *r*, de ex. ‚biînre“ sau „bire“ în loc de „bine“), fie că s'au tradus într'o regiune unde se obișnuia această particularitate, fie că s'au tradus într'o vreme când peste tot la Nordul Dunării s'ar fi vorbit cu rotacism.

In veacul al XV-lea, acele cărți se cunoșteau toate; după ele și-a făcut Coresi tipăriturile sale între 1561 și 1581, înlăturând însă rotacismul și lăsându-se influențat de graiul pe care-l vorbea el, cel din regiunea Târgoviștei și a Brașovului.

Tipăriturile lui Coresi sunt:

1) *Tetravanghelul* sau *Evangheliarul din 1561*. Cuprinde traducerea celor 4 evanghelii.

2) *Apostolul* sau *Praxiul din 1563*. Cuprinde traducerea faptelor apostolilor.

3) *Cazania* sau *Evanghelia învățătoare* sau *Tâlcul Evangheliei din 1564*. Cuprinde traducerea explicării evangheliei.

4) *Psaltirea românească din 1570* cuprinde traducerea psalmilor lui David.

5) *Psaltirea slavo-românească din 1577*. Cuprinde traducerea psalmilor lui David față în față cu textul slavonesc.

6) *Cazania II sau Evanghelia învătoare* sau *Tâlcul Evangheliei din 1581*. Cuprinde traducerea explicării evangheliilor.

Tot din epoca lui Coresi este și *Palia dela Orăștie*. A apărut în 1582.

Limba românească scrisă are ca punct de plecare tipăriturile lui Coresi. Cărțile religioase ale acestuia, fiind singurele tipărite, s'au răspândit pretutindeni: și în Ardeal, și în Țara-Românească, și în Moldova, atât prin casele celor doritori de a citi cărțile sfinte, cât și

prin mânăstiri şi biserici. Pe aceste cărţi prin urmare au citit întâia oară româneşte strămoşii noştri, pe ele au învăţat puţinii din vremea aceea cari scriau.

Imprejurările în care limba românească a ajuns să fie întrebuinţată în scris, s'au explicat în patru feluri:

1. Datorim acest fapt propagandei catolice. Ca să atragă pe Români, catolicii ar fi pus să se traducă în româneşte cărţile încă din veacul al XIV-lea. Copii de pe acestea a fi deci „Codicele Voroneţian" şi cele trei psaltiri manuscripte citate mai sus.

2. Husitismului din Boemia datorim traducerea în româneşte a celor dintâi cărţi. Husitismul s'a întins din Boemia în Silesia, în Moravia şi în ţinuturile vecine, ca Maramureşul şi Bucovina. Husitismul cerea întrebuinţarea obligatorie în biserică a limbii fiecărui popor. De aci nevoia ca Românii husiţi să-şi traducă în româneşte cărţile sfinte. Husitismul apărând în veacul al XV-lea, tot atunci s'au tradus deci şi Codicele Voroneţian şi Psaltirile.

3. Luteranismul a provocat cele dintâi traduceri româneşti. Luteranismul, cu acelaşi principiu al întrebuinţării în biserică a limbii proprii, s'a întins la Saşii din Ardeal în veacul al XVI-lea. Ca să atragă pe Români la luteranism pe-de-o-parte, şi cu scop comercial pe-de-alta, Saşii au pus să se traducă în româneşte cărţile sfinte şi le-au tipărit, având tipografie la îndemână. Au găsit în Braşov pe diaconu Coresi, refugiat din Târgovişte pe vremea lui Mircea Ciobanul (1545—1553 şi 1557—1559) şi cu el au făcut cele 6 tipărituri despre care s'a vorbit mai sus. După această teorie, cărţile manuscripte (Codicele Voroneţian şi Psaltirile) sunt copii după tipăriturile lui Coresi şi nu originalele lor, copii făcute într'o regiune cu rotacism.

4. Limba românească s'ar fi impus dela sine în cărţi şi acte, ca o trebuinţă a populaţiunii. Pe măsură ce s'a

simțit mai multă nevoie de acte și de cărți, a fost firesc să se recurgă la limba înțeleasă de cei mulți, deci la limba lor vorbită, la cea românească, de oarece limbile latinească și slavonească le înțelegeau numai cei învățați, cei puțini.

3. MITROPOLITUL VARLAM 1580—1658.

a) *Date biografice.* — Cel dintâiu scriitor român, în înțelesul literar al cuvântului, poate fi considerat Varlam, mitropolitul Moldovei de sub Vasile Lupu. Era fiu de țăran și învățase carte românească și slavonească în mânăstirea Secul, unde a ajuns apoi egumen. A fost Mitropolit numai până la căderea din tron a lui Vasile Lupu; dar a trăit ca simplu călugăr în mănăstirea Secul până pe la 1658. Cât a fost mitropolit, a îndeplinit misiuni importante politice și culturale la Chiev, la Mitropolitul Petru Movilă, la hatmanul Cazacilor și la Matei Basarab, domnul Munteniei.

b) *Lecturi.* — *Din „Cazanie", Cuvântu cătră cetitoriu.*
Cu multu mai vârtos limba noastră românească, ce n'are carte pre limba sa, cu nevoe iaste a înțelege cartea alții limbi, și pentru lipsa dascălilor s'a învățăturei; câtu au fostu învățându mai de multă vreame, acum nice atâta nime nu învață. Pentr'aceea de nevoe mi-au fost, ca unu datornicu ce sintu lui Dumnedzău cu talantulu ce mi-au datu să-mi poci plăti datoriia macar câtu până nu mă duc în casa cea de lutu a moșiloru miei. Adunat-amu diîn toți tâlcovnicii sventei evangheli dascali besearicii noastre; și deac'am scrisu, arătat-amu Măriei Sale pravoslavnicului Domnu Io Vasilie Voivodul cu mila lui Dumnedzău Domnulu țării Moldovei. Măriia sa, ca unu Domnu creștin și blagocestivu și iubitoriu de beseareca, grijindu ca un stăpânu bunu de folosulu oiloru lui Hs., nu numai pentru ceale trupești, ci și pentru ceale sufletești, de unde sânguru Dumnedzău cu mâna sa cea puternică au arătatu măriei sale, spre

Кáрте Ромѫнѣскъ
де ѫвъцътѹръ дѹмѣнече
престе ан ши ла праздниче ѫпърътe-
щи. ши ла свѧнци Мари.
Кѹзнѣа ши кѹтоатъ келтѹiала
лѹй Василіє Воєводѹл.
ши домнѹль църъ Мо. дин мѹте
скриптѹри тълмъчитъ. дин лимба
словенѣскъ пре лимба Ромѫнѣскъ.
де Варлаам Митрополитѹл
де цара Молдовіи
Ѫ Тѹпаріѹль Домнѣскъ. ѫ Мънъстирe
а трій Свѧтили ѫ Ѩши. де ла Хс ахмг

„Carte Românească de învățătură“ de Mitropolitul Varlam —
Titlul (după „Bibliografia Românească Veche“)

acesta lucru îndreptătoriu, preaosvenţitul părinte Petru Maghila, fecioru de domnu de Moldova, Arhiepiscopu şi Mitropolitu Kievului, Haliciului şi a toată Rossia, carele pre pofta măriei sale au trimisu tipariulu cu toate meşterşugurile câte trebuescu; spre care lucru Măriia sa Domnulu, ce scrie mai sus, Io Vasile Voevodul, cu darul lui Dumnedzău, domnulu ţărâi Moldovei, cheltuială nesocotită spre totul lucrul tipăritu au datu. Si aşea cu darulu lui Dumnedzău, după începutu amu vădzutu şi svrâşitulu".

Laudă ţie Doamne cu îngerii dau
 cându svârşitulu acesta Dumenecilor amu.
Trei părţi ce sântu într'aciasta carte,
 unu Dumnedzău în trei feaţe svânta troiţă poartă.
Dumenecile cu a triodului sărbători,
 lunile cu a praznicelor învăţături.
Priimeaşte, Doamne, ca dela un păcătosu,
 să slujesc ţie în ciasta lume pân' voiu hi sănătos.
Să hie depururia cinstit şi lăudatu numele tău,
 iară eu dela inimă te mărturisesc cu condeiul meu.
Valuri multe râdică furtuna pre mare,
 mai vrâtos gândulu omului întru lucru ce are.
Nu atâta grijia şi frica începutului,
 cât grijia şi primejdia svârşitului.
Hie ce începutu de folos nevoinţa-lu arată.
 iară svârşitului a totu lucrul ia plată.
Lăudată să hie a lui Dumnedzău puteare,
 carea după începutu au dat şi svârşire.

(Predosloviile „Cazaniei" după *Bibliografia românească veche*, vol. I, 137—141).

c) *Informaţiuni literare.* — Mitropolitul Varlam a scris două opere:

1. *Cazania* sau, cu titlul exact, *Carte românească de învăţătură* (1643) şi

2. *Răspunsurile la Catehismul calvinesc* (1645). Prima este compilaţiune: a doua, operă originală.

1. Valoarea Cazaniei constă în aceea că a continuat, ca limbă, tradiţiunea stabilită de Coresi. Varlam era fiu de ţăran din Moldova şi vorbea prin urmare graiul popular moldovenesc. Totuşi nu pe acela l-a întrebuinţat în opera sa. Cărţile româneşti pe care le-a citit şi după care a învăţat să scrie au fost tipăriturile lui Coresi, aşa încât, după modelul lor, Varlam a întrebuinţat limba de acolo, fireşte perfecţionând-o şi lăsând să se strecoare doar puţine particularităţi dialectale. De aceea Cazania lui se apropie mai mult de limba tipăriturilor lui Coresi, decât de graiul moldovenesc, în ce priveşte scrierea cuvintelor şi a formelor gramaticale. Prin aceasta Varlam a contribuit la unitatea limbii literare, introducând şi în operele scrise şi tipărite în Moldova aceeaşi limbă din operele scrise în Muntenia. Aşa încât, deşi Principatul Moldovei era deosebit de al Ţării Româneşti, deşi graiul vorbit acolo se deosebea, cum se şi deosebeşte, de cei din regiunea Târgoviştei şi a Braşovului, totuşi în scrieri citim aceeaşi limbă; şi literatură română, chiar dela apariţie, se înfăţişează unitară din punct de vedere al exprimării gramaticale.

2. Cazania s'a răspândit nu numai în Moldova, dar şi în Ardeal şi în Ţara-Românească, contribuind astfel la unitatea de limbă şi de suflet între Românii din toată Dacia.

In Ţara-Românească a dus-o însuşi Varlam, când a fost în solie la Târgovişte, la Matei Basarab. In 1644, apare de sub teascurile Mânăstirii Dealului, Cazania începută la Govora. Ei bine, aceasta cuprinde în ea aproape întreaga Cazanie a lui Varlam.

3. La curtea lui Matei Basarab trăia, cum am văzut mai înainte, învăţatul Udrişte Năsturel. Intre acesta şi Varlam au fost sfătuiri despre ale bisedicii şi culturii. Udrişte Năsturel arată lui Varlam un catehism tipărit

la Alba-Iulia sau Bălgrad în 1640 sau 1642. Catehismul se tipărise de Unguri cu scop de a atrage şi pe Români la calvinism. Varlam, în calitatea lui de cap al bisericii moldovene, se şi hotărăşte să întâmpine primejdia şi scrie „Răspunsurile la catehismul calvinesc".

Indicaţiuni bibliografice. — *Cartea românească de învăţătură*, **Iaşi 1643.** *Cazanii*, Buc. 1894 (fragmente). — *Răspunsuri la catehismul calvinesc*, Suceava 1645.

4. SIMION ŞTEFAN

a) *Lecturi.* — *Din „Noul Testament".* — *prodoslovie către cetitori.*

Ce numai aciasta să ştiţi, că noi nu amu socotitu numai pe un izvod, ce toate câte am putut afla, greceşti şi sârbeşti [1]), şi latineşti, carile au fost izvodite de căturari mari şi înţelegători la carte greciască, le-amu cetitu şi le-amu socotitu, ce mai vârtosu ne-amu ţinutu de izvodulu gecescu şi am socotitu şi pre izvodulu lui Eronimu, carele au izvoditu dintâiu, din limba grecească, latineşte, şi amu socotitu şi izvodul slavonescu carele-i izvoditu slavoneşte din greciască, şi e tipăritu în ţara Moscului; şi socotindu aceastia toate vare care au îmblatu mai aproape de cartea greciască de pre aceia am socotitu, însă de cea greciască nu ne-amu depărtatu, ştiindu că Duhulu sfântu au îndemnatu evangheliştii şi apostolii a scrie în limba greciască testamentulu celu nou şi cartea greciască iaste izvodul celorlalte.

Aciasta încă vă rugăm să luăm aminte că Rumânii nu grăiescu în toate ţărâle într'un chip; încă neci într'o ţară toţi într'un chipu: pentr'aceia cu nevoie poate să scrie cineva să înţeleagă toţi, grăindu unu lucru unii într'un chipu, alţii într'altu chipu: au veşmânt, au vase, au altele multe nu le numesc într'un chipu. Bine ştim că cuvintele trebue să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii înblă în toate ţările, aşia şi cuvintele acelea sântu bune carele le înţelegu toţi. Noi dereptu aceia ne-

---

[1]) slavoneşti.

amu silit, de în cât am putut, să izvodim așia cum să înțeleagă toți; iară să[1]) nu vor înțelege toți, nu-i de vina noastră, ce-i de vina celuia ce au răsfirat Rumânii printr'alte țări, de ș'au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăescu toți într'un chipu. (După *Bibliografia rom. veche*, I, 169—170).

b) *Informațiuni literare.* — 1. Importanța Noului Testament dela Bălgrad (Alba-Iulia) este aceeași pentru Ardeal, ca și a Cazaniei lui Varlam pentru Moldova. După cum Varlam realizase unitatea limbii literare între Țara-Românească și Moldova, tot astfel și Simion Ștefan realizează pe aceea dintre ambele Principate și Ardeal. Mai întâi chiar ieromonahul Silvestru, fiind din Târgoviște și scriind după tradiția stabilită de tipăriturile lui Coresi, pe care o păstrase și Varlam, realizase această unitate. Dar Simion Ștefan, revăzând de aproape textul, ar fi putut rupe unitatea, ca Ardelean ce era. Totuși n'a procedat astfel, fiindcă și el învățase să scrie românește în aceeași tradiție, dar și pentrucă anume a ținut ca limba Noului Testament să nu fie ardeleană, ci înțeleasă de toți Românii. Aici stă meritul lui special. Ați văzut în prefața traducerii un pasaj caracteristic, unde spune că Românii nu vorbesc toți la fel și că nu este tocmai ușor să scrii într'o limbă pe înțelesul tuturor. Iși va da însă silința și va întrebuința acei termeni care, ca banii buni, merg în mai multe țări.

2. El merge mai departe și deplânge, ca un rău, în aceeași prefață, împrăștierea neamului românesc între diferite state.

3. Cu Simion Ștefan se încheie cercul literaturii românești începătoare, pornit din Țara-Românească și trecut prin Moldova. Chiar dela început, Românii s'au înfățișat pe teren literar același popor, și dincoace și

---

[1]) dacă.

dincolo de Carpaţi. Prima lor grijă le-a fost de credinţă şi de o limbă unitară în exprimarea gândurilor şi simţirilor provocate de ea.

5. MITROPOLITUL DOSOFTEI 1524—1693.

a) *Date biografice.* — A fost călugăr în mănăstirea Pobrata din Moldova şi ajuns apoi episcop de Huşi (pe când mitropolit al ţării era Varlam), episcop de Roman şi în sfârşit mitropolit sub Duca-Vodă (1671). In 1673 fuge în Polonia împreună cu Petriceicu-Vodă şi se întoarce după doi anil; în 1686 fuge pentru totdeauna tot acolo.

A trăit la Stryi lângă Lvov (Lemberg) în castelul regelui polon. A trăit foarte greu şi mai mult din ajutoarele ce primea din Rusia ortodoxă pentru traduceri din elineşte. A murit la Zolkiew, oraş la Apus de Varşovia.

Ştia limbile slavonească, elinească, latinească şi poloneză. In 1680 a cerut dela Moscova literă şi lucrători şi a întemeiat tipografie.

b) *Lecturi.* — *I. Din „Psaltire". — Psalomulu lui David.*

Ferice de omul ce n'a merge
  In sfatul celoru fără de lege.
Şi cu răii nu va sta 'n cărare,
  Nici a şedia 'n scaun de pierzare.
Ce voia lui va fi tot cu domnulu
  Şi'n legia lui ş'a petrece somnulu.
De să vă 'nvăţa de dzî, de noapte,
Să-i deprindză poruncile toate,
Şi va fi ca pomulu lângă apă,
  Carele de roadă nu să scapă [1])
Şi frunza sa incă nu-ş va pierde,

---

[1]) produce totdeauna.

ДВДА ПРРОКА И ЦРѦ ПѢСНИ

КАѲІСМА, А. ѰАЛѠМꙋ ЛꙋИ

ДАВИД, А. Не скрие д'ѣсꙋпра лꙋи титлꙋ дела еврѣи. Аратѫ интрачеста, ѱлаш кале кътръ фꙋничиница лꙋи чебатинекѫ.

Блажинъ мѫжъ иже ни идꙋ на съвѣтъ нечестивыхъ: ꙟ sаче словенитꙋри.

Ферече де омꙋл чена мѫрџе,
Ꙟ сфатꙋ челор фъръ делѫџе.
Ши кꙋ рънии нꙋ бластѫ мкъраре,
Ни аишедѫ нескаꙋ де пиер sаре.
Че воѫ лꙋи вафи то кꙋ Дмнл,
Ши лѫџѫ лꙋи ша петрѫче іомкꙋл:

де сѣка

Psaltirea in versuri a Mitropolitului Dosoftei
Inceputul (După „Bibliografin Românească Veche“)

Ce pre toată vriemia va sta verde.
Şi de câte lucriadză-i sporeşte
Şi agonisita lui va creşte,
Iar voi necuraţii ca plava
De sârgu veţi cunoaşte-vă isprava...

Psaltirea în versuri a Mitropolitului Dosoftei, Buc 1887. (pag. 11—12).

Psalmul lui David 47.

Domnulu ieste mare
Lăudatu și tare.
Mai cu deadinsu ieste
Lăudatu cu veste
De-a lui bunătate
In sfânta cetate,
Din măgura sfântă
Ce stă fără smântă.
Cetate frumoasă
De piatră vârtoasă.
Bine 'ntemeiată
De Domnul gătată
In țara-i vestită
Câtu-i de tocmită.
Muntele Sionulu
Ce i-au ales Domnulu
Despre miadză noapte.

Dă rudă câtu poate.
Pre coaste de munte
Cu sulițe multe
Cetatea cea mare
Craiului cel tare
Cu curți desfătate
Cu pândzele nalte.
Strajia nu-i lipsește
Domnulu o 'ntărește
Craii și 'mpărații
Ce făcu sfatu cu alții
Să strice cetatia
Să-i ia bunătatia.
Când ei se adună
Domnul îi detună
Și-i cuprinde frică
De nu potu nemica.

Explicări. — *Smântă,* sminteală.

Tocmită, întocmită.
Rudă, neamuri.

2. *Din viețile Sfinților.* — Legenda Sântei Paraschive patroana Iașului.

Octovrie avându zâle 31, zua are ceasuri 11, noaptea ceasuri 13. Intr'această lună 14 pomeniria Prea cuvioasei Maicii noastre Parascheviei, carea au adusu-o răposatulu în bună credință Ioanu Vasilie Voivoda Domnulu de țara Moldovei în zâlele Dumnici sale dinu Țarigrad, cu mare nevoință și cheltuială nenumărată, ș'au așezatu svintele ei moștii în slăvita sa besiarică la Tri Sfetițili în Iași în strana cea mare.

Această svântă și preacuvioasă maica noastră Paraschiva era din țara sărbască, dintr'un orașu ce să chiamă Epivatu, din cetatea Kallicratia, fiică a părinți creștini buni, la vriame de bogați.

Deacă sosî la vârstă, pusă gând cătră viața îngerească : care și din pruncie să cunoștea cumu ș'era născută din ruga părințiloru, dăruită lor hiică de la Dm-

Виаца шй петрѣчерѣ свйнцилѡр

Акмꙋ типърите.

Ꙟтрꙋ 5 ани ѕилеле прелꙋминатꙋлꙋи ꙟтрꙋ Іс Хс

Іѡань Дꙋка Воевода,

Кꙋ мила лꙋи Дмнезеꙋ дмнъ Цѣрїй Молдовеи шй оукраиней

Кꙋ порꙋнка шй прїимале шй кꙋ послꙋшенїа

смерениеи ноастре

Деснꙋи Досоѳей Митрополитꙋл Сꙋчавеи.

Ꙟ типарница Свинтеи Митрополии ꙟ Іаш, ла каре типарница

неꙋ аџнторит де ла Мосень Свинцеле Пъринтеле ностру

Патрїархꙋл Іѡаким.

Влѣтѡ де ла ꙟчепꙋтꙋл лꙋмїи,

зрч: мца ѡктоврїе, кз, дни.

Де ла нащерѣ Дмнлꙋи шй

мѫнтꙋиторюлꙋи ностру Іс Хс

лѣт ахпв:

Vieţile Sfinţilor de Mitropolitul Dosoftei. — Titlul (După „Bibliografia Românească veche“)

nezău: născută într'o zâ de vineri, pentr'aceaia i-au pusu numele Piatca, că aşia să chiamă vineria srăbiaşte Piatahi, iară greciaşte Paraschevi, iară rumâniaşte Vineri. Multe bunătăţi cătră mişei la părinţi încă fiindu au arătatu, dezbrăcându-ş podoabele şi'npărţindu mişeilor; ce lăsându-şi părinţii şi priiatinii şi cu totulu lumia, purceasă în urmă după Dumzeu Hr., mirele ei, şi cu bunătăţi să 'ntraripă: întră în pustie, de lăcuia fără glăciavă; viaţă cu adevăru îngerească, cu postulu şi priveghiarea, trupulu smăcinându. Nu să grijia de mâncări, nice de băuturi, ce hrana ei era lacrimile şi ruga: şi aşia petrecându-şi viaţa, străluminându în bunătăţi, mintea şi sâmţirile depreună cătră ceale de sus întinse avându, iară de ceale pământeşti nice una la sine lipindu, ce petrecia cu totulu cătră Dumnezău, ascuţâtă şi aspră cale călcându. Şi a sa prestavlenie prinzându viaste, lăsă pustia şi veni la Ţarigrad; şi locurile svinte cutrierându şi acolo puţânelu petrecându să 'ntoarsă la moşie la Kallicratiia, şi acolo diade sufletul în mâna lui Dumnzău.

Explicări. — *Moştii,* moaşte.
Tri-Sfetitili, Trei-Sfetitele, Trei Sfinţi, Trei-Ierarhi, biserica din Iaşi.
Hiică, fiică.
Mişei, săraci, nenorociţi.
Glăciavă, gâlceavă, supărare.
Ascuţâtă, spinoasă.
Prestavlenie, moarte.

c) *Informaţiuni literare.* — **1.** Din punct de vedere al limbii, Dosoftei nu mai continuă tradiţia predecesorului său. Incearcă să se abată dela limba cărturărească stabilită până atunci şi să se apropie de limba vorbită, introducând forme populare. Intâlnim procedeul acesta în cele 4 volume din *„Vieţile Sfinţilor“* (1683—1686), în care, pe temeiul operelor slavoneşti şi greceşti ale marilor părinţi ai bisericii, compilează ce se scrisese despre cei mai însemnaţi sfinţi.

2. ***Psaltirea în versuri*** este cea dintâi încercare mai întinsă de versificaţie în limba românească. Indemnul şi modelul l-a luat Dosoftei din Polonia unde şi-a petrecut sfârşitul vieţii, după retragerea din scaunul mi-

tropolitan, aproape 20 de ani, a cărei limbă o cunoştea şi pe ai cărei scriitori îi citea. Dintre aceştia, Kochanovskij tradusese în versuri psaltirea. Dela el a luat Dosoftei modelul, dar l-a urmat prea de aproape, fiindcă în cea mai mare parte şi versificaţia e imitată. Cum însă versificaţia românească se întemeiază pe alte principii decât cea poloneză, versurile lui Dosoftei nu sunt atrăgătoare. Câte odată, el recurge şi la versificaţiunea noastră populară, amintindu-ne chiar ritmul Mioriţei.

Asemenea pasaje sunt rare şi n'au putut da naştere unei versificaţiuni proprii româneşti. De observat că Dosoftei a avut curajul să desvolte ici-colea textul original vorbind de lucruri locale. Sunt astfel aluziuni la Turci, la Evrei, la greutăţile ţării, etc.

Psaltirea a rămas fără efect literar de seamă, din cauza înfăţişării ei puţin româneşti.

Indicaţiuni bibliografice. — *Psaltire...* Uniev 1673; ed. II-a (ed. I. Bianu). Buc. 1888. — *Psaltirea* Slavo-Română, Iaşi 1680. — *Viaţa şi petrecerea sfinţilor.* 4 vol., Iaşi 1683—1686; (vol. I, cuprinde vieţile sfinţilor din Septemvrie, Octomvrie şi Decemvrie; vol. II, din Ianuarie şi Fevruarie; vol. III, din Martie, Aprilie, Mai, Iunie; vol. IV din Iulie şi August); ed. II-a (numai extrase), Buc. Socec, 1895. — *Parimiile,* Iaşi 1688.

5. BIBLIA DELA 1688.

Biblia adecă *dumnezeiasca scriptură* a celei vechi şi a cei noao lege toată tâlmăcită dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşti cu porunca prea bunului creştinu şi luminatului domnu *Ioanu Şărbanu Cantacuzino Basarabu* voevodu şi cu îndemnarea dumnealui *Constantin Brâncoveanulu, Marele Logofătu,* nepotul de soru al măriei sale, carele după pristăvirea acestui mai sus pomenit domn, puternicul dumnezău den alegerea a toatei Ţări Rumâneşti pre dumnealui l-au coronat cu domnia şi stăpânirea a toată ţara a Ungrovlahiei. Şi întru zilele măriei sale s'au săvârşit acestu dumnezeescu lucru, carele şi toată cheltuiala cea desăvârşită o au ridicatu.

ѰѦ КЪТРѢ СОЛОНѢНИ КАРТЕ ТРИ

сминеть алꙋи павелъ дентѫи.

К А П. А.

а авелъ ши силꙋанъ, ши
тимодею бесѣрчїи со
лонѣнилоръ ѫтрꙋ дмне
зеꙋ пъринтеле, ши дом
нꙋль ис хс, даръ воаѡ
ши паче дела дмнезеꙋ
пъринтеле ностръ ши
в дмнꙋль ис хс. Мꙋл
цъмим лꙋи дмнезеꙋ пꙋ
рꙋрѣ пентрꙋ тоцї пентрꙋ вои, поменире дѣвои фъ
кѫндъ ла рꙋгъчꙋнилѣ ноастре. Нечетать поме
нинде пре вои, делꙋкрꙋль кредїнцїи, ши остене
нѣла драгостїи ши ѫтрпъдꙋинца нъдеждїи дом
нꙋлꙋи ностръ ис хс, ѫнаинтѣ дмнезеꙋлꙋи ши
д пъринтелꙋи ностръ. Щиїндъ фрацї нерчи,

212. — Din *Biblia* de la 1688

Biblia dela 1688 — Inceputul (După „Bibliografia Românească veche")

a) *Lecturi.* — *Parabola semănătorului.*

Eșit-a semănătoriul să samene sămânța lui; și semănându el, una căzu lângă cale și o călcară și pasările cerului mîncară-o. Și alta căzu pre piatră și răsărindu să uscă, pentru că nu avia răveneală. Și alta căzu în mijlocul spinilorn și crescându spinii dempreună o

necară pre ia. Şi alta căzu în pământu bunu şi, crescându, făcu rodu, de o sută de ori mai multu.

Acestea graindu, striga cine are urechi de auzire să auză.

Deci întrebară pe elu ucenicii lui zicându ce ieste pilda aceasta. Iară elu zise: voao dat e a şti taina împărăţiei lui Dumnezău, iar altora în pilde, ca văzîndu să nu vază şi auzindu să nu priceapă.

Iară pilda e aceasta: „sămânţa ieste cuvântulu lui Dumnezeu, iară cei de lângă cale sântu ceia ce audu, după aceia vine diavolul şi ia cuvântul dela inima lor să nu cumva crezându să să spăsască... Iară cei de pre piatră, carii, deca audu, cu bucurie primescu cuvântul şi acestea rădăcină nu au, carii după vreme credu şi în vremea dodeialii să despartu. Iară carea cadu în spini, acestea suntu carii auzindu şi de griji şi de bogăţii şi de dulceţile vieţii să înneacă şi roadă nu aducu. Iară carea cade în pământu bunu, aceste sîntu carii întru inimă bună şi curată cuvântulu auzitu ţinu-l şi rodu facu întru răbdare. Că nimeni lumina aprinzându nu va acoperi pre ia cu vasul său, supt patu să o pue, ce în sfeşnic o pune, ca ceia ce intră, să vază lumina. Că nu ieste ascunsu care nu să va face arătatu, nice ascunsu ca să nu să cunoască, şi la aieve să nu vie. Deci căutaţi cumu auziţi, că cine are, da-i-să-va lui; şi cela ce n'are, şi ce-i pare că are luasă-vă dela elu.

Explicări. — ***Răveneală***, umezeală.

Dodeială, necaz, supărare.

Să se spăsască, să se ispăşească, mântuiască.

Informaţiuni literare. — **1**. Cum s'a făcut traducerea Bibliei dela 1688 aflăm din prefaţa scrisă în numele lui Şerban Cantacuzino: „Despre o parte puind dascălii ştiuţi foarte den limba elinească pe prea înţeleptul cel dentru dascăli ales şi arhiereu Ghermano Nisis şi, după petrecerea (moartea) lui, pre alţii care s'au întâmplat. Şi despre altă parte, ai noştri oameni ai locului, nu numai pedepsiţi (învăţaţi) întru a noastră limbă, ce (ci) şi de limba elinească având ştiinţă, ca să o tălmăcească.

Cari, luând lumină şi dentr'alte izvoade vechi şi alăturându-le cu cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui Dumnezeu o au săvârşit precum să vede. Şi măcar că la unele cuvinte să fie fost foarte cu anevoe tălmă-

Stema lui Şerban Cantacuzino din Biblia dela 1688

citorilor pentru strimtarea limbii româneşti, iară încăş având pildă pre tălmăcitorii Latinilor şi Slovenilor : precum aceia, aşa şi ai noştri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească".

Ea a avut ca punct de plecare un text al lui Nicolae Milescu Spătărul (text care n'a ajuns la noi). A ţinut

apoi seama de textul Noului Testament dela Bălgrad şi de Psaltirea slavo-română a lui Dosoftei. Cu ajutorul acestor texte au pornit dela textul elinesc călugărul Ghermano Nisis, episcopul Mitrofan şi Stolnicul C. Cantacuzino (aceştia doi din urmă sunt „ai noştri oameni ai locului“) şi, împreună cu ei, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, cari au supraveghiat tiparul.

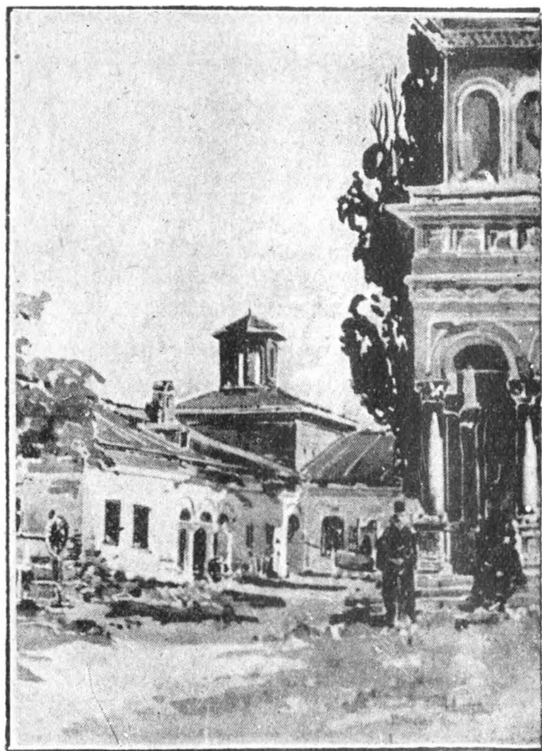
2. Dacă drumul nou, croit de operele mitropolitului Dosoftei, a rămas la începutul lui, cauza este apariţiunea la Bucureşti, numai cu doi ani după „Vieţile Sfinţilor“, a întregei Biblii. Intâia oară Românii aveau în mâini întreaga Biblie scrisă româneşte. La toate popoarele, traducerea Bibliei a produs efecte mari, nu numai pe terenul religios, dar şi pe cel literar. La Germani, de pildă, Biblia lui Luther produce protestantismul şi limba literară germană. La noi Biblia dela 1688 a determinat calea limbii literare. Pornind dela tradiţiunea lui Coresi şi dela Varlam şi Simeon Ştefan, ea a păstrat aceeaşi fonetică şi morfologie, dar a perfecţionat într'un grad simţitor sintaxa şi a curăţit şi îmbogăţit materialul lexical. Sintaxa devine mai uşoară, mai apropiată de graiul vorbit, iar cuvintele slave de provenienţă cărturărească se împuţinează. Putem astfel citi la sfârşitul veacului al XVII-lea o limbă aproape ca şi cea de astăzi din cărţile bisericeşti.

Indicaţii bibliografice. — *Biblia adică dumnezeiasca scriptură*, Bucureşti 1688.

6. ANTIM IVIREANU (mort 1716).

a) *Date biografice.* — Constantin Brâncoveanu a căutat să atragă oameni pricepuţi în ale tipografiei şi cărturari. Intre aceştia a fost şi Antim Ivireanu, adus dela Constantinopol. Acolo era cunoscut sub numele de An-

drei din Iviria (Caucazia) şi se ocupa cu sculptura în lemn şi cu tipografia. Adus în Ţara Românească, s'a călugărit la mânăstirea Snagov, sub numele de Antim. A ajuns apoi egumen al Snagovului episcop al Râmnicului şi în sfârşit, la 1707, mitropolit al Ungro-Vlahiei,

Biserica Antim din Bucureşti clădită de Antim Ivireanu

rang pe care l-a ocupat până la 1716, data suirii pe tronul Munteniei a lui Nicolae Mavrocordat. La această dată l-au scos din scaun, i s'a luat de patriarhie şi darul călugăriei şi l-au pornit în surghiun la Mănăstirea Sinai din Arabia : dar pe drum l-au ucis.

b) *Lecturi. — Din Didahii. Spovedania.*

Așa și nouă, creștinilor, nu o sută de ani, ci 1710 de ani ni-au propoveduit prin mijlocul lui Noe celui adevărat, Iisus Hristos, carele ne-au mântuit cu corabia trupului său de potopul păcatului celui strămoșesc, cum că va să facă potopul cel cumplit și amar, potopul cel plin de scârbă și de întristare, potopul cel groaznic și înfricoșat al judecății. Și de nu ne vom veni în fire, ca să ne părăsim de răutățile noastre și să ne căim, ne vom înneca în veci nesfârșit în noianul focului celui nestins ; și această veste ni să dă pururea prin gura bisericii, prin propoveduirea evangheliei și prin învățătura dascălilor : dar nicidecum nu ne venim în fire să ne căim și să ne părăsim de răutăți, ci de ce mai vârtos că să înmulțește apa potopului pierzării noastre, în loc de a alerga în corabia pocăinței să ne mântuim, de aceea[1]) ne lunecăm cu firea și socotim că doară nu va fi nimica ; și îndelungăm vremea, ba astăzi, ba mâine, ba poimâne, până ne vine ceasul și pierim cu totul, și trupește și sufletește. Și putem cunoaște aceasta, cum că este așa, după cuvintele ce voiu să zic : De când au intrat săptămâna cea dintâi a sfântului post, din câți ne aflăm aici de față, oare ispoveditu-s'au vreunul, după cum se cuvine ? Făcut-au cu dragoste canonul ce i-au dat duhovnicul ? Păzitu-s'au pre sine, după putință, curat și nevinovat ? Petrecut-au creștinește, după rânduiala și porunca bisericii, cu posturi, cu rugăciuni și cu alte faceri de bine ? Mi se pare să nu fie făcut nici unul aceasta ; iar pentru ca să nu mint, poate că vor fi făcut vreunii din cei proști[1]), iar noi cei ce ne ținem mai mari, mai vrednici, mai înțelepți și mai cunoscători, am mutat vremea din săptămână în săptămână, petrecând cu mâncări de toate feliurile, cu băuturi îndestulate și cu toate pohtele trupului nostru : iar de suflet n'am purtat grijă nicidecum, ca când am fi nesimțitori, și tocma acum în săptămâna aceasta de pre urmă ne ispoveduim, ca să ne postim 3 zile și la Joi să ne cuminecăm ; iar ce fel de ispovedanie facem, știe Dumnezeu, că mi-e rușine a o spune : unii să ispovedesc de frica unor întâmplări, alții pentru un obiceiu, alții de rușinea omenească, alții de frica stă-

---

[1]) azi zicem *de ce... de ce.*

[1]) simpli.

pânilor ; alții iară au câte doi duhovnici, unul la țară și altu la oraș : la cel dela țară, ca la un om prost spun păcatele cele ce socotește el că sunt mai mari, iar la cel dela oraș spun păcatele ce socotește că sunt mai mici, neguțătorind și meștesugind taina ispovedaniei. Și în scurte cuvinte, nici unul din noi nu voim să ne ispoveduim de bună voie pentru evlavie și cu gând desăvârșit, ca să ne părăsim de păcate, ci numai în vederea oamenilor, pentru pricinele ce am zis, până ne vom cumineca. Aci în pripă ne ispoveduim și ne cuminecăm ; și aci în pripă iarăși ne apucăm de păcatele cele obicinuite, și atâta ne bucurăm de ele, și ne pare bine că le facem, ca și când am câștiga mare bogăție și mare bunătate, și ne lăudăm într'însele, după cum zice David : „să laudă păcătosul întru pohtele sufletului său și cel ce face strâmbătate bine să cuvintează". Și la acea mincinoasă ispovedanie ce facem, cercăm să aflăm duhovnic om prost, pentru ca să se teamă de noi și să-i fie rușine de fețele noastre, și ce vom zice noi, așa să fie, socotind în gândurile noastre că, precum înșelăm pre dânsul, vom înșela și pre Dumnezeu : dar Dumnezeu nu să însală, ci ne înșelăm noi înșine spre pieirea noastră cea sufletească. Și când mergem să ne ispoveduim, nu spunem duhovnicului că mâncăm carnea și munca fratelui nostru creștinului, și bem sângele și sudoarea feței lui, cu lăcomiile și cu nesațul ce avem ; ci spunem cum că am mâncat la masa domnească Miercurea și Vinerea raci și untdelemn, și am băut vin. Nu spunem că ținem balaurul cel cu 6 capete, zavistia, încuibată în inimile noastre, de ne roade totdeauna ficații, ca rugina pre fier și ca cariul pre lemn, ci zicem că n'am făcut nimănui nici un rău ; nu spunem strâmbătățile ce facem totdeauna, clevetirile, voile veghiete, fățăriile, năravurile, vânzările și pârile ce facem unul altuia, ca să-l surpăm din cinstea lui ; ci zicem : am face milă, ci nu ne dă mâna, că avem nevoi multe și dări și avem casă grea, și copilași cam gloată, și oameni mulți cari să ocrotesc pre lângă noi. Nu spunem că credem minciunile slugilor noastre mai vârtos decât adevărul celui ce se năpăstuește[1]) carele, de s'ar și înjura, nu-l credem, nici îi facem dreptate, ci-l pedepsim cu atâta cruzime de inimă, cât,

[1]) este năpăstuit.

de am putea, l-am stinge și de pe fața pământului; ci zicem că, fiind în valurile lumii, nu putem să ne căutăm de suflet; și când dăm și câte un sărindar, iar din jafuri, iar din nedreaptă agoniseală. Nu spunem că pre care-l vedem că jăfuește, și pradă, și căznește pre săraci, îi lăudăm și-i zicem că este om înțelept, îl ajunge mintea la toate și este vrednic și face dreptăți; iar pre cel care-l vedem că nu se amestecă într'acelea, îl facem blestemat, mojic și nevrednic, și cum că nu-l ajunge mintea să facă judecăți drepte; și pentru ca să nu mai lungesc vorba: toate răutățile câte facem, avem vreme și mijloace ca acelea ce le săvârșim după pohta inimii noastre; iar pentru cele sufletești nu putem afla vreme.

Drept aceea, iubiții mei, rog pentru numele lui Iisus Hristos, carele și-a vărsat prea cinstit și scump sângele său, de ne-au răscumpărat din robia diavolului, să ne venim în fire și să ne luăm seama, că acestea ce facem ne duc pre calea piericiunii; și de vreme ce ne-au lăsat năravul nostru cel rău să lucrăm în via Domnului spăsenia sufletelor noastre, din ceasul cel dintâiu al sfântului post, încailea să lucrăm acum la ceasul al 11; și el, fiind milostiv, ca un stăpân îndurător, ne va da plata deplin, a căruia slavă este în veci, amin.

Informațiuni literare. — Cea mai de seamă scriere a lui Antim Ivireanu sunt *Predicile* sau *Didahiile*.

Nu le-a tipărit. O copie a lor s'a găsit în biblioteca episcopului Dionisie al Buzăului și a fost publicată în 1886. Originalul s'a găsit îndată după aceea la mănăstirea Căldărușani de lângă București și a fost publicat în 1888. Se mai atribue lui Ivireanu și un al II-lea volum de predici, dar în mod nesigur.

1. In genere, predicile lui sunt de două feluri: unele cu caracter general, care s'ar fi putut rosti în orice biserică creștină, indiferent de localitatea, altele cu caracter mai local, în legătură cu țara noastră din vremea lui Brâncoveanu. Cele dintâi se apropie ca ton și ca procedeuri stilistice de ale marilor predicatori greci. Astfel este de pildă predica dela 29 Iunie, ziua apostolilor Petru și Pavel.

2. Sunt superioare, din punct de vedere literar, cele locale, ca mai originale, mai vioaie, mai energice. Din acestea se vede că pe Ivireanu îl interesau din creştinism principiile morale, ca lumina lor să privească vieaţa din vremea lui Brâncoveanu.

3. Predicele sunt oglinda vie a societăţii de atunci, dela cei mai de jos până la domnitor. Redând necredinţa vremii, şi-a ridicat contra lui toată lumea, chiar şi „obraze mari bisericeşti şi mireneşti", şi a putut fi învinovăţit că n'a cruţat nici chir pe binefăcătorul său, pe C. Brâncoveanu.

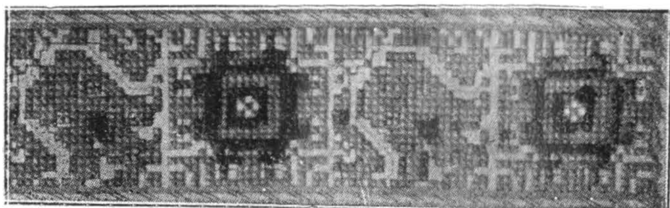
4. Această sinceritate în lovirea viţiilor a făcut-o în forma clasică a discursurilor bine distribuite în părţile constitutive, cu mult avânt religios şi cu tot aparatul retoricei: emoţionate imprecaţiuni către divinitate, cu comparaţiuni strălucitoare, cu gradaţiuni şi antiteze pline de efect, cu o rară bogăţie de imagini şi de cuvinte.

5. Scria într'o limbă colorată, viguroasă, armonioasă chiar. El a lăsat o moştenire literară mai bogată şi mai frumoasă de cum o primise.

Indicaţiuni bibliografice. — Tipărituri: *Psaltirea*, Buc. 1694. — *Carte sau lumină*, Snagov 1699. — *Noul Testament*, Buc. 1703. — *Antologhion sau Floarea Cuvintelor*, Râmnic 1705.

Traduceri: *Evanghelie*, Snagov 1617. *Pilde filosofeşti*, Târgovişte 1713; *Ceasoslov*, Târgovişte 1715.

Originale: *Invăţătură bisericească*, Târgovişte 1710 (ed. II, 1741). — *Capete de poruncă*, Târgovişte 1714. — *Predici* (ed. I, Bianu), Buc. 1886; ed. C. Erbiceanu). Buc. 1888. ed. III (ed. P. V. Haneş, cu un studiu, Buc. 1914).

Broderie Românească

II. Cronicarii

1. CRONICA GR. URECHE — SIMEON DASCĂLUL.

Cea mai veche cronică românească cunoscută este intitulată „Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă". Este întocmită după cronica „Domnii țării Moldovei și vieața lor" a lui Gr. Ureche, după o cronică a lui Istratie Logofătul (al cărui titlu nu se știe) și după alte cronici. Intocmitorul cronicii se chiamă Simeon Dascălul. Cronicele după care și-a întocmit pe a sa n'au ajuns până la noi.

Gr. Ureche face parte dintr'o veche familie constatată în documente încă de pe la 1407 și care ar fi fost de origină macedo-română. Studiile și le-a făcut în latinește în școalele din Polonia.

Simeon Dascălul, cum il arată și numele, nu era boier, ci dascăl, poate de școală, poate de biserică. De fel era Ardelean, poate din Maramureș. Știa ungurește și a întrebuințat în cronica lui și o cronică ungurească.

Istratie Logofătul a tradus din elinește „Șapte taine" (1644) și „Pravile împărătești" (1646). I se mai atribue și o traducere a lui Herodot (1650), rămasă netipărită. S'a tipărit în zilele noastre (1909).

I. *De moartea lui Ștefan Vodă.*

b) *Lecturi.*

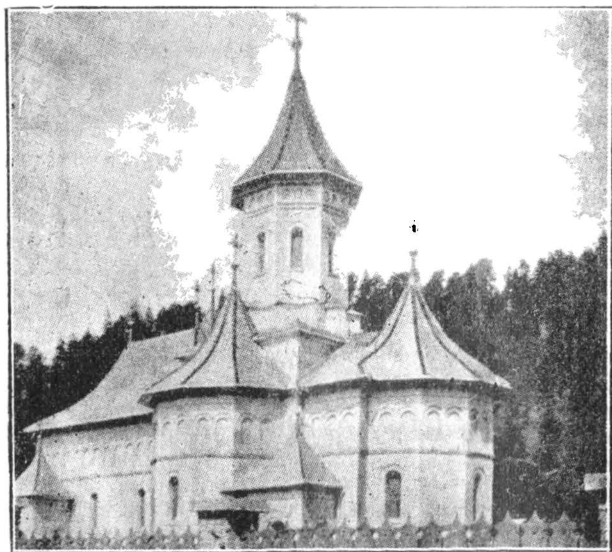
1. *De moartea lui Ștefan Vodă.*

In anul 7012 (1504), nu multă vreme dacă s'au întors Ștefan Vodă dela Pocuțiia la scaunul său, la Suceava, fiind bolnav și slab de ani, ca un om ce era într'atâția ani, în patruzeci și șapte, tot a războaie și osteneală și neodihnă în toate părțile de se bătea cu toți, și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare jăle au răposat Marți Iulie în 2.

Era acest Ștefan Vodă om nu mare la stat, mânios, și degrabă vărsa sânge nevinovat; de multe ori la os-

pețe omorea fără județ. Era întreg la minte, nelenevos și lucrul său știa să-l acopere ; și unde nu cugetai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoia însuși se vâra, ca, văzându-l ai săi, să nu îndărăpteze. Și pentru aceea rar războiu de nu biruia. Așișderea, și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut gios, se râdica deasupra biruitorilor. Iară după moartea lui și fiul său Bogdan Vodă urma lui luase de lucrurile vitejești, cum se tâmplă : din pomul bun și roadă bună se face.

Ingropat-au pe Ștefan Vodă în mănăstirea Putna cu

Biserica Mănăstirii Putna

multă jăle și plângere tuturor locuitorilor țării, cât plângea toți ca după un părinte a lor, că cunoștea toți că s'au scăpat de mult bine și apărare. Ce după moartea lui, îi zicea sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale cele vitejești, care nimene din domni nice mai nainte, nici după aceea nu le-au agiuns. (Picot, *Cronica lui Ureche*, pag. 214—210).

2. *Pentru acest Despot Vodă, de unde s'au ijderit și în ce chip și-au scos nume de domnie.*

Pentru domnia acestui Despot Vodă, letopisețul cest moldovenesc foarte pre scurt scrie, că numai ce arată cum au venit din Țara Leșească cu oaste streină și s'au lovit cu Alexandru Vodă la Verbia și au biruit pre Alexandru Vodă și l-au gonit până la Huși, și de-aci s'au întors la Iași, unde i-au cetit vlădicii molitva de domnie și i-au pus nume Ion Vodă și arată câți ani au domnit. Iară de lucrurile și războaiele ce s'au făcut în zilele lui, nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă este.

Iară dumnealui Ureche vornicul, vrând să arate această poveste a lui Despot Vodă mai deschis și mai adevărat, împreunând izvoadele, au cetit la cronicul lesesc, care este izvodit de cronicarul Bielskii, și de acolo aflând mai ales de Despot au scos această poveste că este Despot da nașterea sa dela Ostrovul Samos și cum s'au împrietenit cu Laskii și au venit cu oaste spre Moldova și au gonit pre Alexandru Vodă și au apucat scaunul și de aci toate pre rând cum scrie mai sus, însă mai adevărat nu-l arată de unde s'au ijdărit și cum și-au scos nume de domnie.

Iară eu Simion Dascălul, vrând cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru mai ales și mai deschis pentru Despot Vodă, cetind izvoadele, am cercat și eu la cronicul lesesc și am aflat izvodul carele este chizmit mai dinainte vreme de Alexandru Gvagnin pre limba latinească și de aci de pre acela izvod l-au izvodit Marțin Pașcovskii în limba latinească pre limba leșească de acolo și eu am silit cu nevoința de am izvodit de pre acela izvod pre limba românească această poveste a lui Despot Vodă, de unde s'au ijdărit și în ce chip și-au scos nume de domnie.

Pentru acesta Despot Vodă, scrie Marțin Pașcovskii, cronicaru leșesc, că oarecând au fost un Despot oarecarele lăcuind la Moldova, om de cinse și de folos foarte, carele întru nimica n'au fost mai jos decât cei de frunte având și un nepot anume Vasilic.

Acesta Despot și cu nepotu-său, viind Alexandru Vodă la Domnie, de frica lui cu toată averea lor au pribegit prin țară și au tras în spre Râm, unde de multă vreme, petrecând, au pierit nepotul lui Despot la un războiu. Și de acolo mutându-se Despot la alt ostrov

și-au cumpărat ocine și s'au așezat, unde nu după multă vreme, au murit și Despot, rămânând toată avuția lui spre mâna slugilor sale.

Și fiind unul dintre slugi de rudă grec, anume Heraclu, carele era mai de folos și mai de cinste de cât toți și mai credincios lui Despot decât toate slugile, fiind și om isteț la fire și ascuțit la minte, au chemat pre toți tovarășii săi, pre slugile lui Despot și le-au zis: „Fraților, iată stăpânul nostru muri și averea lui toată pre mâinile noastre rămase". Și iată cumu-i obiceiul la acesta loc, că, dacă moare omul și nu va avea feciori sau altă rudă, iau judecătorii toată rămășița mortului; și acum, de vor oblici de moartea lui Despot, vor veni de vor lua toată avuția stăpânului nostru și noi vom rămânea cu nimica. Iată, de vreți vrea să mă ascultați pre mine și să faceți cum voiu zice eu, noi fără grijă vom fi dintr'acolo și avuția stăpânului nostru noi o vom păzi, numai să primiți un cuvânt să mărturisiți către toți că sunt eu nepot lui Despot și Despot a murit, iar avuția lui pre mâna mea a rămas și să mă pârîți la judecători cum nu voiu să vă plătesc simbriile, că ei nu știu că Vasilie, nepotul lui Despot, au pierit la războiu, ci văzând ei că mărturisând că sunt eu nepotul lui Despot și mă pârîți pentru simbrii, vor crede cu adevărat că sunt nepotul lui Despot și nu vor lua avuția stăpânului nostru, ci-mi vor zice să vă plătesc siimbriile. Deci vom împărți toată avuția dimpreună și eu voiu lăsa să luați voi tot ce va fi, numai să-mi dați mie catastișele și zapisele câte sunt toate, că vouă nu vă sunt bune de nimica acele hârtii, nici vă sunt, nici de o treabă: și de aci ne vom răschira carele încotro îl va îndrepta Dumnezeu. Deci ei cu toți primiră aceste cuvinte și i se jurară cum nu numai înaintea județului sau către alți oameni, ce și prin alte țări îl vor mărturisi cum că este Vasilie nepotul lui Despot.

Așa meșterșuguind într'acesta chip Heraclu cu tovarăși săi, au împărțit avuția lui Despot și el a apucat catastișele și zapisele, între carele au fost și diresele cele de domnie a lui Vasilie, nepotul lui Despot, carele pierise la războiu și au luat și din bani oarece ca să-i fie de cheltuială și, împreunând numele, tovarășii săi i-au zis Heraclu Vasilie, nepotul lui Despot, luând numele celuia ce pierise la războiu.

Și de aci răschirându-se toți în toate părțile, Despot

a apucat nume de domnie și au trecut la Țara Nemțească, căruia, dacă i-au luat seama chesariul nemțesc, cu dragoste l-au priimit; carele, dacă și-au arătat diresele de domnie, l-au crezut cu adevărat că este nepot lui Despot și era la cinste mare; însă lui nu-i era de cinste, ci socotea cum ar putea face să dobândească domnia la moșia sa la Moldova. Carele umblând pentru domnie au lăsat Nemții și au trecut la Leși și slujind coronii leșești și umblând între voinici la războaie s'au împrietenit cu Albriht Laskii, carele, dacă i-au luat seama, cu toată nevoința au silit ca să-l ducă la domnie, adeverindu-se Despot, ca oricât va cheltui pentru dânsul, îl va întoarce mai cu asupră cheltuiala. Înțelegând Laskii aceste cuvinte s'au înfârtățit cu dânsul.

Explicări. — *S'au ijderit,* a venit, a izvorît, s'a ivit.

Molitva, rugăciunea.

De ce rudă este, din ce neam este.

Izvoadele, cărțile consultate.

Cronic, cronicar.

Chibzuit, alcătuit, scris.

Râm, Roma.

Ostrov, insulă.

Ocine, pământuri.

Rudă, neam.

Vor oblici, vor afla.

O vom poltvoi, o vom stăpâni.

Catastișele, catastivele, registrele.

Zapisele, actele.

Meșterșuguind, umblând cu meșteșug, viclenie.

Diresele, actele.

Chesariu, împărat.

Capitolul despre Despot Vodă este scris de Simion Dascălul, cele dinainte sunt ale lui Gr. Ureche.

Informațiuni literare. — **1.** Cronica Ureche-Sim. Dascălul povestește începutul principatului Moldovei și întâmplările următoare până la 1594, la Aron Vodă.

2. Izvoarele întrebuințate: a) Letopisețul moldovenesc (în slavonește); b) Letopisețul dela Bistrița (slavonesc; c) Letopisețul lui Macarie (slavonesc); d) Compilația de cronici polone a lui Ioachim Bielski (care merge până la 1586, — în cronica de față i se zice „letopisețul lesesc"); e) Cronica Polonezului Paszkowski pentru domnia lui Despot Vodă; f) O cronică ungurească; g) Tradițiunea, mai ales pentru faptele apropiate de vremea autorilor; h) Cunoștințele de școală ale autorilor.

3. Spiritul religios stăpânește în mod simțitor cronica. Elementul divin se găsește la temelia multor întâmplări povestite și prin el se lămuresc multe din pricinile acestor întâmplări. Iată, de pildă, încheierea părții privitoare la lupta dela Baia dintre Ștefan cel Mare și Matei Corvin, regele Ungariei: „Așa norocește Dumnezeu pre cei mândri și falnici, pentru să arate lucrurile omenești cât sunt de fragete și neadevărate; că Dumnezeu, nu în mulți, ce[1]) în puțini arată puterea sa, ca nimeni să nu nădăjduiască în puterea sa, ce întru Dumnezeu să-i hie[2]) nădejdea, nice fără cale războaie să facă, că Dumnezeu celor mândri se pune împotrivă".

Intre tradițiunile primite ca bune și întrebuințate sunt unele și cu caracter bisericesc. In lupta lui Ștefan cel mare cu Radu al Țării-Românești i s'ar fi arătat voevodului moldovean Sfântul Procopie. După ce înregistrează tradițiunea, cronica adaugă: „Este de crezut acest cuvânt...".

4. Nu e prea edificată cronica cu privire la ce e istoric și ce nu. Inregistrează și ploi mari, vărsări de ape, înnecuri, semne cerești, cutremure, deși în mică măsură. Esențialul este povestirea faptelor de seamă și chiar cu atențiune la felul de organizare al țării.

5. Povestirea e concisă. Foarte mult se spune într'o cronică de întindere destul de mică

Indicațiuni bibliografice. — Gr. Ureche, *Domnii țării Moldovei și viața lor*, în „M. Kogălniceanu, Letopisețe", ed. I și II, vol. I, Iași 1852 și 1872. — Ureche, *Cronique de Moldavie* (ed. E. Picot, Paris, 1878, textul românesc cu litere vechi și traducere franceză). — *Cronique de Gligorie Ureche* (ed. I. N. Popovici), Buc. 1911. — Simion Dascălul, *Letopisețul țării Moldovei până la Aron Vodă întocmit după Gr. Ureche, Istrate Logofătul și alții* (ed. C. Giurescu), Buc. 1916. Idem. de C. C. Giurescu în colecțiunea „Clasicii Români Comentați".

---

[1]) ci. [2]) fie.

2. MIRON COSTIN 1633—1691.

a) *Date biografice.* — Miron Costin făcea parte dintr'o veche și mare familie boierească și era pentru vremea lui un om foarte învățat; cunoștea limba latină, ungurească și polonă, citea scrierile istorice ale acestor limbi și le utiliza pentru operele sale. A avut cele mai mari ranguri de boierie ale țării.

Cât a trăit el, s'au perindat la domnie Gheorghe Ștefan, Petrceicu, Antonie Ruset, Constantin Duca, Constantin Cantemir și toți i-au încredințat roluri politice însemnate. Numai sub Constantin Cantemir, deși la început îl găsim tot în funcțiune, e bănuit că ar fi complotat contra vieții Domnitorului și omorît.

b) *Lecturi.* — I. *Din cartea „De neamul Moldovenilor".*
— *Predoslovie* —

Inceputul țărilor acestora și a neamului moldovenesc și muntenesc și câți sunt în țările ungurești cu acest nume Români până astăzi, de unde sunt și din ce seminție, de când și cum au descălicat aceste părți de pământ, a scrie multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru. Să încep osteneala aceasta după atâtea veacuri dela descălecatul țărilor cel dintâiu Traian, împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, se sparie gândul. A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scriitori, este inimii durere. Biruit-au gândul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor și

Impăratul Traian

seminție sunt locuitorii țării noastre Moldovei și Țării Muntenești, și Românii din țările ungurești, cum s'au pomenit mai sus, că tot un neam și odată descălecați sunt ; de unde sunt veniți strămoșii lor pre aceste locuri, subt ce nume au fost întâi la descălecatul lor și de când s'au osebit și au numele cesta de acmu Moldovan și Muntean, în ce parte de lume este Moldova, hotarele ei pre unde au fost întâi, ce limbă țin și până acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acest pământ, și supt ce nume, — scot la știrea tuturor cari vor să știe neamul țărilor acestora.

Zice-va neștine : prea târziu este ! După sutele de ani, cum se vor putea ști poveștile adevărate de atâtea veacuri ? Răspunz : Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul, cele trecute cu multe vremi le va putè ști și oblici, și numai lucrurile lumii, straturile și începuturile țărilor, ce și singură lumea, ceriul și pământul, că sunt zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui puternic.

Indemnatu-m'au mai mult lipsa de știința începutului acești țări de descălecatul ei cel dintâiu, toate alalte țări știind începuturile sale. Laud osârdia răposatului Ureche Vornicul, care au făcut din dragostea țării letopisețul său ; însă acela dela Dragoș Vodă din descălecatul cel al doilea a țării aceșteia din Maramorăș scrie, iară de descălecatul cel dintâiu cu Români, adecă cu Râmleni, nimică nu pomenește : numai amelița la un loc cum că au mai fost țara odată descălecată și s'a pustiit de Tătari ; ori că n'au avut cărți ; ori că i-au fost destul a scrie de mai scurte vacuri. Destul de dânsul și atâta, cum poate fiecine să zică că numai lui de această țară i-au fost milă, să nu rămâe întru întunericul neștiinței.

Că celelalte ce mai sunt scrise adăosături de un Simeon Dascălul, și al doilea un Misail Călugărul[1]) nu letopiseț, ce ocări sunt, care și acele nu puțină a doao îndèmnare mi-au fost...

Eu, iubite cetitorule, nicăiri n'am aflat, nice la un istoric, nice Latin, nice Leah, nice Ungur, și vieața me, Dumnezeu știe cu ce dragoste eram pururea la istorie,

[1]) S'a dovedit în urmă că numai Simion Dascălul.

iată și la această vârstă. De aceste basne să dea samă și de această ocară. Nice este șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea este lucru vecinic. Când ocărăsc într'o zi pre cineva, este un lucru greu a răbda, dară în veci. Eu voiu da samă de ale mele câte scriu!

Făcutu-ți-am izvod întâiași dată de mari și vestiți istorici, mărturii a căror trăiesc și acmu scrisorile în lume, și vor trăi în veci, și așa am nevoit să nu-mi fie grijă, de ar cădea această carte ori pre a cui mână, și din streinii cari de-a-mănuntul cearcă smintelile istoricilor. Pre dânșii am urmat, cari vezi în izvod; ei pa-

Daci

văza, ei sunt povața mea: ei răspund și pizmașilor neamului acestor țări și zavistnicilor. Și întâi unui Enea Silvie, și cu următorii lui. Însă acesta istoric nu așa greu neprietin este, cât numai acesta nume *Vlah* de pe *Flah*, hatmanul Râmului, că este scris, unde s'au lunecat și săracul Ureche Vornicul: credem neputinței omenești. Iară este altul, de neamul Leah, Ian Zamoschii, care orb năvălește zicând că nu sunt Moldovenii, nici

Muntenii din Râmleni, ce trecând pe aice, pre aceste locuri, Traian împăratul și lăsând slujitori de pază, au apucat o samă de Dachi limba râmlenească. Vedea-vei apoi a cuvintelor lui răspuns și ocara, nu dela mine, ci dela istorici, poveţele mele la rândul său.

Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitorule, să-ţi dăruiască, după aceste cumplite vremi a anilor noştri, cândva și mai slobode vacuri, întru care, pre lângă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă ; că nu este alta și mai frumoasă și mai de folos în toată vieţa omului zăbavă, decât cetitul cărţilor. Cu cetitul cărţilor cunoaştem pre ziditorul nostru Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate a lui către noi bunătăţi, cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv il aflăm. Din scripturi înţelegem minunea și vecinice faptele puterii lui, ea face fericită vieaţa, ea nemuritoriu agonisește nume. Singur Mântuitoriul nostru, Domnul și Dumnezeul Hristos, ne învaţă zicând : „ispitaite pisania“ [1]), adecă : cercaţi scripturile. Scriptura depărtate locuri de ochii noştri ne învaţă, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare.

Cetește cu bună sănătate și primește a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericiri și daruri dela Dumnezeu viitor

MIRON COSTIN
care am fost mare logofot în Moldova

Miron Costin, ***De neamul Moldovenilor,*** ediţie de C. Giurescu, Buc. 1914 (pag. 3—9).

Explicări. — „A lăsa nescris cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, iaste inimii durere“, e strigătul de indignare al unui patriot: Miron Costin citise o adnotare într'un exemplar al cronicii lui Ureche, adnotare care spunea că Moldovenii sunt urmașii unor tâlhari pe cari un împărat al Romanilor i-ar fi trimis ca oaste regelui unguresc Ladislav.

„Biruit-au gândul“ e una din frumoasele expresiuni ale cronicarilor.

„Că tot un seam sunt și odată descălecaţi“, Moldovenii și Muntenii și Ardelenii sunt de origină latină și aduși odată în

---

[1] In limba slavonească.

Dacia; e prima dată când origina noastră este limpede expusă.

„*Ce* trecând“, *ci*...

Râmlean, râmlenesc, Roman.

Neştine, cineva.

Scrisoare, scris.

„Le va putea *oblici*“, le va putea ţine minte.

Ameţită, întemeiată.

Descălecată, întemeiată.

Izvod, listă.

Sminteli, greşeli.

Zavistnic, intrigant, vorbitor de rău.

II. *Din Letopiseţ.*

(*Pentru Mihai Vodă Domnul Ţării Munteneşti*).

Al treilea an după aceste, văzând-se Bator Jigmond, Domnul din Ardeal, sosit la bătrâneţe şi fără cocon şi văzând că Turcii din an în an se întăresc şi cască asupra Ardealului să-l cuprinză, şi el bătrânit şi obosit de vârtute, alegându-şi vieaţa bătrâneţilor cu odihnă, au socotit că şi din fraţii lui nu vor putea nici unul să ţie Ardealul de răul Turcilor, au făcut tocmeală cu cumnatul său Impăratul Nemţesc, două olate, Ratisbor şi Opelia, la ţeara Sileziei, cării ţeri îi zic Leşii Sloisca : se hotărăşte cu dânşii acea ţeară.

Peste voia Ardelenilor era această tocmeală, temându-se mai apoi de supunerea Neamţului ; ce îndată după purcesul lui Bator Jigmond, s'au strâns toţi boierii Ardealului şi au ales să le hie cneaz, adecă domn, pre Andrieş Bator, carele pe acele vremuri era în ţeara Belghiei, cu acesta gând să se călugărească. Ce chemat de boierii şi de căpeteniile Ardealului, cu glasurile tuturor, au lăsat călugăria şi au venit la domnia Ardealului de moşie.

Impotrivă era acest lucru tocmelii ce făcuse Impăratul Nemţesc cu Jigmond pentru Ardeal, precum s'au pomenit mai sus. Ce nelăsând în voia căpitanilor de Ardeal Impăratul Nemţesc, au socotit şi cu sabia să-i supue, având tocmeală cu Bator Jigmond, şi au orânduit cu oştile pe un general al său, anume Baştea Giorgii, şi au trimis şi la Mihai Vodă un vlădică al său, îndemnându-l asupra lui Bator Andrieş, pentru supunere mai lesne Ardealului din două părţi, că avea şi mai 'nainte răspunderi.

Prea lesne a primit Mihaiu Vodă acest lucru, ca un

om de oşti purure poftitor; şi fără zăbavă au strâns oastea Ţării Munteneşti, ca 2000 de oşteni, şi au intrat în Ardeal până la Sibiu, şi acolo şi-au pus tabăra, aşteptând pe Baştea Giorgi cu oştile nemţeşti.

Trimăsăse Bator Andrieş la Impăratul Nemţesc soli cu rugăminte să nu-i facă această asupreală, să-l scoaţă din domnia ce-i era de moşi de atâtea veacuri a Batoreştilor. Şi acele oşti, gătite asupra lui, mai bine dinpreună cu dânsul să se orânduiască împotriva Turcilor. Ce văzând că nimic nu poate face cu rugămintea, au socotit să lovească pe Mihai Vodă mai înainte de ce se va împreuna cu Baştea Giorgi.

Avea Mihai Vodă oşti deprinse la izbândă, ales o seamă de slujitori ce se chiamă pre numele căpitanilor săi, anume Buzeşti, alţii Răteştii, foarte stătătoare oaste. Iară Ardelenii şi îndoiţi unii şi încă bine nestrânşi la Bator Andrieş cu toţii; ce cu câtă oaste au putut strânge, au dat războiu lui Mihai la Sibiu. Iară foarte puţină vreme au ţinut războiul; că îndată oastea lui Mihai Vodă au frânt pre Unguri. Singur Bator Andrieş porni la fugă, părăsit de toţi Ardelenii, numai cu puţintei Leşi. Neştiutor rânduielii locurilor şi rătăcit într'o pădure, au căzut pre mâinile oştenilor lui Mihai Vodă; şi dacă l-au dus la Mihai Vodă, au pus de-i tăie capul.

Neştiutoare firea omenească şi de primejdiile sale, că apoi nu peste îndelungată vreme, aşa au pătit şi Mihai Vodă de Bastea Georgi, cum au făcut şi el lui Bator Andrieş. Bine zice Sfânta Evanghelie:

„Cu ce măsură măsuri, măsura-ţi-se-va".

(M. Kogălniceanu, *Letopiseţiile ţării Moldovei*, Iaşi 1845—1852).

Explicări. — *Bator Jigmond*, Sigismund Batori.

Cocon, copil.

Vârtute, putere.

Olate, ţinuturi.

Tocmeală, înţelegere.

„Ce chemat...", *ci*.

„...la domnia Ardealului de *moşie*", ...de stăpânire.

Vlădică, arhiereu, episcop.

Răspunderi, corespondenţă.

„Stătătoare oaste", rezistentă.

c) *Informaţiuni literare*. — 1. Pentru scopuri politice, Polonezii au cerut lui Miron Costin să scrie în limba lor despre Români. Atunci a scris el: 1) „Cronica Ţării

moldoveneşti şi munteneşti", care începe dela Daci şi se încheie în momentul descălecării Moldovei; 2) „Aceeaşi operă" o pune „în versuri poloneze" şi o duce până la Alexandru cel Bun.

In amândouă priveşte chestiunea nu numai din punct de vedere istoric, ci şi geografic, aşa încât ajută mult la răspândirea în Polonia a unor informaţiuni exacte despre ţările româneşti.

2. Locul de seamă ce-l ocupă şi azi Miron Costin în istoria literaturii este datorit însă la două scrieri româneşti: 1) „De neamul Moldovenilor" (sau „Cartea pentru descălecatul întâiu al ţării Moldovei şi al neamului moldovenesc", cum a fost cunoscută dela editarea ei de către M. Kogălniceanu; şi 2) „Letopiseţul ţării Moldovei" dela Aron Vodă încoace. Aici continuă primul letopiseţ românesc cunoscut (Ureche-Sim. Dascălul) până la Dabija Dodă, adică la 1595 până la 1661. In cea dintâi tratează, pentru întâia oară la noi, epoca cea mai puţin cunoscută a istoriei noastre, aceea dintre colonizarea romană şi întemeierea Principatelor.

Cu amândouă întregea singurul letopiseţ existent şi forma o istorie a Moldovei dela colonizarea romană până aproape de zilele lui.

3. Izvoarele întrebuinţate în Letopiseţ sunt: a) Cronicarul polon, episcopul de Przemysl, Paul Piasecki (sau Piasecius, sub forma latinizată), pe care-l traduce sau îl prescurtează în prima parte a Letopiseţului, până pe la 1640; b) Mai puţin cronicarii poloni Paszkowwski, Otwinowski şi Twardowski; c) Tradiţiunea, în partea mijlocie a Letopiseţului, cunoscută dela tată-său, Postelnicul Costin, şi dela boieri bătrâni, cum au fost Toma şi Iordachi Cantacuzino. La domnia lui Barnowski-Vodă citim, de pildă, următoarele: „Mărturisea vornicul Toma, fiind postelnic al II-lea la dânsul, că în multe nopţi l-au zărit prin miezul nopţii îngenunchiat înaintea icoanei la rugă cu mare csârdie". Pe temeiul tra-

dițiunii mai ales sunt scrise prețioasele capitole despre Mihai Viteazul, Matei Basarab și V. Lupu etc. ; d) Știrile personale, în partea finală a Letopisețului. Acolo declară singur : „Cu mult mai lesne a scriere de aceste vremi în cari mai la toate ne-am prilejit singur".

4. După Letopiseț a scris ‚De neamul Moldovenilor".

5. Miron Costin nu făcea deosibire între epopee și istorie : Homer, după el, a fost cronicar și a scris războiul Troiei ; Vergilius a fost cronicar și a scris începutul istoriei Romanilor, întocmai după cum el, Miron, scrie începutul Românilor..

6. Ca și la ceilalți cronicari, conștiința religioasă e mai puternică decât cea națională. Când povestește uciderea lui Andrei Batori, anunță și uciderea lui Mihai Viteazul mai târziu ca o răsplată dumnezeiască. Tot prin prismă de moralist religios vede, de pildă, și luptele dintre Matei Basarab și Vasile Lupu : pricina lor a fost nesațiul, lăcomia omenească. De aci și ideia că rolul istoriei este de a ne învăța ce e bun și ce e rău.

7. E interesant că în operele scrise în limba poloneză e mai naționalist, decât în cele scrise românește. Acolo vorbește de colonizarea romană în legătură cu toți Românii, atât cei dela Nordul, cât și cei dela Sudul Dunării, pe când în De neamul moldovenilor privește chestiunea numai în legătură cu Moldova. Este totuși destul de mare pasul pe care-l face, pentru vremea lui, când în Letopiseț, trebuind să povestească întâmplările din Moldova în legătură cu cele din țările vecine, dă Munteniei mult mai mare parte de cum îi dedese cronica Ureche-Sim. Dascălul. Se simte progresul conștiinței naționale și al lărgirii cadrului istoric.

8. Destul de obiectiv însă nu este.

9. Letopisețul nu păstrează nici proporțiile. Partea mai nouă este mai desvoltată, dar nu după însemnătatea voevozilor, nici a faptelor, ci după legăturile mai strânse ori mai puține strânse dintre chestiune și pro-

pria familie a autorului, deşi principal îşi dă seama de necesitatea adevărului istoric, deşi îşi dă silinţa să se ţină pe calea dreaptă.

10. Limba lui merge pe calea tradiţională a limbii unitare. Deşi Moldovean, întrebuinţează puţine forme locale: „abie“, „astrucat“, „gios“ „giurământ“, „herbând“, „hi“ (fi) „hire“, „îngroşet”, „a sudui”. Din punct de vedere sintactic însă, limba îi este inferioară cronicii precedente, fiindcă se resimte prea mult de înrâurirea limbii latineşti.

Miron Costin se ridică prin concepţie şi cugetare deasupra predecesorilor, dar rămâne sub ei prin felul de exprimare. Cultura latină din Polonia i-a diformat mai ales sintaxa, dând limbii sale un aspect greoiu.

11. Miron Costin are temperament literar şi a ţinut să şi-l manifeste şi în cronici, mai ales în părţile povestite pe temeiul amintirilor personale. Aici e cugetarea lui, e simţirea lui.

12. Predilecţiunea lui literară l-a îndemnat să scrie şi versuri, mai bune decât ale contemporanului său Dosoftei. In versuri a scris „Vieaţa lumii“ şi „Despre origina Românilor“, precedându-le de câteva consideraţiuni tehnice cu privire la versificaţie. Dosoftei n'a cunoscut dintre elementele versului decât măsura. Miron cunoaşte şi ritmul, tocmai pe cel mai esenţial. Ne-a dat astfel versuri ca acestea:

Trec zile ca umbra, ca umbra de vară.
Cele ce trec nu mai vin, nu se mai întorc iară.

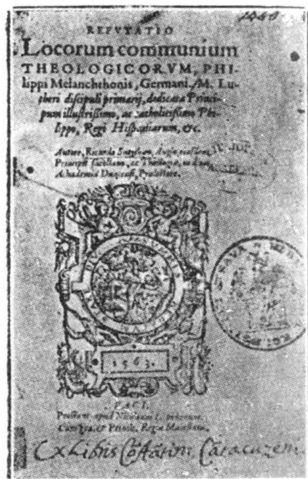
Mulţumită muzicalităţii lor şi mai ales cuprinsului lor biblic, versurile Vieţii lumii ajunseseră unele dintre ele populare, ca şi psalmii lui Dosoftei.

Indicaţiuni bibliografice. — *Letopiseţe* (ed. M. Kogălniceanu), ed. I-a, vol. I-iu; ed. II-a, vol. I-iu şi vol. al III-lea. — Miron Costin, *Opere complete* (ed. V. A. Urechiă), 2 vol., Buc. 1886. —

Mironis Costini, *Chronicon* (trad. latină), Buc. 1912 (ed. E. Barwinschi). — M. Costin. *De neamul Moldovenilor*, Buc. 1914 (ed. C. Giurescu).

3. STOLNICUL C. CANTACUZINO 1650—1720

a) *Date biografice.* — Stolnicul Constantin Cantacuzino este fratele Domnitorului Şerban Cantacuzino şi unchiul lui Constantin Brâncoveanu. In casa tatălui său avusese o bogată bibliotecă de scrieri greceşti ; şi pe lângă aceasta făcuse călătorii pe la Viena, Veneţia, Varşovia, Constantinopol şi Padova. In acest din urmă oraş, unde a stat vreo doi ani, cultura gracă era pe atunci în floare — avea chiar dela el o o scriere italienească, în care îşi povesteşte călătoria la Veneţia şi Padova.

Ex libris Constantini Cantacuzini (scrisul Stolnicului C. Cantacuzino)

Afară de limba italiană şi cea română, cunoştea bine şi pe cea greacă şi pe cea latină. Sub domnia lui Şerban Cantacuzino şi a lui Brâncoveanu, a fost capul divanului şi a încurajat mult pe traducătorii de cărţi bisericeşti. La sfârşitul domniei lui Brâncoveanu s'a retras la moşia sa, la Filipeşti, unde a şi murit.

Scrierea lui de valoare este *Istoria ţării româneşti*, cunoscută mult timp sub numele de „Cronica anonimă". S'a tipărit în „Istoria Moldo-României" a lui Ioanid, (1872) în ediţia a doua o „Letopiseţelor" lui Kogălniceanu (1872) şi în „Operele lui Constantin Cantacuzino" (1901).

b) *Lecturi.*

Istoria Țării Românești, intru care să cuprindă numele ei cel d'intâiu, și cine au fost lăcuitori atunci și apoi cine au mai descălicat, și apoi cine o au stăpânit până și în vremile de acum, cum s'au tras și stă.

— *Predoslovie* —

Cu greu și cu strâmtu este neștine a da cap și începătură fieștecăruia lucru, mai vârtos celuia, când nici cum, nici-de-nici o parte ajutoriu este, nici știință dela alții sau pomenire măcar să află, ca, o povață făcându-să, și, ca o lumânare arătându-să, să să poată ajuta cel ce nu știe de cel ce știe și cele dintru întunerec să iasă la lumină.

Că niciunul din lume nu este, carele din sine numai să știe, niciunul nu au aflat nimic, până când n'au fost dela altul învățat, nici nimic nu să poată domiri de nici un lucru ce numai carile au au văzut, au au auzit, au au citit și, de nu ca acelea, asemenea ca acelea, măcar de nu același adevăr și de lucru ce pohtește neștine, au au zis, au au scris, măcar cât de puțin și de altele...

Ce dară cu greu și lucru mare este a da, zic, neștine începătură celor ce mai despre toate părțile sunt în întuneric precum și mie să întâmplă a veni, vrând, cum am pomenit, a istori ale Țării ce-i zicem noi astăzi Românești, — cu greu zic că foarte îmi este, de vreme ce nu aflu eu până acum, măcar cât am ostenit, cât am cercat, cât am întrebat, și de știuți și de bătrâni domiriți și înțelepți, și în tot chipul m'am trudit și prin alte părți și cu cheltuială am nevoit, că doar aș fi aflat vreun istoric carele și de țara aceasta, d'incepătura ei, și de locuitorii ei, și domnitorii ei, care, cât și cum s'au purtat, și de obiceiurile lor, și de legile ei, și de alte multe ce să vor fi aflat într'însa, carele să scrie pe amăruntu toate și cu de-a-dinsul, precum de alte țări fac și scriu pe largu toate. Ci dar încă eu până astăzi nici acel scriitor, nici acel spuitor nu am aflat.

Și aceasta : căci n'au istorit nimini de dânsa cu de-a-dinsul, cum zic, paremi-să că dintr'aceste pricini vine: întâiu că mică și cam în laturi țara multora au părut că este, încă mai vârtos acum de când osebită de Ardeal

şi de ţara Moldovei este (cum mai nainte vom arăta când şi până când au fost, zic istoricii şi geografii, împreună, şi de când s'au osebit); apoi că puţini încă foarte au fost din pământenii aceştii ţări învăţaţi că să şază ei să scrie ale patrii lor şi să istorească întâmplările moşilor lor, precum în toată lumea fac oamenii de ale lor...

Insă nu zic că den om în om n'au rămas şi aici nişte spuneri şi poveşti, mai vârtos bătrânii cei ce povestesc de cele ce au fost, ci şi acela foarte slab lucru este şi cu primejdie de a le crede, pentrucă de multe ori, de nu de toate orile, s'au luat seama că de un lucru numai doi într'un chip nu povestesc, ci unul una, altul alta băsnuiaşte, unde nici dela acelea nici o adevărată ştiinţă nu avem.

Nici den cântecile carele vestesc de vitejii, au de alte fapte ale Domnilor şi ale altor vrednici oameni ce au lucrat, care-i după la lăutari şi după la alţi cântători auzim, putem şti ceva ales, că şi acelea nu numai ce, au laudă mai mult, au hulesc, decât cele ce este a fi, ci şi foarte împrăştiiat şi prea pre scurtu pomenesc lucrul şi făr de nici o râduială sau tocmeală.

Mai trudit-am încă că doară din hrisoavele Domnilor ce sunt pe la boierime şi pe la mânăstiri date şi lăsate, câte am putut vedea să pociu scoate cevaşi, de să ştim măcar dintr'acelea, dacă dela alt cinevaşi nu să poată afla, căci că într'însele se văd a zice cevaşi, din pricinile pentru ce sunt date acele hristoave, adecă au sunt pentru că au dăruit Domnul cevaşi din dăstoinici şi bunelor slugi sau alt cinevaşi, pentru vredniciia lor şi pentru vreo slujbă mare ce va fi făcut cinevaşi Domnii şi ţării (cum fac împăraţii şi Domnii cei mari şi iefteni), sau pentru altă bună faptă-i dăruindu-l, acolo povestirea-i spune, aşa şi în ce dau la mânăstire hrisoave, când fac mânăstirea dereptu ce o fac, şi cine o face, şi din ce s'au mişcat a o face, acolo spuind, ca o istorie vesteşte lucrurile.

Deci şi dintr'acelea ca să scoţi cevaşi, cum am zis, încă am nevoit, ce puţin folos şi acelea mi-au dat. Pentrucă risipit lucru grăiesc şi foarte pe scurt zic şi fără cap povestesc şi numai de un lucru vorbesc, adecăte au de acela cui să dă, au de acela ce dă; iar de mânăstire de scrie, înc'acei mânăstiri ce o zideşte, ce i să închină şi i

să afieroseşte zice, iar nimic nu mai lăţeşte, nici la altă vorbă, de alte lucruri să mai întinde: unde dară puţin lucru şi puţin ajutor şi ştiinţă avem şi dela acestea şi încă mai este şi aceasta, că cine este acela carele să poată şădea a căuta toate a tuturor hrisoave să vază ce scriu şi cum scriu, ca să poată dintr'însele aduna să istorească lucrurile ce au fost ale ţării...

Ci dar, aşa lucru fiind, ce a face eu n'am, făr decât iată după la istorii streine, pe la Greci, pe la Leşi, pe la Unguri şi pe la alţi voiu umbla a cere şi a mă îndatori, ca ce vor fi şi ei pomenind şi istorind de această ţară, să zic şi eu aici, şi cât îmi va fi putinţa, foarte mă voiu nevoi, ca ce va fi mai adevăr dupre zisele lor să arăt, săvai că cât am găsit şi la mâna mea până azi au venit, vezi pe scurtu şi ei de dânsa pomenesc, şi încă cam trecătoriu atingu şi istoresc numai, iar nu de 'nceput şi pe deplin scriu ale ei, şi numai cât le trebue a pomeni zic, apropiindu-să câte undevaşi de ale lor lucruri ce pe largu istoresc şi povestesc...

Ci dar acum, acestea trecându-le, la ale noastre mă întorcu a le zice:

1. *Numele aceştii ţări din vechime cum îi era şi cine o stăpânea.*

2. *Traian Ulpie, puindu-se împărat Romanilor, au supus Dachia desăvârşit.*

3. *De Dachia pe scurt aicea iară voiu mai arăta, cum zic că au fost de mare şi cu ce părţi s'au hotărît.*

4. *După ce au aşezat Traian pre Romani în Dachia, cum s'au ţinut şi până când tot aşa au stătut.*

5. *Vlahii de unde să zic Vlahi, sau alt nume, iar mai vartos aşa, căruia scriitorii, cum le-au plăcut, puindu-le nume, — şi ales de unde să trag ei.*

6. *După ce au rămas Romanii în Dachia moşteni, cât supt ascultarea împăraţilor romani au stătut, şi apoi la ce au mai ajuns.*

7. *Hunii sau, cum le zic alţii, Unii, din cari Ungurii să trag şi încă sunt şi până astăzi, — de unde au pogorît.*

Explicări. — „*Au* au văzut", sau.

Pohteşte, pofteşte.

Neştine, cineva.

„*Ce* dară...", ci.

A istori, a povesti.

„Precum *de* alte ţări", precum *despre*.

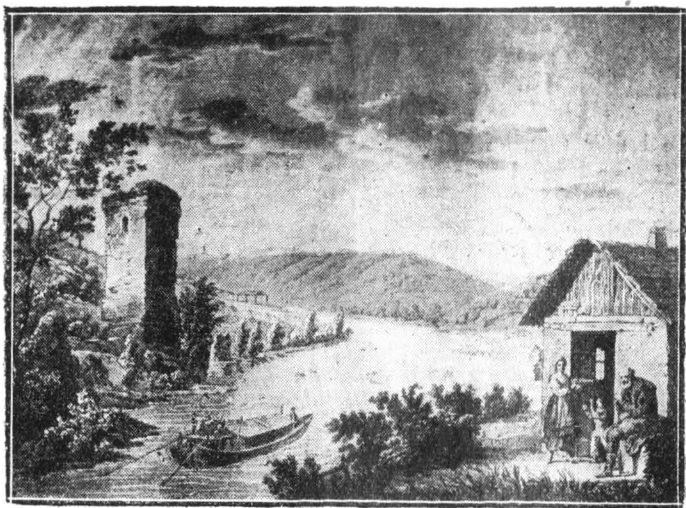
Den, din.

Dăn, din.

Lefteu, darnic. | *Aficrosește.* închina, dăruește.
Dereptu ce, pentru ce. | *Săvai că,* macar că.

c) *Informațiuni literare.* — **1**. Miron Costin reprezenta moldovenismul luminat de umanismul polon, Stolnicul Cantacuzino reprezenta muntenismul luminat de umanismul italian.

2. Invățătura și-o făcuse în Italia la Padova. A scris chiar în italienește călătoria lui acolo. A cunoscut în aceste drumuri Viena și Veneția. A cunoscut bine și Orientul: Polonia, unde a fost în misiune, și Constantinopolul, unde s'a dus de multe ori. A cunoscut și Mol-

Ruinele podului lui Traian.

dova și Ardealul, fie luând parte la expediţiuni militare, ca în Ardeal, fie misiuni, ca în Moldova. Intr'o călătorie făcută aici a cunoscut cronica Ureche-Sim. Dascălul și a pus să i-o copieze.

3. A intenționat să ne dea o cronică mai lungă, dar și dacă a scris mai mult, posedăm azi numai partea dela colonizarea romană până la Huni, sub titlul de „Is-

toria Țării Românești", cunoscută multă vreme sub titlul de „Cronica anonimă".

Vedem aici conștiința despre românism foarte clară. Iată cum discută cu streinii: „Valahii", cum le zic ei, iar noi, „Românii", sunt adevărați Romani în credință și în bărbăție, pe cari Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decebal, după ce tot l-au supus și l-au pierdut. Și apoi unul după altul tot șireagul Impăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici. Și dintr'acelor sămânță se trag până astăzi Românii aceștia. Insă Românii înțeleg nu numai ceștia de aici, ci și din Ardeal, cari încă și mai neaoși sunt, și Moldovenii 'și tot câți și într'altă parte se află". Prin ultimele cuvinte înțelegea pe Aromâni, despre cari în alte pasaje spune clar că sunt tot Români și tot urmași ai coloniștilor romani, ba le ia și apărarea contra învinuirilor grecești că sunt urmași de hoți.

4. Pe temeiul lui Bonfinius, cronicarul italian, al lui Dion Cassius, istoricul roman, al lui Tzetzes, compilator binzantin, și al unor cronicari unguri și poloni, cari au scris în latinește, el admira vitejia geto-dacă pe de-o parte și iscusita politică romană de cucerire pe-de-alta. Cu multă simpatie e înfățișat Traian. Numele lui îl găsește în „troianul" de pământ, ce răsare ici-colea în țara noastră. Numele lui Sever îl găsește într'al Turnu-Severinului. Despre podul lui Traian vorbește cu multe amănunte, ca și despre războaiele cu Decebal. „Așa deci Traian supuind și desăvârșit domolind toată Dacia și socotind să o tocmească într'acel chip dela care să nu mai aibă alte turburări, nici să li mai vie alte griji au poruncit de prin prejururile biruințelor sale de au adus Romani locuitori de i-au așezat aici, și dintr'a sa oaste au lăsat câți au trebuit de a-i lăsa, ca să se așeze aici, rămâind lăcuitori acestor țări, cari și până astăzi se trag, cum vom arăta, dintr'aceia".

5. Este foarte interesantă și prefața cărții, unde e

vorba despre *izvoarele istorice*. Spune el acolo că istoria se scrie pe temeiul actelor publice și private și că pe *tradițiuni* și pe *cântecele populare* nu se poate pune mult temeiu. Intâia oară în literatura noastră se discută această chestiune: „Nici den cântecile carile vestesc de vitejii, au de alte fapte ale domnilor și ale altor vrednici oameni ce au lucrat, cari după la lăutari și după la alți cântători auzim, putem ști ceva ales, că și acelea nu numai că au lăudat mai mult, au hulesc decât cele ce este a fi, ci și foarte împrăștiat și prea pe scurt pomenesc lucrul și făr'de nici o rânduială sau tocmeală[1]).

Indicații bibliografice. — Cronica lui s'a tipărit sub numele de *Cronică anonimă* în Ioanid, *Istoria Moldo-României*, 1858, apoi în *Letopisețe* (ed. M. Kogălniceanu, ed. II, 1872) și sub numele autorului său în *Operele lui C. Cantacuzino* (ed. N. Iorga), Buc. 1901.

4. RADU POPESCU *1650—*1729.

a) *Lecturi.*

Nicolae Mavrocordat

Și s'au cunoscut la toți că Domnul este înțelept, și blând, și bun, și iubește pre toți, așijderea și boiarii iubea pre Măria sa, văzând bunătatea și dragostea Măriei sale ce arăta către ei, că pre spătariul Mihai Cantacozino, fiind boieriu bătrân și de cinste, ca pe un părinte îl cinstea; pre ceilalți carii după vârsta lor, să zic adevărul, ca pre niște fii îi avea și-i cinstea; dăjdiile țării nu afară din obiceiu să scoată la țară, ci numai cât trebuia pentru împlinirea poruncilor împărătești, că aceasta vrea Măria sa Domnul, precum au fost numele Măriei sale în Moldova lăudat, și au fost toți mulțămiți de Măria sa, mari și mici (care și noi am auzit din boierii moldoveni), într'acelaşi chip și aici în Țara-Muntenească vrea să fie toți mulțămiți și odihniți, precum și era.

Secetă. — Intr'acea vară era în țară mare secetă și nu să făcuse pâine mai nimica și era mare foamete, cât

---

1) Ordine, întocmire.

mulţi oameni murea de foame, nu numai la ţară, ci şi în Bucureşti ; în toate dimineţele se zărea oameni morţi pe uliţe de foame.

A doua domnie. — După ce dar au îmbrăcat caftan de domnie au scris cărţi în ţară, rânduind caimacami ca să poarte grijă de trebile ţării, scriindu-le cu blândeţe şi cu bune făgăduieli că vor avea milă şi cinste, aşijderea au scris şi la altă boierime a ţării, ca toţi să se bucure de venirea Măriei sale, că tuturor va fi cu bine, şi cu milă, şi cu cinste fieşcăruia, după cum se cuvine ; scris-au cărţile şi la toată ţara cum ca să aibă bucurie, că le va fi şi lor cu milă şi cu bună chiverniseală ; şi tuturor au scris de obşte, de s'ar fi şi greşit cineva ori din boieri, ori din slujitori, ori dintr'altă rânduială de oameni, să fie amestecat cu catanele în vorbe, şi în fapte de au adus primejdie Măriei Sale, nici unii nici o frică să n'aibă, ci să fie toţi iertaţi şi odihniţi pre la casele lor, făgăduindu-le şi cu jurământ că nu vor avea nici o nevoie ; şi încă, fiind şi patriarhul Hrisant al Ierusalimului acolo la Ţarigrad, carele şi cu Măria sa Vodă au venit în ţară, au scris şi sfinţia sa cărţi la toţi cu mari făgăduieli şi să n'aibă nici o grijă nimenea de lucrurile cele trecute, că toate acelea s'au pus jos şi s'au călcat.

Ciumă. — Şi pentru boala ciumii încă au făcut Domnul o bunătate, că, văzând că s'au întins boala în toată ţara, de mor mulţime de oameni fără număr, au căzut cu rugăciuni neîncetate către Dumnezeu şi au trimis la Sfetagora de au adus moaştele unor sfinţi carii s'au auzit că sunt foarte folositoare la această boală, care, aducându-le şi făcându-se cu dânsele o sfeştanie, pretutindenea s'au făcut minune mare că au încetat boala ciumii şi s'au bucurat toţi mulţumind lui Dumnezeu.

Sfinţirea Mânăstirii dela Văcăreşti. — Intru al cincilea an al domniei Măriei sale lui Nicolae-Vodă, săvârşindu-se mânăstirea Măriei sale dela Văcăreşti şi pre dinăuntru şi pre din afară, praznic mare au făcut Domnul în ziua de Sfânta-Troiţă, ce este hramul mânăstirii, şi mergând cu toţi arhiereii, boierii şi neguţătorii, şi cu alt fel de oameni, din toată rânduiala, pre toţi i-au ospătat, precum se cade.

Insă, întâi au ascultat toți sfânta și dumnezeiasca liturghie, după aceea, având Măria sa hristovul gătit, care au făcut sfintei mânăstiri, l-au dat în mâna lui Panaiot Grămăticul de s'au suit în amvon, și cu glas mare, și cu bună proforà l-au cetit înaintea tuturor, din început până în sfârșit, de l-au auzit toți, întru care hrisov multe rânduieli și învățături coprindea pentru folosul mânăstirii și al lăcuitorilor mânăstirii, și pentru folosul sufletelor ctitorilor, care cu multă înțelepciune le-au socotit și le-au rânduit Măria Sa, iar mai vârtos pentru milostenie, care credem că din dumnezeiasca râvnă le-au rânduit și le-au poruncit să se facă din veniturile mânăstirii neîncetat: streinii să-i priimească, pre goli să-i îmbrace, flămânzii să-i sature, bolnavii să-i caute, pre cei din temnițe să-i cerceteze cu milă, acestea toate le-au așăzat în hrisov să se ție și să să păzească până va sta mânăstirea. Cu adevărat s'au făcut Măria Sa ascultător poruncilor lui Hristos, pentru aceasta nici cum mă îndoiesc, ci adevărat zic că va auzi Nicolae-Vodă în ziua judecății și glasul lui Hristos acela: „vino, blagoslovitul părintelui meu, de moștenește împărăția care îți este gătită dela începutul lumii".

Nunta fiicei domnitorului. — Acestea dar trecând, viind și primăvara și având Domnul fiică a Măriei sale de vârstă ca de 13 ani, și cunoscând pe Ienache, cămărașul Măriei sale, om de treabă, și cuminte, și învățat, au măritat pre fiica Măriei sale dupre dânsul, făcând nuntă mare și minunată; au venit sol dela Mihai Vodă, Domnul Moldovei, Donia, dvornicul cel mare, și au adus daruri de au dăruit la masă. Făcutu-s'au jocuri la această nuntă care nu s'au făcut altă dată, hore de boieri și de coconi, hore de jupânese și de cocoane, tot împodobite, în mijlocul curții domnești, de care podoabe se mira și solul. Dar jocurile celelalte ce s'au făcut! că au trimis Domnul în Țarigrad de au adus zicători și jucători, și au făcut fel de fel de jocuri, și pre pământ și pre funii, mese în opt zile, tot cu zicături și cu tunuri; și era cu adevărat în zilele acele opt în gurile tuturor cuvântul acesta: „să trăiască tinerii, fiii Măriei sale"; și de veselie ce era cu toții, s'au sculat toți boierii împreună cu solul de au jucat înaintea Domnului. De aci, după ce

s'au isprăvit nunta, au îmbrăcat Domnul pe sol cu contes cu samur, și altor al doilea ce venise cu solul le-au dăruit postave, atlaze și bani, și așa s'au întors la Moldova.

Explicări. — „Nu afară din obiceiu", nu mai mult decât era hotărît.

Pâine, grâne.
Cărți, scrisori.
Catane, soldați.
Nevoie, asuprire.
S'au pus jos, s'au uitat.
Sfetagora, Sf. Munte (Muntele Atos).
Praznic, slujbă religioară cu pomană pentru săraci.
S-ta Troiță, S-ta Treime.
Hrisov, act.
Profora, pronunțare.
Mihai Vodă, Mihai Racoviță.
Dvornic, vornic, boierul care păstra actele judecăților.
Coconi, copii.
Cocoane, fete.
Conteș, haină scurtă.

Informațiuni literare. — **1**. A scris „Istoria Țării Românești" dela început până la suirea pe tron a lui Niculae Mavrocordat, deci 1290—1716. Până pe la 1670 compilează cronicile mărunte existente pe vremea aceea în românește și în grecește. Utilizează și cronici bizantine și sârbești. Citează de pildă pe cronicarul bizantin Phrantzes, a cunoscut cronica moldovenească Ureche-Sim. Dascălul ; utilizează pe Stavrinos, cronicarul grec al domniei lui Mihai Viteazul.

2. Partea originală începe dela 1670 înainte, iar partea cu caracter personal dela 1661 înainte. Partea aceasta a redactat-o de două ori : odată sub domnia lui Brâncoveanu, a doua oară sub a lui Niculae Mavrocordat. Prima redacțiune s'a publicat în „Magazinul istoric" (vol. V). A doua redacțiune este cea din volum. Sub Brâncoveanu, el a povestit domnia acestuia (1688—1714) cu laude. Sub Mavrocordat a trebuit să mai micșoreze laudele, fiindcă altfel nu l-ar fi îngăduit noul domnitor.

3. Dă interes deosebit nu numai Țării Românești, ci și vecinilor. Ba încă simte plăcere să se abată uneori pe departe de tot : la Germani, Francezi și Spanioli ; „pu-

ind“ — zice el — „şi ale altora fapte, ce s'au întâmplat în părţile dimprejurul nostru, câte am putut cuprinde, şi din Europa şi din Asia, vrednice de auzit“.

4. Partea originală suferă din punct de vedere al adevărului şi al imparţialităţii istorice: e o ponegrire a ce e cantacuzinesc şi o laudă a ce nu e cantacuzinesc; dar această pasiune îi dă multă vieaţă în expunere, îi colorează stilul şi-i ridică valoarea literară a scrierii.

5. Cronica cuprinde apoi multe amănunte din frământările politice cunoscute de el de aproape, precum şi din vieaţa particulară a domnilor şi boierilor: petreceri, nunţi, scene de recompense şi de pedepse, étc., aşa încât elemente pentru creşterea interesului sunt îndeajuns.

6. Se simte şi preocuparea de stil. Pune termeni nu numai pentru idee, ci şi pentru frumuseţe. F. de remarcat astfel scena aducerii moaştelor Patriarhului Nifon la Mănăstirea Dealu, ca şi aceea a răscoalei Seimenilor sub Matei Basarab, ori descrierea luptei dintre Sobieski şi Turci la Hotin. Mai ales vedem aceasta în partea finală a cronicii.

Ii place stilul natural, nu cel cărturăresc. Multe expresiuni se datoresc cărţilor latineşti pe care le citise.

Indicaţiuni bibliografice. — O ediţiune a lui Radu Popescu lipseşte. Partea din ea până la 1688, atribuită lui Constantin Căpitanul Filipescu, s'a tipărit întâi în *Magazinul istoric*, vol. I, sub titlul *Istoriile Domnilor Ţării Româneşti* şi apoi în ediţie aparte de N. Iorga, cu cheltuiala lui N. Filipescu, Buc. 1902. Partea recunoscută dela început ca a lui s'a publicat în *Magazinul istoric*, vol. IV. — Fragmente din el în N. Iorga, *Din faptele străbunilor*, Văleni 1909, pag. 155 (sub numele lui Constantin Căpitanul) şi 163. — Tot fragmente, în Ov. Densuşianu, *Povestiri din Cronicari*, în „Bibl. p. toţi“, sub numele lui Constantin Căpitanul şi Radu Popescu.

5. ION NECULCE *1672—*1745.

a) *Date biografice.* — Ion Neculce a făcut parte dintr'o familie nu atât de vestită. Din pricina unor neîn-

ţelegeri cu voevozii vremilor, a trebuit să pribegească, aşa încât din tinereţe a cunoscut amarul pribegiei vreo patru ani în Muntenia şi vreo şapte în Polonia.

După ce s'au liniştit lucrurile şi Neculce s'a aşezat în Moldova, a înaintat mereu în ranguri boiereşti: vătaf de aprozi, mare agă, mare sluger, mare spătar, hatman, mare vornic de ţara de sus şi chiar locţiitor domnesc.

Pe vremea lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, era sfetnicul cel mai de aproape al acestuia. Când D. Cantemir s'a hotărît să treacă de partea Ruşilor contra Turcilor, Neculce i-a stat contra; dar neizbutind să-i schimbe hotărîrea, l-a urmat. Ruşii fiind învinşi la Stănileşti, Cantemir a trebuit să fugă în Rusia. A fugit cu el şi Neculce, dar a suferit amarnic şi mai întâi de dorul de ţară. Chiar din drum a vrut să se întoarcă. A stat numai doi ani şi a fugit. A stat prin Polonia vreo 7 ani şi abia după aceea a ajuns din nou în Moldova.

b) *Lecturi.* — I. *Precuvântarea Letopiseţului.*

Acest pământ a Moldovei n'au fost aşezat de demult de oameni să fie fost trăit într'însul cu pace; ce în câteva rânduri au fost şi pustiu. Deci pentru aceea nu se află letopiseţe scrise de pământeni vechi. Ce de la o vreme dela descălecatul lui Dragoş Vodă, târziu s'au apucat Urechi Vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leşeşti, şi l-au scris până la domnia lui Aron Vodă.

Iară dela Dabija Vodă înainte, îndemnatu-m'am şi eu Ioan Neculce biv vel vornic de ţara de sus, a scriere întru pomenirea domnilor; însă până la Duca Vodă cel bătrân, l-am scris de pe nişte izvoade ce am aflat la unii şi alţii din auzitele celor bătrâni boieri; iară dela Duca Vodă până la Ion Mavrocordat nice de pe un izvod a nimărui, ce am scris singur dintru a mea ştiinţă. cât s'au întâmplat de au fost în vieaţa mea.

Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc şi să scriu, că au fost scrise în inima mea. Deci vă poftesc, cetitorilor, pe unde ar fi greşit condeiul meu, să primiţi, să nu gândiţi că doară pe voia cuiva sau în pisma

cuiva, ce precum s'au tâmplat, cu adevăr s'au scris; doar niscai veleaturi a anilor de s'ar fi greșit, iară celelalte întru adevăr s'au scris.

Mai socotit-am și din letopisețul lui Evstratie Logofătul, și a lui Simion dascălului, și a lui Misail Călugărului niste cuvinte câteva, de nu le-am lăsat să nu le scriu: ce le-am scris, măcar că dumnealui Miron logofătul și cu Niculai fiiu-său, nu le-au scris, și-i ocărește și zice că sunt basne. Iar pentru Dumbrava Roșie cum că au arat-o Bogdan Vodă cu Leșii, Miron Logofătul au lăsat de n'au scris; aceea zic să nu fie basnă; pentru neamul Movileștilor și cum li s'au numit acest nume, dintru Ștefan Vodă cel bun, Moghilă, iar nu-i basnă; și altele multe, n'or fi știut istoricii ca să le pomenească toate. Deci o samă de istorii mai ales și noi nu le-am lăsat să nu le scrim; însă nu le-am scris la rândul lor, ce s'au pus la o parte, inainte domniei Dabijei Vodă s'au scris; ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăși bine va fi, cine cum îi va fi voia, așa va face.

Că mulți istorici străini de alte țeri nu le știu toate câte se fac într'alt pământ; tot mai bine știu cei de loc, decât cei străini; însă ce se face în vieața lor, iară nu în îndelungate vremi; iar istoriile cele vechi mai bine le știu istoricii, că le au scrise, iar nu auzite.

Deci, fraților cetitorilor, cu cât vă veți îndemna a cetire pre acest letopiseț mai mult, cu atâta veți ști a vă ferire de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oștire, ori de voroave la domni, și la noroade de cinste. Ioan Neculce biv vel vornic (Kogălniceanu, *Letopisețele țării Moldovii*, Iași 1846—1852, vol. II pag. 195—196).

Explicări. — *„Ce* în câteva rânduri", ci.

„Biv-vel vornic", fost mare.

S'au tâmplat, s'au întâmplat.

Veleaturi, date.

„Ce le-am scris", ci.

Basnă, scornitură, basm.

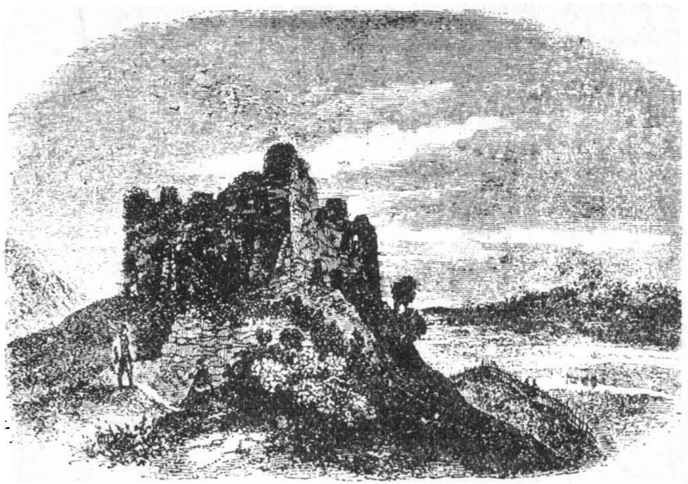
„Pentru Dumbrava-Roșie", despre.

II. *Din „O samă de cuvinte"*

(ce sunt auzite din om în om, de oamenii vechi și bătrâni și in letopisețe nu sunt scrise; ce s'au scris aice după domnia lui Ștefăniță-Vodă inaintea domniei Dabijei-Vodă).

Ştefan-Vodă cel bun, bătându-l Turcii la Războieni, au mers să intre în cetatea Neamţului şi fiind mamă-sa în cetate nu l-au lăsat să intre şi i-au zis: *pasărea în cuibul ei piere*; ce să se ducă în sus să strângă oaste, că izbânda va fi a lui; şi aşa pe cuvântul mâne-sa s'au dus în sus şi au strâns oaste.

Iar împăratul turcesc au venit cu toată puterea lui la Cetatea Neamţului şi au suit puscele deasupra unui munte pre despre Moldova şi au început a bate Cetatea Neamţului foarte tare. Iar pe acea vreme era un Neamţ închis în cetate; şi văzând că batu cetatea, au zis păzitorilor să spue mumei lui Ştefan-Vodă să-l sloboadă dela închisoare şi temniţă pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu.

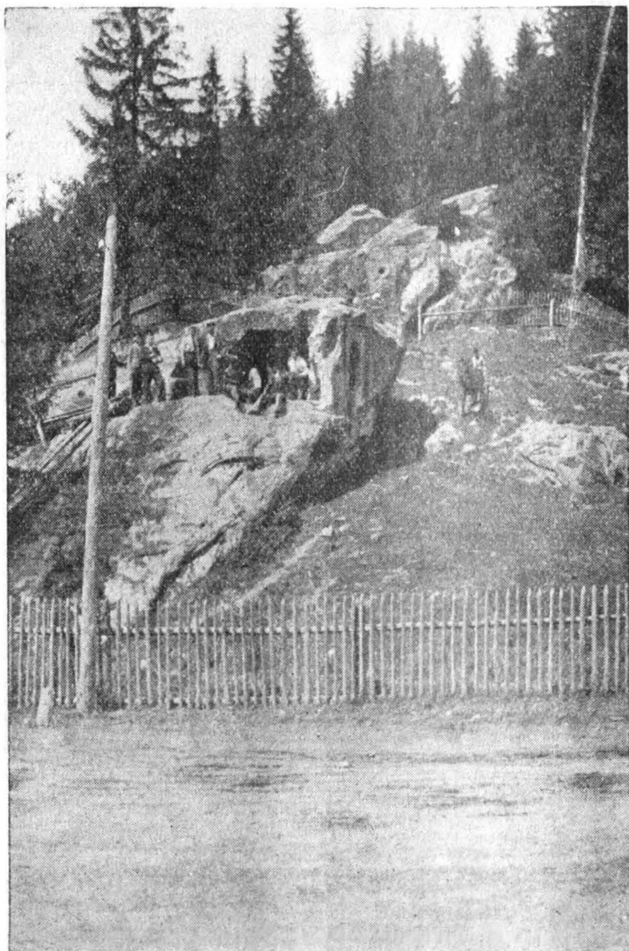

Cetatea Neamţului.

Deci slobozindu-l pre acel Neamţ dela închisoare, şi s'au apucat acel Neamţ de au îndreptat puscele din cetate asupra Turcilor, unde sta acolo în munte, de avea nevoie cetatea, şi au lovit în gura unei pusce turceşti de au sfărâmat-o, şi au început a bate corturile Turcilor; deci nu au mai putut sta Turcii într'acel vârf, de munte, de unde avea cetatea nevoie, ce numai au căutat a se dare în lături dela acel loc.

Iară Ştefan-Vodă, mergând dela cetatea Neamţului

în sus spre Moldova, au mers pe la Voroneț, unde trăia un părinte sehastru pre nume Daniil : și bătând Ștefan-Vodă în ușa sehastrului să-i descue, au răspuns sehas-

Peștera lui Daniil Sihastru lângă Mănăstirea Putna

trul : să astepte Ștefan-Vodă afară până și-a isprăvi ruga ; și după ce și-au isprăvit sehastru ruga, l-au chiemat în chilie pre Ștefan-Vodă și s'au ispovedit Ștefan-

Vodă la dânsul şi au întrebat Ştefan-Vodă pre sehastru : ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu Turcii ? Inchina-va ţara la Turci au ba ? Iar sehastrul au zis să nu o închine, că războiul este al lui ; numai după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo numele sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii.

Deci au şi purces Ştefan-Vodă în sus pe la Cernăuţi şi pe la Hotin şi au strâns oaste fel de fel de oameni şi au purces în gios. Iar Turcii înţelegând că va să vie Ştefan-Vodă cu oştile în gios, au lăsat şi ei cetatea Neamţului de a mai bate şi au început a fugire spre Dunăre ; iar Ştefan-Vodă au început a-i gonire în urmă şi a-i batere, până i-au trecut de Dunărea. Şi întorcându-se înapoi Ştefan-Vodă, s'au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul şi au pus hramul bisericii Sfântul Ghorghe. (Kogălniceanu, *Letopisețe*, vol. I. 198, 200, 209—211, Iaşi 8146—1852).

Explicări. — *Mâne-sa*, mamei sale.

Puscele, tunurile.
Va să vie, formă de viitor.

c) *Informaţiuni literare.* — **1**. Neculce e personal ca Radu Popescu.

2. Urăşte streinii : Poloni, Turci Tătari, Ruşi, Greci. A fost mai mult român decât om și mai mult Moldovan, decât Român.

3. Ca învăţătură este inferior unui Miron Costin, unui Cantacuzino Stolnicul ; dar ca scriitor le ia înainte.

4. Cronica lui povesteşte evenimentele dintre 1661 şi 1741, adică urmează de unde se oprise Miron Costin. Ea e precedată de „O samă de cuvinte".

„O seamă de cuvinte" cuprind 42 de mici bucăţi istorice, al căror adevăr n'a putut fi stabilit, dar a căror fantezie a plăcut tuturor generaţiunilor de atunci încoace atât de mult, că le-au pus din acest punct de vedere, înaintea cronicii, şi cu deosebire pe 11 din toate.

Sunt bine cunoscute poveştile acestea din scriitorii

de mai târziu : Al. Hasdeu, Gh. Asachi, C. Negruzzi, V. Alecsandri, D. Bolintineanu. 20-30 de ani din secolul al XIX-lea au fost sub stăpânirea acestor subiecte, prelucrate în proză sau versuri. Izvorul a fost Neculce.

5. Nici în cronică preocuparea de frumos nu dispare. Ea merge aici mână în mână cu preocuparea de adevărul istoric. Neculce caută anume faptele atractive, ca să placă cititorului, cum face şi Radu Popescu. Petrecerile, nunţile, omorurile, scenele emoţionante se bucură de atenţiunea deosebită a lui.

Chiar scenele de războiu ştie să le înfăţişeze cu aceeaşi preocupare de frumos, cum este impresionanta descriere a jafului Tătarilor, ori tot atât de impresionantul „asediu" al Sucevei, amândouă în capitolul despre domnia lui Dumitraşcu Cantacuzino.

6. Are înclinare pentru portrete literare. Foarte des prinde minunat în câteva rânduri un personaj. Dela portretul lui Ştefan cel Mare din Cronica Ureche-Sim. Dascălul nu se mai întâlnesc până la Neculce — vreme de o sută de ani — asemenea portrete. Ne trec astfel pe dinainte Duca Vodă, Dumitraşcu Cantacuzino, Constantin Cantemir, Gr. Matei Ghica şi Mitropolitul Dosoftei.

Să notăm aici că a dat deosebit interes biografiei unor oameni ca Miron Costin, Mitropolitul Dosoftei şi D. Cantemir, cari au rămas apoi consacraţi ca scriitori şi că ce ştim mai însemnat din vieaţa lor datorim tot lui Neculce.

7. Elementul literar din cronica lui a fost crescut şi de nota patriotică. El înţelegea naţionalitatea ca toţi pe atunci : puritate de rasă, dar punea atâta căldură şi sinceritate în apărarea ei la fiece pas, încât emoţionează puternic.

8. Era şi adânc evlavios. Nu putem să spunem că întrecea cu această însuşire pe ceilalţi cronicari, evlavioşi şi ei, dar făcea din voinţa divină o cauză a multora din

faptele istorice. Era și moralist, tot în sens creștin, și întrebuința istoria ca exemplu de puterea divină și de răsplată morală. Mai fiecare nedreptate istorică își găsește în curând răsplata în povestirea lui.

9. Și Cronica a slujt, ca și o seamă de cuvinte, ca izvor de inspirație pentru scriitorii din secolul al XIX-lea îndată după ce a publicat-o M. Kogălniceanu, alături de celelalte cronici (1845—1852) : Al. Hasdeu scrie după ea nuvela „Domnia Arnăutului" ; Gh. Asachi, nuvela istorică „Petru Rareș", urmând pas cu pas pe Neculce și reconstituind, cu elemente de ale cronicarului, chiar fuga din Moldova în Ardeal a voevodului.

7. DIMITRIE CANTEMIR 1673—1823.

a) *Date biografice.* — Principele Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei în anul 1710, este cea mai impunătoare figură din literatura noastră veche. Ca fiu de domn — al lui Constantin Cantemir — a avut o educație îngrijită. A învățat și în țară cu dascălul Ieremia Cacavelas — sub conducerea căruia a scris opera scolastică *Divanul lumii cu înțeleptul,* ca un fel de exercițiu — și la Constantinopol, unde a stat multă vreme ca ostatec. Aci a învățat limba turcească, limba arabă, și s'a perfecționat în cea grecească. Pe lângă aceste a mai cunoscut pe cea polonă, rusească, latină, așa încât a trecut drept unul din cei mai învățați oameni ai timpului, mai ales că în limbile latină, rusească și turcească a și scris. Prin scrierile sale a ajuns cunoscut și în Apus ; și Academia din Berlin l-a ales membru al ei în 1714.

b) *Lecturi.* — „*Din Hronic*".

Arată-să temelia Romii și începătura împărăției Romanilor.

Remus şi Romulus fraţi, nevrând a să arăta nemulţămitori pădurilor, carele i-au acoperit, şi munţilor în carii au crescut, şi păstorilor carii i-au hrănit; aducând (precum scrie Iustin) mare sumă de oameni (de vreme ce îndată şi Senatul au aşezat, carele era o sută de bătrâni şi i-au chemat *părinţi)* şi mărgând la locul unde fiara i-au fost hrănit, acolo temeliile împărătesei cetăţilor au pus, mai dinainte de venirea Domnului Hs. cu 750 ani, iar după răsipa Troadei cu 423 ani, pre vremile când stăpânea în Iudea Ioanatham, ficiorul lui Osia, iară după ce s'au săvârşit cetatea Romei şi s'au mutat scaunul dela Alba-lungă într'însa, îndată şi în scurtă vreme mulţime de voinici s'au strâns, cărora lipsindu-le femei, şi vecinii fetele după păstori a-şi da neprimind (căci, depre fraţii Remus şi Romulus, între păstori crescuţi fiind, tuturor oamenilor lor vecinii de prin pregiur *păstori* le zicea), ei încă la praznic, unde fete sabinence pentru pravila giocurilor alrgase, pe acele fete a Sabinenilor au răpit, şi le-au luat femei; deciia de odată vecinii de prin pregiur, apoi Italia supuind, mai apoi şi a toată lumea împărăţia a cerca au purces. Aşa dară fiind ijdărăniia şi începătura Romanilor dela Grecii Troadeni, şi temelia împărăţiei lor dela acei doi fraţi (de pe a căror anume şi cetatea Roma s'au numit) fiind, de aciia cu cursul vremilor atâta s'au mărit şi peste toată lumea s'au lăţit, cât mai nici un unghiu a lumii n'au rămas carele să nu fie dela dânşii supus sau de armele şi numele lor să nu fie cutremurat; pentru a căror minunate lucruri, şi peste cuprinderea a socotelii omeneşti vitejii, pline sunt scrisorile a scriitorilor a tuturor limbilor.

Explicări. — „Unde *fiara* i-au fost hrănit", lupoaica.

Răsipa Troadei, dărâmarea Troiei.

Pentru pravila giocurilor, ca să învețe jocurile.

Ijdărania, primirea.

(Din *Operele Principelui D. Cantemir,* vol. VIII, „Prolegomena" Hronicului, cap. V, pag. 99—100).

Arată-să ciudat chipul basnei scornite pentru Laslăul cel scornit şi mincinos.

Pocitania aceasta a lui Laslău (ce-i zice Simion Mâzacu, craiu unguresc, şi în predoslovia Hronicului lui Ureche o au adaos) în capetele trecute atâta am înfruntat-o şi la gol am scos-o cât mai mult a o scutura n'ar fi trebuit; ce căci prin multă vreme prin auzul cititorilor ştim că s'au tăvălit; şi oarece chip de istorie adevărată au luat, pentru aceia şi mai tare a o scutura, şi din toate încheieturile a o desnoda şi a destrăma, foarte de treabă şi în adeverinţa istoriei de folos a fi o am socotit. Că precum cât ieste întunericul mai des, atât lumina să lumineze mai tare şi mai departe îşi sloboade razăle; aşa pre cât se dovedeşte minciună mai tare, pre atâta ştiinţa adevărului să curăţeşte şi să luminează. Pocitania aceasta, zic dară, Simion, să o fie luat din istoricul cel unguresc; iară din care istoric anume, nu arată, zice că în hronicul lui Ureche nu ieste scris, iară el, socotind-o că pre semne va fi adevărată, n'au vrut să nu o scrie. O ce frumos giudecătoriu, asemenea aceluia căria zicându-i unul să gâcească ce ţine strâns în pumni, el au răspuns: de-i va spune numai forma lucrului aceluia, atuncea va putea să giudece, şi anume să gâcească ce ţine în pumn. Celălalt spuindu-i că ţine în pumn un lucru rătund şi în mijloc găurit, gâcitorul, după multă chiteală, i-au răspuns zicând că altă nu poate fi fără numai o piatră de moară, căci aceea ieste rătundă şi în mijloc găurită. Tocma aşa ieste şi socoteala giudecătorului Simion, socotind numai căci ieste rătundă şi găurită, iară nu ce poate pumnul cuprinde.

Aşişderea zice că acel Laslău să fie fost vâlhovnic, care de pe limba slavonească să înţălege vrăjitoriu, căutătoriu în stele; zice c'au fost în legea papistăşască, şi dela dânsul întâi au început Ungurii a lăsa săc Marţea, şi altele câte buigueşte, tuturor sunt ştiute. Ca acestea, cât de crude minciuni să fie, istoria trecută s'au dovedit; iară el de unde au luat-o, iată acii vom arăta

Incepătura şi părintele basnei aceştia, după multă trudă şi osteninţă, aflat-am să fie fost un Sava, ce-i zic mitropolit bulgăresc, şi frate unui Ştefan, carele întâi s'au numit craiu la Bulgari; însă basna aceasta, în izvorul ei, precum acel Laslău să fie luat ajutoriu dela împăratul Râmului nu scrie, nici ceva pentru acei Romani pomeneşte: ce numai cum şi în ce feliu i-au fost

războiul cu Batie și cum singur cu mâna lui să-l fi omorît.

Cu negreața ei (a acestei basne), nu puțină hârtie am murit, însă acolo câteva neatinse de dovadă trecând și nepomenite unele lăsând, aicea și cele pomenite pre scurt poftim și cele nepomenite vom adaoge ; iară cititoriul pentru adese pomenirea acestei basne iertare ne dea, căci noi socotim că cine ieste numai odată mincinos, trebue în veci precum mincinos să fie, să se arate.

(Din *Operele Princ. D. Cantemir,* Buc. 1901, vol. VIII „Hronicul" cartea IX, cap. X, pag. 452—454).

Explicări. — „Căci prin multă vreme prin auzul cititorilor știm că s'au tăvălit", adică prea des a scris D. Cantemir despre această chestiune.

Chiteală, gândire.

Legea papistășească, religia catolică.

Basnă, scornitură.

Batie, Batu, hanul Tătarilor.

Am muruit, am mânjit.

Buiguește, îndrugă, înșiră fără rost.

D. Cantemir se indignează, ca și Miron Costin, contra lui Simion Dascălul că a reprodus o tradiție atât de ofensătoare pentru Moldoveni, că ar fi neam de tâlhari. Gradul de indignare este însă mult mai înalt la el : abia își poate stăpâni condeiul să nu iasă din marginile îngăduite.

Pe-de-altă-parte, pentru a răsturna acea tradițiune, cercetează pe toți cronicarii streini, cunoscuți în veacul al XVIII-lea, și afirmă apoi, pe temeiul acestor cercetări, că la niciunul tradițiunea în chestiune nu se găsește. Și ca să închidă definitiv discuțiunea, îi descoperă el origina, la mitropolitul bulgăresc Sava, care însă spusese cu totul altceva decât ce înțelesese Simion Dascălul și ce au reprodus alții după el.

II. Din *Descrierea Moldovei* (traducere).

DATINE LA SUIREA PE TRON A DOMNILOR.

Indată după moartea vreunui domn, se aduna divanul boierilor, ca țara să nu rămâe lipsită multă vreme de conducător. Se deschidea testamentul fostului domn ; și dacă acolo nu era nimeni desemnat ca urmaș, boierii

alegeau ei cu majoritate de voturi : dacă însă în testament era desemnat cineva, boierii se supuneau ca la o lege și nu mai alegeau pe altul. După aceasta îngrijeau de înmormântarea răposatului. Dacă făcuse vreo mănăstire, îl îngropau acolo ; dacă nu, în vreo biserică catedrală. După serviciul înmormântării, toți boierii și curtenii se întorceau la curte în tăcere adâncă.

Boierii treceau în divanul cel mare și ocupau tot scaunele pe care le ocupau cât trăise fostul domn. Cetele de oștași, cât se putea mai multe, se așezau în curte, cu armele și steagurile plecate, așteptând alegerea noului domn. Când domnul hotărît să fie ales era dintre fii fostului domn, sta în picioare în haine cernite în apropierea tronului părintesc. Când era vreun boier, sta nemișcat în scaunul său.

După aceste dispozițiuni, mitropolitul curma tăcerea cel dintâiu, înșira meritele răposatului domn și arăta adânca părere de rău a țării pentru moartea lui. După mitropolit, marele logofăt citea testamentul fostului domn cu voce clară, mai ales în cazul când fiul cel mare al domnului era înlăturat dela tron în favoarea altuia, că s'a întâmplat așa, nu după voința boierilor, ci după a domnului. După citire, marele logofăt se ducea la noul domn, îi arăta că a fost ales și-l ruga în numele tuturor claselor din Moldova să ia cât mai curând sceptrul și să stăpânească cu dreptate și cu milă. La acestea, noul domn, stând tot în picioare cu capul descoperit, răspundea pe scurt, învinuind soarta că așa de repede a lipsit țara de un domn așa de bun ; iar el, deși știe că-i lipsesc puterile ca să ducă sarcinile domniei, totuși nu poate să nu respecte porunca celui dinaintea sa și a țării. De aceea primește demnitatea ce i se oferă și va conduce pe supuși cu toată dreptatea, evlavia și mila.

Apoi întreaga adunare se scoală ; și cu mitropolitul și tot clerul însoțește pe domn la mitropolie. Mitropolitul merge înaintea domnului. Ajunși la ușa bisericii, mitropolitul tămâiază pe domn și-i întinde sfânta cruce și sfânta Evangheliei, ca să le sărute. După aceasta domnul intră în biserică și îngenunchie la altar, în fața ușilor împărătești. Mitropolitul îi pune în cap omoforul, îi citește cu glas tare rugăciunile obișnuite la încoronarea împăraților oștași și-l unge cu sfântul mir.

Apoi domnul se scula, săruta atât masa altarului, cât

și sfintele icoane și se întorcea în mijlocul bisericii. Acolo mitropolitul îi punea coroana de aur, strălucitoare de pietre scumpe, și, pe când cântăreții ziceau „vrednic este", îl conducea, el de brațul drept și marele postelnic de cel stâng, la tronul din biserică. In același timp, afară tunurile bubuiau și muzicele cântau. Domnul punea haina domnească și boierii lepădau haina de doliu, cu care umblaseră până atunci, punându-și alta deschisă și strălucitoare. Dela biserică porneau din nou la curte: domnul călare, însoțit de mitropolit și de boieri, cari mergeau pe jos. Intrau în sala cea mare, hatmanul și marele postelnic ținând pulpana hainei domnești. Toți se așezau pe scaunele lor. Mitropolitul se ducea apoi la domn și-i săruta mâinile și 'ntr'o scurtă cuvântare îi ura toate bunătățile și-i anunța că se va ruga într'una pentru dânsul. Se întorcea apoi către popor, îi da binecuvântarea și-i recomanda credință către noul domn. Veneau apoi episcopii pe rând și ceilalți preoți. După ei, marele logofăt și ceilalți boieri după rang. Domnul se scula la urmă în picioare, mulțumea tuturor ; și marele spătar îi punea coroana. Cu aceste se sfârșea ceremonia în apartamentele domnului.

In același timp, în apartamentele doamnei, nevestele boierilor făceau aceleași onoruri soției celui ales, afară de încoronare. Doamna avea și ea tron în biserică, mai mic puțin decât al domnului.

Explicări. — *Marele logofăt*, cel mai mare demnitar al țării, îndată după Vodă. El vorbește cu domnul în numele boierilor și judecă procesele de moșii.

Marele postelnic, șeful curții domnești.

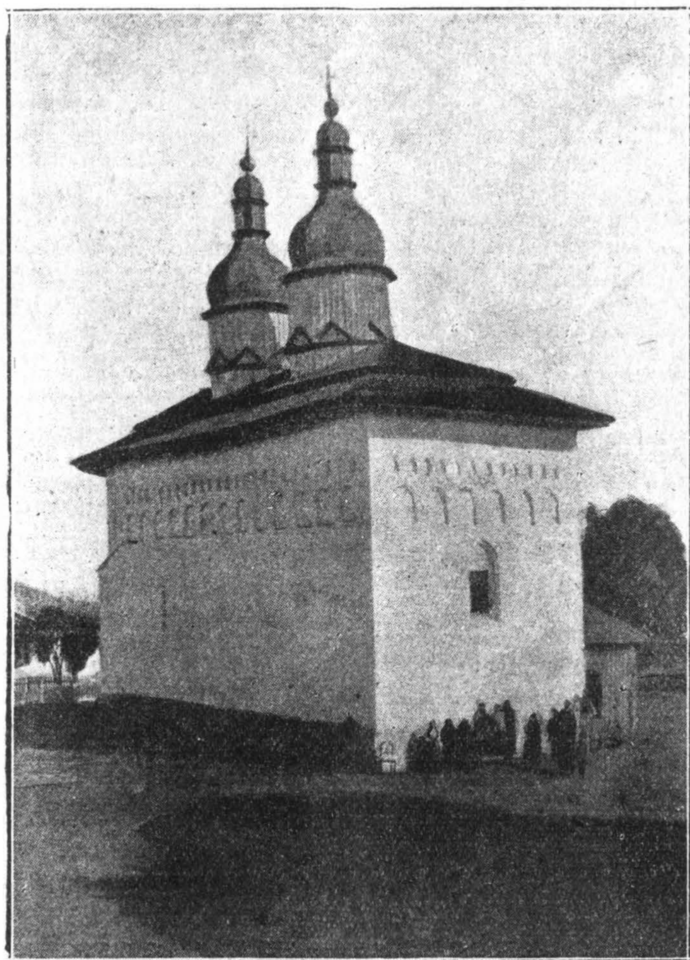
Marele spătar, purtătorul spadei domnești.

III. Din *Istoria imperiului otoman* (traducere).

Istoria domniei lui Ildirim Baiazet I, fiul lui Murad al patrulea împărat al Turcilor. — Bătaia cu Moldovenii.

Doi ani mai nainte, Moldovenii bătuseră și nimiciseră lângă Prut armata seraschierului Soliman Pașa. Baiazet, înspăimântat de acea pierdere, nu cuteză a încredința generalilor săi comanda armatei contra unei națiuni atât de războinice, ci se decise a o comanda în per-

soană, crezând că obstacolele ce au încercat armele pașei nu vor rezista soartei împăratului. Face deci cele mai mari preparative pentru această expedițiune și trece

Biserica din Războieni.

toate cele mai bune trupe ale sale în Europa. Puse pod peste Danubiu, intră în Moldavia și devastând toată țara se puse în tabără la țărmul Siretului, într'un sat numit Războieni. Puțin după aceea Ștefan, principele Moldo-

vei, soseşte aici cu armată aleasă. Lupta se începe; ea a fost înverşunată şi victoria lung timp dubioasă. In urmă Moldovenii sunt învinşi, Ştefan însuşi prinde a fugi şi cerca scăparea în cetatea Neamţu, unde lăsase pe mama sa şi garnizoană valoroasă. In revărsatul zilei, ajunge lângă cetate şi cere a i se deschide porţile. Mama, care nu aştepta pe principele, fiul său, să se întoarcă aşa pe neaşteptate, ieşi pe zidurile cetăţii şi-i refuză intrarea, zicând : „O ! fiul meu, de când te ştiu eu, încă niciodată nu te-ai întors diin luptă fără victorie! Fiindcă tu ţi-ai uitat de bravura ta dinainte, mai bine aş fi voit să fi pierit de mâna inimicului, decât să ajungi ruşinea ca să te scape o femee. Deci pleacă îndată înapoi şi să te întorci biruitor sau niciodată".

Ştefan, mişcat de această înfruntare maternă, se întoarce dela cetate mai iute de cum venise. Venindu-i în cale un buciumar, acestuia îi comandă să sune de bătălie şi aşa adună iarăşi douăsprezece mii de ostaşi, cari scăpară prin fugă de sabia inimicului. Principele îi conjură a învinge sau a muri. Atunci Moldovenii se aruncară asupra inimicului, care se resfirase pe câmpii, căutând pradă, îl bat şi îl pun pe fugă. Ştefan, ajutat de armele sale, merse înainte până la Vaslui, cam 20 mile dela Iaşi, ocupă cortul imperial al lui Baiazet, împrăştie armata turcească, iar pe împăratul, care mai înainte era spaima lumii, acum singur înspăimântat, îl constrânge cu puţini ai săi a fugi la Adrianopole.

(Din *Istoria imperiului Otoman*, traducere. Buc. 1876. vol. III. pag. 61—63).

Informaţiuni literare. — 1. Cele mai de seamă dintre operele lui D. Cantemir sunt patru: două latineşti şi două româneşti: „Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae". „Descriptio Moldaviae", „Istoria ieroglifică" şi „Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlahilor".

2. *Historia aulae othomanicae* a fost tradusă în limba germană, franceză şi engleză. Traducătorul german o numeşte scriere fără pereche. Traducătorul francez relevă că autorul a cunoscut istoriile turceşti ale imperiului otoman. Mai adaugă că este scrisă cu demnitate. Intr'a-

devăr ea a fost cea mai bună lucrare despre istoria Turcilor până în timpurile moderne, mai ales pentru epoca dela 1760 înainte. Cartea a contribuit și la răspândirea cunoștințelor despre poporul nostru, fiindcă autorul a împletit și istoria noastră într'a Turcilor.

3. A doua scriere, *Descriptio Moldaviae*, a scris-o după îndemnul Academiei de științe din Berlin. „Descriptio" a fost redactată în latinește în 1716. După doi ani era gata și redacțiunea românească, dar aceasta nu s'a păstrat. S'au dat însă, de alții, 4 ediții românești, care împreună cu cele două nemțești și cu una latinească au răspândit în-de-ajuns opera. Și cum opera are însemnate calități literare, nu numai istorice, influența ei în literatura românească s'a resimțit. Descrierea obiceiurilor dela suirea pe tron a domnilor români, atât în partea care se îndeplinea la Constantinopol, cât și într'aceea care se îndeplinea în țară, este făcută cu atâtea amănunte și atât de plastic, încât se citește cu interes.

4. Elementul literar este și mai desvoltat în *Istoria ieroglifică*. Sub formă de fabulă, Cantemir povestește dușmănia dintre Muntenia și Moldova dinaintea plecării sale în Rusia. Impărăția vulturului (Muntenia) e în luptă cu împărăția leului (Moldova). In cea dintâi apar, sub nume de șoim, uliu, coruiu, erete, boierii mai de seamă ai Munteniei: și în cea de a doua, sub nume de pardos, urs, vulpe, pisică sălbatică, etc., boierii mai de seamă. Povestea e îmbrăcată în mult humor și pe alocuri cu pasaje lirice și descriptive reușite.

5. Tot latinește a fost redactat întâi *Hronicul*, sub titlul de „Historia moldo-valachica". Redacțiunea aceasta este însă numai un concept, fiindcă diferă mult de redacțiunea românească. Aceasta era gata de tipar în 1721, sub titlul de „Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor", și fusese începută în 1717. A fost scrisă la Petrograd, unde autorul a dispus de biblioteci bune, cum nu dispusese la redacțiunea latină. Imboldul pentru scrierea operei i-a venit și dela Berlin, dar și din dorința lui

de a-şi face neamul cunoscut Ruşilor şi Occidentalilor, ca şi neamului său însuşi. In scopul acesta urmărea să scrie istoria întreagă a Românilor dela colonizarea romană până în vremea sa.

a) Acelaşi subiect îl tratase înainte de el Miron Costin şi Stolnicul Constantin Cantacuzino. Din ce scrie Cantemir, se vede că n'a cunoscut ce scriseseră aceia, dar izvoarele sale de informaţie, pregătirea sa filosofică şi căldura stilului l-au ajutat să-i întreacă cu mult şi să dispună de materialul lor. fără să le fi citit cronicile. Din bibliografia care însoţeşte Hronicul, se vede că a consultat vreo 150 de opere, în majoritate istorice, datorite scriitorilor elini, romani, bizantini, unguri, germani, ruşi, cehi, arabi, persani, italieni, iar unele anonime: hronografe şi cronici slavoneşti, ruseşti şi româneşti. Izvoarele naţionale, citate de el, sunt: un letopiseţ slavonesc, altul muntenesc, un hronic moldovenesc, căruia îi zice „cel vechiu", cronica Ureche-Simion Dascălul. A mai utilizat pe cronicarul Stoica Ludescu, pe Şerban Greceanu (traducere grecească a cronicii lui Ludescu), pe Del Chiaro, secretarul italian al lui Brâncoveanu. *Era stăpân pe materialul necesar în ce priveşte istoria universală, cât şi pe cea naţională.* Cultura lui clasică se ridica cu mult deasupra celei de care dispuseseră cronicarii noştri.

b) *Preţueşte adevărul istoric.* Citim în Hronic şi în celelalte scrieri de seamă ale sale deseori câtă valoare are adevărul în reconstituirea trecutului. In Hronic, de pildă, ne spune odată „dela noi măcar un cuvinţel să nu fim adaus", iar altă parte: „unde ne-au dus (scriitorii consultaţi). acolo am mărs şi nici cât de puţin dela dânşii nu ne-am abătut"; iar un principiu ca acesta ar face cinste şi unui istoric de azi: „sufletul odihnă nu poate afla până nu găseşte adevărul carele îl cearcă, oricât de departe şi oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri".

c) Se vede că *nu scria superficial. ci din toate punc-*

tele de vedere, aşa că ideia despre un fapt ori lucru să nu fie nu numai exactă, dar şi completă.

Nu se opreşte la mijlocul lucrului, ci merge până la capăt. Intr'un fel sau într'altul îi place să lase chestiunea lămurită sub toate feţele ei, chiar dacă ar trebui pentru aceasta să recurgă la digresiuni, ori la cercetări mai îndepărtate, cum s'a întâmplat cu origina cuvântului „Vlah" şi cu origina Moldovenilor.

d) Fireşte *că nu lipseşte indignarea patriotului* când îşi vede neamul desfăimat, nici mândria lui când poate arăta mari isprăvi ale neamului său.

Cantemir a precizat că suntem din nobilii romani, nu din „păstori", nici din „oameni de strânsură", chiar Romani de ar fi fost aceia. Suntem mai nobili, ca origină, decât popoarele din Apus, fiindcă acelea au de strămoşi pe barbari, iar noi avem pe Romani: „Căci toate cele despre Apus a Europei neamuri (nu dea Dumnezeu trufie cuvântului), măcar că astăzi mari, tari şi evgheniste[1]) sunt, alţi părinţi nu-şi pot cunoaşte, fără numai pe Goţi, Vandali, Uni, Sclavini", — zice el în „Hronic". Nu din „naştere din strânsură să fie scornit, ci din cetăţeni romani, din ostaşi şi de mari familii să fie ales" („Hronic"), zice el despre neamul nostru.

e) *Infăţişază latinitatea noastră ca din „sânge curat".* Nu admite amestecul altor popoare în formarea poporului nostru.

f) *Teoria latinităţii* are un al treilea aspect nobil: suntem şi nepoţii Elinilor celor străluciţi. Eneas a întemeiat Roma şi Roma a întemeiat Dacia.

g) Şi nici prezentul nu justifică desconsiderarea noastră. Aici *Cantemir reia dela cronicari chestiunea unităţii neamului nostru.* Nu suntem atâtea neamuri câte ţări la nordul Dunării, ci un singur neam, care ţine şi de Nordul şi de Sudul Dunării: „Moldovenii, Muntenii,

---

[1]) nobile.

Maramurăşenii, Românii de peste Dunăre şi Cuţo-valahii din Ţara grecească, căci toate aceste năroade dintr'aceiaşi Romani a lui Traian să fie, nu numai limba şi graiul, ci şi a tuturor vremilor istorii, mărturisesc" („Hronic").

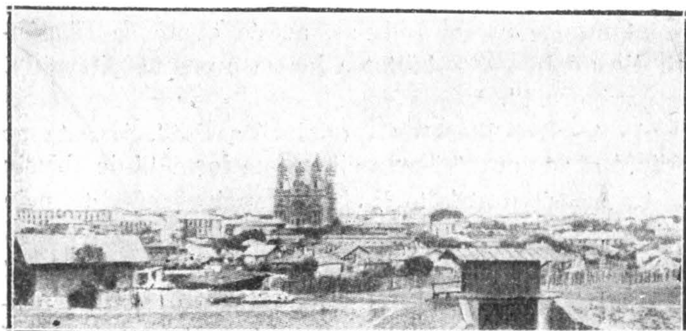
Punctul de privire nou, pe care-l adaugă şi aici Cantemir, este acela al continuităţii neîntrerupte a neamului românesc în ţinuturile ocupate din vremea lui Traian. Nimeni până la el nu se ocupase la noi de problema aceasta. Aproape tot „Hronicul" este pus în slujba acestei idei, deoarece urmăreşte istoria romană împărat cu împărat dela Traian până la cel din urmă din imperiul de Apus. Apoi trece la imperiul de Răsărit şi urmăreşte istoria de acolo până în vremea lui Atila, dar totdeauna din punctul de vedere al istoriei Daciei, tocmai ca să se evidenţieze că elementul roman a trăit mereu în Dacia până la întemeierea Principatelor, de când nimeni nu l-a mai contestat.

h) *Acest neam* unitar în origină, limbă şi obiceiuri *a stat zid contra Tătarilor şi Turcilor*, cari ameninţau Europa — asemeni idei trecute în patrimoniul istoricilor de mai târziu, Kogălniceanu, Bălcescu, Xenopol, etc., au pornit dela Cantemir.

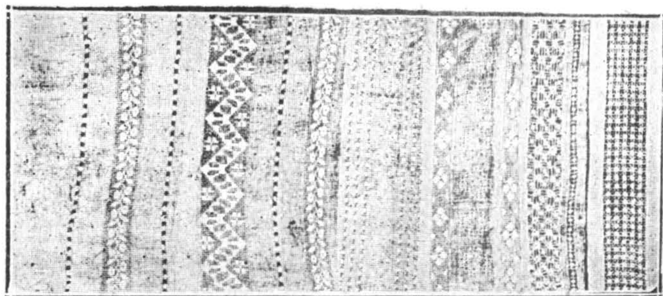
i) Un manuscript al Hronicului se găseşte la Blaj încă din 1730, cumpărat de către episcopul Ioan Inocenţiu Clain dela un negustor din Viena, negustor care şi el îl cumpărase dela Petersburg. La Blaj există şi o copie a manuscriptului, făcută chiar acolo. Cantemir a influenţat deci direct pe Micu, Şincai şi Maior, cei trei scriitori latinişti dela Blaj, şi după cum reiese din teoriile lor despre latinitatea noastră, teorii atât de apropiate de ale lui Cantemir. Până şi neologismele latineşti din Hronic au fost o binevenită îndreptăţire pentru justificarea teoriei latiniştilor în materie de limbă. Nu mai vorbim despre Historia aulae othomanicae", care se găsea în ediţie germană dela 1745 — şi scriitorii latinişti ştiau bine această limbă, — nici despre „Descriptio", apărută în

aceeași limbă în ediție separată in 1771 și citată în prefața gramaticii lui Micu-Șincai din 1780.

Indicații bibliografice. — *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea,* Iași 1698. — *Sistema religiunii mahomedane,* Petersburg, 1722 (în rusește); *Istoria imperiului otoman,* ed. engleză (trad. de N. Tyndal, Londra, 1734—1735, ed. II 1756; ed. franceză (trad. de Joncquières), 2 vol. Paris 1743; ed. germană (trad. din englezește) Hamburg 1745 — Descriptio, ed. germană (trad. de J. L. Redslob). Frankfurt și Leipzig, 1771; ed. românească. Mănăstirea Neamțului 1825 (sub titlul de *Scrisoarea Moldovei,* trad. V. Vârnav, ed. II, Iași 1851 (ed. C. Negruzzi); ed. III, Iași 1850 (ed. T. Boldur Lățescu); ed. IV Buc. 1923 (trad. de Gh. Pascu). — *Hronicul* tom. I Iași. 1835; tom. II Iași, 1836. — Ediție completă. *Operele Principelui D. Cantemir,* tom. I. Descriptio Moldaviae, Buc. 1872 (ed. A. Papiu-Ilarian); tom. II. Descrierea Moldovei, Buc. 1875 (ed. I Papiu-Ilarian și I. Hodoș); tom. III Istoria Imperiului otoman, traducere, partea I (ed. I. Hodoș); tom. IV, Idem partea II (ed. I. Hodoș); tom. V, partea I Evenimentele Cantacuzinilor, partea II. Divanul Buc. 1878 (ed. Gh. Sion); tom. VI, Istoria ieroglifică și Compendiolum universae logices. Buc. 1883 (ed. Al. Odobescu); tom. VII, Vita Constantini Cantemiri și Collectanea Orientalia. Buc. 1883; tom. VIII. Hronicul. Buc. 1901 (ed. Gr. Tocilescu).

Iași (Vedere generală).

Broderie românească

III. Literatura Populară

A. Orală

Se ivesc poeți și în popor, firește fără cultură. Aceștia își răspândesc operele lor nu prin scris, ci oral.

Unele din poeziile lor sunt însoțite de cântec, altele „se zic".

Sunt cântate cântecele de dragoste, doinele, colindele „Se zic". adică se rostesc cu ritm cadențat, bocetele, baladele, strigăturile sau chiuiturile.

Cântându-se ori zicându-se, aceste opere se răspândesc din an în an. Totalitatea lor se numește „literatură populară orală".

Mai este și o „literatură populară scrisă". Aceasta nu se răspândește oral, ci prin citit. Este formată de obiceiu din traduceri dintr'alte limbi și apoi răspândite prin còpii.

Literatura populară orală este mult mai frumoasă decât cea populară scrisă, pe lângă că e produsul poporului nostru și nu venită dela popoarele vecine. Ea datează fără îndoială de când datează poporul și limba românească; a fost însă cunoscută și studiată de învățați târziu de tot, în secolul XIX-lea.

Două sunt cauzele care au contribuit să se dea literaturii populare orale în genere atențiunea cuvenită: spiritul democratic al secolului al XIX-lea și descoperirea literaturii sanscrite.

Cât timp straturile de jos al popoarelor nu luau parte la vieața publică și erau considerate numai ca robi ai stratelor de sus, nici literatura acestor straturi n'a fost cunoscută; dar când dela revoluția franceză din 1789 s'a început a se vorbi de „drepturile omului" și de egalitatea tuturor și s'a acordat populațiunii de jos atențiune, s'a văzut că are și o literatură frumoasă cu multe note originale, cu simplitate și cu voiciune.

Tot pe la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea s'a descoperit literatura *indiană veche* sau *sanscrită*, care era și ea tot un fel de literatură populară. Prin noutatea caracterelor sale, prin frumusețe, literatura sanscrită a pasionat pe mulți învățați care i-au consacrat studii numeroase. Curentul pornit în această direcțiune a fost atât de puternic, că pretutindeni a început a se vorbi de literatura populară.

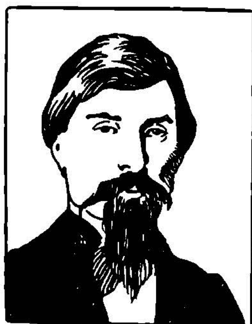
Din occident, interesul pentru literatura populară nescrisă a fost introdus și la noi de Românii cari în prima jumătate a secolului al XIX-lea studiau străinătatea; și cum pe atunci literatura cultă românească era puțin desvoltată și cu puține însușiri artistice, Românii au pus mare preț pe literatura populară orală și au dat-o ca model de ce pot produce ei în materie de artă literară. Curentul acesta a fost mai cu seamă reprezentat de scriitori ca Kogălniceanu, Negruzzi, Russo și Alecsandri. Negruzzi publică la 1840, în *Dacia literară*, primul studiu la noi despre literatura populară pe baza unui articol din „Revue des deux Mondes" (15 Fevruarie 1834) intitulat „Musique et chants populaires de l'Italie" și semnat J. Mainzer. Alecsandri publică la 1853 prima colecție de poezii populare, iar Alexandru Russo începe încă din 1836 să străbată munții, ca să adune dela cio-

bani cântece, şi tipăreşte mai târziu articole entuziaste despre originalitatea şi farmecul poeziilor poporului (în

M. Kogălniceanu

România literară 1855); studii de ale lui, rămase inedite, sunt publicate şi după aceea de Alecsandri (în *Foaia societăţii din Bucovina*, în *Albina Pindului*, etc.).

Al. Russo

V. Alecsandri

Pe la 1840 s'a studiat şi s'a cules aproape numai poezie populară; celorlalte feluri de literatură populară orală nu li s'a dat atenţiune. Vremea aceasta a venit însă pe la 1870—1880, când apar studiile lui B. P. Hasdeu, marea colecţiune de „Poezii populare“ a lui Teodorescu. Gh. Dem., „Basme române“ ale lui L. Şăineanu, etc.

Marea cantitate de literatură populară orală pe

care o întâlnim la noi dovedeşte că, deşi literatura cultă românească apare abia în secolul XVII-lea, Românii îşi aveau dinainte o literatură a lor, pe cea populară; aceasta a ţinut loc multă vreme la noi literaturii *culte*.

Dăm două exemple de literatură populară orală: o doină şi o baladă:

CREŞTEŢI FLORI

Din *Cântece Moldoveneşti*
culese de *Elena Sevastos.*

Creşte, flori, şi 'mbobociţi,
Bobociţi şi nu 'nfloriţi,
Că mie nu-mi trebuiţi.
Că de când v'am semănat,
Tot cu lacrimi v'am udat;
Şi de când v'am răsădit,
Tot cu lacrimi v'am stropit.
Ies afară, cat la munţi,
Intru'n casă n'am părinţi;
Ies afară cat la brazi,
Intru'n casă şi n'am fraţi;
Ies afară, cat la flori,
Intru'n casă, n'am surori;
Ies afară, cat la spini,
Intru'n casă, la străini.

MÂNĂSTIREA ARGEŞULUI

Din *Poezii populare*
culese de *V. Alecsandri.*

I

Pe Argeş în jos,
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă trece
Cu tovarăşi zece.
Nouă meşteri mari,
Calfe şi zidari,
Şi Manole zece
Care-i şi întrece.
Merg cu toţi pe cale
Să aleagă 'n vale
Loc de mânăstire
Şi de pomenire.
Iată, cum mergea,
Că'n drum ajungea
Pe-un biet ciobănaş,

Din fluier doinaş.
Şi, cum îl vedea.
Domnul îi zicea:
„Mândre ciobănaş.

Cu turma ai fost
Nu cumva-ai văzut,
Pe unde-ai trecut.
Un zid părăsit

Mânăstirea Argeşului

Din fluier doinaş,
Pe Argeş în sus
Cu turma te-ai dus,
Pe Argeş în jos

Şi neisprăvit,
La loc de grindiş,
La verde-aluniş?
— Ba, Doamne, am văzut,

Pe unde-am trecut.
Un zid părăsit
Şi neisprăvit.
Câinii, cum îl văd,
La el se reped
Şi latră-a pustiu
Şi urlă-a morţiu".

Domnu 'nveselea,
Şi curând pleca,
Spre zid apuca,
Cu nouă zidari,
Nouă meşteri mari,
Şi Manole zece,
Care-i şi întrece:
„Iată zidul meu!
Aici aleg eu
Loc de mânăstire
Si de pomenire.
Deci voi, meşteri mari,
Calfe şi zidari,
Curând vă siliţi,
Lucrul de-l porniţi,
Ca să-mi ridicaţi
Mânăstire 'naltă,
Cum n'a mai fost altă,
Că v'oiu da averi,
V'oiu face boieri,
Iar, de nu, apoi
V'oiu zidi pe voi,
V'oiu zidi de vii,
Chiar în temelii!"

II

Meşterii grăbea,
Sforile 'ntindea,
Locul măsura,
Şanţuri mari săpa
Si mereu lucra,
Zidul ridica;
Dar orice lucra,
Noaptea se surpa!
A doua zi iar,
A treia zi iar,
A patra zi iar,
Lucra în zadar!
Domnul se mira
Şi-apoi îi mustra,
Si-apoi se 'ncrunta
Şi-i amenința
Să-i pue de vii,
Chiar în temelii!
Meşterii cei mari,
Calfe şi zidari,
Lucra tremurând,
Zi lungă de vară,
Ziua până'n seară;
Iar Manole sta,
Nici că mai lucra,
Ci mi se culca
Şi un vis visa,
Apoi se scula
Şi-astfel cuvânta:
„Nouă meşteri mari,
Calfe şi zidari,
Ştiţi ce am visat
De când m'am culcat?
O şoaptă de sus
Aevea mi-a spus,
Că orice-am lucra
Noaptea s'a surpa,
Până'om hotărî
In zid de-a zidi
Cea'ntâi soţioară,
Cea întâi surioară,
Mâine 'n zori de zi,
Intâi s'o ivi
Aducând bucate
La soţ ori la frate.
Deci, dacă vroiţi
Ca să isprăviţi
Sfânta mânăstire
Pentru pomenire,
Noi să ne-apucăm

Cu toţi să jurăm
Şi să ne legăm
Taina s'o păstrăm;
Şi-orice soţioară,
Orice surioară
Mâine 'n zori de zi
Intâi s'o ivi,
Pe ea s'o jertfim.
In zid s'o zidim!

III

Iată 'n zori de zi
Manea se trezi,
Şi-apoi se sui
Pe gard de nuiele
Şi mai sus pe schele
Şi 'n câmp se uita,
Drumul cerceta.
Când, vai! ce vedea?
Cine că venea?
Soţioara lui,
Floarea câmpului!

Ea s'apropia
Şi îi aducea
Prânz de mâncătură,
Vin de băutură.
Cât el o zărea,
Inima-i sărea
In genunchi cădea,
Şi plângând zicea:
„Dă, Doamne, pe lume
O ploaie cu spume,
Să facă pârae,
Să curgă şiroaie,
Apele să crească,
Mândra să-mi oprească,
S'o oprească 'n vale,
S'o 'ntoarcă din cale.
Domnul se 'ndura,
Ruga-i asculta,
Nouri aduna.,
Ceru 'ntuneca,
Şi curgea deodată
Ploaie spumegată
Ce făcea pârae
Şi umfla şiroaie.
Dar, oricât cădea,
Mândra n'o oprea,
Ci ea tot venea
Şi s'apropia.
Manea mi-o vedea,
Inima-i plângea,
Şi iar se 'nchina,
Şi iar se ruga:
„Suflă, Doamne-un vânt,
Suflă-l pe pământ,
Brazii să-i despoaie,
Paltinii să 'ndoaie,
Munţii să răstoarne,
Mândra să-mi întoarne,
Să mi-o 'ntoarne 'n cale,
S'o ducă de vale!"
Domnul se 'ndura,
Ruga-i asculta,
Şi sufla un vânt,
Un vânt pe pământ,
Paltini că 'ndoia,
Munţii răsturna,

Iară pe Ana
Nici c'o întuma
Ea mereu venea.
Pe drum șovăia
Și s'apropia.
Și amar de ea.
Iată c'ajungea!

IV

Meșterii cei mari.
Calfe și zidari.
Mult înveselea,
Dacă o vedea.
Iar Manea turba.
Mândra-și săruta.
In brațe-o lua,
Pe schelă-o urca,
Și, glumind, zicea:
„Stăi, mândruța mea,
Nu te speria,
Că vrem să glumim
Și să te zidim!"
Ana se 'ncredea,
Și vesel râdea;
Iar Manea ofta.
Și se apuca
Zidul de zidit,
Visul de 'mplinit.
Zidul se suia,
Și o cuprindea
Iar ea, vai de ea!
Nici că mai râdea,
Ci mereu zicea:
„Manole Manole,
Meștere Manole,
Ajungă-ți de șagă.
Că nu-i bună dragă.
„Manole, Manole,
Zidul rău mă strânge.
Trupușoru-mi frânge!"
Iar Manea tăcea
Și mereu zidea.

Zidul se suia
Și o cuprindea
Pân'la glesnișoare.
Pân'la costișoare.
Dar ea, vai de ea!
Tot mereu plângea
Și mereu zicea:
„Manole, Manole.
Meștere Manole.
Zidul rău mă strânge
Trupușoru-mi frânge.
Copilașu-mi plânge!"
Manole turba
Și mereu lucra.
Zidul se suia
Și o cuprindea
Pân'la costișoare.
Pân'la buzișoare.
Pân'la ochișori.
Incât, vai de ea:
Nu se mai vedea,
Ci se auzea
Din zid că zicea:
„Manole, Manole,
Meștere Manole.
Zidul rău mă strânge
Vieața mi se stinge!"

V

Pe Argeș în jos.
Pe un mal frumos.
Negru Vodă vine
Ca să se închine
La cea mânăstire,
Falnică zidire
Mânăstire 'naltă
Cum n'a mai fost altă.
Domnul o privea
Și se 'nveselea
Și astfel grăia:
„Voi, meșteri zidari.
Zece meșteri mari!

Spuneți-mi cu drept.
Cu mâna la piept.
De-aveți meșterie.
Ca să-mi faceți mie
Altă mânăstire
Pentru pomenire,
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă ?"
Iar cei meșteri mari,
Calfe și zidari,
Cum stau pe grindiș,
Sus pe-acoperiș,
Vesel se mândrea
Și-apoi răspundea :
„Ca noi meșteri mari,
Calfe și zidari,
Alții nici că sunt
Pe acest pământ !
Află că noi știm
Oricând să zidim
Altă mânăstire
Pentru pomenire.
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă !
Domnu-i asculta
Și pe gânduri sta.
Apoi poruncea
Schelele să strice,
Scări să le ridice.
Iar pe cei zidari,
Zece meșteri mari.
Să mi-i părăsească
Ca să putrezească
Colo pe grindis
Sus, pe coperiș.
Meșterii gândea
Și ei își făcea
Aripi sburătoare
De șindrili ușoare.
Apoi le 'ntindea
Și 'n văzduh sărea,
Dar pe loc cădea.
Și unde pica,
Trupu-și despica ;
Iar bietul Manole.
Când se întorcea
De-a se arunca.
Iată c'auzea
Din zid că ieșea
Un glas năbușit
Un glas mult iubit.
Care greu gemea
Și mereu zicea :
„Manole, Manole.
Meștere Manole !
Zidul rău mă strânge,
Copilașu-mi plânge,
Vieața mi se stinge !
Cum o auzea
Manea se pierdea.
Ochi-i se 'nvelea
Lumea se 'ntorcea.
Norii se învârtea.
Și de pe grindiș.
De pe coperiș.
Mort bietul cădea.
Ce se mai făcea ?
O fântână lină.
Cu apă puțină.
Cu apă sărată,
De lacrămi udată !

Explicări. — *V'oiu face boieri, v'oiu zidi,* în loc de „vă voiu face", „vă voiu zidi".
Șagă, glumă.
Meșterie, pricepere.

„O fântână lină"; lângă Mânăstirea Argeș este o fântână, căreia locuitorii îi zic „fântâna lui Manole".

Observaţii. — Forme ca „Meşterii *grăbea*", unde persoana III-a plurală a imperfectului este la fel ca persoana III-a singulară sunt foarte obişnuite în poezia populară.

B. Scrisă

(CĂRŢI POPULARE)

1. Gromovnicul.

Explicări. — Carte de semne după tunete, fulgere, cutremure de pământ. S'a introdus la noi prin veacul al XVII-lea din literatura slavă. Iată un mic fragment:

De să va întâmpla (să se cutremure pământul) în cisla berbecilor, acest semn fi-va moarte în oi mari şi întărâta-să-vor limbile, ori moarte fi-va de sabie; şi un cap mare râdica-să-va şi apoi mare foamete fi-va. Spune rău de să va cutremura pământul în cisla oilor. Multă foamete să arată şi moarte de sabie şi ce domn să va scola întâi, acela va pieri întâi, însă c'o viclenie.

Explicări. — *Limbile*, popoarele. | *Viclenie*, trădare.

2. Trepetnicul.

Explicări. — Tot carte de semne, dar după ochi, urechi, cap, etc.

De să va clăti vârful capului, va dobândi sau îi va dărui Dumnezeu un cucon, şi foarte înţelept va fi.

Chica de să va clăti, în oaste vii mergi şi iarăşi sănătos te vii întoarce.

Creştetul de să va clăti, nişte oameni neştiuţi vor veni şi vor aduce-o dobândă.

Tâmpla driaptă de să va clăti, giudecătoriu de oameni vii eşi.

Tâmpla stânga de să va clăti, într'o visălie vei petrece.

Grumazii denapoi de să vor clăti, veni-ţ-va vesti rea sau vii păţi pagubă.

Tâmpla diasupra ochiului (drept) de să va clăti, o pomană vei face.

Ureche driap(tă) de să va clăti, un cuvânt bun de la un prietin îți va veni și te vei bucura.

Explicări. — *Cucon*, formă veche pentru copii.

Vii mergi. — Copia aceasta e făcută de un Moldovean, cum dovedesc forme ca *vii* pentru *vei*; *mergi* pentru *merge*, etc.

3. Halimaua.

Explicări. — Este una din cele mai gustate cărți populare. Se numește așa după soția unui mare sultan; și mai e întitulată „O mie și una de nopți", fiindcă poveștile din ea au fost spuse într'o mie și una de nopți.

Un sultan a dat peste o soție necredincioasă. S'a înfuriat într'atât, încât a hotărît ca pe toate nevestele pe care le va lua de aici înainte să le omoare a doua zi după nuntă. Și așa a făcut. S'a găsit însă una din ele, Halima, care știa o mulțime de povești minunate. Toată noaptea povestea împăratului și ziua o apuca cu povestea nesfârșită. Impăratul amâna sfârșitul povestei pe noaptea următoare. Nevasta însă povestea mereu. A ținut așa 1001 de nopți, până când împăratul a iertat-o.

Cartea e de origină arabă. S'a tradus în românește de două ori: odată în veacul al XVIII-lea după un text grecesc și a doua oară după unul german de Ion Barac la începutul secolului al XIX-lea.

Călătoria V-a lui Sevah. — Desmierdările și ospețele preste puțină vreme m'au făcut a uita toate întâmplările și primejdiile cele trecute; drept aceea iarăși am hotărît să mai călătoresc și am gătit toate cele trebuincioase de drum, luând și marfa care trecea acolo. Dar ca să nu fiu supus la corăbieri, am cumpărat din banii miei o corabie nouă și bună de drum și am tocmit cu plată corăbieri și feciori destui și încărcând corabia cu marfa mea și cu a altor neguțători, cari dau chirie, am plecat. Peste doao zeci de zile am ajuns la un ostrov și acolo am legat corabia, ca să ne odihnim puțintel, purtând grija de apă și de lemne și cele trebuincioase; și mergând în ostrov mai înlăuntru, l-am găsit pustiu, nelăcuit, dar văzurăm de departe un ou de pasăre, care să numește *roc*, asemenea la mărime aceluia care v'am povestit la a doua călătorie a mea. Și apropiindu-ne a-

colo, văzurăm că avea oul puiu, ivindu-i-se puținel botul. Negutătorii cari erau împreună cu mine, fără a mai pierde vremea și fără a mă întreba, au spart oul cu topoarele și au scos puiul viu ; apoi l-au junghiat și gătindu-l l-au mâncat. Dar până a nu isprăvi prânzul, s'au ivit de departe doi nori mari, sburând în văzduh...

4. Alexandria.

Explicări. — Titlul acestei cărți populare este „Alicsăndrie, adică istorie a lui Alecsandru Machidon, care a bătut toată lumea și toate împărățiile și toate crăiile și le-a supus lui". Este povestea faptelor lui Alexandru cel Mare, așa cum și le-a închipuit poporul. Povestea aceasta a pătruns în toată lumea, pornind probabil din Egipt. La noi a circulat în manuscript sub diferite variante până la începutul secolului al XVIII-lea, când s'a și tipărit. Textele românești atât cele manuscripte cât și cele tipărite, pornesc dintr'un izvor slav și dintr'altul bizantin.

Venirea lui Alexandru până aproape de raiu și întoarcerea.

Alixandru să râdică cu toati oștile sale și miarsără 9 zile și dideră la un munte, și-l trecură ; și-și puseră acolo stâlp; și-și scrisă jitiia sa, când au trecut pe acolo, ci mărsără mai inainte și agiunsără la o peștiră mari și zâsă Alixandru : cine ci va găsi în peștiră tot să scoată afară, ori lemne, ori piietre ; că cela ci va lua mai mult căi-să-va și dela ci va lua puțin iar să va căi pentru ce n'au luat mai mult ; și zâsă tot pi iepe să încalece, și să lege mânzăii la gura peșterăi și așa făcură și intrară în peștiră, și era întuneric mari, și luară cine ce au găsit, și lăsară iepile pi voia lor, pe unde or vrea să iasă și le lăsară, și-i scoasără afară iepile pentru mânză(i), că ei nu știia pe unde vor ieși, și scoasă tot auru și mărgăritaru și pietre scumpe ; și să căiră căci n'au luat mai mult.

Și miarsă Alixandru mai înainte și agiunsă la un câ(m)p frumos și mirosea ca smirna și ca livanulu și era di toate florile, și sta cel câmp mai sus de 9 mile de nalt, și se vede foc împregiurul raiului, și ieșiră doi îngeri înainte, și strigară : „stăi Alixandre ! nu merge, că este loc sfânt, că vei pieri și tu și oastea ta !" și dacă

auzi Alixandru așa, stătu pi loc și zidi un stâlp di aur, și scrisă slovi : „eu Alixandru împărat a toată lume venit-am până aice, și-mi ieșiră înainte doi sfinți îngeri și mă certară să nu merg mai înainte că voiu pieri și eu și oastea me, și cine va veni până aice, mai înainte să nu meargă" ; și 'ntrebă Alixandru pe îngeri : „dar pe unde voiu ieși la lume ?" Ingerii zâsără : „pe acesti patru pârâe ce curg din raiu : Fison, Gheon. Tigru, Efrathul, și pe aceste vei ieși la lume". Aceste grăiră îngerii către Alixandru.

Și să întoarsă Alixandru 'mpărat la lume spre dreptul răsăritului și miiarsă șașă zile și ajunsă la un ezăr ; și lăsă Alixandru să se odihnească oștile acolo și miarsă bucătarul cel împărătesc să spele un pește uscat în ezăru ; iar cum băgă peștele în apă, el învià și se dusă în ezăru ; și miarsă bucătarul și spusă lui Alixandru și zâsă Alixandru : „tot omul să să scalde și ei, și caii" ; și așa făcură, și să făcură toți sănătoși, ori di ci boală au fost bolnavi.

Și miarsă Alixandru mai înainte și agiunsă la un ezăr cu niște apă dulce și limpede și vrură Alixandru să să scalde ; iar un pește mare năvăli să-l mănânce ; iar Alixandru fugi afară și sări peștele după Alixandru până afară la uscat ; și să întoarsă Alixandru și încălecă pe pește, și oștile îl uciseră ; și-l spintecară, și găsâră o piatră scumpă într'însul : și solzii lui era di aur. și într'ace noapte ieșiră niște fete ciudate, și cu părul până în brâu și cu cununi de aur pe cap, și umbla prin pregiurul oștilor plângând, și cânta niște cântări minunate, cât n'au auzit nimene pe lume acele glasuri cu jale. și zâce : „o dragul nostru și domnul nostru ! cum te ucisă Alixandru împărat !" și-l cânta cu multă jali. (Gaster. *Crestomația română*, vol. II, p. 133—134).

5. Istoria lui Sindipa

„*Istoria Sindipii filozofului* acuma din limba elinească prefăcută în românească... Sibii, 1802". E vorba de un împărat care voia să dea învățătură fiului său. A găsit pe filozoful Sindipa, care i-a dat toată învățătura numai în pilde.

Fost-au un împărat la Persia, numele lui Kira, care avea şapte muieri, dară copii n'au avut, şi au rugat pre dumnezeu ca să-i dea copii, iar după multă rogăciunea împăratului l-au ascultat dumnezeu, şi au avut un fecior, pre care îl creştea înpărăteşte, şi-l învăţa. Şi având poftă împăratul ca să-l înveţe pre fiiul său cu tot feliu de învăţătură, şi filosofie, i-au găsit lui dascăl prea înţelept ca să-l facă întru învăţătura înţelepciunii vrednic, şi, nevoindu-să trei ani la învăţătură, nimic nu s'au folosit.

Aşa, văzând împăratul pre fiiul său că nimic nu învaţă, au zis: fiul mieu în trei ani nimic nu învăţă, însă îl voiu da pre el Sindipei filosofului, că am auzit dela mulţi că iaste vrednic de filosofie; şi zicând acestea îndată au chemat pre Sindipa şi i-au zis lui: voiu să-ţi dau pe fiiul mieu să-l înveţi filosofia, iară Sindipa au zis: „gata sunt, împărate, în şase luni să-l învăţ pre dânsul şi să-l umplu de toată înţălepciunea, cât să nu să afle altu decât cuconu împărăţii tale mai filosof. Iară de nu voiu da pre fiul tău într'atâta vreme filosof ales la împărăţia ta, despărţită să fie viaţa mea şi toată avuţiia mea să fie a împărăţii tale. Deci de vreme ce (o, împărate) precum eu mă făgăduesc să fac pre fiul tău filosof desăvârşit, aşa şi împărăţii tale să cadă la trebuinţă să te milostiveşti pre mine cu iubire de cinste împărăteşte. Iară împăratul au zis către el: de-mi va fi prin putinţă, da-ţi-voiu pre lesne ţie acestea. Iară de nu-mi va fi prin putinţă, nu voiu avea să-ţi dau. Iară Sindipa, auzind aceasta, au răspuns împăratului ca într'adins ziicând: precum împărăţia ta dela cinevaşi nu-ţi iaste a lua, nice altuia iarăşi nu-ţi este a da. Atunci împăratul, acestuia cuvânt plecându-să, cu marii nădejdi şi bunătăţi au adeverit pre filosof zicând: cum că ce vei cere dela mine, ţi să va da. Şi pentru acestea sfat făcând amândoi pentru întărirea filosofului, cu scrisoare au făgăduit împăratului, cum că, după şase luni, desăvârşit învăţat şi filosof de dânsul pre cocon să-l dea împăratului, iară mai mult decât vremea cea hotărîtă, de nu va da filosoful pre fiiul împăratului, la muncă de cap să fie Sindipa. Spre acestea cuvinte şi tocmele încredinţându-să împăratul, au dat pe fiiul său Sindipei filosofului, iară filosuful luând pe fiiul împăratului, l-au dus la casa lui. (Gaster, *Crestomaţia românească*, Vol. II, 188—189).

Explicări. — Cuvântul *muieri* n'avea în limba veche înțelesul peiorativ de astăzi.
Sindipei, lui Sindipa.
Cucon, copil.

„*Despărțită* să fie vieața mea". despărțită de lume, luată.
„La *muncă de cap...*", pedeapsa capului. pedeapsa cu moartea.

6. *Zodiarul*, sau *Carte de zodii*, adică de prorocirea soartei omului după luna în care s'a născut.

Un astfel de zodiar este „Cartea zodiei lui Eraclie împărat, scoasă pe luni de doisprezece filosofi", păstrată în manuscript.

7. „*Istoria lui Sanagrid împărat, ci stăpâni țara Dorului*", în care se povestesc călătorii prin alte țări și se dau sfaturi. Se păstrează tot în manuscript.

Gromovnicul, *Trepetnicul*, *Halimaua*, *Alixandria*, cărțile cuprinse în *Codex Sturdzanus* (Epistolia Domnului sau Călătoria Maicei Domnului la iad, Visul Maicei Domnului și Ruga Sfântului Sisinie sau Minunile Sfântului Sisoe etc.), au fost foarte răspândite în popor și de aceea sunt cunoscute sub numele de *cărți populare* sau *literatură populară scrisă*. Origina lor însă nu este românească, nu Românii le-au compus. Origina lor e streină : arabă, slavă, dar, indiferent de origină, mai toate au fost traduse în românește din limba slavonească. Importanța lor stă în faptul că ne arată cum se scria la noi în secolele XVI-lea și al XVII-lea și ce se citea pe atunci. Nevoia sufletească pe care o simțeau Românii de a citi ceva frumos și recreativ și-o satisfăceau și cu opere de asemenea natură, pe lângă cele religioase.

Cărțile populare sunt toate de proveniență orientală, ne putem convinge din ele cât de înapoiați am fi rămas, dacă ar fi durat multă vreme contactul exclusiv cu orientul. Și pe de altă parte ce modele puteam noi găsi în asemenea opere ?

Explicări. — „Și-și scrisă *jitiia* sa", puse inscripție.
„Cine *ci* va găsi", ce.

Mânzăii, mânjii.
Ezăr, lac.

Broderie Românească

IV. Şcoala Ardeleană

1. SAMUEL MICU 1745 — 1806

a) *Date biografice.* — Micu (Klein) din naştere se numea Manuil, nume pe care şi l-a schimbat în Samuil, din momentul ce s'a călugărit. Studii superioare a făcut în urmă la Viena. A ajuns profesor la Blaj şi apoi director de studii la colegiul S-ta Barbara din Viena. Ultimii ani de vieaţă i-a petrecut la Buda, în calitate de corector pentru cărţile româneşti la tipografia statului.

b) *Lecturi.* — I. *Ioan Inocenţie Clain* al patrulea episcop unit.

In a. 1732 în 6 Maiu, când Ioan Clain de Sad din scaunul Sibiului, de naştere din sămânţa *Micu*, pentru care se zice nemţeşte *Klein*, era la SâmbătaMare în al treilea an teolog, de împăratul fu numit Episcop la Făgăraş. După aceea Clain se duse la Muncaci şi acolo până în 20 Iunie a. 1733 din mâinile episcopului dela Muncaci, Ghenadie Bizanţi, luând şi hirotonia preoţiei şi a episcopiei sale, cam 600 de preoţi parohi s'au dus la Unire, pentru care osteneală Clain de împăratul nu numai cu titlu de consilier, ci şi cu titlu de baron, fu dăruit.

Clain s'a rugat de împăratul Carol, ca să întemeieze mânăstire, în care să fie călugări de ritul grecesc, a cărora dorinţă să fie a fi întru ajutorul episcopului, a învăţa pe popor credinţa lui Dumnezeu ; afară de aceea să întemeieze şi un Seminar pentru creşterea copiilor.

Clain mai lucra ca tot neamul românesc să fie primit în țară, ca de aci înainte să nu se socotească numai „suferit", ca nobilii și alții oameni harnici să se primească la dicasterii, fețele bisericești să se țină în cuviincioasă cinste, precum ale romano-catolicilor. Și dete instanță cu numele a tot neamul românesc la Maria Teresia ca să primească pe neamul românesc să fie al patrulea neam primit în Ardeal, care lucru a usturat pe unii din cele trei nații primite. Și măcar că n'a dobândit episcopul tocmai cum a cerut, însă totuși bine a dobândit, că a urmat dela Impărăteasa această rezoluție ca Românii cei uniți să nu se socotească mai mult numai ca suferiți, ci ca fiii patriei. (Din *Acte și Fragmente* de *Cipariu*, pag. 92—97).

Explicări. — „S'au dus la Unire", — e vorba de unirea religioasă cu catolicii.

Ritul grecesc, ritul ortodox.

Dicasterii, judecătorii.

„Precum ale romano-catolicilor", întocmai ca ale catolicilor. Se întrebuințează expresiunea de „romano-catolici" pentru cei de religia catolică și „greco-catolică" pentru ortodocșii uniți cu catolicii.

Instanță, cerere.

„Al patrulea neam *primit*", recunoscut. Erau pe vremea aceea neamuri recunoscute în Ardeal numai Sașii, Ungurii și Secuii.

II. *Elementa linguae Daco-Romanae.*

Șaptesprezece secoli sunt de când Traian, învingând pe Decebal, a adus colonii în Dacia lipsită de locuitori. De atunci, la câte și mari schimbări au fost expuși descendenții Romanilor, prea ușor vor pricepe toți câți sunt umblați cât de puțin în istorie. Pentrucă, mai întâi, sub Galien, Goții, apoi Gepizii, mai târziu Bulgarii și alte popoare nordice i-au subjugat, precum adeverește Iornandes și alți istorici nenumărați înainte și după dânsul, din care unele probe mai de frunte nu de mult le-a adunat prea lăudatul Samuel Micu în lucrarea manuscrisă *Despre începutul Românilor în Dacia*; iar multe am adunat eu în colecțiunea mea în acei cinci ani ce i-am petrecut eu în Roma în colegiul De propaganda fide.

Sub atare servitute, cum că limba latină a mai marilor noştri foarte s'a corupt, cine se poate îndoi? Iar că s'a corupt cum este acuma, pe nedrept ar zice cineva. Pentrucă se ştie din scriitorii faptelor Romanilor din Dacia şi ales din hronicul manuscris al lui *Costin Miron*, logofătul Moldovei, care nu de mult ni l-a dat pentru lectură prea învăţatul d. *Francisc Iosef Sulzer*, precum şi din *Descrierea Moldovei* de prea luminatul D. *Dem. Cantemir*, fost oarecând Domn şi principe al aceleaşi, cum că, în barbarismul în care suntem acum, atunci au căzut mai marii noştri, când au început din nefericire a introduce în celebrarea celor sfinte limba literară a Slovenilor pe timpul conciliului dela Florenţa. De care acelaşi prea luminat autor spune că din acea cauză s'a făcut, ca să asculte după voia mitropolitului Ohridei din Bulgaria, care, precum se crede, cugeta cu ăst mod de a închide alor noştri toată calea către sfânta unire cu biserica Romei.

Căci se temeau aceşti doi schismatici că, dacă Românii din Dacia şi de aici înainte se vor servi cu limba maternă în cele sfinte, Romanii Italiei pentru marea afinitate cu limba lor o vor învăţa fără multă greutate şi vor eda cărţi, din care poporul nostru mai curând se va putea aduce să cuprindă unirea. De aceea prea atentul mitropolit bulgaric mişcă toată piatra, ca să atragă pe Românii Daciei în partea sa.

Nici s'a înşelat în sperarea sa, căci în adevăr Alexandru I Domnul Moldovei şi principe, ascultă de el şi ceru ca limba slavonească să se introducă în cele sfinte în toată ţara sa. După exemplul acestuia urmară apoi şi alţi principi ai Românilor, măcar cu două daune pentru toată naţiunea, adică cu despărţirea îndelungată dela biserica latină şi cu cea mai mare stricăciune a limbii lor din cari, ca celei dintâi, bunul D-zeu să dea vindecarea oare când din inimă doresc, iar celeilalte în câtva s'a şi aflat vindecarea, căci limba slavică curând după aceea, adică în secolul trecut, mai marii noştri iarăşi o lepădară, reţinând numai literele : din altă parte ne vom nevoi a-i aduce vindecare, când şcoalele româneşti din bunătatea prea augustilor imperatori se vor regula după norma celor germanice-austriace. (Din *revista Arhiv, a lui Tim. Cipariu*, pag. 561—566)

Explicări. — „Romanii Italiei", Italienii.

„Să cuprindă unirea", să se unească cu cei de religie catolică.

Alexandru I-iu, Alexandru cel Bun.

c) *Informațiuni literare.* — **1**. Samuel Micu a scris mult, dar n'a putut tipări decât prea puțin. In biblioteca episcopiei române unite din Oradia-Mare se găsesc și azi în manuscript 33 de scrieri ale lui, formând 44 de volume. Un număr aproape tot atât de mare se găsește la Biblioteca Mitropoliei din Blaj.

2. A tradus întreaga Biblie și a tipărit-o în 1795. Această Biblie s'a retipărit cu mici modificări de Societatea Biblică Rusească în 1819. Ca punct de plecare. Micu a luat Biblia dela 1688, confruntându-i textul cu cel elinesc.

3. Pe lângă activitatea religioasă, el a desfășurat una mai însemnată de gramatic și de istoric. A scris „Elementa linguae daco-romane sive valahicae" (1870), în colaborare cu Gh. Șincai, preferind s'o tipărească latinește, ca învățații streini să se poată mai ușor lămuri despre origina limbii noastre. Tot în scopul acesta a pregătit și două dicționare: „Dicționarium valahico-latinum" și altul „Dicționarium latino-valahico-hungaricum". Gramatica a fost începută de Micu după îndemnul superiorilor săi dela S-ta Barbara din Viena. Scopul ei este însă dovedirea latinității imaculate a limbii noastre. Ea pleacă dela prncipiul că, așa cum o vorbeam, era „coruptă" „barbară". Momentul inițial al acestei „nenorociri" căzute peste graiul nostru este introducerea limbii slavonești în biserică, sub Alexandru cel Bun al Moldovei (părere luată din „Descriptio" a lui Cantemir). De aci trei concluziuni: a) înlăturarea a tot ce nu e latin în limbă, b) înlăturarea alfabetului slavonesc, c) înfățișarea cuvintelor românești de origină latinească într'o formă cât mai apropiată de limba latină.

4. Cercetările lui istorice s'au tipărit numai fragmentar în două calendare din Buda (pe 1806 și 1807) și în revista lui Cipariu, „Arhiv". In această direcțiune, Micu a scris „Istoria, lucrurile și întâmplările Românilor" (4 vol.), păstrate în manuscript la Oradia-Mare, istorie bazată pe un bogat material de informațiune românească și strein. Manuscriptul vorbește, în primele trei volume, despre căderea Troiei, întemeierea Romei și colonizarea Daciei — după exemplul lui Cantemir — și merge, tratând istoria Munteniei de o parte, a Moldovei de altă parte, a Ardealului de altă parte până la 1795. Intr'al IV-lea volum vorbește despre creștinismul Românilor și despre episcopiile românești din Ardeal.

Indicații bibliografice. — *Carte de Rugăciuni,* Viena 1779 (cu litere latine). — *Elementa linguae daco-romanae,* Vindobonae (Viena), 1780 (în colaborare cu Gh. Șincai); ed. II-a Buda 1805 (publicată numai de Șincai). — *Propovedanie... la îngropăciunea oamenilor morți,* Blaj 1784. — *Biblia,* Blaj 1795 (cu litere vechi). *Acatist,* Sibiu 1801 (cu litere latine).

2. GH. ȘINCAI 1754–1816

a) *Date biografice.* — Șincai a dus o vieață de tot simplă și identică aproape cu a lui Micu. A studiat la Viena și la Roma. A fost profesor la Blaj și director al școlilor românești din Ardeal. Vieața și-a sfârșit-o ca profesor într'o familie nobilă străină.

b) *Lecturi.*

Hronica Românilor.

care începe din anul 86 după naşterea Domnului Hs. se săvârși în anul 1808, în care au început a se tipări.

Anul 1595. De a crede este că în iarna aceasta încă nu s'au odihnit Turcii cu Mihai Vodă, dar eu despre aceea n'am aflat scris. Avram Bucolțer scrie „că în anul

1595 în 6 Fevr. s'a ţinut adunare în Cracovia, la care au mers şi solii împăratului, ai Ungurilor, ai Prinţului Ardealului şi ai lui Mihail, Prinţul Ţării Munteneşti, şi au cerut dela adunare şi dela Craiul Sigismund al III-lea ajutor asupra Turcilor, dar în Adunarea aceasta nu s'a ales ceva despre aceea, că s'a lăsat pe altă dată". Pe altă dată s'a lăsat răspunsul, pentrucă Polonii ţineau pe ascuns cu Turcii, cum s'a văzut la anul trecut, la epistola lui Aron Vodă, şi se va vedea şi de aci înainte.

Aron Vodă, precum scrie Heidenstein, în iarna şi primăvara aceasta, având Ardeleni şi o sumă de Cazaci cu sine, au prădat Benderul, au ars Akermanul, şi doară şi mai multe lucruri bune ar fi făcut după multe rele, de nu l-ar fi împiedicat mai înainte pizma Leşilor celor făloşi apoi nesăţioasa şi nebuna râvnă a lui Sigismund Batori.

Sigismund Batori acesta, cum s'a arătat la anii trecuţi şi se va arăta şi la anii viitori, nu era harnic de a ocârmui Ardealul singur, totuşi şi-au băgat în cap să stăpânească şi alte ţări. Drept aceea a lucrat, precum scrie preavestitul Engel zicând: „Intru aceea a pârît Ştefan Răzvan pe Aron Vodă la Sigismund că nu este credincios către creştini, ci este plecat la Turci. Sigismund doar poftea ca Aron Vodă să-i fie lui supus şi Aron n'a vrut să facă aceasta, precum s'ar culege din Istoria lui Mihai Vodă cel Viteaz. Sigismund drept aceea a trimis pe Gaspar Cormiş şi pe Francisc Daţo cu oşti ardeleneşti la Iaşi, sub pretext ca să ducă mai mare ajutor lui Aron Vodă să-i fie lui supus şi Aron n'a vrut să facă aceasta, pentrucă le-a poruncit pe ascuns că aceea să facă ce va zice lor Ştefan Răzvan. Cu oştile acestea, la începutul lui Mai din anul 1595, necredinciosul Ştefan Răzvan a împresurat fără de veste pe Aron Vodă, l-a prins cu toată familia lui, l-a bătut în fiare şi l-a trimis în Ardeal. Sosit-a Răzvan în 19 Mai din anul 1595 la Vinţi de jos, unde a răpit toată avuţia lui Aron Vodă şi s'a făcut el Domn în locul lui, nici a îndrăznit cineva a zice ceva împotrivă de frica Ardelenilor".

Aşişderea scrisese mai înainte Paul Piaseţchi şi alţii mai mulţi, pe cari pentru aceea nu-i pomenesc pentru ca să nu-mi lungesc munca, ci să o isprăvesc mai repede.

Despre Ştefan Răzvan acesta, cu care s'a însoţit Si-

gismund Batori, scrie Valter că au fost de neam Ţigan, şi fiind norocos în războaie, a ajuns la mare treaptă în curtea lui Aron Vodă, până ce s'a făcut şi Domn în locul lui prin ajutorul lui Sigismund Batori, care necum să fi fost harnic de a domni şi peste Românii din Moldova şi din Valahia, ci pe Ardeleni i-au răpus în scurt timp, cum vom vedea la anii viitori.

Tu, cititorule! Aci stai, gândeşte şi încrucează cum au putut ajunge Moldovenii cei viteji, cari au bătut pe Poloni, pe Unguri, pe Tătari şi pe Turci, la atâta, de acuma s'au supus şi Ţiganilor? dar totuşi nu te prea mira, pentrucă aceasta o au pricinuit nenărăvirea lor între sine, după ce s'au stins viţa Domnilor cea bătrână despre partea bărbătească în anul 1552, iar despre cea femeiască în anul 1579. Aroneştii din Bistra[1]) dintre care mulţi bărbaţi sdraveni au fost şi sunt acum în anul 1810, când scriu acestea, nu fără fundament se zic a fi din sămânţa lui Aron Vodă acestuia.

c) *Informaţiuni literare.* — **1**. In Biblioteca episcopiei româneşti unite din Oradia-Mare se găsesc şi azi 8 scrieri de ale lui Gh. Şincai în manuscript, formând 39 de volume.

2. Vieaţa şi-a consacrat-o mai ales să dea Românilor, tuturor Românilor, o istorie. Aceasta e „Hronica Românilor", care povesteşte întâmplările neamului nostru an cu an dela 86 până la 1739 după Hristos. In mijlocul sărăciei de material, în care ne găseam la începutul secolului al XIX-lea cu privire la istoria noastră, opera lui Şincai apare ca un act de eroism, dar nu şi-a putut-o tipări. Pe la jumătatea secolului XIX-lea, în deosebi după stăruinţa lui Kogălniceanu, „Hronica" s'a tipărit (apăruseră în 1808 într'un calendar din Buda anii 82—264). Şincai pleacă dela cronicari şi dela Dimitrie Cantemir, completându-i cu numeroşi istoriografi latini, unguri, poloni şi germani, cari revin la fiecare pagină. O lucrare atât de mare şi de grea nu se mai încercase până la el. Ca şi Miron Costin şi D. Cantemir, dar pe o scară

---

[1]) Bistriţa.

mai întinsă, Şincai vorbeşte în cronica lui nu numai de Moldoveni sau Ardeleni, ci de toţi laolaltă, punând faptele lor în legătură cu ce se întâmpla la vecini, Poloni, Unguri, Turci sau Tătari. Cronica lui nu mai este a Moldovei ori a Ţării Româneşti, ci a Românilor.

3. PETRU MAIOR 1760—1821

a) *Date biografice.* — P. Maior este cel mai însemnat din iniţiatorii şcoalei latiniste. Este tot Ardelean. A învăţat la Cluj şi la Blaj. De aci a fost trimes la Roma, la colegiul „De propaganda filde“, unde a făcut studii teologice şi filozofice. De acolo s'a dus la Viena şi a studiat dreptul teologic. Ştia bine elineşte, italieneşte. A ajuns apoi profesor la Blaj, propunând filosofia şi teologia. De aci s'a dus în 1809 la Buda, ca censor pentru cărţile româneşti la Tipografia Universităţii. In acest post a urmat lui Gh. Şincai.

S'a interesat de aproape de Românii de pretutindeni şi a ţinut să cunoască oraşul cel mai însemnat al nostru, Bucureştii. L-a vizitat în 1810. In deosebi îl interesa portul şi limba diferitelor ţinuturi şi făcea comparaţiuni între ele. A murit la Buda. Mormântul nu i se cunoaşte. Unii cred că a fost înmormântat în cimitirul călugărilor franciscani din Buda.

b) *Lecturi.*

I. *Numele „Vlahi“ adeverează că Românii sunt Romani.*

Românii cu limba, şi în cât e despre cuvinte, şi în cât e despre alcătuirea limbii cea dinăuntru, se lovesc cu Romanii şi cu toţi Italienii. Datinele Românilor, năravurile lor, toată firea, ba şi făptura cea din afară a lor întocmai e cu a Italienilor, cât oricare înţelept, căruia-i

sunt bine cunoscuţi Italienii, petrecând între Români, adevărat poate cunoaşte că Românii de un neam sunt şi de un sânge cu Romanii şi cu Italienii.

Ci, să punem că între atâtea veacuri, câte curseră dela anul Domnului 105, de când au venit strămoşii Romanilor din Italia în Dacia, până acum, între atâta mulţime deosebite de neamuri barbare şi între atâtea valuri de cumplite întâmplări pe care în lungul acel timp avură a suferi, atâta au căutat a se abate dela mai-marii lor, cât acum în nimic din cele ce numărai mai sus nu se împărtăşesc cu Romanii şi cu Italienii. Totuşi numele „Valahi" ajunge a-i adeveri pre Români că sunt Romani.

Pentru toate ginţile slavoneşti, împărăţiei Romanilor învecinate, de când le fură cunoscuţi Romanii, în limba lor i-au chemat „Vlassi" şi până astăzi îi chiamă. Cât la toate ginţile slavoneşti, cât sunt de multe, „Vlassi" însemnează „Români", „Latini", „Italieni". Ba şi nemţimea toată, cât e de mare, mai cu acel nume cu care chiamă pre Italieni, şi este aproape de numele „Vlahi", numesc şi pre Români. Aşa dar şi Românii sunt Romani. Pentrucă totdeauna uniţiunea numelui adeverează uniţiunea sângelui, de nu se va dovedi cu statornice dovede împotrivă. Ci a nu fi de un sânge Românii cu Romanii şi cu Italienii, nimene până acum nu a adeverit, nici nu va adeveri în etern. Aşa dar Românii, dacă se chiamă Vlahi, sunt Romani. (Din *Istoria pentru începutul Românilor din Dacia*, ed. III-a Budapesta şi Gherla 1883, pag. 5).

Explicări. — *Cât,* încât.

Uniţiunea, unirea, potrivirea.

Dovede, dovezi.

Fragmentul acesta este din „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia", care a apărut în trei ediţiuni: cea dintâi la 1812, a doua la 1834 (amândouă tipărite cu litere vechi) şi a treia la 1883 (cu litere latineşti). Din aceasta din urmă e luat pasajul de mai sus. Se găseşte acolo la pag. 183—184.

Cuvântul *muieri* n'ajunsese la înţelesul de astăzi.

Să vă năluciţi, să vă închipuiţi.

Nescari, niscai, nişte.

Betranii, bătrânii.

Alumunii, copoii.

Eutropius a scris în latineşte o scurtă istorie a Romanilor.

„In Eliu Adrian", însemnează „despre Eliu Adrion".

II. *Partea cea mai mare a Romanilor n'a ieşit din Dacia peste Dunăre.*

Mai la două sute de ani trecuse de când Romanii, prin împăratul Traian trimişi, erau aşezaţi în Dacia, ţară desfătată, şi strămoşii lor cei dintâi venise din Italia, patria le era Dacia. Şi cine e atâta nesimţitor, carele să nu ştie că tuturor oamenilor atâta le este dulce şi vrută patria întru carea sunt născuţi şi crescuţi şi unde oasele părinţilor şi ale moşilor lor celor răposaţi se odihnesc, cât, tocmai de ar fi slabă ţara şi cu multe necazuri ar avea a se lupta într'însa, puţini se află carii să plece a-şi lăsa patria, de cumva nu cu grea poruncă şi neapărată silă îi scot dintr'însa. Iar poruncă şi silă dela împăratul Aurelian să fi fost ca Romanii toţi sau cea mai mare parte să iasă din Dacia şi să treacă preste Dunăre în Mesia, precum şi aceea ca vreo ginte barbară pre aceiaşi înadins să-i fi îmbulzit şi să-i fi strâmtorat a păşi afară din patria lor, nici într'un istoric nu se ceteşte. Ci neci nu potea să dea Aurelian o poruncă ca aceea, de vreme ce tocmai cu nepotinţă era atâta mulţime să treacă din Dacia preste Dunăre şi să se aşeze în mijlocul Mesiei... Toate stările împrejur dară vădesc că în zilele lui Aurelian partea cea mai mare a Românilor n'a ieşit din Dacia preste Dunăre, ci a rămas acolo.

Explicări. — *Nepotinţă,* neputinţă.

Stările împrejur, împrejurările. Cuvântul e format de Maior după modelul latinescului *circumstanţia,* format din *circum* (împrejur) şi *stanţia* (stări).

c) *Informaţiuni literare.* — **1**. Activitatea religioasă a lui P. Maior s'a manifestat prin „Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi".

2. Cea istorică prin „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia" (1812), şi prin „Istoria bisericii Românilor" (1813).

3. Tot el a reluat activitatea lexigografică a lui Micu. Plecând dela dicţionarele începute de acela, a pregătit, în colaborare cu Coloşi, Corneli, fraţii Ion Teodorovici şi Alexandru Teodori, celebrul „Lexicon dela Buda", apărut (1825) după moartea sa. Dicţionarul acesta dovedea

și latinitatea limbii noastre, dar și bogăția ei. Sunt filologi cari îi atribue în desvoltarea limbii noastre acelaşi rol, ca și Bibliei dela 1688. La începutul acestui dicționar a apărut și altă lucrare gramaticală a lui Maior „Dialog între unchiu și nepot".

4. Dintre toate, aceea care i-a impus numele este „Istoria pentru început", în care închide formula definitivă a latiniştilor cu privire la origina Românilor.

a) *Suntem Romani și numai Romani.* Alt popor n'a lăsat urme în Dacia. Dacii înșiși au pierit în luptele cu Romanii, și bărbații și femeile.

b) A doua idee însemnată din Istoria pentru început este *continuitatea elementului roman în Dacia.*

6. In *Istoria bisericii* el introduce pe lângă problema unirii cu catolicii, cu care se ocupase și Micu, și chestiunea creştinării noastre, tot cu scopul de a dovedi latinitatea. Susține anume — ca și D. Cantemir — că dela Romani și nu dela Slavi am luat creștinismul, fapt rămas astăzi deplin stabilit.

7. Ca *gramatic*, Maior se deosebește de Micu și de Şincai în ce priveşte care anume limbă latină a dat naștere limbii noastre. Micu și Şincai credeau că limba clasică. *Maior afirmă că cea vulgară.* E adevărat însă că în practică recurgea tot la limba latină clasică pentru a face comparațiuni cu limba română, dar aceasta pentru motivul că în vremea lui încă nu se cunoștea latina vulgară.

Indicații bibliografice. — *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, Buda 1809. — *Predici*, Buda 1850—1811 (3 vol.); ed. II (ed. E. Dăianu), Cluj 1906). — *Istoria p. începutul Românilor în Dacia*, Buda 1912; ed. II-a (ed. I. Mălinescu), Buda 1834; ed. III-a (ed. Soc. P. Maior din Budapesta), Gherla 1883. — *Istoria bisericii Românilor*, Buda 1813. — *Intâmplările lui Telemah* (trad. din italienește), Buda 1818. — *Ortografia română*, Buda 1819. — *Lexicon* (zis „dela Buda"), în colaborare, Buda 1825.

4. TIMOTEI CIPARIU 1805—1887

a) *Date biografice.* — Cipariu s'a consacrat studiilor filologice. A studiat la Blaj şi a fost tot acolo numit profesor. A luat parte activă la revoluţia din 1848 în Ardeal prin ziarul său *Organul Naţional* care a succedat unui alt ziar *Organul Luminării.*

b) *Scrieri.* — Operele-i mai de seamă sunt :
1. *Crestomaţia* sau *Analecte literare,* Blaj, 1855 ;
2. *Principii de limbă şi de scriere,* Blaj, 1866 ;
3. *Archiv pentru filologie şi istorie,* Blaj, 1867.

c) *Lecturi.*

Limba română la începutu mai curată în forme şi mai avută în cuvinte

Cea mai vie convingere a autorului, şi împreună, precum crede, a tuturor Românilor cunoscători, dintru început fu cum că limba românească, ca dialect italic, pe la începutul arătării ei în Dacia, era cu mult mai *curată* în forme şi mai *avută* în cuvinte romane, de cum este astăzi, — cum că prin contactul şi amestecul cu popoare de alt sânge şi de altă limbă : Slavi, Greci, Unguri, Turci, şi prin despotismul slavonismului în curţi şi în biserică prin secoli nenumăraţi, a' pierdut mult din amândouă (forme şi cuvinte) nu numai, ci că a şi împrumutat multe dela acelaşi popor, atât forme, cât şi cuvinte.

Mărturie afară de toată îndoiala ne sunt cărţile bătrâne dela a. 1570 până către a. 1700, în care cu bucurie află cineva un număr mare de forme, cuvinte şi însemnări, de primitive, derivate şi compuse, de origine curat românească care astăzi în gura poporului şi în scrierile autorilor români nu se mai aud, nu se mai află, şi de care ni se întristă inima văzându-le zăcând uitate, ca şi aurul în lut, nestimate.

Să luăm de exemplu mai întâi numai pe cele uitate din familia *miser,* din care acum nu mai auzim decât : *mişelu,* lat. missellus (ticălos, sărac), *mişelătate, mişelie.*

Iar cei vechi mai ziceau și :

meseru, lat. miser (sărac)
meserere, lat. miserere (milă)
meserescu, lat. miseresco (sărăcesc eu)
meserezu, lat. miserare (sărăcesc pe altul)
meserătate, lat. meseritas (sărăcie)
meserire (milă).

Și dacă în timp numai de 160 ani dela a. 1700 până acum atâta pierdurăm, cât va fi fost pierderea din acei 1300 ani, dela 270 după Hristos până la 1570, din cari nu avem nici o urmă, cum au grăit străbunii noștri românește ? Câte se pierdură la noi, numai dela despreunarea celor de dincolo și de dincoace de Dunăre Români până acum, ne arată dialectul macedonic românesc, din care în alte numere următoare vom produce un mic vocabular de cuvinte de ale lor proprii de origină română. (*Principii de limbă și scriere*. 1866. pag. 3—4).

d) *Informațiuni literare și Caracterizare*. — **1**. Cipariu a dus la ultimele concluziunii și a aplicat în întregime ideile școalei latiniste din prima fază. Pe când Micu, Șincai și Maior cereau introducerea alfabetului latin, a unei ortografii latinizate și eliminarea cuvintelor streine din limbă, dar scriau tot limba veche și tot cu alfabetul cirilic, Cipariu ajunge cu deplin succes la realizarea acestui ideal. *Principii de limbă și scriere*, redactate după cererea Societății Academice Române, sunt imaginea fidelă a principiilor latiniste. Din pasajele reproduse mai sus, ca unele din cele mai caracteristice ale operei, reiese până la evidență cât de departe dusese el principiul „curățirii" limbii.

2. Ceea ce face originalitatea lui Cipariu este *Crestomația* sau *Analectele*. Condus de principiu că în graiul nostru nu trebue să utilizăm de loc elemente streine, el a căutat pretutindeni elemente latinești. A băgat el de seamă că în cărțile românești vechi se găseau multe forme latine, ne mai întrebuințate pe vremea lui ; și cercetând cu amănunțime, s'a convins că limba românească

din secolele anterioare era mai bogată în elemente străine. Să punem în locul lor formele din cărţile vechi.

3. Din preocupaţiunea aceasta a lui Cipariu a reieşit un mare folos şi pentru istoria limbii şi pentru a literaturii noastre. Având nevoie de cuvintele vechi, Cipariu trebuia să cunoască textele vechi. De aceea a publicat el *Crestomaţia*. In ea a strâns toate textele româneşti vechi româneşti de care dispunea şi a înlesnit astfel cunoaşterea începuturilor româneşti şi a pus la îndemâna cercetărilor un bogat material pentru istoria limbii. El însuşi a început să studieze din punct de vedere gramatical materialul acesta în ***Principii de limbă şi scriere.*** Dela Cipariu încoace cercetările în domeniul istoriei limbii au fost mai active şi mai cu folos.

5. SIMEON BĂRNUŢ 1808—1864.

a) **Lecturi.** — In 1848, dieta transilvană (Ardealul ţinea de Austria) a cerut unirea Ardealului cu Ungaria. Românii s'au strâns în număr de vreo 40.000 pe câmpia Blajului, ca să hotărască dacă să fie pentru unirea cu Ungaria ori nu. Adunarea a avut loc la 3/15 Mai 1848 şi a decis să n'aprobe unirea. In ajunul ei a avut loc altă întrunire chiar în Blaj în catedrala românească de acolo. La această întrunire a rostit Simeon Bărnuţ patrioticul discurs ce urmează.

Teza lui a fost că unirea nu era în folosul Românilor.

Ca să-şi susţie teza, reaminteşte trecutul. Până pe la 1291, autorităţile erau respectoase faţă de Români: le respectau şi numărul şi vechimea în Ardeal. Dela acea dată înainte Românii au fost consideraţi ca „toleraţi" şi apoi făcuţi iobagi (şerbi). De toate unirile religioase dinainte, Românii n'au folosit. Unirea religioasă din 1697, când parte din Români s'au apropiat de Papa, deşi ne-a dat mari scriitori din şcoala latinistă (Micu, Şincai şi Maior), n'a adus foloase Românilor.

Acum ce vom zice de toate Uniunile acestea şi de toate bunătăţile lor, când vedem cum că toate acestea au fost numai nişte laţuri, cu care ne-au prins; furii cu care ne-au încăierat; spaime, cu care ne-au înfricoşat; şerpi, cu cari ne-au otrăvit. Să jurăm că nu ne vom lăsa să ne

mai înșele; să jurăm că nu vor mai putea turbura pacea și buna înțelegere a noastră nici iezuiții, nici călugării sârbești, nici agenții națiunilor străine, chiar și când s'ar îmbrăca în vestminte de preoți și episcopi românești; să jurăm că nici diavolii iadului nu vor mai putea rupe legăturile de dragoste frățească cu care e legată Adunarea aceasta, și printr'însa toată națiunea română.

Să jurăm, fraților! Și ca frați de sânge să ieșim la luptă în contra acelui dușman al naționalității noastre, ce vine către noi cu steag de unire nouă dela Țara Ungurească!

Ca să înflăcăreze mai mult, el face apologia naționalității.

Așa este! Fără de naționalitate, nu e libertate, nici lumină nicăieri, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric și amorțire. Ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceasta e naționalitatea pentru orice popor. Intr'însa ne-am născut, ea este muma noastră; de suntem bărbați, ea ne-a crescut; de suntem liberi, într'însa ne mișcăm, de suntem vii, într'însa viețuim; de suntem supărați, dânsa ne alină durerea cu cântecele naționale. Prin ea vorbim astăzi cu părinți noștri, cari au trăit înainte de mii de ani; prin ea ne vor cunoaște strănepoții și posteritatea peste mii de ani. Naționalitatea este îndemnul cel mai puternic spre lucrare pentru fericirea neamului omenesc. Pe cel ce nu-l trage inima să lucreze nici măcar pentru gloria și fericirea națiunii sale, acela nu e decât un egoist pentru umanitate, de care e păcat că l-a împodobit natura cu forme de om. Naționalitatea e libertatea noastră cea din urmă și limanul scăpării noastre viitoare.

După ce ne-au luat toate, numai această libertate nu au răpit-o până acum vreun barbar dela Români. De 17 sute de ani se luptă neamul român în depărtata Dacie și ancora aceasta a ținut națiunea română în contra tuturor valurilor, de nu s'a scufundat în abisul pieirii, cu barbarii dimpreună. Și iată că uniunea cu Ungaria acum vrea să frângă și să smulgă această ancoră de mântuire, vrea să strice acest organ al vieții românești,

vrea să răpească dela Români şi libertatea cea de pe urmă. *Aceasta e uniunea pentru Români!*

Şi urmaşii Românilor se vor mira de nesimţirea noastră şi ne vor blestema în morminte, căci am ascultat cu nepăsare sentinţa de moarte a neamului, căci n'am recurs chiar şi la cel mai din urmă mijloc pentru apărarea numelui Român, căci nu ne-am ridicat toţi pentru unul şi unul pentru toţi, ca să depărtăm dela strănepoţi această infamie nemeritată! Oare n'ar fi fost mai măreţ înaintea oamenilor şi a dumnezeilor, ca să ne oştim pentru nemurire, şi mai bine să ne coborîm cu toţii în morminte la părinţii noştri, încoronaţi cu glorie, decât să lăsăm o infamie drept moştenire nefericiţilor noştri strănepoţi? Ce limbă poate să spue amarul care-l sufere numai în trei zile omul osândit la moarte? Dar cu atât mai mult, cine ne va putea spune amarul unei naţiuni pe care ar vinde-o fiii ei cei înţelepţi? Ce condeiu poate să descrie durerile celui îngropat de viu? Iată, el se deşteaptă în mormânt, îşi muşcă buzele şi-şi roade mâinile de desnădejde, că nu-i luceşte nici o rază de scăpare în fundul mormântului. Durerea acestui nefericit e scurtă, dar durerea unei naţiuni ce merge spre pieire va trece împreună cu istoria din secol în secol şi dela generaţiune la generaţiune. Când nu se va mai auzi nici o vorbă românească între Olt, Mureş şi Tisa, când sunetele cele dulci ale limbii noastre se vor fi schimbat de mult în sunetele barbare amorţite, când strănepoţii celor de astăzi nu se vor mai mândri că sunt viţă de sub cerul liber al Italiei; când le va fi ruşine de memoria Scevolilor, Bruţilor, Scipionilor şi vor jura, poate, că se trag de-a-dreptul din turmele lui Atila; atunci sapa şi plugul barbarului vor scoate din pământ câte o piatră romană, ca să mărturisească cum că pietrele au, către memoria celei mai însemnate naţiuni ce a fost odată în lume, mai multă simţire de veneraţiune, decât milioanele de legionari pe cari ne-a aşezat aici Traian ca să păzim nemuritoare gloria numelui de Roman, glorie, pe care noi, în loc s'o mărim, am micşorat-o, am întunecat-o, am vândut-o, şi, împreună cu naţiunea, am îngropat-o în anul 1848!

b) *Informaţiuni literare.* — 1. Activitatea oratorică şi juridică a lui Sim. Bărnuţ este stăpânită de ideia la-

tinității, căreia îi dă o aplicațiune mai largă, punând-o și în serviciul științei, cum făcuseră latiniștii precedenți, dar și în serviciul frumosului. Discursul său din catedrala dela Blaj (2/12 Mai 1848) impresionează puternic prin bogatul material istoric ce-l pune în serviciul chestiunii.

2. Argumentarea istorică se completează cu cea juridică, pe baza dreptului roman și pe baza dreptului public modern

3. Oratorul argumentează luminos și convingător prin comparațiunea cu alte popoare, unde starea de lucruri era asemănătoare. Recurge la psihologia personală și la cea socială și analizează rezultatele dezastruoase ale cultivării unui popor în limbă streină. Se slujește, ca element moral, de exemplele sublime ale lui Scaevola, Brutus și Scipio. Pune înainte bogăția Ardealului.

4. Impresionează puternic mai ales prin elementul pur literar al discursului. Dispune de imagini, de contraste luminoase, de comparațiuni sguduitoare și de o perioadă oratorică plină de avânt.

Indicațiuni bibliografice. — ***Discurs ținut în câmpia libertății din Blaj în 1848***, ed. II-a 1852, ed. III-a în ***Bibl. rom. enciclop. Socec***, Buc. 1909, ed. IV-a Cluj, Bornemisa, 1924. — ***Dreptul public al Românilor***, I și 1867. — ***Dreptul natural privat***, Iași, 1868.— ***Dreptul natural public***, Iași 1870. — ***Pedagogia***, Iași 1870. — ***Psihologia, Logica***, Iași 1871.

7. ION BUDAI-DELEANU 1760—1820

a) *Lecturi.*

Țiganiada

Cuprinsul. — Cântecul I: Vlad Țepeș înarmează pe Țigani contra Turcilor. Așa înarmați, pleacă dela Flămânda la Inimoasa. II. In drum trimit vorbă lui Vlad Țepeș să-i trimită mai aproape. In acest timp, diavolul răpește pe Romica, logodnica lui Parpanghel. Acesta pleacă în căutarea ei. III. N'o găsește. Florescul povestește despre Țigani și despre Vlad Țepeș. IV. Parpanghel caută

în cărţi norocul. I se arată rău. V. Parpanghel se laudă că e viteaz, dar, când Vlad Ţepeş cu garda sa îmbrăcaţi turceşte, se arată, Parpanghel leşină: abia îl aduce mamă-sa la vieaţă. VI. Dracii se sfătuesc cum să ajute pe Turci contra Ţiganilor. Acestora le-au scăzut merindele. VII. Vlad Ţepeş patrunde pe ascuns în tabăra turcească. Eroul Argineanul, care ajunsese până în mijlocul oştilor turceşti, abia scapă. Vlad Ţepeş atacă pe Turci şi-i trage 'n ţeapă. Sfântul Mihai învinge pe diavol. VIII. Ţiganilor le merge din ce în ce mai rău. Diavolul s'ascunde într'o mănăstire. Sultanul însuşi vine la locul luptei şi Hamza-Paşa îi arată armata trasă în ţeapă. IX. Boierii părăsesc pe Vlad Ţepeş. Sultanul numeşte alt domn în locul acestuia. Ţiganii fac petrecere de bucurie. La petrecere, Parpanghel povesteşte cum, în căutarea Romichii, a fost la iad şi la raiu. X. Ţiganii se sfătuesc să se organizeze şi să-şi aleagă un stăpân. XI. Eroul Janalău îi convinge pe toţi; dar eroul Cucavel cu partizanii săi nu primeşte hotărîrea şi împrăştie adunarea. XII. La o nouă adunare, Ţiganii se sfădesc iarăşi. Se face un nou războiu, mulţi Ţigani mor în luptă. Vlad Ţepeş părăseşte şi el lupta.

Cântecul al V-lea. — Vlad Ţepeş şi câţiva soldaţi îmbrăcaţi turceşte ies înaintea Ţiganilor să le încerce vitejia:

Ţiganii, înţelegând aceste,
Toţi încremeniră de frică:
Cesta leşină fără de veste,
Cela amurte, nu simte nimica.
Altul se vaietă în gura mare,
Iar altul plânge cu suspinare.
De vaiet amar, ţipete, jele
Plini-s codri, câmpii şi vâlcele.
Ici unul îşi poartă pruncii în spate,
Altul colea pe slabul părinte.
Cela-ar fugi, bietul, dar nu poate,
Şi stă ca zăpăcit de minte:
Neştiind cui mai curând s'ajute,
Pruncilor, sau femeii căzute.
Nepotul duce pe moş de mână,
Buna pe nepoţei şi nepoate:
Fieşcare din primejdie scoate
Pe cel mai iubit, mai de aproape
Năzuind către munte să scape.
Numai Vlad, cu inima nefrântă

Şi înarmat pe păgânul aşteaptă,
Nimic dela scop nu-l desmântă,
Cu călărimea lui cea vitează
Prin locuri dosite, lui ştiute,
Oştile turceşti de aproape urmează.
Din ascunziş cu năvală iute,
Sărind pe şireaguri singuratec,
Neaşteptat le 'ncungiură şi bate.
Ca lupul flămând, care sub deasă
Tufă ciulit pe pântece zace.
Când vede trecând o turmă groasă
De oi sau alte slabe dobitoace ;
Iar văzând pe vreuna singuratică,
Sare, o răpeşte şi fuge 'ndată,
Aşa Vlad, urmând oştii cei mari
Turceşti, ordiilor despărţite
Mai toţi acu de sine-şi uitase.
Numai Neicul încă firea-şi ţine.
Şi la tâmplarea cea mai de jale,
Socotindu-se puţin în sine,
Un bun cuget îi nimeri în minte :
Să iasă Turcilor înainte.
Că doar va putea ceva să facă
Prin rugăminte şi plecăciune
Pentru cea ţigănime săracă.
Deci luând şi-alte feţe bătrâne,
Merse înaintea celui mai mare
Şi îngenunchind, grăi cu plânsoare :
„Domnilor Turci, de ! Fie-vă milă
De Ţigănia noastră săracă !
Că, zău, nu de voie, ci de silă
A trebuit armele să 'mbrace,
Neavând de nevoie ce mai face,
Tot Vlad Vodă e acestor de vină,
Numai D-zeu lui să plătească,
Că el ne-a băgat în astă tină.
Dar viţa noastră ţigănească
Cu toată lumea trăieşte'n pace
Şi, zău, că bătălia nu-i place.
O ! iertaţi-ne, luna să vă ajute,
Mahomed mulţi ani să vă trăiască,
Fie uitate cele trecute.

D-zeu pe loc să ne [illegible]ească
De suntem noi de vină într'aceasta,
Dar iacă a fost pe noi o năpastă!

Vlad Țepeș este apoi recunoscut de Țigani și-i ocărăște pentru frica lor. Tocmai atunci i se aduce vestea că s'a arătat o oaste turcească și pleacă contra ei. Țiganii prind curaj și doresc să se lupte.

Explicări. — *Amurte,* amorțește.
Jele, jale.
„Urmând oștii cei mari turcești", mergând pe urma oștii celei mari turcești.
Tină, necaz.

b) *Informațiuni literare și Caracterizare.* — **1.** Scrierile lui Budai-Deleanu au rămas netipărite, unele până pe la 1857, altele până astăzi.

Cele netipărite sunt gramaticale, istorice și etnografice: o gramatică („Temeiurile gramaticii românești"), un dicționar („Lexicon românesc-nemțesc"), „Scurte observațiuni despre Bucovina", scrisă în limba germană (s'a tradus după moartea sa în românește în „Gazeta Bucovinei", 1894). Este interesant dicționarul său, fiindcă socotește elementele streine din limbă ca o îmbogățire, într'o vreme când ceilalți latiniști cereau izgonirea lor.

2. Ce s'a tipărit, tot după moartea lui, i-a făcut un bun nume. Este „Țiganiada" epopee eroi-comică publicată întâi în revista „Buciumul Român" din Iași în anii 1875—1877. Intr'o vreme în care cu orice chip se căuta pentru Români o epopeie națională și în care s'au făcut atâtea încercări neizbutite, firește că tipărirea unei lucrări care, chiar ca epopee eroi-comică, salva reputația neamului nostru din punctul de vedere al producțiunilor epice, a avut răsunet. La 1830—40 poate că lucrarea ar fi avut însemnătate literară, dar la 1875 — și cu atât mai mult de atunci încoace a însemnat o lucrare slabă. Autorul cunoștea într'adevăr regulele epopeilor clasice, fiindcă le învățase în școlile teologice. Și-a dat

silința să realizeze acele regule în operă. In deosebi a ales un subiect minunat pentru astfel de lucrare, pe Țigani, subiect popular, cunoscut în masse, cum cere codul epopeilor antice, — dar i-a lipsit talentul de a închega o acțiune epică și de a crea eroii necesari. In amănunte epopeia se menține, sufletul țigănesc se manifestă ici-colea adevărat, dar în concepția totală, în desfășurarea acțiunii, în stilul și limba întrebuințată e slabă.

Indicațiuni bibliografice. — *Țiganiada* (ed. Virgil Oniț), Brașov. Ciurcu, 1900; ed. II. Piatra Neamț, 1906; ed. III, „Bibl. p. toți" Nr. 891; ed. IV (ed. Gh. Cardaș), 499 pag., Buc. Casa Școalelor. 1925.

6. ANDREI MUREȘEANU 1816—1863.

a) *Lecturi.*

Deșteaptă-te Române [1])

Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte,
In care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soartă,
La care să se 'nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum, ori niciodată, să dăm dovezi la lume
Că'n aste mâini mai curge un sânge de Roman,
Și că'n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume.
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

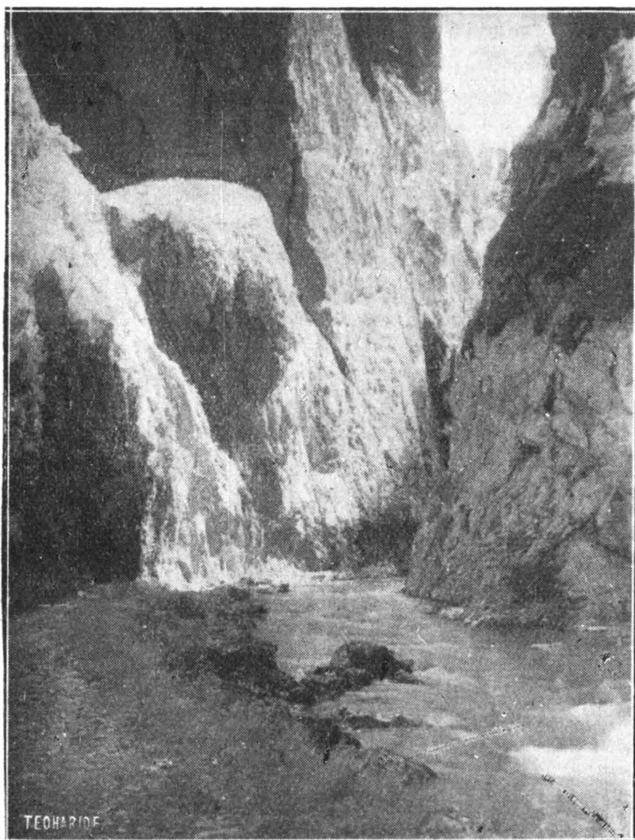
Inalță-ți lata frunte și cată'n jur de tine,
Cum stau, ca brazii în munte, voinici sute de mii;
Un glas ei mai așteaptă și sar ca lupii 'n stâne,
Bătrâni, bărbați, juni, tineri, din munți și din câmpii.

Priviți mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru 'n vine,
„Vieață 'n libertate, ori moarte". strigă toți.

---

[1]) La Mureșeanu purta titlul „Un Răsunet".

Pe voi vă nimiciră a pismei răutate,
Şi oarba neunire la Milcov şi Carpaţi!
Dar noi pătrunşi la suflet de sfânta libertate,
Jurăm că vom da mâna să fim pururea fraţi!

Din Ardeal. Munţii Gherghiului

O mamă văduvită dela Mihai cel Mare
Pretinde dela fii-şi azi mână d'ajutor;
Şi blastămă cu lacrămi în ochi pe orişicare;
In astfel de pericol s'ar face vânzător!

De fulgere să piară, de trăsnet şi pucioasă,
Oricare s'ar retrage din gloriosul loc,
Când Patria sau mama, cu inima duioasă,
Va cere ca să trecem prin sabie şi foc!

N'ajunse iataganul barbarei Semi-lune,
A cărui plăgi fatale şi azi le mai simţim
Acum se vâră cnutul în vetrele străbune;
Dar martor ne e Domnul că vii nu o primim!

N'ajunse despotismul cu 'ntreaga lui orbire,
Al cărui jug din seculi ca vitele-l purtăm:
Acum se'ncearcă cruzii, în oarba lor trufie,
Să ne răpească limba, — dar morţi numai o dăm!

Români din patru unghiuri, acum, ori niciodată,
Uniţi-vă în cuget, uniţi-vă 'n simţiri!
Strigaţi în lumea largă că Dunărea-i furată.
Prin intrigă şi silă, viclene uneltiri!

Preoţi cu crucea 'n frunte! căci oastea e creştină.
Deviza-i libertate şi scopul ei prea sfânt.
Murim mai bine 'n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nost' pământ.

b) *Informaţiuni literare.* — **1.** Mureşeanu, deşi Ardelean, născut la Braşov şi studiind în Ardeal, a cunoscut totuşi şi literatura din celelalte ţinuturi româneşti. Dintr'o polemică a lui reiese că ştia de traducerea lui C. A. Rosetti din „Manfred" al lui Byron, de satirele lui Antioh Cantemir, traduse de curând de Negruzzi şi Donici, şi de traducerea Iliadei de Aristia. Ştia de planurile literare de dincoace de Carpaţi, ale lui Eliade, de pildă, de a scrie Mihaida în versuri albe, citează versuri din D. Bolintineanu, râde cu Gr. Alexandrescu de versurile lui Pralea.

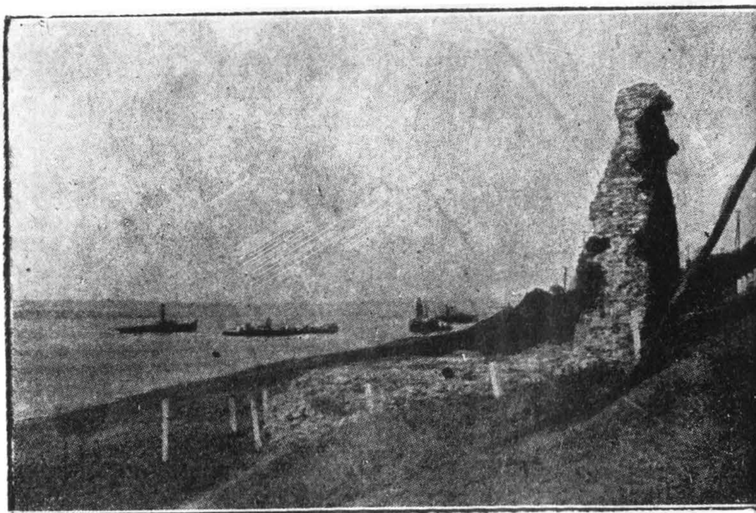
2. Ţine de grupul de poeţi desnădăjduiţi de micimea prezentului şi fermecaţi de mărimea trecutului. A cântat pe Mircea Ştefan şi pe Mihai, dar le-a adăugat pe

Ioan Corvin, pe Buteanu și pe alți eroi ardeleni. A cântat locurile de vitejie de dincoace de munți, dar a adăugat și pe cele de dincolo.

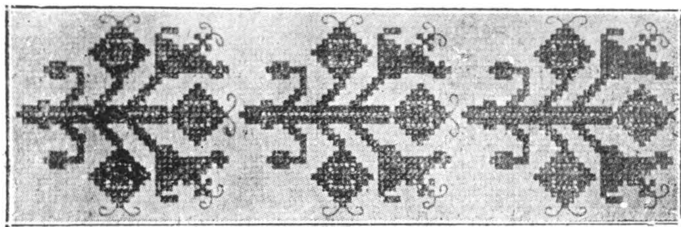
3. Are accente contra tiraniei, contra asupritorilor neamului său românesc din toate părțile — nu-i numește, dar îi înțelegem, — are accente izbutite de îndemn la revoltă și la luptă. Intâlnim și la el îndemnuri repetate la unire.

4. Aduce însă și un motiv poetic, cu urmări bogate pentru literatura noastră, mândria originii noastre latinești.

VEDERE DE PE DUNARE

Dunărea la T.-Severin și ruinele podului lui Traian.

Broderie Românească

V. Pregătirea literaturii moderne

1. VĂCAREŞTII.

Ienăchiţă Văcărescu. — Ienăchiţă Văcărescu a făcut parte dintr'o veche şi însemnată familie boierească. In casă a învăţat dela diferiţi dascăli limbile latină, greacă, italiană, franceză şi turcă ; în această din urmă s'a perfecţionat printr'o lungă şedere la Constantinopol. A ocupat funcţiuni înalte în Ţara Românească şi a sprijinit pe faţă politica austriacă în contra celei ruseşti.

A scris o *gramatică*, o *istorie* şi *poezii* :

1. Gramatica este intitulată *Observaţii sau băgări de seamă* şi s'a tipărit în acelaşi an (1787), în două ediţiuni: una la Râmnicul-Vâlcii, alta la Viena.

2. *Istoria împăraţilor otomani* dela Mahomed până în timpul autorului. Scrierea s'a publicat mai târziu de Papiu Ilarian în „Tezaur de monumete istorice".

3. *Poeziile* lui Văcărescu nu s'au publicat încă, ci se păstrează în manuscript de biblioteca Academiei române (Ms. No. 421).

AMĂRÎTĂ TURTUREA

Amărîtă turturea
Când rămâne singurea,
Căci soţia şi-a răpus.
Jealea ei nu e de spus.

Si când şade câte-odată,
Tot pe ramură uscată ;
Umblă prin dumbrav'adâncă.

Unde vede apă rece,
Ea o turbură și trece ;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură și bea.

Cât trăiește, tot jelește
Și nu se mai însoțește ;
Trece prin flori, prin livede,
Nu se uită, nici nu vede.

Trece prin pădurea verde
Și se duce de se pierde,
Sboară până de tot cade,
Dar pe lemn verde nu șade.

Unde vede vânătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s'o vadă, s'o lovească,
Să nu se mai pedepsească.

Când o biată păsărică,
Atât inima își strică,
Incât dorește să moară
Pentru a sa soțioară.

Dar eu, om de 'naltă fire,
Decât ea mai cu simțire,
Cum poate să-mi fie bine ?
Oh ! amar și vai de mine.

SPUNE, INIMIOARĂ, SPUNE

Spune, inimioară, spune
Ce durere te răpune,
Arată ce te muncește,
Ce boală te chinuește

Fă-o cunoscută mie,
Ca să-ți caut doftorie,
Te rog fă-mă a pricepe
Boala din ce ți se 'ncepe.

Arată, spune, n'ascunde,
Dă-mi un cuvânt și-mi răs-
[punde,
Spune, inimioară, spune,
Ce durere te răpune ?

INTR'O GRĂDINĂ

Intr'o grădină
Lâng'o tulpină,
Zării o floare ca o lumină.
S'o taiu, se strică ;
S'o las, mi-e frică :
Că vine altul și mi-o ridică.

TESTAMENT LITERAR

Urmașilor mei Văcărești
Las vouă moștenire
Creșterea limbii românești
Și-a patriei iubire.

Alecu Văcărescu. — Este fiul mai mare al lui Ienăchiță Văcărescu. A trăit în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea.

O parte din poeziile sale s'au tipărit în 1798, o alta a rămas nepublicată.

Niculae Văcărescu. — Este al doilea fiu al lui Ienăchiță Văcărescu. A murit pe la 1830.

Poeziile lui au rămas asemenea netipărite.

Iancu Văcărescu (1786—1863). — Iancu Văcărescu este fiul lui Alecu Văcărescu, copilul mai mare al lui Ienăchiță Văcărescu. A fost contemporan cu Conachi, însă ceva mai cult, deoarece a studiat și în străinătate: la Viena și la Pisa. A ocupat funcțiunea de logofăt, dar în deosebire de Conachi era contra politicii rusești și pentru mișcările naționale: el a sprijinit pe Gheorghe Lazăr și pe Tudor Vladimirescu, n'a voit să iscălească Regulamentul Organic și a contribuit la înființarea în București a unui teatru românesc.

II. — Operele lui constau în:

a) Traduceri ca *Britannicus* după Racine, *Ceasul de seară* și *Grădinarul orb* după Kotzebue, toate piese de teatru.

b) Cea mai importantă operă a lui este însă volumul de poezii publicat la 1830 sub titlul: *Poezii alese din ale D-lui marelui Logofăt I. Văcărescu.*

PRIMĂVARA AMORULUI
(fragment)

Se întinde o câmpie
Pe subt poale de Carpați,
Câmp deschis de vitejie
La Românii lăudați.

Surpături sunt de o parte
De-un oraș ce a domnit.
O gârliță 'ncoaci desparte
Un crâng foarte 'nveselit.

In potrivă, smălțuite,
Dealuri altele se văd,
Si 'n vălcelele 'nflorite
Miei, pasc, alerg, joc, șed.

Lăsând ale lumii mare
Cinsti, nădejdi și fumuri seci,
Amăgiri cu 'ncredințare,
Vrăjmași calzi, prieteni reci:

Acolo am eu căscioară
Pe un vârf de delișor;
Curge'n vale o apșoară
Murmurând încetișor.

Acolo cu sănătatea
Cu odihna însoțit,
Toată-a vieții bunătatea
Dobândeam eu înmulțit.

Când la vie, la grădină,
Când la câmp de multe ori,
Cu o muncă prea puţină
Pildă dam la muncitori

2. — COSTACHE CONACHI 1777—1849

a) *Date biografice.* — Costache Conachi era unul din boierii învăţaţi ai timpului: cunoştea limbile turcească, grecească, franceză, germană şi era inginer hotarnic — însemnat lucru pe vremea aceea. A candidat şi la tronul Moldovei, alături de Mihail Sturdza; dar nereuşind, s'a retras la moşia sa Ţigăneşti din judeţul Tecuci unde a murit.

b) *Scrieri.* — Cât a trăit, n'a publicat nimic; dar după moartea sa a apărut volumul de poezii: *Alcătuiri şi Tălmăciri* (opere originale şi traduceri) Iaşi, 1856.

c) *Lecturi.*

SLĂNICUL
(după 26 ani)

Apoi dar scris au fost încă
Să te mai văz, 'naltă stâncă!
Să te mai văz, dar, vai mie:
Nu cu draga mea *Zulnie*,
Ci singur, ca vai de mine,
Alb şi rece ca şi tine!

Dar unde-i copaciul mare,
Ce, lipit de a ta stare,
Cu aceste se cinstise
De amor cuvinte scrise:
„Călătorule, nu trece: stă, citeşte şi cunoaşte
„Că amorul cel mai ştrașnic din prieteşug se naşte".

Inţeleg: în ţărnă toate
Le-au prefăcut cruda moarte!
Dar încai ţărna iubită
De tine zace lipită

Azi şi mâini şi 'n veşnicie.
Pân' la ceasul cel de moarte
Voiu striga : dragă *Zulnie !*
Azi şi mâine şi 'n veşnicie :

Alcătuiri şi Tălmăciri p. 131—134

d) *Caracterizare.* — Conachi reprezintă poezia erotică cu un pronunţt caracter de sensualism dela începutul secolului al XIX-lea. Un amestec de influenţă populară şi grecească modernă : cea dintâi prin cântecele lăutarilor, cea de a II-a prin poeţi ca Anastasie Christopulos.

Indicaţiuni bibliografice. — *Poezii,* alcătuiri şi tălmăciri. Iaşi 1856, ed. II-a. Iaşi (Şaraga), fără dată.

3. V. CÂRLOVA 1809—1831

a) *Date biografice şi Scrieri.* — Bibliografia lui este săracă în date însemnate, fiindcă abia cuprinde 22 de ani. Cârlova a scris doar câteva poezii publicate în *Curierul Românesc.* Cele mai însemnate sunt „Ruinele Târgoviştii", „Păstorul întristat", „Marşul aştirii române".

b) *Lecturi.*

MARŞUL OŞTIRII ROMÂNE

Dragii mei copii războinici, ascultare mumei daţi.
Iată vreme, mic şi mare armele să 'mbrătişaţi.
Strigând toţi cu-o glăsuire
Spre a mumei fericire :
S'alergăm de obşte, fraţi.
Cerul vouă vă deschide un drum foarte lăudat,
Ca să mergeţi cu pas mare către slavă ne 'ncetat.
Fie-vă, copii, aminte
Că Europa însăşi simte
In ce cale aţi intrat.
Glasul patriei să sune în auzul tuturor,
Strigând vouă : „Lenevirea ruşinată sub picior".

Toţi acuma c'o mişcare.
Spre a voastră înălţare
Să daţi mână de-ajutor.
Acea armă ruginită şi ascunsă în mormânt
Braţurile să 'nfierbânte ; iasă iarăşi pe pământ,
Tinerimea s'o 'ncunune
Cu izbânde foarte bune
Pe ea facă jurământ.
Aici şcoala biruinţei într'o vreme a stătut.
Ale căreia ruinuri se văd încă vechi de mult.
Dar acum fără zăbavă
Acea strămoşească slavă .
E să vie în minut.
Glasul vostru strigând „slavă" pe strămoşi a deşteptat.
A cărora ţărână în mormântari s'a mişcat.
Şi-umbrele în veci tăcute
Stau cât colo nevăzute.
Privind corbul înălţat.
Ce privire dulce ! Steagul fâlfâe în vânt.
Armele lucesc veriunde. slava iese din mormânt,
Tinerimea îndrăzneaţă
Mândră, falnică, măreaţă
Uşor calcă pe pământ.
Lacrimă de bucurie curge, curge ne'ncetat !
Veacuri sunt de când ascunsă pe-al meu sân tu n'ai picat.
Arma iată că luceşte,
Slava iată că zâmbeşte,
Corbul [1]) iată s'a 'nălţat.

c) *Caracterizare.* — **1.** Cârlova are reminiscenţe din vechia literatură, ca în „Păstorul întristat", cu iubirea convenţională de natură şi naivitate falsă şi împrumutată, dar în celelalte poezii aduce elemente nouă, în rândul întâiu, ritmul ; şi într'al doilea, sinceritatea. Când cântă trecul în „Ruinele Târgovişte", ştie să înnemerească ritmul liniştit, majestos al trecutului, după cum în „Marşul oştirii române" găseşte ritmul repede, sacadat al paşilor de războiu.

2. Scrie sub influenţa franceză, a romantismului care

---

[1]) Marca ţării.

simpatizează cu trecutul și cu amintirile lui, a lui Lamartine, care învăluia în mister exprimarea sentimentelor; dar și sub o formă și sub cealaltă, Cârlova izbutește să îmbrace simțiri personale, adânci și sincere, care găseau rezonanță la contemporani și au găsit și la urmași.

Indicațiuni bibliografice. — *N. Nicoleanu, V. Cârlova, C. Stamati*, Buc. 1906.

GHEORGHE LAZĂR.

a) *Date biografice.* — Gheorghe Lazăr s'a născut în Transilvania, în satul Avrig, din părinți țărani. A învățat la Cluj și la Viena, ocupându-se în deosebi cu teologia și matematicile. După sfârșitul studiilor s'a stabilit în Sibiu, unde a căpătat rangul de diacon și funcțiunea de profesor la Seminarul Episcopiei. A voit să se aleagă episcop al Banatului, dar n'a reușit. In 1816, din cauza unei certe cu episcopul din Sibiu, a venit în București și, după doi ani de stăruință, a deschis o școală românească la Sf. Sava — cam pe locul unde este astăzi statuia lui. Școala dură numai trei ani, până la 1821, când fu închisă în cauza revoluțiunii. In acei trei ani, Lazăr formă câțiva școlari buni, cum a fost de pildă și Ion Eliad Rădulescu, cari duseră mai departe opera lui. Din cauza revoluției, se întoarse în Transilvania, unde muri după doi ani.

b) *Scrieri.*

1. *Discurs la înscăunarea ca mitropolit a lui Dionisie Lupu*, 1819;
2. *Discurs la suirea pe tron a lui Grigore Ghica*, 1822;
3. *Povățuitorul tinerimii* tipărit după moartea sa (Buda, 1826) și a cărei prefață e interesantă pentru istoria prozei românești.

c) *Lecturi.*

Precuvântare.

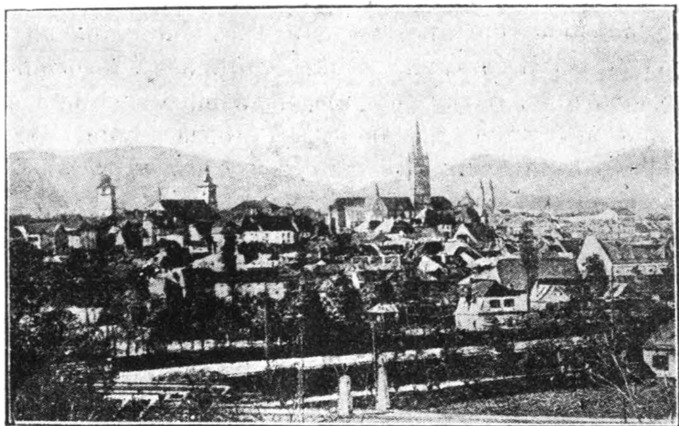
Fericit este pământul, care ține pe trupul său oameni buni, lucrători și harnici economi! Fericit este și neamul acela carele are credincioși patrioți și oameni întru științe luminați! Insă patrioticeasca însuflețire și înfrumusețarea fericirii Neamului vine din statornică pacea legilor strămoșești și din îndemnul ce-l are fiecare către sporirea luminării, căci legile, ca niște râuri curate, adaptă sufletul cel patrioticesc; ca o hrană vie satură acea strânsă poftă a dragostei către înfrumusețarea fericirii neamului; înmulțesc științele și câștigă veșnică fericire, care atât de trebuincioase sunt în vieața oamenilor, încât un neam nesimțitor, călcător de legile strămoșești și pizmaș spre cei de un sânge, fără pofta dragostei cei spornice către luminare, fără iubirea faptei bune și fără îndemnul înfrumusețării neamului, cade întru întunericul nefericirii și să surpă dinadins întru adâncul nesimțirii, gemând pururea întru ticăloșie!

Așa dară vă rog, iubiților părinți ai tinerimii, ca să primiți această cărticică și să o dați tinerilor fii cu acea încredințare, cu care această cărticică de autorul său spre bunul scop lucrată este; iară că este bună și folositoare, însuși sporul cel temeinic în scurt timp nădăjduesc că va adeveri. Dintru aceasta va învăța tinerimea învățături regulate, și, urmând aceste reguli, vă încredințez că și în limba noastră română putem a ne înălța la cele mai mari învățături, că nu lipsește alta decât a-și face tot patriotul datoria sa, a gândi de luminarea neamului și a tălmăci și a tipări cărți folositoare. Și de vom urma ca alte neamuri, unii a tălmăci, alții a tipări, și iarăși toți a le cumpăra, în scurt timp apoi vom fi și noi ca alte neamuri luminate cu școale mari, cu biblioteci și cu bărbați învățați și luminați. Deci de a putea ajunge la aceasta, altă nu ne lipsește decât de a fi patrioți adevărați și supuși credincioși Impăratului și Domnului Stăpânitor, și vom fi fericiți și norocoși! Scrisu-s'au în București 1820. (*Povățuitorul Tinerimii*, Buda 1826).

Povățuituitorul Tinerimii. Buda 1826.

d) *Caracterizare.* — Rolul lui Lazăr a fost mai mult cultural. Şcoala latinistă nu-şi răspândise ideile frumoase de iubirea limbii şi neamului decât prea puţin, prin Istoria pentru început a lui Maior. Lazăr e acela care a stabilit legătura între acea şcoală şi Eliad Rădulescu, între literatura Transilvaniei şi a Ţării Româneşti. Cu entuziasmul lui aprins, şi mai ales cu mândria că neamul românesc reprezintă la Dunăre pe stăpânitorii de altă dată ai lumii, Lazăr a venit la Bucureşti şi a cerut să i se dea voie să deschidă o şcoală românească. Era mare îndrăzneala aceasta în anul 1816. Când a deschis şcoala în 1818 şi s'a văzut că într'adevăr se pot explica în româneşte aritmetica, gramatica, istoria şi chiar filosofia, limba românească a câştigat.

Din punct de vedere literar propriu zis, valoarea lui Lazăr stă în limba operelor sale. De şi din Ardeal, nu întrebuinţează nici graiu dialectal, nici latinizat — cum începuse să devină acolo limba scrisă, sub influenţa şcoalei latiniste — ci limbă simplă, limbă veche bisericească, modelată însă prin educaţiunea literară ce şi-o făcuse. Proza lui Micu, Şincai şi Maior era prea greoaie. Lazăr a limpezit-o şi armonizat-o, pregătind-o pentru opere literare de seamă.

Sibiu (vedere generală)

5. ELIAD RĂDULESCU

a) *Date biografice.* — S'a născut în 1802. Era fiul lui Ilie Rădulescu din Târgoviște. Mamă-sa, Frusina, era Grecoaică. Sub influența mamei sale și din cauză că pe atunci nu erau școli românești în Târgoviște, a fost trimes la un dascăl grec. Dar aici nu i-a plăcut. In bucata sa „Cum am învățat românește" povestește cu mult haz cum fugea dela școală, cum a dat odată peste Alexăndria, cartea cu isprăvile lui Alexandru cel Mare, și cum numai mulțumită ei a ajuns să citească românește. A învățat apoi la școala grecească dela Măgureanu, unde numele de Ilie al tatălui a fost schimbat în Eliad Rădulescu. Apoi a trecut la școala lui Gheorghe Lazăr, înființată în 1818, și rămase dascăl acolo, după retragerea lui Lazăr în Ardeal, până în 1828 când școala fu închisă din cauza războiului dintre Ruși și Turci. Dela 1832 ia din nou conducerea școlii. In 1829 Aprilie 8, el scoate „*Curierul Românesc*", cel dintâiu ziar al nostru, căruia îi adaugă, dela 1830 înainte, un suplement literar. In vremea aceasta, începe o bogată activitate didactică, traducând din limbi streine manuale necesare școlilor, cum face în 1832 cu *Aritmetica* lui Francoeur. Alături de acestea traduce însă și numeroase scrieri literare. Tot în 1832 deschide și o tipografie. In 1833, împreună cu o sumă de boieri însemnați ai țării, înființează *Societatea filarmonică*, cu scopul de a se cultiva muzica și de a se înființa un teatru românesc. La finele anului 1835 scoate în locul *Curierului românesc*, *Curierul de ambesexe*, dând mai multă atenție literaturii.

A luat parte activă la revoluțiunea din 1848, scriind proclamațiunea ei și făcând parte din guvernul provizoriu.

Când se înființează Societatea Academică Română la 1865, e ales prezident. E ales membru în Adunarea Constituantă dela 1866 și ia o parte activă la lucrările ei.

b) *Scrieri.*

1. Traduceri : a) *Bărbatul bun și femeia bună*, după Marmontel ;

b) *Amfitrion*, comedie, după Molière ;

c) *Ambii Foscari*, tragedie, după Lord Byron ;

d) *Don Juan*, poemă epică, după Lord Byron ;

e) Poezii și bucăți scurte. După Byron, Lamartine, V. Hugo, etc.

2. Scrieri originale : a) *Gramatica Românească*, Iași 1828 ;

b) *Culegere din scrierile lui I. Eliad*, Buc. 1836 ;

c) *Paralelism între dialectele român și italian*, București 1841 ;

e) *Vocabular de vorbe streine în limba română*, București 1847 ;

f) *Curs întreg de poezie generală*, București, 1869 ;

g) *Serafita și Oda Românilor*, poezii inedite ; *Sburătorul* : București, 1872 ;

h) *Fabule*, ed. II, Buc. 1894.

c) *Lecturi.*

I. — *Prefața gramaticii.*

Meșteșugul scrierii este aflat ca să ne înțelegem și cu cei ce nu sunt de față cu noi. De multe ori însă scrierea cea nedesăvârșită a pricinuit confuzie și neînțelegere, care a stat cea dintâi pricină de a se pune regulele ortografiei : tot ce aduce neînțelegere trebue lămurit. Și aceasta a făcut să se nască atâtea semne ale prosodiei și ale punctuației. Dar fieștece limbă își are ortografia sa, și aceea a stătut mai norocită, care s'a supus la mai puține reguli. Punctuația numai a stătut și este tot aceea la toate limbile ; pentrucă oamenii tot într'un fel se gândesc și mișcările și opririle lor în vorbire sunt tot acelea. Cel mai delicat și cu gândire lucru în ortografie și care face cinste duhului omenesc este punctuația: ea desparte și face clare judecățile noastre, arată șirul și relația lor și ne face să ne înțelegem și să ne facă înțeleși

în scrierile noastre; şi ea singură împlineşte sfârşitul [1]) pentru care s'au aflat regulele ortografiei, mai vârtos în limbile cele vii. Toate celelalte nu sunt decât o pendanterie şi o lipsă de cunoştinţă a folosului şi sfârşitului ortografiei. Fraţii noştri italieni foarte înţelepţi şi gânditori au cunoscut ce le este de lipsă şi care sunt roadele pendantismului într'această materie. Pe dânşii şi drumul păşirii întru cunoştinţi a duhului omenesc trebue să urmărim şi noi. Aci îndrăznesc a vorbi pentru fraţii noştri din Transilvania şi Banat cari sunt vrednici de toată lauda pentru ostenelile şi silinţa ce pun pentru literatura românească. Pentru ortografia însă care voiesc s'o introducă scriind cu literele latineşti, bine ar fi fost să urmeze duhului italienesc; adică a scri după cum vorbim. Şi să nu se ia după ortografia franceză şi engleză, care păzeşte derivaţia zicerilor, care este născută în veacurile sholasticismului şi de' care chiar singuri acum ar voi să se scuture... Pentru ce să nu scriem după cum pronunţăm, când scriem pentru cei cari trăiesc, iar nu pentru cei morţi. Romanii, strămoşii noştri, scriau după cum pronunţau (Din *Gramatica românească*, 1828).

Explicări. — *Ocsiile, dasia, psili,* accente ortografice.

II. *Poezii.*

MĂCEŞUL ŞI FLORILE

Un măceş ghimpos sălbatic
De prin locuri depărtate,
Noduros, râios, iernatic,
Smuls de criveţe turbate.
Aruncat într'o grădină
Avuţită, roditoare,
Vrea să prindă rădăcină
Intre flori mirositoare.
Pir avea pe lângă sine,
Buruiană blestemată,
Ce se 'ntinde 'n mii de vine
Incleştată, înţesată.
Şi tărâmu 'nţeleneşte.
Il usucă şi-l stârpeşte.
Stinge neamul de-orice floare.
Suge sucul din livede.
Fruct, legumă abia vede
Muncitorul cu sudoare.
Astea toţi le ştiu prea bine.
Dar măceşu-i mărăcine.
Ştiţi că nu e de vreo mană.
Speculă dar întru sine
Să-şi dea nume cu pomană.
Căci la dânsul *suvenire*
Va să zică *pomenire.*
Zise dar că e de viţa
Trandafirilor faimoşi.
Ingâmfat d'a lui mărime,
Ca un semn de nobilime
Şi că simte, pătimeşte.

[1]) scopul.

La folos obştesc gândeşte.
Işi puse şi-un *of!* în coadă
Nodurosul mărăcine:
Şi crezu că-i stă prea bine.
Of! încoace, of! încolo
Of! grădina răsuna.
Floricele curioase
Una p'alta se 'ntreba:
— Trandafir să fie, lele?
— Nu e trandafir, surato.
— Vai de noi de floricele!
— Ce-o mai fi de noi, cumnată?
— E măceş, lua-l-ar naiba...
Viorelele strigară.
E semn rău ca scaiul, sgaiba.
E salbăticie'n ţară.
. . . .
Intr'acestea iată vine
Grădinarul, să aşeze
Binişor pe mărăcine
Şi 'ntre flori să-l încuibeze.
Nene, tată grădinare.
Vezi primejdia cea mare.
De-ar fi trandafir tot merge.
Ci vedem ghimpoase verge
Şi-acel *of* grozav din coadă.
Ce cu trandafir [1]) se 'nnoadă.
Nu vezi pirul ce ne-aduce?!
N'ar mai apuca s'apuce!
E o proastă buruiană
Şi se 'ntinde pe poiană.
. . . . . .
Meargă dracului din ţară.
— Florilor, tăceţi acolo,
Până-acum nu s'a mai dat
Grădinari să ceară sfat
Dela flori: şi daţi-mi pace
Grădinarul ostenit
De atâta gură multă,
Sapa ia, nu mai ascultă
Şi s'apucă de sădit,
Când tot vântul de apus
Face-o vijelie mare,
Un vârtej roteşte tare
Şi măceşul sboară sus,
Peste cap ţi-l învârteşte,
Ameţit ţi-l răsuceşte
In bucăţi îl împărţeşte.
Şi 'n grădină pace bună,
Grădinarul flori adună.
Unul sudă şi lucrează,
Altul câmpul însemnează.
Unul sapă şi pliveşte,
Altul fructul însoţeşte.

Grădinare, grădinare.
Vezi de pir a te feri.
Că îţi face muncă mare.
Fugi de *of* cât vei trăi.
Florilor, luaţi aminte,
Flori nevinovate fiţi.
Nu prea cereţi iar cuvinte,
Că nu 'n toate nemeriţi.

Din *Fabule*

O NOAPTE PE RUINELE TÂRGOVIŞTII.

Eu n'am venit, o umbre! să turbur pacea voastră;
Fiinţa-mi rătăcită aleargă între voi:
Este şi-a mea odihnă sălăşluirea voastră;
Eu sunt însumi o umbră împinsă de nevoi.
Sunt de al vostru sânge, braţu-mi nu se armează

---

[1]) Trandafirof. *Trandafilof.*

D'acea armă slăvită ce voi aţi mânuit;
Muza-mi a voastre fapte la umbră cercetează,
Şi-a voastră pomenire pana mi-a consfinţit.
Dar ce glas întrerupe astă tăcere sfântă!
E glasul cucuvaiei ce plânge al său dor.
Ăsta este poetul? p'al vostru mormânt cântă
Acest fiu al pustiei?... O glas prea cobitor!
Ce-mi spui d'a noastră soartă? vuetul ce nu-ţi tace?
Ca ce fel de retrişte? Ca ce fel de nevoi?
Corbul nu este vultur? Ce nu mă laşi în pace?
Plângi numai pentru tine, nu plânge pentru noi.
Fatala presimţire acum mă părăseşte?
Dar vai! eu, ca şi tine, sunt slab, neputincios;
Glasu-mi nu mă 'mbărbătează. Poate şi el cobeşte,
Sau plânge slava veche şi plânge dureros.
Şi clopotul s'aude! — E ceasul de pe urmă?
Ingerul pocăinţei cu ăst d'aramă glas
Chiamă la rugăciune pe rătăcita turmă.
Natura se deşteaptă; visurile mă las.
Rusaşte Răsăritul; muntele rubinează
Ingânat printre aburi; dealurile verzesc;
Râul adapă câmpul ce roua însmăltează;
Răcoarea dă vieaţă şi stelele albesc.
Turme, cai, dobitoace la apă se coboară;
Clopote bat, se scutur, cu-al dimineţii svon;
La vâjâitul morii undele se'nfăşoară.
Deschis e ochiul zilei acum pe orizon.

Culegere din scrierile lui I. Eliad, pag. 71 şi 74—75.

SBURĂTORUL.

(fragment)

Era 'n amurgul serii şi soarele sfinţise.
A puţurilor cumpeni ţipând par'că chemau
A satului cireadă ce greu, mereu sosise
Şi vitele muginde la sghiab întins păşeau.
Dar altele-adăpate trăgeau în bătătură,
In gemete de mumă viţeii lor strigau;
Vibra al serii aer de taur grea murmură.
Sglobii, sărind, viţeii la uger alergau.
S'astâmpără ăst sgomot, şi-a jupului fântână

Incepe să s'audă la şopot în susur,
Când ugerul se lasă sub fecioreasca mână
Şi prunca viţeluşă tot murmură 'mprejur.
Incep a luci stele rând una câte una.
Şi focuri în tot satul încep a se vedea.

Satul.

Târzie astă seară răsare-acum şi luna.
Şi cobe câte-odată tot cade câte-o stea.
Tăcere este totul, şi nemişcare plină,
Un cântec sau descântec pe lume s'a lăsat.
Nici frunza nu se mişcă, nici vântul nu suspină,
Şi apele dorm duse, şi morile au stat.

d) *Informaţiuni literare şi Caracterizare generală.* — **1.** Când şi-a deschis Gheorghe Lazăr şcoala au fugit de prin toate şcolile greceşti copiii cari doreau să învețe româneşte. Eliade a fost printre cei dintâi. S'a distins, şi după retragerea lui Lazăr în Ardeal, a rămas el profesor până în 1828 (când şcoala fu închisă din cauza războiului dintre Ruşi şi Turci) şi dela 1832 înainte, după ce şcoala s'a redeschis. A predat gramatică, istorie, geografie, matematică, retorică şi logică.

2. Din *activitatea sa de scriitor* recunoaştem elegia plină de patriotism şi melancolie „O noapte pe ruinele Târgoviştei“ şi poezia rămasă până astăzi „Sburătorul“ (1844), cu admirabila întrupare a unei superstiţii populare şi cu cel mai vechiu pastel din literatura română.

4. Eliade a avut intenţiunea, să scrie *drame istorice*, în care să imortalizeze pe Mircea, Vlad Ţepeş şi Mihai Viteazul, dar n'a putut trece la realizarea ei.

Celui din urmă însă i-a consacrat *o epopee* — *„Mihaida“* — din care a sris numai două cânturi în versuri albe. N'a continuat-o, fiindcă desigur a văzut că e concepută greşit. In satiră şi mai ales în fabulă, Eliade a găsit uneori adevărata notă.

5. Ca *gramatic*, el înţelesese pe ce drum trebue să meargă limba, ca să se desvolte normal: „pentru ce să nu scriem după cum pronunţăm, când scriem pentru cei cari trăiesc, iar nu pentru cei morţi“, zice el în prefaţa Gramaticii. Rău a fost că dela 1839 înainte şi-a schimbat părerea şi a susţinut că limba română şi cea italiaăn sunt aproape acelaşi lucru şi că trebue considerate chiar ca o singură limbă („româno-italiană“) cu două dialecte (de cel „român“ şi cel „italian“). In *Vocabular le vorbe streine* a dat o listă de vorbele pe care n'ar mai trebui să le întrebuinţeze Românii.

6. Eliade Rădulescu ne mai apare şi cu alt caracter pe care l-am întâlnit la ceilalţi din vremea sa, şi anume cu caracterul de *şef de şcoală*. El a avut darul de a provoca pe mulţi tineri de atunci să se ocupe cu literatura; şi numele îi este legat de biografia multor scriitori de ai noştri, ca Iancu Văcărescu, Mumuleanu, Cârlova, Bălcescu, Gr. Alexandrescu, Boliac, Bolintineanu, scriitori ajutaţi de el în diferite chipuri, mai ales cu sfatul şi îndemnul.

Indicațiuni bibliografice.

Literare: *Culegere din scrierile lui I. Eliad* (proză și poesie), Buc. 1836. — *Almanah literar,* Buc. 1839 (cuprinde și bucăți de alți autori). — *Căderea dracilor,* Buc. 1840. — *Mihai,* Buc. 1848 (fragment din Mihaida). — *Souvenirs et impressions d'un proscrit,* Buc. 1840. — *Le protectorat du czar,* Paris 1850. — *Curs întreg de poezie generală,* (1868—1870, 3 vol.). — *Cântarea Cântărilor,* Buc. 1869. — După moarte: *Curs de poezie gnerală, dramaticele,* Buc. 1878. — *Curs de poezie generală, epicele,* Buc. 1880. — *Idem, satirele și fabulele,* Buc. 1884.

Filosofice: *Biblicele,* Paris 1858. — *Echilibru între antiteze,* Buc. 1850—1869): ed. I-a ed. P. V. Haneș, cu un studiu). — Buc. 1915.

6. GH. ASACHI 1788—1869

a) *Date biografice.* — S' născut la Herța în Dorohoi. Familia mutându-se la Lvov în Polonia, Asachi și-a făcut studiile la liceul de acolo în limbile poloneză, latină și germană. Și-a luat apoi la Universitate titlul de doctor în filosofie. In același timp a învățat și ingineria hotarnică și arhitectura. A studiat și matematicile și pictura la Viena. A continuat la Roma studiul arheologiei. Intors în țară a fost numit profesor de matematici la Iași, la școala dela Trei-Ierarhi. A organizat un teatru românesc într'o casă particulară. Sub Ioan Sandu Sturdza a fost numit agent diplomatic la Viena. A stat cinci ani. Intors în țară a fost numit director al școalelor. A lucrat la întemeierea Regulamentului Organic. A scos cel dintâiu ziar românesc în Moldova, *Albina Românească*. A fost membru al academiei din Roma, al Societății Scandinave și al Societății de arte frumoase din Austria.

b) *Scrieri.*

1. *Poezii,* Iași 1836.
2. *Fabule,* idem.
3. *Petru Rareș,* dramă, 1863.
4. *Nuvele istorice,* 1867.

c) *Lecturi.*

NUVELE ISTORICE

Asachi n'a vrut să scrie nuvele, ci istorie atractivă, şi a recurs la expresiunea „nuvele" în lipsa altui termen. Din lectura îndelungată a izvoarelor, a rămas cu o înțelegere mai justă a trecutului decât Bolintineanu şi Alecsandri. Şi când a trebuit să reconstitue unele epoci sau unele părți din vieața poporului nostru, s'a găsit mult mai aproape de realitate decât aceştia. Aşa este de pildă vieața Românilor sub Tătari în *Dragoş*, cu preponderentul rol al religiunii. Aşa sunt toate amănuntele cari nu se pot găsi în istorie. Iată de pildă ce daruri duc trimişii lui Bogdan la curtea Poloniei, de unde cereau pe Elisabeta, sora regelui :

„Ei îi prezentară darurile domneşti şi anume: Un port complet de doamnă, compus din o camaşă lungă de mătase cu in țesută, ferecată la guler şi la mâneci cu solzi de aur, având altițele cusute cu flori şi diamanturi; o fustă albastră fără mâneci mai scurtă cu flori de aur împestrită, un brâu cu colane, din care unul cu rubin, altul cu smarand, un tabar porfiriu fără mâneci cu buchete de aur, două brățare de aur cu medalioane antice găsite în Moldova între monumente romane, iar pentru cap un conciu cu măiestrie țesut din felurite stofe de aur şi cu perle în formă de diadem, prin care avea a se prevedea cu franşe (țarțamuri) de aur, şi un gherdan prețios în care strălucea stema Moldovei, un sac de piele de bour, plin cu fire de aur, culese din Bistrița şi din râul Bogata, ambră neagră mirositoare din munții Carpați, covoară de țară ce rivalizau în vioşia colorilor cu acele ale Presiei, două părechi turturele în cuşce de aur, şi două gaițe, din care una vie, iar alta de argint cu smalt fabricată, încă cu aşa măiestrie, încât deosebirea între ambele numai atunce se înțelegea când una dintre ele răsuna cuvântul *Bog-dan!* Se mai prezentară şi faguri de miere de Vaslui, aşăzați în un ştiubeiu durat din lemn de teiu şi pe din afară împodobit cu o faşă de icoane, de mâna unui săhastru sculpite, şi cari în alegorie

înfățișeau îndeletnicirile albinei industrioase și pecinice, înarmată de ghimpi numai în contra celui ce o atacă".

Iată de asemenea pregătirea unei expediţiuni a lui Bogdan în Polonia:

„Voind Bogdan să facă a simţi Polonia povara vârtutei sale, orândui a se aduna oaste din toate olaturile Moldovei. Câmpulungenii, Cumanii și Vrâncenii trimiseră îndoit număr de arcași, putând fiecare în cucură câte 100 de săgeţi, iar la coapsă câte un număr cu îndoit ascuţit. Intre aceştia se deseosebeau stoluri de seneţeri[1]) Săcui, cu arma cea cumplită, de curând introdusă și în munţii lor. Ţara de mijloc adună cete numeroase de pedestri lăncieri, cu măciuci ferecate, cu securi înarmaţi și cu paveze de piele de bour. Hotărnicenii și Codrenii dela Thigeciu au trimis călărimea, ce prin ghibăcie și repegiune era spaima dușmanlor; dela Suceava și dela Baia se scoase un număr însemnat de tunuri, cu artileri sași sub povăţuirea unui Genovez. Amuniţiunile și proviziunile erau încărcate pe telegrafi de munte. Aceşti ostași cu armele și portul lor se păreau re'nvieţi din seculele Romei, având o cămeşă până la genunchi, o cingătoare, un tabar scurt pe umere aninat, opinci în formă de sandal, în cap o pălărie unică sau o căciulă ce acoperea părul cel comos. Astă oaste, sub Bogdan, o comandau boierii Cârja, Patric, Arvat, Dinga, Sbiera, Șendrea Telab și Săcueanul".

In nuvele *Elena Moldovei* ni se înfăţişază legenda fetei lui Ştefan cel Mare:

„Ştefan conchemând adunarea boierilor din ţară, spre a fi martoră la actul solemn al logodnei fiicei sale, la această ocaziune se înşiră înaintea ochilor ambasadei tot nervul, puterii Moldovei: parcalabii, hatmanii de Suceava, de Chilia, de Hotin, vornicii de ţara de sus și acei de gios și cu deputaţi — umplură toate încăperile capitalei; iar pe malurile Sucevei se întinsă o tabără a oastei alese, companionii și organele triumfului lui și organele triumfului lui Ştefan. Logodna între Elena și Ivan cel june, reprezentat aice de Pleceiev, se plini de mitropolitul și naltul cler după orânduiala bisericii și

[1]) puşcaşi.

datina antică a țării, care, desfigurată și ovelită[1]). au rămas astăzi numai între săteni. După serbarea bisericească au urmat ceremonia civilă la curte unde Elena fu încununată de mare principesă de Moscova, apoi se făcură ospețuri, în care domneau strălucirea și voia bună, acompaniate de cântări ce aminteau faptele eroice ale suveranilor ai Moscovei și ai Moldovei, și altele ce făceau aluziune la sporirea puterii ambelor staturi, prin astă îndoită legătură. După aceea oștenii, ieșind în câmp din tabară, disvoltau ghibăcia lor. Miliani nervoși ca în epoca cea veche se luptau : arcașii în nemerirea la țintă, călăreții in călărie şi harță și spre mirarea oaspeților, tunul, unelta cea de nou descoperită în arta resbelului, ce încă nu era la Moscova cunoscută, vărsa din gura înfocată spaimă şi surpare, acolo unde nemerea".

Că a ales momente atractive din istoria noastră este de asemenea evident. Ele predomină în majoritatea bucăților : *Dragoş*, *Elena Moldovei*, *Svidrighelo*, *Petru Rareş*, *Mazepa în Moldova* și *Ruxanda Doamna*. Având libertate de mișcare, Asachi și-a dat silința să mărească printr'o muncă personală frumusețea lor. Un tablou frumos este de pildă pornirea Românilor din Maramureș, ca să colonizeze Moldova :

„Ca odinioară poporul lui Israil, ce îndelung suspinând în străinătate după dorita patrie, cu bucurie se îndrumă sub conducerea lui Moise spre pământul făgăduinței, de asemenea acești Români, ce cu mulți ani mai nainte, fugind de cruzia barbarilor, se adăpostiră pe la compatrioții lor, la chemarea domnului, părăsiră focularii[2]) ospitalieri spre a se înturna în vechia lor patrie. In acele timpuri nestatornice nu era lucru rar a vedea popoare întregi strămutându-se din țară în țară unele cu arma în mână căutând pământuri mănoase și averi, altele cercând prin fugă mântuirea lor. Dar astă emigrare avea un alt caracter. Românii se îndrumară spre moșiile lor, de unde preaputerea i-a fost alungat. Urmând deci peste plaiurile munților Carpați prin codrii verguri unde securea stârpitoare încă nu străbă-

[1]) umilită.
[2] căminurile.

tuse, înlăturând stânci şi arbori în calea lor, ei descinseră pe la Cârli-Baba la obârşiile Moldovei, şi de aci în şesurile mănoase se răspândiră de-a-lungul râului. Un cuvios călugăr cu crucea în mână călărea în fruntea şirului, după care urmau cete de armaşi, şi apoi oameni de toată vârsta şi starea, unii călări, alţi pedeştri, în rădvane cu telegari, în cară cu boi, pline de pojijii [1]) şi de averi, între care şedeau mumele cu fii lor şi cu moşnegii cei neputincioşi, în a cărora întâmpinare veneau de pe la cătunurile depărtate juni şi femei cu ramuri şi cu cununi de flori, spre urarea bunei lor veniri".

Informaţiuni literare. — Caracterizare. — **1.** Gh. Asachi s'a consacrat ridicării culturale a Moldovei şi a pregătirii unui public cititor, întrebuinţând ca mijloace: şcoli, ziar, teatru, tipografie (ba şi fabrică de hârtie), traduceri. El a scos al doilea ziar al nostru, „Albina Românească" (1 Iunie 1829), înlocuit mai târziu prin „Gazeta de Moldavia". In vederea ziarelor de tipărit, Asachi şi-a procurat şi tipografie.

Pentru teatru avea nevoie de piese. Le-a tradus singur după Gessner şi Florian şi după Kotzebue (cit. Koţebù), iar mai târziu a încercat şi opere originale ca dramele istorice „Mihai Viteazul" (pierdută), „Petru Rareş" şi „Elena Moldovei". Prin aceste traduceri şi opere originale de teatru, Asachi urmărea două scopuri: un mijloc de a-şi susţine instituţiunea creată de el şi o îmbogăţire a săracei noastre literaturi. Era o umilinţă pentru el, care cunoştea bogăţia literaturii italiene şi franceze, să constate cât de puţin se făcuse la noi pe terenul literar. De aceea s'a silit să împlinească singur, traducând, adaptând şi scriind în toate genurile: poezie lirică, epică, didactică, dramatică precum şi pro-

[1]) alimente.

ză. Din activitatea poetică se disting fabulele, prin naturalul expunerii și al situațiilor.

2. L-a preocupat și chestiunea limbii literare. Constatând sărăcia termenilor, a recomandat și a practicat împrumuturile din limbi streine (din latinește, franțuzește și rusește), dar a atras atențiunea și asupra termenilor vechi dispăruți, cerând și aplicând cercetarea vechilor scrieri pentru învierea acelor termeni din orice ținut românesc.

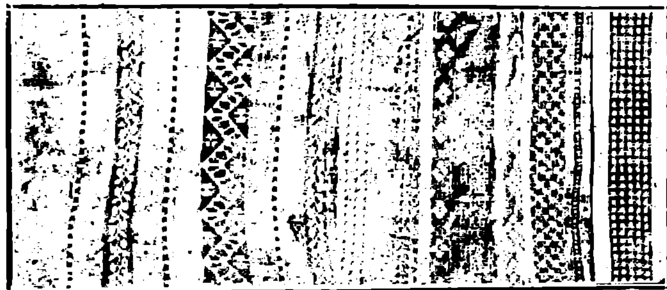
3. Ceea ce stăpânește întreaga sa activitate sunt cercetările asupra trecutului, dragostea de țară și ridicarea nivelului cultural. Se întorsese din Roma cu cunoștințe epigrafice și arheologice, pe care le-a și utilizat, aplicându-le la Moldova. L-au interesat vechii noștri cronicari și istorici, Ureche, Miron și Nicolae Costin, D. Cantemir și a vorbit despre ei. A tipărit „tablouri istorice", scene, unele reușite în culori din istoria noastră. In 1840 apăruseră două și se mai anunțau încă șase: Dacia și Traian, Alexandru cel Bun, Lupta cu cavalerii teutoni, Lupta dela Baia, Infrângerea lui Albert al Poloniei de Ștefan cel Mare, înmormântarea vitejilor dela Valea Albă, Ovidius în mijlocul Dacilor și Arborele genealogic al domnilor Moldovei. Până în zilele noastre copii de pe ele împodobesc pereții școlilor. Ziarele și calendarele lui publicau numeroase ilustrațiuni în legătură cu istoria noastră. A existat o „școală istorică" a lui, un curent literar care urmărea nu să creeze știința istoriei, ci să popularizeze părțile mai atractive și mai emoționante din istoria noastră, să prezinte istoria ca roman, după concepția istoricului rus Karamsin. Tot dela Karamsin a luat Asachi înclinarea de a căuta în istoria noastră scene și figuri la înălțimea celor din istoria universală. Aici este punctul de plecare al dramelor lui istorice și al „nuvelelor" lui istorice, prin care nu trebue să înțelegem opere în înțelesul celor publicate de C. Negruzzi și Al. Odobescu mai târziu, ci pur și simplu „istorie atractivă".

4. Rolul său cultural a fost și mai însemnat. El a îndeplinit singur în Moldova rolul lui Gh. Lazăr și Eliade Rădulescu din Țara-Românească. Ideile școalei latiniste, aduse de el și direct dela Roma, s'au răspândit acolo și prin profesorii aduși din Ardeal pentru Seminarul dela Socola. Ziaristica a început acolo cu Asachi. Arta a fost sprijinită tot de el prin conservatorul și reprezentațiile teatrale și prin tablourile istorice. Modèle literare el a dat scriitorilor prin traduceri din marii scriitori europeni, italieni în special.

Indicațiuni bibliografice. — Traduceri: *Lapeirus (La pérouse)*, dramă. Iași 1837. — *Pedagogul*, comedie, Iași 1839. — *Fiul pierdut*, dramă, Iași 1839; toate după Kotzebue. — *Norma*, în versuri, Iași 1838. — *Mirtil și Hloe*, pastorală, după Gessner și Florian, încă din 1817, dar tipărită Iași 1850. — *Istoria imperiei rosiene*, după Kaidanow, Iași 1832—33.

Originale: *Poezii*, Iași 1836 (sunt și traduceri), el. II-a, Iași 1854. ed III-a, Iași 1863; ed. IV-a (ed. N. Iorga), Văleni, 1908. — *Fabule*, Iași 1836. — *Petru Rareș*, dramă istorică, 1853; ed. II-a, 1856. — *Nuvele, Istorice*, Iași 1867 (dar publicate prin calendare încă dela 1841; ed. II-a (ed. P. V. Haneș, cu un studiu), Buc. 1915.

Manuale didactice: *Aritmetică*, Iași 1836. — *Algebră*, Iași 1837. *Geometrie*, Iași 1838.

Broderie românească

Mânăstirea Dealu

VI. Innoirea poeziei şi a prozei

1. GRIGORE ALEXANDRESCU 1812—1885

a) *Date biografice.* — 1. Copilăria şi tinereţea lui Gr. Alexandrescu nu ne sunt cunoscute. Abia dacă ştim că s'a născut la Târgovişte, şi că pe tatăl său îl chema Mihail. Incolo nimic. Când l-a cunoscut Ion Ghica în şcoala franceză a lui Vaillant, Alexandrescu sta în Bucureşti la Mitropolie la un unchiu al său, preotul Ieremia, şi era foarte sărac. Nici familie prin urmare, nici rang, nici avere, numai talent şi râvnă de a scrie. Acestea au fost de ajuns, ca tânărul necunoscut să dea o îndrumare nouă poeziei româneşti. In şcoala lui Vaillant s'a impus numaidecât prin dragostea de literatură franceză şi prin talentul cu care recita poeziile. In vremea aceasta trebue să căutăm origina activităţii lui literare, fiindcă atunci sub influenţa lui Vaillant a cunoscut el pe Boileau, Lamartine şi Lafontaine, după modelul cărora

și-a scris în urmă epistolele, meditațiile și fabulele. Imprietenindu-se în școală cu Ion Ghica, a fost luat de tatăl acestuia, Tache Ghica, în casa sa. Aici a cunoscut pe Iancu Văcărescu și pe Eliad Rădulescu, cari l-au încurajat să scrie și i-au venit în ajutor în restul vieții oride-câte-ori a avut nevoie. Ei, împreună cu Tache Ghica, au ținut locul familiei și al averii, care lipseau lui Gr. Alexandrescu.

Peste câtva timpp, sub influența entuziasmului ce începuse să se nască pentru armată, se înrolează și el ca juncăr (subofițer). Ajunge apoi ofițer și e trimis să păzească granița la Focșani și la Dunăre. Demisionând din armată, a ocupat diferite funcțiuni civile până la aceea de ministru ad-interim sub Cuza.

b) *Scrieri.* — Scrierile sale sunt:

1. *Eliezer și Neftali*, poemă tradusă din Florian, București 1832;
2. *Poezii*, București, 1838;
3. *Poezii*, București, 1842;
4. *Suvenire și impresii. Epistole și fabule*, Buc. 1847:
5. *Meditații, elegii, epistole și fabule*, Buc. 1863.

c) *Lecturi.*

I. *Poezii lirice.*

ANUL (1840).

„Să stăpânim durerea care pe om supune,
Să așteptăm în pace al soartei ajutor,
Căci cine știe oare și cine îmi va spune
Ce-o să aducă ziua și anul viitor?

„Mâine, poimâne, poate, soarele fericirii
Se va arăta vesel pe orizon senin.
Binele ades vine pe urmele mâhnirii
Și o zâmbire dulce dup'un amar suspin".

Așa zice tot omul ce'n viitor trăește
Așa zicea odată copilăria mea.
Și un an vine, trece, și-alt an îl moștenește,
Și ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia.

Puține-aș vrea, iubite, din zilele-mi pierdute,
Zile ce'n veșnicie și-au repedele sbor.
Puține suvenire din ele am plăcute:
A fost numa'n durere varietatea lor!

Dar pe tine, an tânăr, te văz cu mulțumire!
Pe tine te dorește tot neamul omenesc!
Și eu sunt mică parte din trista omenire
Și eu a ta sosire cu lumea o slăvesc!

Când se născu copilul ce s'aștepta să vie,
Ca să ridice iarăși pe omul cel căzut,
Un bătrân îl luă 'n brațe strigând cu bucurie:
„Sloboade-mă, stăpâne, fiindcă l-am văzut".

Astfel drepții ar zice, de ar vedea 'mplinite
Câte într'al tău nume ne sunt făgăduite,
O an, prezis atâta, măreț, reformator!
Incepi, prefă, răstoarnă și îmbunătățește,
Arătă semn acelor ce nu voiesc să crează,
Adu fără zăbavă o turmă și-un păstor.

A lumii temelie se mișcă, se clătește,
Vechile-i instituții se șterg, s'au ruginit,
Un duh fierbe în lume, și omul ce gândește
Aleargă către tine, căci vremea a sosit!

Ici umbre de noroade le vezi ocârmuite
De umbra unor pravili călcate, siluite
De alte mai mici umbre, neînsemnați pitici.
Oricare sentimente înalte, generoase
Ne par ca niște basme de povestit, frumoase,
Și tot entuziasmul izvor de idei mici.

Politica adâncă stă în fanfaronadă
Și știința vieții în egoism cumplit.
De-a omului mărire nimic nu dă dovadă,
Și numai despotismul e bine întărit.

An nou ! Aştept minunea-ţi ca o cerească lege.
Dacă însă păstorul ce tu ni l-ai alege
Va fi tot ca păstorii de cari avem destui,
Atunci... lasă în starea-i bătrâna tiranie
La darurile tale eu nu simt bucurie,
De 'mbunătăţiri rele, cât vrei, suntem sătui.

Ce bine va aduce o astfel de schimbare ?
Şi ce mai rău ar face o stea, un comet mare,
Care să arză globul şi-ai lui locuitori !
Ce-i pasă bietei turme, în veci nenorocită,
Să ştie de ce mână va fi măcelărită ;
Şi dacă are unul sau mulţi apăsători ?

Eu nu îţi ceiu în parte nimica pentru mine,
Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc.
Dacă numai asupră-mi nu poţi s'aduci vreun bine,
Eu râz de-a mea durere şi o dispreţuesc.

După suferiri multe, inima se 'mpietreşte.
Lanţul ce 'n veci ne-apasă uităm cât e de greu ;
Răul se face fire, simţirea amorţeşte
Şi trăiesc în durere ca 'n elementul meu.

Dar aş vrea să văz ziua pământului vestită,
Să răsuflu un aer mai slobod, mai curat,
Să pierz ideia tristă, de veacuri întărită,
Că lumea moştenire despoţilor s'a dat !

Atunci dac'a mea frunte galbenă, obosită,
Dacă a mea privire s'o întoarce spre mormânt,
Dac'a vieţi-mi tristă făclie osândită
S'o 'ntuneca, s'o stinge de-al patimilor vânt,

Pe aripile morţii celei mântuitoare
Voiu părăsi lăcaşul unde-am nădăjduit ;
Voiu lăsa fericirea aceluia ce-o are
Şi a mea suvenire acelor ce-am iubit.

Suvenire, etc. pag. 27—30.

Gr. Alexandrescu poet liric. — S'a distins prin *meditații* sau *poezii filosofice.* El a introdus în literatura românească „meditațiile" după poetul francez Lamartine („méditations"). A introdus specia, dar subiectele tratate sunt originale.

Are 18 meditații, dintre care 5 patriotice (de ex. *Umbra lui Mircea la Cozia),* iar 13 pur filosofice (de ex. *Anul 1840).*

Cele *patriotice* sunt caracterizate priin avânt, solemnitate, măreție, exaltând faptele din trecut. Cuprind viziuni emoționante (de ex. apariția lui Mircea în poezia citată), cadruri mărețe, îmbinarea elementului liric cu cel epic.

Cele *pur filosofice* sunt în genere caracterizate prin analiza sufletului omenesc cuprins de sbucium. Redau minunat lupta ce se dă în noi între credință și necredință, altruism și egoism, pesimism și optimism, scepticism și încredere. In multe din ele, intervine elementul religios.

Explicări. — „Pe tine, an tânăr, te văz cu mulțumire" — se zicea că anul 1840 va aduce mari schimbări în lume, în rău după unii, în bine după alții.

„Când se născu *copilul...",* Iisus Hristos.

„Un bătrân îl luă 'n brațe", Simion.

„Sloboade-mă, stăpâne...", liberează-mă din vieață, pot să mor.

„Adu fără zăbavă o turmă și-un păstor", — unirea tuturor oamenilor sub un singur cap.

Pravili, legi.

Iți ceiu, îți cer.

— Gr. Alexandrescu a reușit în meditația „Anul 1840" să redea sbuciumul ființei omenești în goană spre mai bine: nădejdea și desnădejdea, încrederea și neîncrederea, așteptarea, etc.

II. *Satire.*

O PROFESIUNE DE CREDINȚĂ

Domnilor alegători, mă rog să fiu ascultat,
Și, după ce mă-ți citi, mă rog să fiu deputat.
Căci am cuvinte să crez că la divanul ad-hoc
Bine lumii o să fac și rol nobil o să joc,

După cum puteţi vedea
Din mărturisirea mea.
Incă pân'a nu mă naşte, eu am fost patriot mare,
Şi, după ce m'am născut,
Pentru ale noastre drepturi m'am luptat fără 'ncetare
Până într'acest minut.

Cunoscând că într'o ţară fericirea generală
Se compune totdeauna din acea particulară,
Ca un iconom politic, prin mici slujbe, mici lefşoare,
Am îmbogăţit eu statul, cumpărându-mi moşioare,
Iar guvernul, ce văzuse vrednicia şi talentul,
Imi dau ranguri pe tot anul, siluind Regulamentul,
Pe când mulţi păcătoşi alţii, lipsiţi de capacitate,
Servind ţării din pruncie, stau cu buzele umflate ;
Apoi, când streine armii ţara noastră ocupară,
Dela cine înlesnire întru toate ele-aflară ?
Cine pentru zece care a făcut ades cinci sute,
Numai ca să nu se 'ntâmple s'auzi vorbe neplăcute ?
Când era în lipsă ţara, subt a mea isprăvnicie,
Am ţinut-o eu cu grâne, precum fiecine ştie.
Apoi dacă neplătite au rămas prin multe sate,
Dacă eu la socoteală le-am trecut ceva 'ncărcate,
Am făcut-o 'n conştiinţă, de iubirea omenirii,
Numai spre a mă deprinde cu regula înmulţirii.
Las de-o-parte ale mele osteneli şi cheltuială,
Căci îmi place a le crede nepuse la îndoială,
Căci aceasta mai cu seamă fu rezonul cel mai mare
Pentru care azi Europa, foarte recunoscătoare,
După lupte sângeroase încheind tractat de pace,
Hotărî pe România fericită a o face.
Pe aceste dar temeiuri, fraţi Români, eu vă cer votul
Şi la cauza cea sacră azi mă devotez cu totul.
Apai dacă dup'aceasta mai aveţi cumva dorinţă
Să v'arăt printr'o programă care e a mea credinţă,
La *divan* ce voiu susţine, vă pot da încredinţare
Că unirea o crez sfântă, c'o voiu cere cu 'nfocare,
Căci mărindu-se pământul, lefile poate vor creşte ;
Insă prinţ străin nu-mi place, căci nu ştie româneşte.
Şi când slujbe îi vom cere, el de loc n'o să privească
De suntem boieri sau ţinem de vreo casă boierească :
Ci d'avem talent, virtute, merite sau probitate,

Calităţi din altă lume, foarte grele şi ciudate.
Pentru cea mai mică vină, ce o va numi hoţie,
Ne vom vedea prin gazete, poate şi la puşcărie
Protejaţi, ca şi protectori, toţi vom fierbe într'o oală;
Şi-a streinului domnie ţării îi va fi fatală
Şi religia vom pierde şi vom uita româneşte,
Ca în Grecia modernă, unde azi vorbesc nemţeşte,
Pe când unul dintr'ai noştri, domn de viţă românească,
Tot mai lesne o să ierte slăbiciunea omenească.
Nu-l voiu însă-ereditar, căci a ţării veche lege
Pe domn chiar şi din opincă ne dă voie a-l alege.
Şi-aşa cu chipul acesta de loc nu e de mirare
Dacă chiar şi nouă rândul ne-o veni din întâmplare.
Autonomia-mi place, o voiu cum e scrisă 'n carte,
O cer pentru ţara 'ntreagă, dar şi pentru mine'n parte;
Adică în orice cazuri să urmez eu cum îmi place,
Fără a putea guvernul observaţie a-mi face.
Cât pentru guvern şi forma-i cea constituţională,
Vrând să mă declar de-acuma, simţ o mare îndoială;
Căci, vorbind drept, nu ştiu bine ăst cuvânt ce va să zică,
Şi, în loc de bine, ţării să nu-i fac mai rău mi-e frică.
Dacă, cum mi-a spus un dascăl cu destulă *pricopseală*,
Un guvern în constituţii e supus la socoteală;
Dacă Adunări sau Cameri pot vorbi făr'a se teme,
Astea n'or să ne aducă decât pierdere de vreme.
Decât lupte fără margini şi desbateri încurcate,
Care plac junimii noastre cei cu capete stricate.
Dup'aceste dar cuvinte, fraţi Români, ce mă'nţelegeţi,
Puteţi fără de sfială la divan să mă alegeţi.
Căci, să nu fiţi la 'ndoială, vă voiu face treabă bună,
Şi-mi veţi mulţumi odată, dacă-mi veţi cădea în mână.
Iar pân' să vie vremea să vedeţi astă minune.
Sunt supusul dumneavoastră şi mă'nchin cu plecăciune.

Din *Scrieri în versuri şi proză*, Buc. 1893. pag. 229—232.

Explicări. — „După ce *mă-ţi citi*", mă veţi citi.

„Am *cuvinte* să crez", motive.

La divanul ad-hoc, poezia a fost scrisă în ajunul alegerilor pentru divanul ad-hoc din 1857.

Iconom politic, om politic care am făcut economii.

Regulamentul, Regulamentul Organic.

Armii, armate.

Isprăvnicie, prefectură.

Rezonul, motivul, cauza.

„Incheind *tractat de pace*" — face aluzie la tractatul dela Paris (1856).

Cauza cea sacră era înainte de divanurile ad-hoc Unirea Principatelor.

Prinț străin. — Românii cereau încă de atunci să fie conduși de un prinț din familie domnitoare europeană.

Probitate, cinste.

„Și religia vom pierde...", amândouă versurile au înțeles ironic.

Pricopseală, arhaism, însemnează „învățătură".

„Dacă Adunări...", patriotul de ocazie e în contra instituțiunii Parlamentului, fiindcă știe că el n'ar putea scoate o vorbă acolo.

„*Cei* cu capete stricate", pentru „*celei...*": „cei" se întrebuința în limba noastră din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea.

Gr. Alexandrescu poet satiric. — Criticul și istoricul literar Pompiliu Eliade, în studiul său publicat în limba franceză „Gr. Alexandrescu et ses maîtres français" a arătat influența lui Lamartine asupra poeziei lirice a lui Gr. Alexandrescu.

Tot el a arătat că în „Epistolele" lui Gr. Alexandrescu se resimte influența lui Boileau.

Același lucru în satire: tot influența lui Boileau predomină. Cum a procedat în meditații și epistole, luând procedeul lui Lamartine și Boileau și aplicându-l la subiecte românești, a procedat și în cele 7 satire ale lui. Ridiculizează în ele jocul de cărți, superficialitatea și ignoranța (acestea în *Satira duhului meu*[1]), pe candidații la alegeri *(O profesiune de credință)*, păcatele omenești în genere, etc. Unele satire sunt personale.

In două din satirele personale este violent dar în celelalte și, în genere, în toate satirele, recurge la humor și ironizează cu finețã.

Satirele cuprind și mult element literar. Ca poezii, indiferent de faptul că sunt satire, manifestă o imaginație bogată și se desfășură în continuă mișcare de idei, sentimente imagini.

[1]) Vezi cartea de cl. V.

III. *Fabule.*

TOPORUL ŞI PĂDUREA.

Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face,
Dar, că vorbeau odată lemnele şi dobitoace,
Nu rămâne'ndoială ; pentrucă, de n'ar fi,
Nici nu s'ar povesti.
Şi caii lui Ahil cari prooroceau,
Negreşit că au fost, de vreme ce-l trăgeau.
Intâmplarea ce ştiu şi voiu s'o povestesc
Mi-a spus-o un bătrân pe care îl cinstesc
Şi care îmi zicea
Că şi el o ştia
Dela strămoşii lui,
Care strămoşi ai lui ziceau şi ei c'o ştiu
Dela un alt strămoş, ce nu mai este viu,

Şi p'ai cărui strămoşi, zău, nu pot să vi-i spuiu.
Intr'o pădure veche, în ce loc nu ne pasă,
Un ţăran se dusese să-şi ia lemne de casă.
Trebue să ştiţi însă, şi pot să dau dovadă,
Că pe vremea aceea, toporul n'avea coadă.
Astfel se încep toate : vremea desăvârşeşte
Orice inventă omul, orice spiritul naşte.
Aşa ţăranul nostru numai cu fieru'n mână,
Incepu să sluţească pădurea cea bătrână.
Tufani, paltini, ghindari se îngroziră foarte.

Incepură să zică: „Toporul e aproape!
E vreunul d'ai noştri cu el să-i ajute?"
Zise un stejar mare, ce avea ani trei sute
Şi care era singur ceva mai la o parte,
— „Nu". — Aşa fiţi în pace: astă dată avem parte,
„Toporul şi ţăranul alt n'o să izbutească,
„Decât să ostenească".
Stejaru-avu dreptate.
După multă silinţă, cercări îndelungate,
Dând în dreapta şi'n stânga, cu puţină sporire,
Ţăranul se întoarse fără de izbutire.
Dar când avu toporul o coadă de lemn tare,
Puteţi judeca singuri ce tristă întâmplare.

Istoria aceasta, de-o fi adevărată,
Ne pare că arată
Că în fieşice ţară,
Cele mai multe rele nu vin de pe afară,
Nu le aduc streinii, ci ni le face toate
Un pământean d'ai noştri, o rudă sau un frate.

Gr. Alexandrescu fabulist. — Din punct de vedere al fondului, fabulele lui Gr. Alexandrescu sunt actuale, aleg teme interesante, care ating sufletul. Zilnic vorbim de ele, trăim în mijlocul lor: abuz, neactivitate, neascultare, trădare, *(Toporul şi pădurea)*, parvenire *(Boul şi viţelul)*, nerespectarea cuvântului, vanitate, şarlatanism, cinism, nesinceritate, răutate, linguşire, îngâmfare, mândrie *(Pisica sălbatică şi tigrul)*, lipsă de talent, încrezuţi *(Cucul)*.

Alege însă şi teme simpatice: mărturisirea adevărului, triumful luminii contra întunericului, demnitate, deşteptăciune, etc.

Fabulele sunt pătrunse de o adâncă şi simpatică înţelegere a suferinţelor mulţimii.

Din punct de vedere al structurii, fabulele lui Gr. Alexandrescu rămân în tradiţia clasică: 1) iau subiectele din vieaţa animalelor 1) sunt formate din „naraţiune" şi „din morală".

Din punct de vedere al formei: 1) Nu sunt stăpânite de tonul didactic, ci-l împletesc cu tonurile liric și epic. 2) Au mult humor, rezultând, fie : a) din situațiile în care se găsesc personagele, fie b) din plasticitatea caracterizărilor.

2) Intrebuințează o limbă populară și arhaică, în același timp.

3) Intrebuințează versul liber (23 de fabule) și versul cu același număr de silabe (17 fabule).

d) *Informațiuni literare și Caracterizarea generală.* —

1. Imprejurările l-au ajutat să-și găsească sprijin material în puternici ai zilei : Iancu Văcărescu, Eliade Rădulescu, Maiorul Câmpineanu și în familia colegului său de școală, Ioan Ghica.

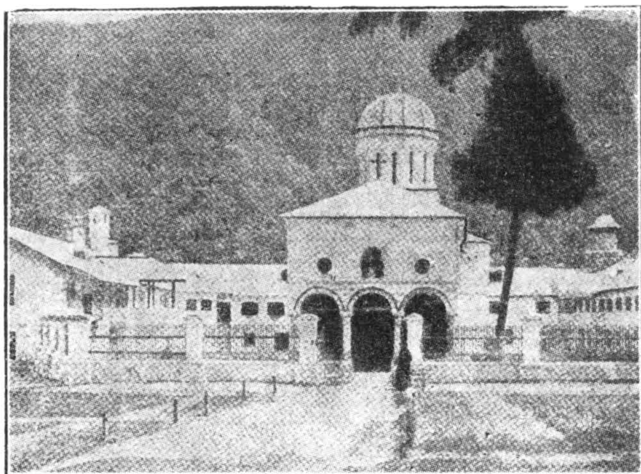
In curând se ivi o împrejurare favorabilă pentru inspirația poetului. Impreună cu Ioan Ghica fu poftit de un prieten să-l întovărășească la Baia de aramă. Atunci a văzut el Oltenia muntoasă, superbele văi ale Oltului și ale Jiului, cu vechile lor mânăstiri, așezate în poziţiuni atât de pitorești : Cozia, Tismana, etc. Cele mai frumoase poezii ale lui sunt din epoca aceasta.

Sentimentul său este adânc, inspirațiunea cutezătoare, atmosfera în care faptele se petrec respiră sfințenie și armonie divină. Trecutul este într'adevăr evocat, trăiește și ne copleșește cu strălucirea lui. Ceva din armonia lui Lamartine, din farmecul nedeslușitului său îi vine într'ajutor, ca să ne strămute în lumea celor morți, mult mai mari decât cei ce trăiesc. Mănăstirea Dealului, a Coziei și a Tismanei își părăsesc îmbrăcămintea învechită și apar în orbitoare lumină. Uneori meditarea e prea obiectivă, prea rece, prea intelectuală. Poetul n'a reușit încă s'o întovărășească de poezia sufletului său, dar în cele mai multe cazuri, poezia cugetării apare cu adevărat și pentru întâia oară în literatura noastră.

2. Lamartine găsește un imitator demn de el. Și mai

Mânăstirea Tismana

Mânăstirea Cozia

ales în poeziile filosofice ca „Anul 1840", „Rugăciune" etc., unde poezia altruismului e în floare. In fața acelui necunoscut plin de taine din preajma unui an prezis și așteptat ca aducător de mari schimbări, poetul se gândește la suferințele mulțimii, la dorul ei de mai bine și o rugă fierbinte înalță pentru izbândirea visurilor ei. Ridică de o parte vălul frumoaselor vremi ce au să vină, iar de alta auzi trosnind din temelie instituțiunile ruginite. Și aici ca și în „Rugăciune", frumusețea iese din înălțimea morală în care ne ridică.

3. Cum a creat „meditațiunea", tot astfel a creat „epistola", după modelul lui Boileau ; și a desăvârșit „satira" și „fabula", după modelul lui Boileau și al lui La Fontaine. Pe un ton glumeț, vesel, fin și foarte natural, poetul spune crude adevăruri, răscolește adânci vicii și izbutește să ne facă să râdem râsul amar al păcatului.

S'a căutat identificarea personajelor și a situațiilor din satirele și fabulele sale în epoca în care s'au scris. S'a reușit unori ; și cu adevărat, interesul istoric a crescut cu aceasta. Dar poetul a știut, plecând dela personaje și fapte contemporane, să aleagă așa de bine defectele și să le desbrace de ce aveau ca personal și momentan.

Indicațiuni bibliografice. — Traduceri: *Eliezer și Neftali,* poemă tradusă din Florian, Buc. 1832. — *Alzira,* tragedie în 5 acte după Voltaire, Buc. 1835. — *Meropa,* după Voltaire, Buc. 1847.

Originale: *Poezii,* Buc. 1832. — *Poezii,* Buc. 1838. — *Poezii,* Iași 1842. — *Suvenire și impresii,* Buc. 1847. — *Meditații, Elegii,* Buc. 1863. — *Scrieri,* Buc. 1893. — *Meditații,* Șaraga (fără dată). — *Scrieri,* Buc. 1902 (pref. de Gh. Coșbuc). — *Poezii* în „Bibl. p. toți", no. 295 (pref. de Em. Gârleanu). — *Idem* în colecțiunea Scriitorilor Români (ed. Gh. Adamescu), Cartea Românească. — *Fabule,* în colecțiunea „Literatura clasică românească" (ed. P. V. Haneș), Tip. Rom. Unite. — *Meditații, Epistole, Satire,* în colecțiunea „Literatura clasică românească" (ed. P. V. Haneș), Tip. Române Unite.

X

2. M. KOGĂLNICEANU, 1817—1891

Pe la 1840, dorința generală a intelectualității românești de a ne apropia de Occident pe terenul cultural fusese atinsă : 1) Origina noastră latină ne era din ce în ce mai puțin contestată de străini și din ce în ce mai mult amintită de Români, 2) Operele mari ale antichității, ale clasicismului francez și ale romantismului european străbătuseră și la noi, cel puțin în parte, și sub forma lor originală și sub aceea de traduceri, 3) Publicul cititor se ivise, 4) Mijloace materiale pentru progresul literar (presă, tipografii, societăți culturale, etc.), de asemenea.

Conștiința națională, din ce în ce mai formată, cerea acum o sistematizare a sforțărilor făcute în ținuturi politicește despărțite, o unificare a lor, o îndreptare spre un scop comun și precis.

Trebuia fermentul care să pună în mișcare întregul românism literar al timpului. Fermentul a fost Kogălniceanu.

a) *Date biografice*. — Familia Kogălniceanu se trage din Basarabia de pe râulețul Cogălnic. Tatăl lui Mihail, Ilie, boier de rangul al II-lea, trăia din venitul unei moșii. După mamă, Catinca Stavila, Mihail Kogălniceanu se trăgea tot din Basarabia, dintr'o familie genoveză, — afirmă scriitorul — de mult stabilită acolo. Cele dintâi învățături le-a luat dela călugărul Gherman, de origină Ardelean. Călugărul dedea lecții lui Vasilică Alecsandri, viitorul poet, în casa părintească, în casa spătarului V. Alecsandri. Kogălniceanu a trecut în urmă la institutul francez Cuénim, unde a învățat limbi moderne, ceva geografie și istorie și unde s'a distins ca școlar. După ce mai învață un an într'un pension francez tot din Iași, e trimis de Mihail Sturza, domn al Moldovei, la Lunéville în Franța, împreună cu cei doi fii ai domnitorului (1834).

De acolo au fost mutați la Berlin. La Berlin a luat doi ani și jumătate lecțiuni particulare, și șase luni a fost înscris ca

COLLÉGE DE LUNÉVILLE. 86

Résumé des notes de M. Kogalnitchan élève externe, pendant le 3e trimestre de l'année 1834—1835.

Classe de 3e | Professeur, M. Lhommedé | Élèves. 15

Conduite: bonne

Application: satisfaisante

Leçons: sues

Devoirs de classe: soignés

Observations.

PLACES du 4me trimestre en

Mathématiques,	4
Physique,	
Histoire naturelle,	
Discours latin,	
Discours français,	
Narration,	4. 5
Vers latins,	3. 3
Grec,	1. 1
Version latine,	6. 8 3
Thème,	6. 10 14
Orthographe,	
Analyse,	
Histoire et Géographie,	1 1
Allemand,	2 1 2 2 2
Italien,	
Premiers principes,	
Leçons,	9 10 3
Écriture,	
Dessin,	

Le Professeur, Le Principal,

Notele lui M. Kogălniceanu pe un trimestru din 1834 — 35.
Țifrele arată al câtelea era în clasă la fiecare materie

student regulat la Universitatea din Berlin, la cursurile de drept, audiind profesori celebri ca Gans și Savigny. A audiat și pe alți profesori de acolo, ca istoricul Ranke, etc. Trăind împreună cu fiii lui Mihail Sturza, s'a bucurat de un mediu ales și savant.

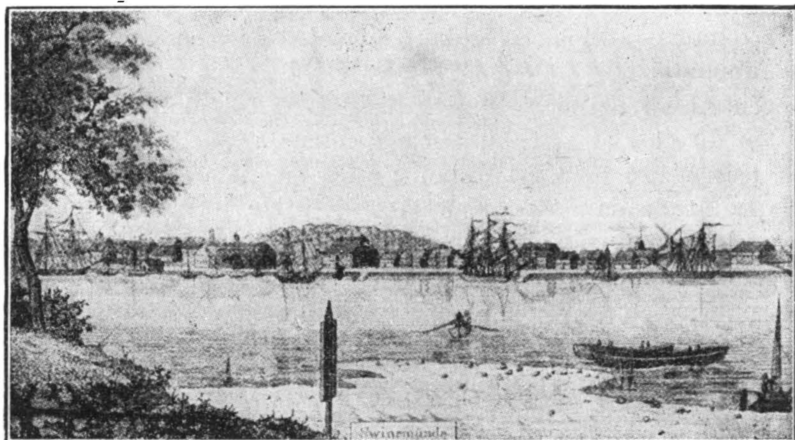
Cât ca să cad la genunchi cu rugăminte la domnu Hufeland, cum dumneta îmi scrii, aceasta nu voiu face niciodată; omul trebue să cadă la genunchi numai înaintea lui Dumnezeu. Să mor de foame, să fiu sărac, aceasta nu o voiu face niciodată, căci atunce aş fi nevrednic de a mă numi om slobod.

(Fragment dintr'o scrisoare a lui către tată-său, trimeasă din Berlin. — Hufeland avea supravegherea lui şi a copiilor lui Mihail Sturdza la Berlin).

Intors în Moldova se bucură mai departe de sprijinul domnitorului, care şi-l face ajutant, apoi îl numeşte, cu Alecsandri şi Negruzzi, director al teatrului din Iaşi şi director al ziarului oficial pentru ţărani, „Foaia sătească". In 1843, este numit profesor de istorie naţională la Academia Mihăileană şi-şi deschide lecţiunile prin celebrul „Cuvânt introductiv", şi-l continuă vreo patru luni, tratând numai epoca până la întemeierea Principatelor, cursul fiind apoi închis din cauza intervenţiilor ruseşti. Era şi advocat. In această calitate a apărat oraşul Botoşani într'un proces de proprietate cu schitul Popăuţi. Intr'o admirabilă pledoarie în şedinţă publică la Divanul din Iaşi, combate cu atâta căldură grecismul şi streinismul, încât câştigă procesul, dar

Der Gensdarmen Markt

Piața Jandarmilor (Berlin) — En-tête din scrisorile lui M. Kogălniceanu

Portul Swinemünde la Marea Baltică, unde se ducea M. Kogălniceanu vara la băi, pe când studia la Berlin.

își pierde îndată dreptul de a mai pleda, precum și libertatea: este închis și pus la aspru regim în Mănăstirea Râșca din jud. Suceava. A participat la revoluția din 1848. Mișcarea fiind înăbușită, Kogălniceanu fuge prin Ardeal în Bucovina la Cernăuți, scrie acolo „Dorințele partidei naționale din Moldova" și apoi se așază la Paris. In 1849, Mihail Sturza își pierde tronul, fiind înlocuit cu Gr. Al. Ghica, prietenul tineretului revoluționar. Tineretul se întoarce atunci și ia de fapt conducerea Moldovei. Kogălniceanu este printre ei. Este însărcinat să editeze cronica lui Șincai, împreună cu Aug. Treb. Laurian și alții, i se încredințează funcțiuni superioare la Ministerul de Lucrări Publice și la Interne.

Războiul Crimeii și tractatul dela Paris fixează linia despărțitoare dintre Kogălniceanu scriitor și dintre Kogălniceanu om politic. Atunci scoate ziarul „Steaua „Dunrii" (1856), luptând pentru drepturile politice ale Principatelor. Literatura ocupă și ea loc în acest ziar, dar prea mic. Marile exenimente politice care au urmat: Divanurile Ad-hoc (1857), Unirea Principatelor (1859), Domnia lui Cuza (1859—1866), cu secularizarea averilor mânăstirești (1864), împroprietărirea țăranilor (1864) și organizarea învățământului (1864), Războiul pentru Independență (1877—1878) au avut nevoie de prea multă energie, inteligență și patriotism, ca să nu absoarbă activitatea întreagă a scriitorului nostru. El a luptat în Divanul ad-hoc dela Iași pentru cele 4 puncte cerute Europei, el a luptat pentru alegerea lui Cuza, el l-a slujit ca ministru și prim-ministru, el a fost ministrul nostru de externe în vremea războiului independenței.

b) *Scrieri.* — Operele lui mai însemnate sunt:

2. *Esquisse sur les Cigains*, 1837;
2. *Historie dela Valachie*, 1837;
3. *Iluzii pierdute*, 1841;

4. *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională*, 1843;
5. *Dorințele partidului național din Moldova*, 1848;
6. *Letopisețele țării Moldovei*, 1845—52 (în 1872 a lat a doua ediție adăugând și câteva cronici de ale Munteniei).

c) *Lecturi.*

I. *Articole de critică.*

DACIA LITERARĂ

Introducție.

...O foaie care, părăsind politica, s'ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie care, făcând abnegație de loc ar fi o foaie românească și prin urmare s'ar îndeletnici cu producțiile românești fie de orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie *Dacia literară;* ne vom sili, pentrucă nu avem sumeața pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri. Insă, urmând unui drum bătut de dânșii, folosindu-ne de cercetările și de ispita lor, vom avea mai puține greutăți și mai mari înlesniri în lucrările noastre. Dacia, afară de compunerile originale ale redacției și ale conlucrătorilor săi, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnale românești. Așa dar foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care ca într'o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său.

Urmând unui asemenea plan, Dacia nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât despre ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urîcune izgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrăjmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi niciodată în foaia

noastră discuţii ce ar putea să se schimbe în vrajbe. Literatura noastră are trebuinţă de unire, iar nu de desbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină, din care s'ar putea isca o urîtă şi neplăcută neunire. In sfârşit ţelul nostru este realizaţia dorinţei ca Românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi.

Dorul imitaţiei s'a făcut la noi o manie primejdioasă, pentrucă omoară în noi duhul naţional. Această manie este mai ales covârşitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărţi în limba românească. Dar ce folos că sunt numai traduceri din alte limbi şi încă şi acele de ar fi bune. Traducţiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însuşirea cea mai preţioasă a unei literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi de poetice, pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm dela alte naţii. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi: compuneri originale îi vor umplea mai toate coloanele.

Iaşi, 30 Ghenarie 1840 — **Redactor respunzător,**
M. Kogălniceanu

M. Kogălniceanu critic literar. — A fost adversar al traducerilor şi imitaţiunilor.

A fost partizan al operelor originale, pe care le judeca după criteriul naţionalist şi tradiţionalist. Opera literară, după el trebuia să aibă subiect românesc, din vieaţa timpului sau din trecut, în deosebi să înfăţişezi peisaje şi obiceiuri româneşti. Scriitorii să se înspire şi din cronici şi din literatura populară.

Ideile acestea le-a pus ca punct de program în fruntea revistei lui „Dacia Literară" şi le-a sprijinit apoi în revistele „Propăşirea", din comitetul de conducere al căreia a făcut parte, şi „România Literară", la care a colaborat.

Având la dispoziţie reviste, având şi tipografie a încurajat efectiv pe scriitorii tineri. In Dacia „Literară" a apărut cel dintâiu articol românesc despre poezia popular (al lui C. Negruzzi). Tot acolo şi-a publicat V. Alecsandri prima lui operă, Buchetiera din Florenţa.

Kogălniceanu voia ca scriitorii din toate provinciile româneşti să scrie aceeaşi limbă şi să aplice aceeaşi concepţie literară : să se realizeze o singură literatură românească şi o singură limbă literară. De aceea a pus ca principiu critic concentrarea împrejurul aceleiaşi publicaţiuni a scriitorilor români de pretutindeni. In „Dacia Literară", într'adevăr, şi-a publicat Munteanul Gr. Alexandrescu poezia sa „Anul 1840". Tot acolo au apărut scriitori bucovineni şi basarabeni.

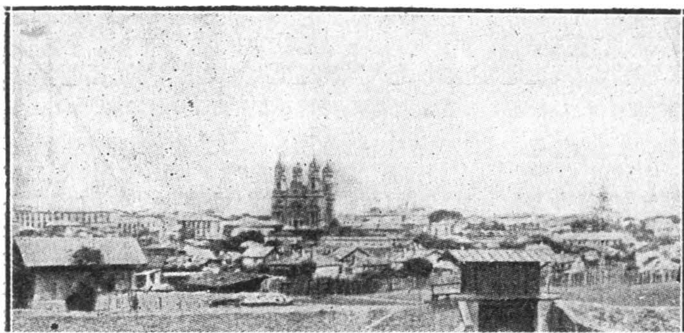
II. *Opere literare.*

ILUZII PIERDUTE.

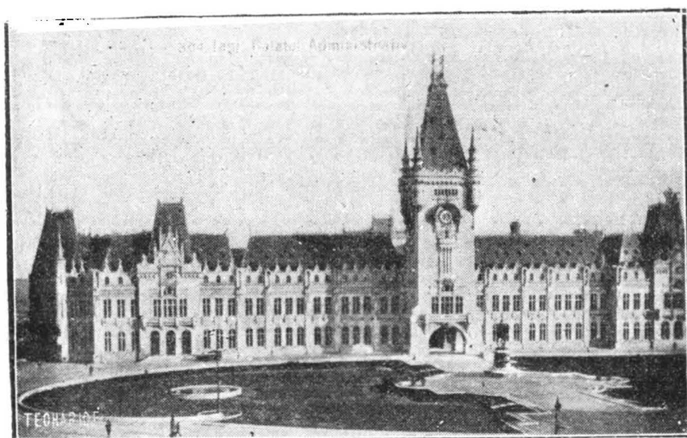
La anul 1833 — după cumplitul biciu al holerei, care a trimes înainte de vreme atâtea suflete în iad, sau în raiu, zău nu voiu şti spune — părinţii mei cu toată familia se trăsese într'un ţinut. Eu eram atunci de 14 pe 15 ani, tocmai în acea vârstă când copilul trece ca să facă loc tânărului. Natura pentru mine începuse a se arăta mai frumoasă : zorile răsăritului şi crepusculul apusului sfântului soare aveau pentru mine un farmec ce nu simţisem încă dinaintea nici uneia din măreţele privelişti ce Dumnezeu a aşezat : glasul privighetorilor avea note mai melodioase, inima-mi începuse a simţi. Tatăl meu mă puse atunci într'un pension aşezat nu departe de scaunul isprăvniciei, pe vârful unui deal romantic, a căruia toată culmea până în vale era acoperită cu un frumos rediu, ce odată fusese un parc englez. Pensionul acela atunci se deschisese, şi eu fusei cel întâiu ajuns dintre şcolari.

Puţin după sosirea mea, pensionul a început a se umplea de elevi, veniţi din toate părţile Moldovei, mulţi mai vârstnici decât mine, mulţi mai învăţaţi în tainele amorului ; dar eu eram cel mai învăţat în limbile franceză,

VEDERI DIN IAŞI.

Vedere generală

Palatul Administrativ

germană și elină, măcar că din aceasta de pe urmă nu știu acum măcar două cuvinte. în geografie, gramatică, compoziție și istorie, nimenea nu mă întrecea. De aritmetică nu zic nimic : eram cel de pe urmă : și nici până astăzi încă nu știu nici aduna, nici înmulți. Aceasta mi-a stricat foarte mult; căci tocmai adiția și multiplicațiasunt foarte folositoare în țara noastră. Fericit acela care știe a aduna și înmulți, fericit acela care știe ce însemnează + și —, un an de slujbă pentru dânsul este ca trei pentru alții. Cum vă spuneam eu eram cel mai întâiu din pension și la învățături ; și astăzi este știut obștește ce însemnează învățătura în pensioane, institute, gimnazii, colegiuri, academii și cum îi vrea să le notezi ; a ști mult pe de rost ca un papagal, a scrie o față cu puține greșeli de ortografie, asta este învățătura. Cu toate acestea eu eram tare mândru de cunoștințele mele ; măgulitoarele deosebiri ce-mi făceau profesorii, respectul ce-mi arătau școlarii îmi insuflase trufia ; mă socoteam un om mare. Insă această iluzie o avem numai în clasă ; cum ieșeam la recrație, omul cel mare, adâncul învățat, îndată se vedea foarte mic. Cei mari vorbeau de vânat, cai, cărți, o limbă ce n'o cunoșteam decât prin auz ; când mă apropiam de dânșii și voiam să mă amestec cu ei în vorbă, îndată mă vedeam cinstit cu defăimătorul nume de „gamin“ sau „pișler“, numele cel mai înfruntător pentru un copil care vrea să se arate mare. Văzându-mă dar aruncat din societatea celor mari, eram silit să mă amestec cu cei mici și să mă joc a mingea, a baba oarba, a puia gaia, eu, care simțeam emoțiile amorului. Nu pot să vă spun ce sufeream ; mic de trup și vârstă, și mare de inimă ; simțeam amorul și mă temeam să nu fiu tratat de copil, dacă l-aș exprima. In sfârșit o împrejurare de căpetenie în vieața unui școlar îmi veni în ajutor. La examenul solemnal ce se făcu, câștigai cel întâiu premiu de limba franceză In sunetul muzicii și dinaintea unei adunări numeroase, fui proclamat laureat și coronat cu o cunună de frunze de stejar.

Explicări. — *Isprăvnicia*, prefectura.

Solemnal solemn (după franțuzescul solennel).

Rediu, crâng.

Obștește, în genere.

Gamin, pișler, piciu.

M. Kogălniceanu scriitor. — Ca să-şi pună în practică ideile critice, M. Kogălniceanu a încercat şi exemple.

Autor de schiţe. Susţinuse că scriitorul trebue să se inspire din obiceiurile ţării sale, să descrie societatea românească, să povestească întâmplări din sânul ei. De aceea a scris el „Iluzii pierdute“, unde cu mult humor povesteşte amintiri din vieaţa de atunci a Iaşilor. Este o schiţă literară. Pe Kogălniceanu trebue să-l înnumărăm între primii noştri autori de schiţe, deşi n'a întrebuinţat cuvântul acesta, neintrodus încă până atunci în limba noastră.

Nuvelist. A scris şi nuvela istorică „Trei zile din Istoria Moldovei“, concepută în trei părţi, dar din care a publicat numai două. Subiectul este răpirea Bucovinei în 1775. Aici Kogălniceanu a pus în practică principiul său critic, inspiraţia din cronici. Materialul de care se serveşte este foarte bogat. Nuvela suferă tocmai de defectul că e prea aproape de istorie şi cu prea puţină imaginaţie. Ca forma însă e scrisă literar.

III. *Discursuri.*

IMBUNĂTĂŢIREA SOARTEI ŢĂRANILOR

(încheierea)

Iată, Domnilor, cauzele care mă fac să combat din toate puterile mele proiectul Comisiunii Centrale şi orice alt proiect care ar ţinti de a lipsi pe ţărani de o singură prăjină de pământ, din ceea ce ei astăzi stăpânesc în puterea legilor în vigoare.

Asemenea proiecte sunt în contra dreptăţii, în contra legii, în contra naţionalităţii şi în contra chiar interesului proprietarilor de moşii.

Ele ar fi contra dreptăţii pentrucă nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori, spre a strâmbătăţi pe cei slabi şi pe cei neîndrituiţi de a ridica glasul aici.

El ar fi contra legii, pentrucă ar atrage din stăpânirea ţăranilor părticica de pământ ce le-o garantează legile actuale.

Ele ar fi contra naţionalităţii noastre, pentrucă, departe de a desvolta simţul patriotic în inima gloatelor, fără de care o naţiune niciodată nu este tare, ele n'ar face decât de a deslipi clasa ţărănească de sânul patriei, pentrucă nelegând pe ţărani cu nici un interes la apărarea pământului stămoşesc i-am face streini în propria lor ţară şi poate i-am sili, în desnădejdea lor, ori la o pustiitoare emigraţiune peste hotar, ori la o grozavă rezistenţă înăuntrul ţării.

Ele ar fi în contra chiar a interesului proprietarilor de moşii, pentrucă proprietatea numai acolo este respectată, numai acolo este sigură, unde ea are mulţi apărători, pentrucă istoria ne arată că acolo unde proprietarii n'au avut destul patriotism şi destulă inteligenţă, spre a se pune singuri în capul reformei, spre a face singuri concesiunile cerute de folosul, de binele general al ţării, ei au dat loc la grozave catastrofe, a căror au fost ei cele întâi victime.

Voiu combate în sfârşit orice proiect care n'ar îndestula drepturile şi legitimele trebuinţe ale ţăranilor, pentrucă un asemenea proiect ar fi menit de a întreţinea neştearsă ura între două clase, care pentru binele patriei trebue să fie pururea în cea mai strânsă legătură de armonie şi de dragoste, pentrucă după propria mărturisire a unui Ministru conservator al Franţei, a lui Odillon Barrot, nicăieri ideile comuniste şi subversive nu nasc şi nu sporesc mai mult decât în ţările unde ţăranii sunt lipsiţi de proprietate şi sunt reduşi la aceea de proletari sau şi chiar de coloni.

Servindu-mă în fine de expresiunile onorabilului domn Brăiloiu, când a combătut în sânul Comisiunii Centrale reforma electorală, voiu combate orice proiect, care n'ar respecta stăpânirea ţăranilor, ca un proiect de despotism şi de desordine.

Şi acum, o, domnilor, las dreptul de o parte şi mă voiu adresa numai la inima d-voastră!

Oh! fie-vă milă de un milion de ţărani, cari cu femeile şi cu pruncii lor, deşi ţinuţi afară şi departe de desbaterile noastre, au ochii ţintiţi asupra dealului Mitropoliei, ca asupra soarelui mântuirii, şi vă întind mâinile!

O ! nu drămuiţi brazda de pământ trebuitoare hranei ţăranilor. Gândiţi la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gândiţi la origina averilor d-voastră, gândiţi că cea mai mare parte din ele o datoriţi muncii şi sudorilor lor. Inchipuiţi-vă că părinţii lor s'au luptat alături cu părinţii noştri pentru salvarea ţării şi a altarului. Gândiţi că mâne poate ora pericolului poate iarăşi suna ; că fără dânşii nu veţi putea apăra nici Patria, nici averile, nici drepturile voastre ; şi că, odată ţara căzută, nu veţi fi decât slugile streinilor, când astăzi sunteţi în capul României, în capul unei ţări libere şi autonome.

Aduceţi-vă aminte că atunci când era ocupaţiune streină, mulţi din noi treceam hotarul, iar ţăranii rămâneau şi ne păzeau moşiile şi averile !

Inchipuiţi-vă care era soarta nenorociţilor noştri ţărani în aceste triste timpuri !

Aduceţi-vă aminte că ei şi cu femeile lor adesea au fost aduşi la starea de vite, înjugaţi la carele muscăleşti şi că oasele a mii de ţărani români până astăzi încă înălbesc câmpiile Dobrogei şi ale Bulgariei.

Oh ! fie-vă dar milă de dânşii, fie-vă milă de ţara noastră !

O ! de ce nu se ridică dintre d-voastră vreun urmaş al vechilor domni români sau ai companionilor de luptă ai lui Ştefan cel Mare şi ai lui Mihai Viteazul, ai lui Şerban Cantacuzino şi ai lui Gr. Ghica şi el să ia, el să se pue în capul marei reforme. Să ridice el steagul emancipării ţăranilor români, cum a făcut-o în Ungaria urmaşii la Zriny şi ai lui Battiany, în Prusia, unul din cele mai strălucite nume ale aristrocraţiei germane, Principele de Hardenberg, cum astăzi în Rusia sunt în capul reformei numele cele mai vechi ale boierimei moscovite !

Oh ! Dacă Dumnezeu şi-ar face milă cu această ţară şi ar îmblânzi inimile cele împietrite !

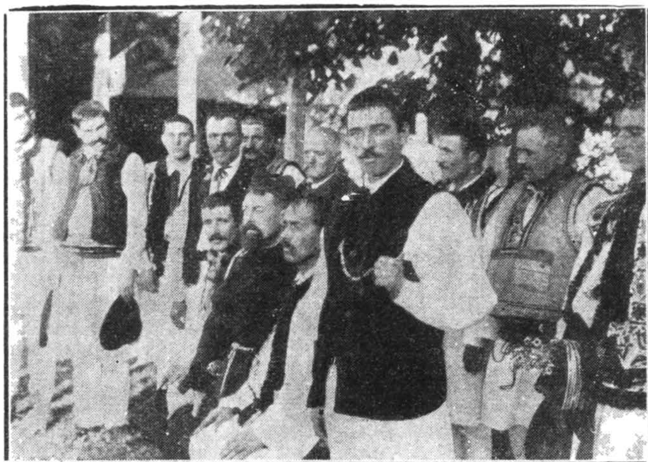
Oh ! De ce nu am elocvenţa trebuitoare, pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste, de fricile neîntemeiate, de interesele meschine şi aşa să izbutim ca această mare şi naţională chestiune să se hotărască nu prin lupte, nu prin majoritate, ci prin primirea tuturor, prin „unanimitatea Parlamentului român". De s'ar face aceasta, ce mare şi frumoasă zi ar fi pentru România, ce glorie ar fi pentru clasele bogate şi inteligente ale ţării,

DELA ȚARA.

DELA ȚARA.

ce renume pentru Adunarea Legislativă și cât de sus am ridica națiunea noastră în ochii Europei !

Și, din contra, ce rușine, ce decadență pentru noi, când am dovedi streinilor că nu avem putință de a fi, de a ne ridica la înălțimea misiunii noastre, că în mâinile noastre era să întărim România și că noi am îngropat-o de vie, căci, nenorocind trei milioane de țărani, nenorocită va fi și țara noastră ; și moartă va fi România, când într'o asemenea chestiune noi, legiuitorii ei, am da pilda strâmbătății și a nelegiuirii !

Să nu credem, Domnilor, că printr'un act al nostru am înnecat pentru veci dreptul țăranilor.

Nu, domnilor, dreptatea nu piere ; ca trupul lui Hristos ea se poate îngropa, dar întocmai ca și Hristos Dumnezeu ea va reînvia !

M. Kogălniceanu orator. — Ca orator, M. Kogălniceanu se distinge prin bogăția faptelor istorice de care se folosește. Predilecțiunea lui pentru istorie s'a resimțit în activitatea lui oratorică. Totdeauna se folosește de fapte din trecutul nostru.

Nu numai de fapte istorice se folosește, ci în genere de fapte. Discursurile lui sunt pline de fapte. Pe ele se bazează Kogălniceanu în primul rând pentru susținerea tezei.

Naționalismul care stăpânește concepția lui critică și opera literară apare și în discursuri. Imbunătățirea soartei țăranilor este pentru el operă națională.

A contribuit la aceasta și evenimentele la care a luat el parte : deschiderea unui curs de istorie națională, divanurile ad-hoc unirea Principatelor, războiul pentru independență. Acestea i-au impus nota naționalistă, puternică, adâncă.

Ca formă, oratorul Kogălniceanu este un stilist model. Recurge la fraze lungi și la perioade pline de armonie. Simți sufletul sincer și pasionat de unde au pornit, ca și gesturile largi, armonioase care le-au însoțit.

d) *Informațiuni literare și caracterizare generală.* —

1. După ce s'a întors din streinătate în Moldova, M. Kogălniceanu s'a gândit să ia contact și cu scriitorii munteni. In scopul acesta a vizitat Bucureștii, unde a făcut o excelentă impresiune și unde a cunoscut frumoasa mișcare poetică de acolo, concretizată în deosebi în Gr. Alexandrescu. Colaborează la Iași cu Asachi, care-i dă conducerea suplementului literar al „Albinei Românești", intitulat „Alăuta Românească".

2. Scoate „Dacia Literară" în 1840. Prefața acestei reviste și „Cuvântul Introductiv" din 1843 însemnează programul noii mișcări literare. Desvoltat și completat apoi de Russo în 1855, el a constituit principiul călăuzitor al tuturor scriitorilor mari români până la școala literară a lui Titu Maiorescu.

3. Introduce elementul nou al documentelor contemporane faptelor: documente pot fi și povestirile scrise, dar și actele însăși: cele publice și cele private. De aceea în 1840 tipărește „Arhiva Românească", cea dintâi publicație românească de cronici și de documente, din care al doilea volum a apărut în 1845.

4. Cronicile noastre erau însă prea multe și prea interesante pentru istoria națională, ca să fie publicate într'o publicațiune periodică, oricât de des și de regulat ar fi apărut, publicație în care n'ar fi fost citite în-deajuns, cum ar fi fost citite în publicație specială. Pe-de-altă-parte unul din punctele de program al curentului nou era inspirarea din trecutul țării. Acel trecut însă sta închis în cronicile netipărite. Iată-l dar pe Kogălniceanu părăsind „Arhiva" și publicând cronicile Moldovei.

5. Continuând cu darea exemplului, Kogălniceanu scrie „Iluzii pierdute" (1841) și nuvela istorică „Trei zile din istoria Moldovei" (în revista „Propășirea" (1844).

6. Evident insă că el a rămas mai mult teoreticianul curentului, decât exemplificarea lui. Aceasta rămâne in seama celorlalţi tovarăşi de luptă.

Indicaţiuni bibliografice. — *Rumänische oder walachische Sprache und Litteratur,* cu trad. rom., Buc. 1895 (articolul dela 1837). — *Esquisse sur l'histoire, les moeurs el la langue des Cigains.* Berlin 1837 (trad. germ. Stuttgart 1840), trad. rom. de Gh. Ghibănescu, Iaşi 1900). — *Două femei împotriva unui bărbat,* comedie Iaşi, 1840. — *Iluzii pierdute,* Iaşi 1841. — *Cuvânt pentru deschiderea cursului de ist. naţională.* Iaşi 1843. — *Letopiseţele ţării Moldovei,* Iasi 1845—1852 (3 vol.): el. II Buc. 1872—1874. — *Scrisori,* 1834—1849 (ed. P. V. Haneş), Buc. 1913. — *Acte şi scrieri din tinereţe,* (ed. P. V. Haneş), în „Bibl. p. toţi" Nr. 403.— *Cuvânt introductiv la cursul de istorie naţională,* (ed. P. V. Haneş) în „Bibl. p. toţi" Nr. 438. — *Scrisori din vremea studiilor, Scrisori către surori, Scrisori din exil,* toate ed. P. V. Haneş (în colecţia „Literatura clasică românească").

3. C. NEGRUZZI 1808—1868

a) ***Date biografice.*** — Educaţiunea îi fusese la început greşit îndrumată, întru cât i se dedese un dascăl grec cu scopul de a-l conduce la cunoaşterea culturii eline. A reacţionat însă de copil. Profesorul strein nu i a plăcut şi a învăţat carte românească singur după „Istoria pentru început" a lui Maior, pe care a găsit-o între cărţile tatălui său, iubitor şi el de cărţi româneşti, dar în dezacord cu spiritul societăţii înalte, care ţinea încă la cultura grecească drept temelie a culturii copiilor.

In 1821 fuge cu familia în Basarabia, la Chişinău, din cauza revoluţiunii greceşti pe teritoriul nostru contra Turcilor. La Chişinău cunoaşte mişcarea literară de acolo, cunoaşte pe Stamati, pe Donici, cunoaşte pe poetul rus Puşchin, instalat pentru câtva timp în capitala Basarabiei în epoca exilării sale din Petrograd. Gustul său pentru literatură s'a desvoltat în parte încă de atunci.

A și tradus din Pușchin „Șalul Negru", poezie care i-a plăcut cu atât mai mult, cu cât cunoscuse pe eroina inspiratoare a poetului rus.

In 1840 a primit, alături de Kogălniceanu și de Alecsandri, direcțiunea teatrului din Iași, ca să-l naționalizeze și să-l modernizeze.

b) *Scrieri.* — Scrierile lui au apărut în diferite ziare și reviste ca: *Albina Românească, Dacia Literară, Propășirea, România Literară* (toate din Moldova) și unele din Muntenia ca: *Curierul Românesc* al lui Eliade. Prima sa publicațiune aparte este *Aprodul purice* din 1837. In 1857 și-a strâns într'un singur volum operele. sub titlul, împrumutat din literatura franceză, *Păcatele Tinereților.* După moartea sa, în 1872, a apărut o nouă ediție. în 3 volume, a operelor lui, sub titlul de *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, cu o frumoasă prefață de prietenul său Alecsandri.

c) *Lecturi.*

I. *Poezii*

APRODUL PURICE.

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Și 'nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba.
Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat
Pământul ce era încă d'al său sânge inundat.
Uitas'acum Moldovanul trecutele lui nevoi;
Și, cu fluierul la gură, păstorașul lângă oi
Cânta dragostele sale. Vai mie! nu putea ști
Că vrăjmașu 'ntr'a lui țară sta gata a năvăli.
Hroiot, comandirul falnic al dârjilor Ungureni,
Nu putea înghiți ciuda ce avea pe Moldoveni,
Carii în multe rânduri pururi i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat.
Deci, auzind cum că Ștefan, domnul lor, atunci s'afla
In ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
Socoti că-i bun prilejul de el a se folosi,
De Molodveni și de Ștefan odată a-și răsplăti.

Planul lui fu aflat de pârcălabul de Roman. El trimite un curier, ca să anunțe lui Ștefan pregătirea de luptă a Ungurilor; în același timp, dă știre locuitorilor prin toate satele să se pregătească și ei de luptă; el însuși iese cu armata și așteaptă pe Hroiot. Lupta începe cu îndârjire. Deși la început Moldovenii biruesc, totuși sunt copleșiți de numărul prea mare al soldaților unguri și pârcălabul dete semnalul retragerii, îndreptându-se să întâlnească pe Ștefan, care trebuia să fi sosit la Siret, după cum reieșea din solia lui Purice.

Armata Pârcălabului se unește cu a lui Ștefan. După cum o stâncă se prăbușește din vârf și sfarmă totul în calea sa, așa noua oștire moldoveană se aruncă asupra oastei lui Hroiot. O luptă vitejească de ambele părți. Ungurii voiesc să fugă. Sunt opriți și îmbărbătați de comandantul lor. Ei acum lovesc în grupul în care se afla Ștefan. O săgeată ungurească lovește calul domnului și-l doboară la pământ.

Ștefan, ridicându-se fără vreun rău, cere alt cal. Purice descalecă de pe al său, și, fiindcă domnitorul era mărunțel, se face el mușunoiu, ca să se poată urca acela pe cal. Domnul îi făgădui că, dacă va scăpa cu bine din luptă, cu tot dinadinsul îl va face ı ovilă. La privirea lui Ștefan, Ungurii, cari îl credeau mort, se îngrozesc și-și pierd cumpătul. Risipită, oastea lui Heriot o ia la fugă. Pârcălabul rănit greu își dă sufletul, rugând pe domn în ultimele sale cuvinte să aibă grijă de soția și fiica sa. Purice, care urmărise resturile Dușmanului, prinde pe Hroiot, îi taie capul pe care îl pune în vârful suliței sale, aducându-l în fața domnitorului:

Soarele-acum cu mărire se pleca către-asfințit,
Luminând câmpul acela de leșuri acoperit.
Ștefan acolo cu oastea îndată descălecând,
Boierii, el, căpitanii, toți genunchile plecâtd.
Aduc rugăciuni de lacrămi Cerescului Impărat.
Mulțumindu-i cu smerire de mila ce-a revărsat
Peste țara ce slăvește numele său cel mărit,
Nelăsându-o în prada Ereticului cumplit.
Dac' această creștinească datorie săvârși,
Porunci ca să se ducă trupurile a găsi
A bravilor ce muriră patria lor apărând.
Carii cu prohod de jale într'un șanț mare 'ngropând,
D'asupra lor o movilă cu mărire au nălțat.
Ca să fie totdeauna semn veșnic și neuitat,

A doua zi dimineaţa toată oastea au purces
Spre Roman, unde eroul la biserică a mers,
Acolo prea cuviosul Tarasie-l aştepta,
Ţiind cartea mântuirii şi crucea în mâna sa.
După ce dar sfânta slujbă cu slavă s'a săvârşit
Şi Dumnezeu înduratul prin Tedeum s'a mărit.
Oştaşii şi căpitanii la gazde s'au aşezat,
Iar Voevodul îndată a trimes de a chemat
Pe trista pârcălăbeasă, căreia, dac'a venit,
El îi porunci să şază şi acestea i-a grăit:
„Bărbatul tău, jupâneasă, luptându-se cu Hroiot
„A murit pe câmpul slavei, ca un viteaz patriot.
„Pierderea acestui vrednic Moldovean adevărat
„Crede-mă că şi pe mine nu puţin m'a întristat,
„Căci aş fi ales mai bine să pierz un întreg ţinut ;
„Dar astfel l-a menit soartea şi cerul aşa a vrut.
„De voi d'acum înainte eu trebue să 'ngrijesc :
„Deci ţie din visterie pensie îţi rânduesc.
„Insă, pân'a nu-şi da duhul fiindcă mi-a arătat
„Că are şi-o fată mare, în vârstă de măritat,
„Vei afla şi pentru dânsa ceeace-am hotărît eu,
„Mângâie-te, jupâneasă, mulţumind lui Dumnezeu.
„Apoi pe Purice-aprodul chemându-l îi zice aşa :
„Purice, cunosc bravura, laud bărbăţia ta ;
„Te-ai purtat cu vitejie şi eu sunt îndatorat
„Să-mi împlinesc juruinţa care la războiu ţi-am dat.
„Deci de-acuma înainte Movilă tei vei numi,
„Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
„Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumutat,
„Iţi dau cinci moşii cu sate, în al Sorocei ţinut,
„Şi d'a ta viitorime de vreme ce mă 'ngrijesc,
„Cu-a pârcălabului fată a te însoţi voiesc.
„Ca să ştii şi cât preţ are în ochi-mi un bun ostaş,
„Te înalţ spre răsplătire l arangul de Vel-Armaş.
Sfârşind, vistiernicul 'ndată pe Movilă-a îmbrăcat
C'un contuş frumos de nurcă şi Ştefan în mâni i-a dat
[dat
Buzduganul armăşiei de argint şi poleit,
Şi ceremonia-aceasta acest fel s'a săvârşit.
A doua zi, îngroparea Pârcălabului făcând,
Şi pe Movilă-armaşul cu fata lui logodind,
Viteazul Ştefan cel mare cu oastea sa s'a pornit
Şi la cetatea Sucevei cu bună pace-a sosit.

Neamul lui Movilă-armaşul multă vreme-a fost vestit
Şi pe-al României scaun mulţi domni din el au stătut;
Dar din multele prefaceri ce peste ţară-au venit,
Acum de abia mai este între nobili cunoscut.

Explicări. — ***Pârcălab,*** mai marele unui ţinut, reprezentând acolo pe domnul ţării.

Juruinţa, făgăduiala.

„In al *Sorocei* ţinut", ţinut în Basarabia, la Nistru.

„Vel Armaş", mare Armaş.

Contuş, haină scurtă.

Nurcă sau *norcă,* lutru.

II. *Un studiu despre poezia populară.*

CÂNTECELE POPULARE ALE MOLDOVEI

Natura voieşte ca omul să-şi cânte plăcerile şi suferinţele. Prin cântecele sale, el îşi zugrăveşte gândul, năravurile, faptele: într'un cuvânt toată fiinţa sa; cântecul este o răsfrângere a sufletului său.

Precum şi în Europa civilizată, locuitorii dealului au deosebite vorbe şi obiceiuri de locuitorii văii; precum orice târg, orice sat, are a sa particulară fizionomie, fieştecare ţară are cântecele sale, a căror muzică şi poezie sunt potrivite cu firea pământului său şi cu caracterul locuitorilor ei.

In ţările friguroase, muzica este rece, ca şi pământul, iar, de ce te apropii de climele stâmpărate, vezi că fieştece nouă zi este înzestrată cu nouă frumuseţi. Circulaţia sângelui, făcându-se mai repede prin încălzirea razelor soarelui, este pricina acestei plecări atât de vii spre desfătare. Cu cât un norod e mai apropiat de amiazi, cu atât mai mult îndemnul acesta se face mai iute, mai puternic. O natură îmbelşugată se îngrijeşte de toate trebuinţele omului; florile şi poamele sunt tot pe acelaşi arbore. După zile frumoase, urmează nopţi şi mai frumoase, şi vremea se numără nu după ceasuri, ci după plăcere. Din aceasta vine astă trândăvie, acest drag farniente, astă plecare către joc, cântare, dans şi plăceri a simţurilor.

Moldova, atât prin poziţia sa geografică, cât şi prin climatul său, se poate socoti între ţările organizate pen-

tru muzică. Moldoveanul, de un natural vesel și molatec, e puțin grijuliv pentru a doua zi. Mulțumit în coliba sa, sigur că sămânța ce a aruncat-o într'un pământ abia brăzdat are a-i da însutită roadă, gândește numai la astăzi, iar pe mâine îl lasă în voia Domnului. In toată Duminecа, adunându-se la casa unui bătrân, flăcăii și fetele alcătuesc o horă. Matroanele vorbesc de gospodărie, iar bătrânii, șezând pe prispă și privind la fiii lor, au acel aer patriarhal care nu-l găsești decât în omul sătean necorcit cu alte nații, căci păstrează încă toată simplitatea primitivă. Câte puțin, dansul se înfierbântă; moșnegii, cari băteau măsura întovărășind cu glas tremurând pe lăutarul ce strigă în gura mare, lăsând abia să se audă tonurile scârțâitoarei lui vioare, sar, se amestecă printre tineri și încep a dansa, încurajând cu pilda lor pe junii mai rușinoși.

In vremea sărbătorilor de Paști, Muntenii au particularul lor cântec. Cum se adună șapte opt flăcăi, îndată unul scoate fluierul din cingătoare și începe a fluiera; toți se prind la dans, cântând în cor:

Sub o poală de dughiană
Mândruța mă chiamă, etc.

Pe urmă după câteva pahare de vin, dansul se aprinde.

Cine i-ar vedea atunci, ar socoti că negreșit ei au hotărît sau să prăbușească pământul, sau că picioarele nu sunt ale lor. Muzica celor mai multe cântece de gură e în tonul minor, tânguioasă și melancolică.

Dacia literară, 1840, pag. 124—134.

C. Negruzzi și poezia populară. — M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, Al. Russo, V. Alecsandri erau înfocați admiratori ai poeziei populare. In scrierile fiecărora găsim manifestată această admirație; dar primul articol în direcțiunea aceasta l-a publicat C. Negruzzi în „Dacia Literară" sub titlul „Cântecele populare ale Moldovei".

Articolul nu este original, ci imitat și uneori tradus cuvânt cu cuvânt după articolul „Musique et chants populaires de l'Italie" din „Revue des deux Mondes" din

1834, semnat J. Mainzer. Negruzzi a aplicat la Moldova ceea ce spusese Mainzer despre Italia şi a vorbi mai mult despre muzica populară, decât despre poezia populară; dar articolul acesta a fost ca un semnal de luptă, fiindcă după el urmează o întreagă activitate pentru cunoaşterea poeziei populare.

II. *Schiţe.*

SCRISOAREA II

(Reţetă)

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie este curozitatea pe care un Ieşean o deşteaptă, când din nenorocire vreo nevoie îl sileşte a ieşi în ţinut. Abia apucă a se coborî din trăsură şi gloata curioşilor înconjură pe postilion.

— Cu cine ai venit?
— C'un boier. (Pentru postilion tot ce nu e ţăran este boier).
— Cum îl chlamă?
— Nu ştiu.
— De unde vine?
— Dela poşta din urmă.

Şi râzând că l-a păcălit, postilionul lasă pe curios să întrebe pe alţii, ca să-i dea mai lămurit răspuns.

In vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă şi doarme fără să ştie ce revoluţie a făcut venirea lui. Dar târgul fierbe până seara, când toţi provincialii se adună şi se aşază la preferanţii. Nu e vorba decât de noul venit: şoptesc, vorbesc, născocesc, alcătuesc.

— Oare însurat e? — Tânăr e? — Bătrân e? — Ce caută? — Ce vrea? La ce a venit? — Ştie franţuzeşte? — Cum îl chiamă? — Ce familie? A să şadă aici? — Ştie contrădanţul cel nou? — şi... şi... Ii vine cuiva, auzindu-i, să crape.

Mai deunăzi vorbeam c'un june prieten de astă supărăcioasă boală de ţinut, ce asupreşte pe bieţii Ieşeni.

„Eu am aflat o reţetă“, îmi răspunse, „cu care am scăpat. Am avut trebuinţă, sunt acum vreo trei luni să mă duc până la târgul...

„Cum am ajuns, a doua zi am dat un prânz mare, la care am invitat pe toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici ; bărbați, femei, babe, fete, ș. a.

„S'au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mâncat, am băut, și, când am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngădue puțin, și, suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt :

„Boieri, cucoane și coconițe ! Eu sunt dela Iași. Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii. Trăiesc din venitul unei moșioare ce am. Mă numesc B. B. Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor și o să șed vreo lună. Sunt trei ani de când a murit tatăl meu și șapte de când a murit maică-mea. Am soră măritată în Bucovina, care trăiește foarte bine cu bărbatu-său, ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchiu la București care șade pe Podul Mogoșoaiei, No. 751. Sunt holteiu și n'am gând să mă însor. După slujbă nu umblu. Nu-mi bat capul de politică și n'am nici o opinie. Nu sunt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu nici mazurcă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț. Obișnuesc a mă culca la șapte și a mă scula la unsprezece ceasuri. Mă bărbieresc de trei ori pe săpătmână. Am două frace, trei surtuce și patru perechi pantaloni. Boieri, cucoane și cuconițe ! Vă rog să nu bănuiți că vi le spun acestea, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune".

Ideia acestui june, părându-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo. Adio ! *(Păcatele Tinereților*, Iasi 1857, pag. 252—254).

Explicări. — *In ținut*, în județ.

Poștilion, vizitiu, conducătorul trăsurei de poștă (cu aceasta se călătorea în vremea când nu erau trenuri).

Preferanțil, jocuri de cărți.

A să șadă, va ședea.

Contrădanț, dans mai complicat.

Magnații, cei mai de seamă.

Tină, noroiu.

Pulbere, praf.

Velniță, fabrică de spirt.

Holteiu, ne'nsurat.

Mazurcă, valț, (vals), dansuri.

Stos, vist, jocuri de cărți.

Frace, fracuri (plur. dela frac), haină bărbătească de gală.

Să nu bănuiți, să nu vă supărați.

C. Negruzzi autor de schițe. — Sub numele de „Scrisori“, C. Negruzzi a publicat schițe. N'a întrebuințat acest cuvânt, fiindcă încă nu pătrunseră în limba noastră. Le-a dat numele de Scrisori, fiindcă le-a 'nchipuit ca adresate unui prieten..

Schițele lui sunt de trei feluri : 1) unele propagă dragostea pentru trecutul nostru (tradiționalismul) și vor să trezească interes pentru monumentele istorice 2) altele discută chestiuni de limbă 3) altele sunt adevărate schițe literare scrise cu humor și inspirându-se din obiceiurile timpului).

III. *Nuvele.*

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU.

I. Alexandru Lăpușneanu venea cu oaste în contra lui Tomșa, Domnul Moldovei. Tomșa trimise înaintea lui pe boierii Moțoc, Veveriță, Spancioc și Stroici, ca să-l facă a se întoarce înapoi. Aceștia nu reușesc.

II. Lăpușneanu luă tronul și începu o groaznică persecuție contra boierilor. Doamna Ruxandra, soția lui, încercă să-l îmblânzească. Lăpușneanu îi făgădui: „de poimâine nu vei mai vedea omor; și mâine îți voiu da un leac de frică“.

III. Al. Lăpușneanu poftește pe cei mai de seamă boieri la masă și-i ucide. Rămâne doar Moțoc.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Puțini cari scăpară cu vieață, apucând a sări peste ziduri, dase larmă pe la casele boierilor, burzuluiseră norodul, și tot orașul alergase la poarta curții pe care începuseră a o tăia cu securile. Oștașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotrivrire. Gloata se întărea din mult în mai mult.

Lăpușneanu, pe care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pe Armașul să-i întrebe ce vor și ce cer ? Armașul ieși.

— „ Ei, vornice Moțoace“, zise apoi înturnându-se spre acesta, „spune, n'am făcut bine că m'am mântuit de răii aceștia și am scăpat țara de așa râie ?“

— „Măria ta, ai urmat cu mare înțelepciune“, răspunse mârșavul curtezan; „eu de mult aveam de gând să sfătuesc pe Măria ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea Măriei tale a apucat mai înainte, și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentrucă... fiindcă... era să...;“

— „Văd că armașul întârzie“, zise Lăpușneanu, curmând pe Moțoc, care se învălmășea în vorbă. „Imi vine să poruncesc să dea cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoți și dumneata ?“

— Așa, așa, să-i împroaște cu tunurile ; nu-i vreo pagubă c'or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au pierit atâția boieri. Da, să-i omoare de istov.

— „M'așteptam s'aud asemenea răspuns“, zise cu oțerire Lăpușneanu. „dar să vedem întâi ce vor“.

In vremea aceasta Armașul se suise pe poarta curții și făcând semn, strigă : „Oameni buni ! Măria Sa Vodă întreabă ce vreți și ce cereți ? și pentru ce ați venit așa cu *zurbà ?*“

Prostimea rămase cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce a venit și ce vrea. Incepu a se strânge în cete, cete și a se întreba unii pe alții ce să ceară. In sfârșit începură a striga :

— Să micșoreze dăjdiile ! — Să nu ne mai jefuiască.

— Am rămas săraci ! N'avem bani ! — Ni i-au luat toți Moțoc ! — Moțoc, Moțoc ! — El ne belește și ne pradă. — El sfătuește pe Vodă ! — Să moară !

— Moțoc să moară ! Capul lui Moțoc vrem !

Acest din urmă cuvânt, găsind un ecou în toate inimile, fu ca o scânteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas, și acest glas striga : capul lui Moțoc vrem.

— „Ce cer ?“ întrebă Lăpușneanu văzând pe Armașul intrând.

— „Capul vornicului Moțoc“, răspunse.

— „Cum, ce ?“ strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șarpe, „n'ați auzit bine, fârtate ! vrei să șuguești ! Ce să facă cu capul meu ? îți spun că ești surd ; n'ai auzit bine !“

— „Ba foarte bine“, zise Alexandru Vodă, „ascultă singur. Strigătele lor se aud de aici“.

Intr'adevăr oștașii ne mai împotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura

mare : „Să ne dee pe Moţoc ! Capul lui Moţoc vrem !“

— „Oh ! păcătosul de mine !“ strigă ticălosul... „Maică prea curată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc !... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora ? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta şi mă jur să fac o biserică, să postesc cât voiu mai avea zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni dela Mănăstirea Neamţului !“

Biserica Mănăstirii Neamţu.

— Dar, milostive Doamne, nu-i asculta pe nişte proşti, pe nişte mojici. Pune să dea cu tunurile într'înşii... Să moară toţi. Eu sunt boier mare ; ei sunt nişte proşti !

— „Proşti, dar mulţi“, răspunse Lăpuşneanu cu sânge rece ; „să omor o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat ? Judecă d-ta singur. Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai însuţi, când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubeşte ţara. Sunt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-ai făcut-o vânzându-mi oastea lui Anton Sechele şi mai pe urmă lăsându-mă şi trecând în partea Tomşei“.

— „Oh ! nenorocitul de mine !“ strigă Moţoc, smulgându-şi barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegea că nu mai este scăpare pentru el. „Incai lăsaţi-mă să mă

duc să-mi pun casa la cale ! fie-vă milă de jupâneasa şi de copilaşii mei ! lăsaţi-mă să mă spovedesc !"

Şi plângea, şi ţipa, şi suspina.

— „Destul ! strigă Lăpuşneanu", nu te mai boci ca 'o muiere ; fii Român verde. Ce să te mai spovedeşti ? Ce-ai să spui duhovnicului ? Că eşti un tâlhar şi un vânzător ? Asta o ştie toată Moldova. Haide luaţi-l de-l daţi norodului şi-i spuneţi că acest fel plăteşte Alexandru Vodă celor ce pradă ţara".

Indată Armaşul şi căpitanul de lefegii începură a-l târâi. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrând să se împotrivească ; dar ce puteau bătrânele lui mâni împotriva acelor patru braţe sdravene cari îl trăgeau ? Vru să se sprijinească în picioare, dar se împiedică de trupurile confraţilor săi şi lunecă pe sângele ce se închegase pe lespezi. In sfârşit puterile îl slăbiră şi sateliţii tiranului, ducându-l pe poarta curţii, mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulţime.

Ticălosul boier căzu în braţele hidrei acestei cu multe capete, care într'o clipeală îl făcu bucăţi.

— „Iată cum plăteşte Alexandru Vodă la cei ce pradă ţara !" ziseră trimişii tiranului.

— „Să trăiască Măria sa Vodă !" răspunse gloata. Şi mulţumindu-se de astă jertfă. se împrăştie.

IV. Lăpuşneanu se îmbolnăvi şi pe patul de moarte se călugări. Tristul lui sfârşit este în amănunţime expus în a patra parte a nuvelei. Spancios şi Stroici, cari scăpaseră de măcel, auzind de boala lui Lăpuşneanu, veniră. Ca să-l scutească de chinuri, mitropolitul şi aceşti doi boieri fură de părere să-i dea otravă. Otrava i-o dete chiar Doamna, silită de boieri. Spancioc şi Stroici intrară şi ei în casă şi asistară la moartea lui Lăpuşneanu.

Păcatele Tinereţelor, Iaşi 1857.

Explicări. — *Burzuluiseră norodul*, agitaseră lumea.

De istov, cu totul.

Cu oţerire, cu ciudă.

Fârtate, frate.

Anton Sechele, general ungur.

Cameniţa, oraş în Polonia.

Slatina, mănăstire în judeţul Succeava. Despre întemeierea ei se povestesc următoarele în cronici: Pe locul unde e acum mănăstirea era un paltin mare. Lângă el făcuse un călugăr o sihăstrie. Călugărul vedea în toate Duminicile în paltin lumini aprinse. Odată i s'a arătat în vis Maica Domnului şi i-a spus să se ducă la Alexan-

Ticăitul boier, bietul boier

dru Lăpuşneanu, domnul Moldovei, şi să-l roage să ridice acolo o mănăstire. Călugărul s'a dus şi domnul Moldovei a ridicat într'adevăr acolo o mănăstire, care s'a sfinţit la anul 1558 cu 117 preoţi şi diaconi. In această mănăstire au fost îngropaţi Alexandru Lăpuşneanu şi soţia sa doamna Ruxandra. Tot aici a fost îngropat în 1846 marele mitropolit al Moldovei, Veniamin Costache; dar în 1887 rămăşiţele lui au fost transportate la mitropolia din Iaşi. In 1821 mănăstirea a fost arsă de eterişti şi restaurată în urmă. Pare şi astăzi ca o cetăţue pătrată, cu ziduri groase şi înalte şi cu turnuri la fiecare din cele patru colţuri.

C. Negruzzi nuvelist. — Cea dintâi nuvelă istorică românească este „Al. Lăpuşneanu" de C. Negruzzi. Producţiunile similare ale lui Gh. Asachi şi M. Kogălniceanu au apărut în urmă.

A rămas până astăzi şi cea mai bună nuvelă istorică. Negruzzi a înţeles epoca istorică din care şi-a ales subiectul, aşa încât culoarea locală este bine păstrată. In acelaşi timp a înţeles şi sufletele personajelor : cinismul lui Al. Lăpuşneanu, bunătatea d-nei Ruxandra, patriotismul lui Spancioc şi Stroici, viclenia lui Moţoc, nehotărîrea mulţimii. „Mulţimea" este şi ea unul din personajele nuvelei, prezentată întâia oară la noi într'o operă literară şi prezentată cu mult adevăr.

C. Negruzzi a scris şi nuvele sociale : „Zoe" şi „O alergare de cai", cu subiecte din vieaţa basarabeană.

d) *Informaţiuni literare şi Caracterizare generală.* — 1 La întoarcerea lui Kogălniceanu în ţară, Negruzzi se bucura de un început de celebritate. Publicase cu un an înainte (1837) „Aprodul Purice", poetizând în versuri curgătoare şi cu un început pastoral, mult apreciat, un episod din istoria lui Ştefan cel Mare.

2. Tradiţiunea era simpatică întregului grup dela „Dacia Literară" (1840), dela „Propăşirea" (1844) şi dela „România Literară" (1855). Negruzzi s'a simţit foarte bine, din punctul acesta de vedere, în mijlocul noului cu-

rent şi i-a dat tot sprijinul, consacrând apărării tradiţiunii parte din „Scrisori".

Altă parte este inspirată din obiceiurile ţării conform altui punct de program al curentului. După ce chiar în 1840 vorbeşte despre cântecele poporului, ca despre o parte din obiceiurile lui — nu ca literatură populară, cum făcea Russo — se devotează să prindă în bucăţi scurte, de o rară fineţă şi de mult humor, obiceiurile provinciale ale timpului, zugrăvindu-ne tipul boierului ţinutaş, al cucoanelor, al harabagiului şi minunându-şi contemporanii că se pot obţine efecte literare cu întâmplări şi figuri atât de puţin interesante.

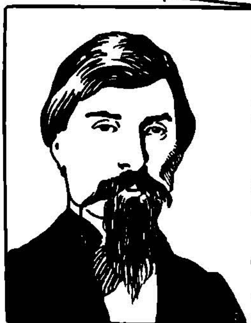
3. Tot el a impus curentul cel nou prin ilustrarea strălucită adusă punctului de program care afirma că în istoria noastră se găsesc în-de-ajuns motive de inspiraţiune, ca să nu mai avem nevoie a ne împrumuta dela alţii. „Alexandru Lăpuşneanu" a creiat la noi nuvela istorică, genul atât de cultivat de atunci încoace, dar fără să mai producă un exemplar de felul aceluia care a creat genul. Nici Asachi, nici Kogălniceanu, nici Odobescu — ca să amintim numai pe cei mari — n'au egalat pe Negruzzi.

4. Negruzzi este şi creatorul nuvelei sociale.

Indicaţiuni bibliografice. — Traduceri: *Treizeci de ani din vieaţa unui jucător de cărţi,* melodramă, din franţuzeşte, Iaşi 1835. — *Maria Tudor,* după Victor Hugo, 1837. — *Angelo,* după Victor Hugo, Buc. 1837. — *Călătoria patriarhului Macarie,* în rev. „Arhiva Românească", 1840. — *Satire,* după Antioh Cantemir (în colaborare cu Donici), Iaşi 1841 ed. II, 1858. *Balade,* după Victor Hugo, ed. I Iaşi 1845, ed. II Iaşi 1863.

Originale: *Aprodul Purice,* Iaşi 1837, (alte ediţiuni 1846, 1857). — *Muza dela Burdujeni,* Iaşi 1850. — *Doi ţărani şi cinci cârlani,* Iaşi 1857. — *Păcatele tinereţelor,* Iaşi 1857, cu patru subdiviziuni. Amintiri din juneţe, Fragmente istorice, Neghină şi Pălămidă. Negru pe alb. — *Opere complete,* Buc. 1872, 3 vol. cu pref. de V. Alecsandri. *Opere complete,* Buc. 1923 (ed. Chendi şi Carcalechi). — *Idem* în „Bibl. p. toţi" (ed. P. V. Haneş).

4. Al. RUSSO 1819—1859.

a) *Date biografice.* — Fire modestă și discretă, ca și Negruzzi. Nu însă și blajin, ci impetuos, înflăcărat. Biografia-i este, ca și a aceluia, simplă de tot. Doar revoluțiunea din 1848 l-a amintit cu oarecare răsunet contemporanilor.

Se trăgea dintr'o familie veche moldovenească, ale cărei începuturi se constată încă din veacul al XVII-lea, și anume dintr'o ramură basarabeană a ei. In Basarabia s'a și născut, într'un sat frumos, resfirat pe o vale a Codrilor Bâcului, ne spune singur în scrierea sa „Amintiri". Tată-său Iancu Russo era arendaș de moșii și stetea mai mult la țară. Intre 1833 și 1839 ține în arendă moșia Dorna din județul Suceava, împreună cu Andrei Chefneux. In 1838 cumpără, tot cu tovarășul său, o parte din moșie, sub numele de Negrișoara. In 1839 rămâne singur stăpân.

Iancu Russo a fost însurat de două ori. Intâia oară cu o vară a sa, născută Donici. Din această căsătorie s'a născut un singur copil, scriitorul nostru. Fiindcă Iancu Russo schimba des locuința, după moșiile ce cultiva, și-a trimis copilul în streinătate la studii, și anume în Elveția. Acolo a învățat scriitorul nostru și studiile secundare și pe cele superioare de drept, până în 1838, când s'a întors în țară cu solide cunoștințe de franțuzește și nemțește și s'a așezat la Negrișoara. A stat acolo până în 1841, de sigur lucrând moșia alături de părintele său. Mamă-sa murise și tată-său se însurase a doua oară. In 1841, vedem pe Russo cerând domnitorului Mihail Sturza o funcțiune pe un ton care dovedește că o ducea greu. Probabil că tată-său îl obligase să-și câștige singur exis-

tenţa. Domnitorul îl numeşte judecător la Piatra din judeţul Neamţ în locul lui Ciucurean, care demisionase anume ca să facă loc prietenului său. Ca judecător nu se ducea cu plăcere la şedinţe, în schimb prefera cercetările în judeţ.

Rezultă din cât a scris că a făcut studii temeinice şi că s'a interesat şi de probleme linguistice şi istorice, aflându-se în Elveţia tocmai la începutul cercetărilor noi cu privire la limbile indo-europene în genere şi la cele romantice în special. Tradiţiunile de familie au rămas cu toate acestea puternice în sufletul său. Acele tradiţiuni erau cele populare, cu obiceiurile ţărăneşti, cu superstiţiile, ghicitorile, basmele şi cântecele, fiindcă familia lui a trăit la ţară, între ţărani. Interesul pentru astfel de manifestări era mare în Apusul Europei pe vremea studiilor lui Russo, aşa încât mediul i-a păstrat şi i-a desvoltat cucernicia cu care privea el spre amintirile copilăriei.

De aceea la întoarcerea din străinătate se instalează la ţară, de aceea la Piatra i-a plăcut mai mult „cărarea" muntelui decât „cariera" ce i se deschidea, cum spunea singur, şi în loc să redacteze sentinţe judecătoreşti, culegea mai bucuros cântece populare. Din epoca aceasta şi pentru marea lor asemănare în concepţii datează prietenia dintre el şi Alecsandri. Lui Russo îi datorează acesta multe din poeziile populare publicate mai târziu în colecţiunea sa, cum de altfel a şi anunţat în prefaţă. In 1846, Russo a scris o piesă de teatru: „Jigniţerul Vadră" sau „Provincialul la Teatrul Naţional". Cârmuirii nu i-a plăcut piesa. A închis şi pe autor şi pe actori, iar pe autor l-a trimis pe post şi pe rugăciune tocmai în fundul Vrancei, la schitul Soveja. Şi Russo, şi Alecsandri, şi toţi iubitorii de poezie populară au binecuvântat în urmă întâmplarea, findcă acolo a descoperit Russo perla noastră populară, „Mioriţa".

In 1848 ia parte activă la revoluţiunea din Iaşi şi se

refugiază, după înăbuşirea ei, în Ardeal şi de acolo la Paris. In Ardeal a fost faţă la impunătoarea mişcare a Românilor pe Câmpia Libertăţii dela Blaj şi la Cluj a fost închis şi condamnat la moarte. A scăpat numai mulţumită cunoştinţei lui personale cu Kossuth. Din Ardeal s'a dus la Paris, întâlnindu-se cu Românii refugiaţi: Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu, Eliade Rădulescu, Bolintineanu, etc. Acolo s'a pus la cale şi publicarea „Cântării României", în traducerea lui Bălcescu, ca operă a unui schimnic uitat de lume. Intors în ţară a trăit din arendăşie (a fost de pildă arendaşul moşiei Mirceşti a lui Alecsandri), şi din advocătură (a fost şi advocatul Băncii Moldovei din Iaşi).

In 1855 şi-a cumpărat o moşie, dar i-a mers bine. Datoriile l-au împresurat şi odată cu ele şi boala. A murit la Iaşi şi a fost îngropat la biserica Barboi.

b) *Scrieri.* — Operele lui s'au publicat în volum abia în 1908.

Cele principale sunt:

1. *Cugetări* în *România Literară* (1855);
2. *Amintiri* în *idem*;
3. *Cântarea României* în *Revista Română* (1861);
4. *Soveja* în *Revista Română* (1861);
5. *Decebal şi Ştefan cel Mare* în *Albina Pindului* (1868);
6. *Poezia populară* în *idem.*

c) *Lecturi.*

I. *Un studiu despre poezia populară.*

POEZIA POPULARĂ.

Acest articol al lui Russo, publicat de Alecsandri după moartea autorului, este cel mai entuziast din câte s'au scris despre poezia noastră populară. El cuprinde cinci părţi:

I. Din literatura populară putem învăţa origina limbii şi a naţionalităţii noastre.

II. „Miorița“ este asemănată cu „Georgicele“ lui Vergilius și cu „Metamorfosele“ lui Ovidius.

III. Se împart poeziile populare în *cântece bătrânești, cântece de frunză, doine* și *hore*. Se datează cele mai multe balade în secolele XVI—XVIII-lea. Se dau câteva citații frumoase din poezia populară.

IV. Poezia populară ne dă informațiuni despre negoțul nostru din trecut, despre dragostea de natură a Românului.

V. Albia literaturii noastre e atât de îngustă, că, de aș zice că mai nici o scriere nu posedă condițiile unei scrieri nemuritoare, aș zice un adevăr supărător pentru tagma literaților, și adevărul de când lumea umblă cu capul spart; însă mărturisesc că privind babilonia linguistică din zilele noastre, mă îngrijesc pentru viitorul nostru literar și mă mângâiu numai cu credința că acest viitor își va găsi loc de scăpare în poezia populară!

Imi închipuesc că sunt un strein sosit în Moldova sau în Valahia, cu dorința d'a studia istoria, datinele, natura și geniul nemului românesc. Cumpăr o bibliotecă întreagă de cărți scrise în felurite jargonuri, istorie, poezie, jurnalistică, etc.

Deschid o carte istorică și văd în ea nume, date, pomeniri de războaie, însă nici o idee de mișcarea socială de instituturi, de gradul civilizației diferitelor epoce. Nemulțumit mă duc să vizitez monumentele, dar nu voiu descoperi un vestigiu [1]) din lumea trecută: monumentele lipsesc! Mă întorc deci la limba și la literatura de astăzi! Aicea mă cuprind fiori de ghiață!

Gramaticile îmi par niște seci disertații de linguistică latină, franceză, italiană... însă nu adevărate gramatici românești.

Cercetez literatura și dau de o amestecătură indigestă de limbile neo-latine, de o sumă de idei luate fără nici un sistem dela streini și prin urmare nu-i găsesc nici un caracter original.

Unde este dar românismul? Unde să-l caut, pentru ca să-mi fac o idee exactă de geniul român?

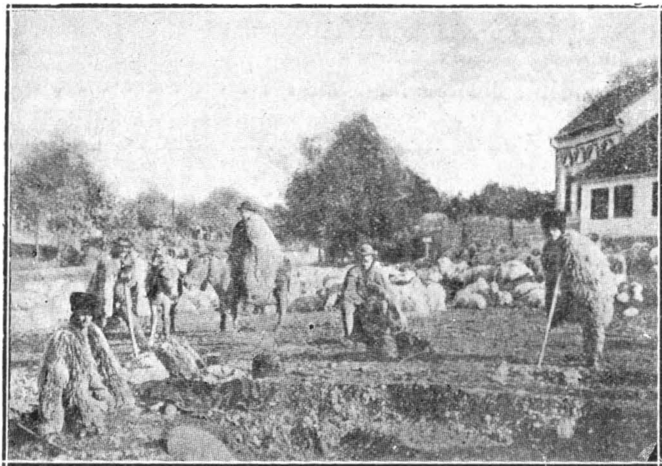
Din întâmplare mă plimb într'o zi printr'un iarmaroc și deodată mă cred în altă lume. Văd oameni și haine, ce nu văzusem în orașe; aud o limbă armonioasă,

---

[1]) urmă.

pitorească și cu totul streină de jargonul cărților. De unde eram la îndoială dacă Românii sunt o nație sau o colonie cosmopolită modernă, un soiu de Algerie franco-italiană-grecească, încep a întrevedea, adevărul.

Iată un om cu fizionomia veselă ! El intră într'o colibă de frunze, scoate de sub suman un instrument ce-i zice *lăută*, și se pune a cânta. Mulțime de oameni se îndeasă împrejurul lui şi-l ascultă cu dragoste, căci el zice balade strămoşeşti !... Ochii mi se deschid : o naționalitate întreagă se desveleşte în graiul, în hainele, în tipul antic, în cântecele acelor oameni.

Ciobani cu oile.

Lăutarul cântă :

Pe câmpul Tinechici
Pe zările câmpiei,
Răsărit-au florile,
Odată cu zorile ?
N'au răsărit florile,
Și-au scos Badea oile
De au umplut văile... etc.

și dinaintea mea se desfășoară un tablou care mă încântă ; mai pe urmă lăutarul, vrând să mă aducă în extaz, începe balada Mioriței :

P'un picior de plaiu
Pe-o gură de raiu,
Iată vin în cale,
Se cobor în vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei... etc.

Când sfârşeşte, toată nedumerirea s'a şters din minte-mi ; rămân convins de naţionalitatea română, de geniul român, de adevărata literatură română.

Inţeleg dragostea Românului pentru ţara lui ; îl înţeleg de ce zice el :

In neagra străinătate
Dorul m'apucă de spate.

Inţeleg partea legăturilor de familie, când el suspină în modul cel mai poetic :

Bate vântul printre brazi
Şi-mi aduce dor de fraţi ;
Bate vântul printre flori,
Imi dă dor dela surori ;
Bate vântul printre munţi
Imi dă dor dela părinţi... etc.

Iată poezie ! Iată adevărata literatură, de care se pot mândri Românii !

Fie forma versurilor uneori defectuoasă, ele îmi par mie poleite cu razele geniului. Privighetoarea nu e frumoasă, dar cântecul ei este din raiu.

Albina Pindului, 1868, pag. 215—218.

Al. Russo şi poezia populară. — Din grupul de scriitori români de pe la 1840—1850 iubitori de poezia populară, Al. Russo este cel mai entuziast, după cum se vede din studiul precedent. Acest studiu nu s'a publicat cât a trăit el, ci în 1868 după moartea lui.

El voia nu numai ca publicul să se îndrepte spre poezia populară, dar întreaga literatură cultă să se desvolte sub influenţa ei, fiindcă în ea găsea naivitate, sinceritate, formă naturală, nu artificială.

El s'a interesat de poezia populară încă dela sosirea în țară (probabil 1836). A cules multe poezii populare, publicate apoi de V. Alecsandri în colecția sa.

II. *Opere literare.*

1. ANINTIRI.

De ce vorbesc de părul satului? Vântul primăverii a bătut; peste dealuri, peste văi, peste ani, dorul leagănului mă ajunge; spre codri mi se întorc ochii și zăresc umbra părului copilăriei mele, care își întinde ramurile ca niște brațe și își scutură florile pe inima mea ca o ploiță răcoroasă. Părul, cu locul bătut prin prejur de vitele satului ce singure astăzi mai țin divan; curtea boierească, ocină strămoșească ce nu se mai află, albind pe troscotul verde al ogrăzii mari și întinse; livada din dosul curții, biserica cu țintirimul pestriț de iarbă lungă, de sulcină aurită și de cruci negre; cumpăna fântânii dela poartă, aninată pe răchita crengoasă: toate trec dinaintea mea, vii și în mișcare... Iată pădurea unde alungam mierle, cireșul sălbatic unde mă băteam cu țărănașii; iată colo, colo în depărtare, în zarea luncii, pe deasupra pârleazului. Țiganca cu desagii, o stahie uscată prietenă cu *mama pădurii*, ce vine să ia băieții, umbre ce mă fac să tresar și acum, deși îmi râd încet și cu iubire. Cât de dulci sunt amintirile bătăilor de inimă, cât de învăpăioase sărutările tinereții înflorite... însă nu desfătează inima, nu descântă durerile lumii, nu mângâie de înșelăciunile vieții ca dulcele soare al copilăriei, alinit prin depărtare, ca soarele ce se vede printr'o ceață subțire.

Dar serile satului meu, când luna se ridică asupra părului și cumpăna fântânii se părea un cocostârc cu pliscul întins... Ce seri senine! Intr'amurg se apropiau cârdurile, aducând miroasele câmpurilor cu ele, turmele de oi sbierând cu ciobanii fluierând; focurile se aprindeau dinaintea caselor: fumul stuhului se împrăștia în văzduh cu mirosul teilor ce veneau dela pădure; moșnegii spuneau de Turci și de Tătari, de moșul Adam cu barba albă până în brâu, de Ileana Consinzeana, de frații din lună, de lupte și năvăliri. Vedeam în lună chip de om

rănit, culcat pe un pat frumos de scoarțe și de lăicere, și sângele, bolborosind, îi pica alături într'un ciubăr spart, iar pe fratele ucigaș, osândit din porunca lui Dumnezeu, până se va umplea ciubărul, a bea sângele nevinovat ce

Biserică de sat.

nu încetează a curge dela începutul lumii. Auzeam picătura sângelui; zăream frații amândoi, unul lungit, al doilea cu capul plecat și cu părul sburlit. De atunci nu m'am uitat la lună vreodată, fără a-i vedea.

Bătrânii spuneau de aceste, fetele și flăcăii vor-

beau de Măriuca! Măriuca, şase-spre-zece ani, faţă de trandafir şi de spumă de lapte, ochi de mură, cămeşuică de omăt cu altiţioare, subţiri, ca o creastă de rândunică, şi inimă de lăcrămioară; mult iubită, mult sărutată de

un nufăr frumos de pe iaz; ea era drăguliţă tot satului!.. dar nuferii sunt înşelători ca unda mirătoare în care se nasc! Al nostru se duse la moscălie cu făgadă de întoarecere; lăcrămioara se veşteji... părinţii o alungară... Măriuca se uita la drumul mare, bătut de ochii ei; drumul aducea numai dorul; într'o zi Măriuca clăti din cap ca o frunzuliţă vântuită, se culcă la piciorul părului,

cu ochii la drum, şi adormi pentru totdeauna. (*România Literară*, pag. 159—161).

2. CÂNTAREA ROMÂNIEI.

In vremea veche... de demult, de mult... cerul era limpede... soarele strălucea ca un fecior tânăr... câmpii frumoase, împrejurate de munţi, se întindeau mai mult decât putea prinde ochiul... păduri tinere umbreau dealurile... turmele s'auzeau mugind de departe... şi armăsarii nechezau jucându-se prin rarişte... Pe o pajişte verde, slobozenia, copilă bălăioară cu cosiţe lungi şi aurite, se juca cu un arc destins. Ferice de oamenii din câmpie, ferice de cei dela munte !... Era vremea atunci când tot omul trăia fără stăpân şi umbla mândru fără să-şi plece capul la alt om ; când umbra văilor, pământul şi aerul cerului erau deschişi tuturora ; iar vieaţa se trecea lină ca un vis ; şi când ajungeau pe om nevoile bătrâneţelor şi moartea, el se ducea zicând : „mi-am trăit zilele", şi era sigur că vieaţa lui se va prelungi în copii şi moştenirea lui...

Dar iată aerul se tulbură... Cerul cel limpede se îmbrobodeşte cu nori întunecoşi şi ascunde munţii... se aud vaiete... dobitoacele se învârtesc cum se învârtesc în nopţile vijălioase, când lupii urlă în păduri... caii nechiază jalnic... mulţime de glasuri se aud strigând... vădesc când pierdere, turbare, desnădăjduire. Vântul suflă şi norul se împrăştie puţin... Doamne, fă-ţi milă... se vede amestecul unei bătălii !.. Cei ce au năvălit sunt îmbrăcaţi în fier... săgeata alunecă pe pavăză, şi paloşul cu două ascuţite taie în carne vie... dar piepturile goale stau împotrivă... se luptă cu furie... se pleacă săbiei... inimile slăbesc... fug... ţara slobodă a pierit !...

Staţi... izbânda-i în mâna Domnului... arcul se întinde din nou... luptătorii se amestecă şi se izbesc... piepturile goale de paveze... capetele descoperite de coifuri... departe pe câmpie se văd arcuri sdrobite, fâşii de steaguri, apoi un cosciug mare, mare se ridică, şi o pară grozavă înflorează cerul..., focul jertfei se înalţă în văzduh... învinşi şi învingători cad în genunchi şi la lumina flăcării îşi dau dreapta şi se iau în braţe... fii cu inimă bună... ţară binecuvântată ! Tu fuseşi altarul rudirii crivăţului cu pustia, a bărbăţiei cu mintea, a slobozeniei cu pute-

rea. Din această rudire frământtă cu sânge și sfințită prin foc se naște un popor nou.

Astfel povestesc bătrânii.

* * *

Decebal.

Impăratul Traian.

In mijlocul viscolului ce făceai tu, pământ desmoștenit ? Pământul ce acoperea cenușa strămoșilor era frământat de lavă ; vârtejul furtunos învăluia câmpia... talazurile acelui ocean fără margini de neamuri, prăvălindu-se din toate părțile lumii, spintecа cu durere coastele tale... Mamă fără copii, feciorii tăi, rătăciți în vijelia omenească, pribegeau în toate laturile, ducând cu dânșii numai limba și dorul tău... Moșia e cel mai dintâiu și cel mai de apoi cuvânt al omului ; într'însa se cuprind toate bucuriile... simțirea ei se naște odată cu noi și e nemărginită și veșnică ca și Dumnezeu. Patria e aducerea aminte de zilele copilăriei... coliba părintească cu copaciul cel mare din pragul ușii, dragostea mamei... plăsmuirile inimii noastre... locul unde am iubit și am fost iubiți... câinele care se juca cu noi, sunetul clopotului bisericii satului ce ne vestește zilele frumoase de

sărbătoare... sbierătul turmelor când se întorceau în amurgul serii dela păşune ; fumul vetrei ce ne-a încălzit în leagăn înălţându-se în aer, barza de pe streaşină ce caută duios pe câmpie... şi aerul care nicăierea nu este mai dulce !...

Şi sub cortul pribegiei, bătrânii ziceau copiilor... colo... în vale... colo... departe... unde soarele se vede aşa de frumos... unde cerul e dulce, unde pământul e rod.tor şi juncele sunt albe... copii, acolo e ţara !... şi la aceste cuvinte, voinicii prindeau armele... pruncii tresăreau în leagăne... femeile cântau patria depărtată şi durerea pribegiei... cei slabi se îmbărbătau. Şi tu erai mândră atunci, o ţară nemângâiată !... feciorii tăi erau un neam bărbat... numele tău era vestit noroadelor... războinicii tăi erau vitejii vitejilor... dragostea moşiei întărea ca o zea de oţel latele lor piepturi şi braţele lor erau tari... câţi căutau la tine te pizmuiau şi duşmanii tăi înşişi îţi dau laudă... când, din nări sforăind şi din ochi scânteind, taurul clătina coamele, groaza se răspândea în toate laturile...

Al. Russo scriitor. — Ca scriitor propriu zis, Al. Russo este însemnat pentru „Amintiri", „Cântarea României" şi „Soveja".

Amintirile cuprind două părţi : întâia povesteşte fapte şi întâmplări în directă legătură cu vieaţa scriitorului, cea de a doua lucruri din trecutul mai apropiat al Moldovei.

Cântarea României înfăţişează pe versete frumuseţea ţărilor româneşti, vitejia lor din trecut şi îndeamnă pe Români să se ridice din starea de inferioritate în care se găseau pe la 1840—1850. Soveja descrie exilul său de câteva luni la schitul Soveja din judeţul Putna.

Partea I din Amintiri şi Cântarea României sunt scrise într'un stil poetic, avântat, biblic şi au contribuit foarte mult la înălţarea valorii estetice a prozei.

Russo se inspiră foarte des din literatura populară şi din cronici.

d) *Informaţiuni literare şi Caracterizare generală.* — **1.** Russo este al doilea teoretician al tradiţionalismului literar, mai pe larg, mai adâncit şi mai cu entuziasm decât Kogălniceanu. „Cugetările“ cuprind această reluare a doctrinei, cu insistenţă specială asupra puterii şi farmecului tradiţiunii, cu aplicarea la obiceiuri şi la studiul limbii şi cu formularea precisă a problemei literaturii naţionale. Teoria o aplica şi aplicaţiunea o făcea polemizând. A atacat şi latinismul lui Laurian şi Cipariu, şi italienismul lui Eliade şi fonetismul lui Aron Pumnul a luptat şi contra celor ce nu înţelegeau încă preţul poeziei populare („Studii naţionale“ şi „Poezia Populară“).

2. A aplicat însuşi teoria în „Amintiri“, „Cântarea României“ şi „Soveja“. In cea dintâi, luându-şi de pretext vieaţa, zugrăveşte cald şi evocator scene din vieaţa şi din istoria Moldovei. In cea de a doua, a cărei redacţiune românească o dă singur în 1855 şi o publică în „România Literară“, revista lui Alecsandri, cântă pe un ton melancolic, duios şi biblic, în acorduri dumnezeeşti frumuseţea pajiştilor ţării, epocile ei de glorie, cântecele ei desnădăjduite, ca să deschidă poarta de aur a viitorului: nădejdea. Doina noastră, care a impresionat adânc pe scriitori şi au imitat-o într'atâtea feluri, şi-a avut întâia oară locul ei de cinste (versetul 50), justificând până la evidenţă justeţea principiului că literatura cultă se poate inspira cu succes din cea populară. „Soveja“ e ziarul exilului său la schitul din Vrancea, mai mult o descriere psihologică, decât de moravuri, dar în aceeaşi formă armonioasă, în acelaşi ton sincer ca tot ce a scris Russo.

5. N. BĂLCESCU 1819—1852.

a) *Date biografice.* — Era fiul pitarului Barbu Bălcescu. A învățat în școala dela Sf. Sava, unde a legat cu Ion Ghica o prietenie care a ținut până la moarte. Chiar din școală, Bălcescu a dovedit înclinare pentru cercetările istorice. In amintirile despre el, Ghica ni-l arată purtând zilnic un caiet cu extrase din cronicarii și istoricii noștri. La 20 de ani a intrat în armată ca ofițer. Peste doi ani a participat la o conspirațiune contra stăpânirii rusești, cu scop de a se proclama independența Principatelor și punerea lor sub conducerea unui singur domn, a lui Mihail Sturdza din Moldova. Ghica a și propus aceluia tronul, dar patriotul voevod i-a răspuns că planul e ademenitor, dar prematur. Intr'adevăr conspirațiunea s'a descoperit și membrii ei au fost închiși, Bălcescu de asemenea. A scăpat în 1842, când s'a suit pe tronul Munteniei Gh. Bibescu. Din închisoare a ieșit cu sănătatea sdruncinată.

In 1845 și 1846, ajutat materialicește de un grup de boieri, a făcut cercetări istorice la Viena, Roma și Paris. In 1848 a reluat planul dela 1841 și a luat parte activă la revoluțiunea iscată atunci. Punctul său de vedere era o înțelegere cu Ungurii contra Rușilor și Austriecilor. In vederea aceasta a făcut o călătorie la Pesta și a avut dese întrevederi cu capii revoluțiunii maghiare și cu ai celei românești din Ardeal, dar fără rezultat. A încercat chiar să organizeze o legiune românească ardeleană, cu care să treacă în Muntenia contra Rușilor.

După neizbânda revoluției s'a dus în Franța, mâhnit peste măsură de sbuciumul zadarnic pentru o soartă mai bună a neamului său și ros de boala ftiziei, care ince-

puse să se manifesteze. Inceputul ei data din vremea anilor petrecuți la București în închisoare. Ea se agravase in călătoria dela București în Ardeal și la Pesta, în timpul revoluțiunii. Călătorise dela Giurgiu la Orșova două săptămâni într'o ghimie turcească, o corabie încovoiată

„Pag. 28 din Matricula anului 1832, fragment: „Catalog de școlari ce urmează limba franțuzească în anul al 5-lea.. supt P. S. Marcovici"
La Nr. 2 este „Bălcescu Niculae"
(Sf. Pop în revista *Boabe de grâu* anu IV, No. 7, Iulie 1933).

și cu interiorul atât de îngust încât numai culcat puteai să stai în ea, între frânghii și mărfuri. Dela Orșova înainte a călătorit mai mult pe jos decât în căruță, purtând și el, ca altă dată Șincai, singurul lucru scump ce-i mai rămânea pe lume, o carte în pregătire: „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul". La Paris se simțea rău și trăia doar cu nădejdea ducerii la bun sfârșit a cărții lui scumpe. Cât făcuse până atunci i se părea prea puțin lucru: „Magazinul istoric pentru Dacia" în colaborare cu Aug. Treboniu Laurian și „Puterea armată la Români". Voia să lase ceva din sufletul său după moarte,

o carte care să vorbească urmaşilor în locul său. Se lupta cu moartea, ca să-i ia înainte şi să-şi sfârşească opera. Suflet avea, dar puterile fizice nu-l ajutau. Scria până când mâna nu mai putea ţine condeiul. Se oprea şi cu puţinele forţe recâştigate prin odihnă pornea înainte grăbit. Dar boala-l biruia. S'a dus atunci în insulele Hyères din Sudul Franţei şi de acolo la Palermo. A făcut încercarea să intre în ţară şi să moară pe pământul ei. A ajuns la Galaţi. A recurs la Alecsandri să-i obţine permisiunea de intrare, dar toate străduinţele prietenului şi ale celorlalţi cari ţineau la el au fost zadarnice. A trebuit să se întoarcă la Palermo şi să moară acolo într'un han şi să fie îngropat ca un necunoscut în cimitirul săracilor, Rotoli. Declaraţiunea de moarte la ofiţerul stării civile din Palermo o făcuseră... doi hamali. Lădiţa lui cu manuscripte a fost trimisă, după indicaţiile sale, lui Ion Ghica. Acesta a publicat un fragment din istoria lui Mihai Viteazul în „România Literară" a lui Alecsandri (1855). Mare parte din operă a tipărit-o Odobescu în publicaţiunea lui „Revista Română" (1861—63). Ajuns ministru sub Cuza, tot Odobescu a trimis la Palermo pe tânărul N. Ionescu, oratorul de mai târziu, să aducă osemintele lui Bălcescu. Nu s'a putut însă găsi nimic! In zilele noastre s'a descoperit la Palermo actul său de moarte.

b) *Scrieri.* — 1. Impreună cu August Treboniu Laurian şi după modelul *Arhivei româneşti* a lui Kogălniceanu a început în 1845 publicarea *Magazinului istoric pentru Dacia.* Bălcescu şi Laurian publicau aici docucumente şi studii privitoare la istoria noastră. Intre articolele lui Bălcescu sunt de remarcat *Românii şi Fanarioţii, Logofătu Tăut,* etc.

2. Lucrarea care a consacrat pe Bălcescu este *Istoria lui Mihai Viteazul,* publicată după moartea autorului.

3. O notă particulară în scrierile lui Bălcescu este şi preocuparea de chestiunile economice în legătură cu soar-

ta ţăranului. *Reforma socială la Români* se ocupă tocmai de starea ţăranului în diferite timpuri până la 1848. Lucrarea a fost scrisă în româneşte, dar nu s'a publicat decât în traducere franceză, sub titlul de *Question économique des principautés danubiennes*. Tot pentru ţărani începuse Bălcescu *Manualul Bunului Român*. Voia anume să explice programul neînţeles de ei al revoluţionarilor români din 1848.

4. *Puterea armată la Români* (1844), în care se arată organizarea militară a Românilor în trecut.

c) *Lecturi.*

1. ROMÂNII ŞI FANARIOŢII

Incă din zilele lui Mihai Viteazul, Grecii ţărigădeni şi rumelioţi[1]) veniţi în ţară se făcuseră nesuferiţi pământenilor. Aceasta ne-o dovedeşte un articol al tractatului dela 1595 încheiat la Bălgrad[2]) între Mihai Viteazul şi Sigismund, Prinţul Transilvaniei, care se stipulează ca nici un Grec să nu fie pimit în slujbele statului. După moartea lui Mihai, se aşeză domn Radu Mihnea la 1613. Acesta fu cel dintâiu prinţ care veni în scaun însoţit de o mulţime de Greci. Neorânduielile ce aceştia aduseră în ţară mâhniră tare pe pământeni. Ca în totdeauna, când opinia publică este întărâtată peste măsură, se formară comploturi împotriva Domnului şi a Grecilor. Aceştia crezură atunci că vor putea înneca în sânge orice manifestaţie a opiniei publice şi capetele Stolnicului Bercan, a Cămăraşului Mihai şi altor opt tineri boieri căzură sub securea gâdei. Pe sângele acestor martiri, Românii jurară răzbunarea, şi o luptă care trebuia să ţie două veacuri începu atunci. Atât este de ade-

[1]) Prin cuvântul *Greci, în* cursul acestui articol, trebue a înţelege numai pe cei din Constantinopol şi din Rumelia şi mai cu deosebire pe cei dintâi, cunoscuţi mai de obşte sub numirea de *Fanarioţi*. Sdravăna naţie elenică de astăzi, pe care noi o iubim şi o respectăm, se deosebeşte de Fanarioţi, pe cari ea însăşi îi urăşte şi îi depărtează de sânul ei (Nota lui Bălcescu).

[2]) Alba-Iulia.

vărat că sângele vărsat, în loc d'a omorî o opinie, o hrănește mai mult, o întărâtă și o face adesea a triumfa! Intr'adevăr cinci ani nu trecuseră după aceea și vestitul paharnicul Lupul Mehedințeanul și căpitanul Buzdugan prădau și măcelăreau pe toți Grecii din țară. Aceasta fu o reacție grozavă, dar dreaptă.

Se vorbește apoi despre soarta Grecilor sub domnii următori și se continuă:

Noi nu voim aci să descriem domnia fanarioților în țară, nici starea de jale în care ei au adus-o, ținta acestui articol fiind numai a arăta în scurt deosebitele faze ale acestei lupte de două veacuri între Români și Fanarioți, spre înțelegerea acelor aci alăturate [1]). Fanarioții și domnia lor în țară s'a judecat de mai mulți scriitori cu talent. Un grec însuși, Zallony, a zis pentru dânșii: „Paginile Istoriei Moldovei și Valahiei, de vor fi scrise de o mână tare, nepărtinitoare și independentă, vor fi pline de actele arbitrare ale acestor noi despoți. Nenorociții locuitori ai acestor provincii trebue a se înfiora numai la auzul numirii: Fanar și Fanariot" [2]). Cu urcarea definitivă a Fanarioților pe tronul româneesc, lupta între ei și pământeni nu se precurmă, deși acum era inegală. Dar sufletele alese care apără o pricină sfântă și vor să se jertfească pentru dânsa, nu calculează puterile dușmanului. Astfel virtuosul Mitropolit Antim și boierii Brezoianu, Obedeanu, Bengescu, Golescu, Sărdarul Barbu Cornea, ce se deosebiră atunci drept capetele opoziției căzură mai toți jertfe patriotismului lor. Cu pierderea acestora, lupta mai încetă. Fanarioții erau în toată puterea lor. Ei sfâșiară atunci vechia noastră constituție și stricară obiceiurile cele bune ale țării. La 1753 lupta reîncepu. In 21 Mai, fiind ceremonie la mitropolie, Vlădica Neofit, folosindu-se de o dispută ce se ațâțase între boierii români și greci, luă crucea în mână și, îndreptându-se către boieri și poporul adunat, strigă: *urmați-mă*. Astfel însoțit, el

---

1) După acest studiu urmează în adevăr în *Magazinul istoric* mai multe hrisoave domnești privitoare la Grecii din țară.

2) Essai sur les Fanariotes, par Marc-Philippe-Zallony, Marseille 1824, pag. 219 (Nota lui Bălcescu).

merse la Capigibaşa [1]) ce se afla în Bucureşti şi adeveriră cu toţi jalba ce un medelnicerul Ştefănache dedese la Poartă în contra Domnului Matei Ghica V.V. Trei zile însă după aceea, Mitropolitul bolnăvindu-se, Grecii mituiră pe doctor, care îi dete o doctorie aşa de tare, încât sărmanul vlădică înnebuni. Grecii atunci scoaseră că el era nebun, când a făcut acea vrednică faptă.

Efectul acestei întâmplări fu dintr'o parte schimbarea Domnului, iar dintr'alta Medelnicerul Ştefănache şi Dudescu, capetele opoziţiei, se exilară la insula Mitilinu [2]).

Toate aceste împrejurări făcură pe pământeni să se unească mai strâns între dânşii ; ceea ce îi împuternici astfel, încât la 1755 ei putură să impue condiţiile lor Domnului Constantin Gehan şi să-l silească să gonească pe mai mulţi Greci din ţară. Exilarea a doi fraţi Văcăreşti la Chipru, unde se prăpădi unul dintr'înşii, nu descurajă de loc pe Români şi, la 1763, ei răspunseră Fanarioţilor răsturnând pe Constantin Mavrocordat şi pe o seamă de fanarioţi pe cari Poarta, după cererea lor, îi exilă în insula Mitilinu. Următorul Domn Constantin Gehan, vând să-şi răzbune asupra Românilor, băgă în lanţuri şi închise în temniţe mai toţi boierii. Poporul Bucureştului atunci se revoltă şi îi scăpă, iar ticălosul despot de frică se otrăvi singur. Succesorul şi fratele acestuia Ştefan Racoviţă, prigonind şi închizând iarăşi pe boieri, o a doua revoltă îi liberează. Domnul atunci vrând să împace pe Români, dete un hrisov prin care răpeşte drepturile civile şi politice în ţară Grecilor şi tuturor streinilor, cum Albanezii, Sârbii şi alţii, afară de Moldoveni, cari din vremurile cele mai vechi s'au privit de pământeni. De atunci lupta a tot continuat până la 1821, când în sfârşit insurecţia lui Tudor Vladimirescu o încheie, ne scăpă de Fanarioţi şi ţara îşi redobândi vechile sale drepturi. (*Magazinul istoric*, vol. I, pag. 115—221).

---

[1]) reprezentantul Sultanului.

[2]) Mitilene.

II. ISTORIA LUI MIHAI VITEAZUL.

Introducerea

Deschid sfânta carte, unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei câteva pagini din vieaţa eroică a părinţilor lor. Voiu arăta acele lupte uriaşe pentru libertatea şi unitatea naţională, cu care Românii, sub povaţa celui mai vestit şi mai mare din voevozii lor, încheiară veacul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani (1593—1601), dar anii istoriei Românilor cei mai avuţi în fapte vitejeşti, în pilde minunate de jertfire către patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! Timpuri de credinţă şi de jertfire! Când părinţii noştri, credincioşi, sublimi, îngenunchiau pe câmpul bătăliilor, cerând dela Dumnezeu armatelor laurii biruinţei sau cununa martirilor; şi astfel îmbărbătaţi, ei năvăleau unul împotriva a zece prin mijlocul vrăjmaşilor; şi Dumnezeu le da biruinţa, căci el e sprijinitorul pricinilor drepte, căci el a lăsat libertatea pentru popoare; şi cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu.

Moştenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora strămoşii noştri s'au luptat atâta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deştepte în noi simţimântul datoriei ce avem d'a păstra şi d'a mări pentru viitorime această preţioasă moştenire.

Istoria lui Mihai Viteazul, Ms. 79 dela Academia Română, pag. 22—23.

In ajunul luptei dela Călugăreni.

Drumul care merge dela Giurgiu spre Bucureşti trece printr'o câmpie şeasă şi deschisă, afară numai dintr'un loc, două poşte departe de această capitală, unde el se află strâns şi închis între nişte dealuri păduroase. Intre aceste dealuri este o vale largă numai de un pătrar de milă, acoerită de crengi pe care gârla Neajlovul ce o înneacă şi pâraele ce se scurg din dealuri o prefac într'o baltă plină de nomol şi mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o şosea de pământ, parte pe un pod de lemn, care, amândouă, sunt aşa de strâmte,

încât d'abia poate cuprinde un car lărgimea lor. Această strâmtoare, ce locutorii numesc Vadul-Călugărenilor, fu aleasă de Mihai Vodă spre a sluji de Termopile Românilor. Astăzi această vale se află întocmai după cum o descriu analiştii acelor timpuri. Nici un mounment nu ne arată că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate! Atât suntem de nesimţitori la gloria naţională! Românul acum trece cu nepăsare printr'aceste locuri sfinte, fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sângele părinţilor săi şi acopere oasele vitejilor!

Vai! Scriam aceste rânduri în anul 1847. Cine îmi va fi zis atunci că abia un an va trece şi inima va fi şi mai crud ispitită de durere. Era vremea unei frumoase deşteptări naţionale, atunci când un popor întreg jurase că va muri pentru patrie şi libertate. Turcul, veşnicul duşman, se pornise tot dela Giurgiu, ca să ne răpească aceste bunuri scumpe. Mă aflam într'o adunare populară, când sosi vestea că păgânul a tăbărît la Călugăreni, călcând cu piciorul batjocoritor sfânta ţărână a părinţilor noştri, glorioşi martiri ai libertăţii naţionale. O! amar mare! Atâta fu uitarea religiei suvenirilor, atâta fu încrederea tuturor în vorbele necredincioşilor sau atâta fu mişelia lor, încât această veste îi lăsă reci şi în nepăsare. In zadar glasu-mi, unit cu al unui mic număr, strigă „război şi răzbunare". Nici un ecou puternic nu-i răspunse în mulţime. Imi ascunsei atunci ochii cu mâinile mele, ca să nu mai văz această umilitoare privelişte şi din inima-mi sdrobită scăpară aceste cuvinte: „Dumnezeul părinţilor noştri ne-a părăsit! Părinţii noştri ne-au blestemat!"

Mihai Vodă vru a se folosi de poziţia şi de strâmtoarea vadului Călugărenilor, în care nu se puteau destinde în front mai mult de doisprezece oameni, ca să facă mulţimea Turcilor nefolositoare şi ca să se poată astfel lupta cu dânşii cu puteri deopotrivă. Pentru aceea el tăbărî acolo cu oştile sale, puindu-le de strajă în deosebite părţi, ca să vază de nu vor umbla Turcii a trece printr'acel loc. Dar Sinan, vrând a înainta spre Bucureşti, era nevoit a trece pe la Călugăreni, fiind acesta drumul cel mai scurt şi temându-se ca, dând prin altă parte, să nu lase în urma sa un vrăjmaş aşa de întreprinzător şi îndrăzneţ ca Mihai. Ingâmfarea sa şi mulţimea oştilor sale îl

făceau a crede că va birui lesne. Intr'adevăr aramata lui era, cum știm, de 180 mii ostași, mai mult decât de 10 ori mai mare decât a lui Mihai-Vodă, care, cu toate ajutoarele ce primi din Moldova și Ardeal, d'abia se urca la 16 mii oameni și 12 tunuri. Sinan nu bănuia poate că numărul creștinilor ar fi așa de mic, dar știa că armata lui e mult mai mare decât a lor.

Deși puțini, ostașii creștini erau însă plini de foc și de dorința de a se măsura cu dușmanul. Exaltația și înfurierea soldaților crescu atât, încât, înțelegând că unii din căpitanii lor, cătând la mulțimea, puterea și rânduiala păgânilor, erau de părere a se trage înapoi, spre a nu primejdui, în nenorocul unei zile, slava și reputația cu greu dobândite, începură a face multă larmă în tabără, strigând că în orice chip ei vor să încerce o bătaie, ca să scape odată, cum ziceau ei, prin prăpădirea oștirii dușmane ce se afla acum adunată toată la un loc, de acest războiu și să sdrobească de tot jugul nesuferitei tiranii turcești. Vrând nevrând trebuiră și capii oștilor cu toți a se învoi de a aștepta acolo sosirea dușmanului.

III. ARTA MILITARĂ A ROMÂNILOR IN VECHIME

Intre chestiunile din Istoria Românilor care meritau să fie studiate cu atențiune în monografii speciale, sunt și chestiunile militare. Nici până astăzi rezultatele obținute pe acest teren nu sunt numeroase. Primele cercetări, în această direcțiune se datoresc lui Nicolae Bălcescu.

Lipsa izvoarelor nu ne iartă a cunoaște cu de-a-mănuntul tactica oștirilor românești. Letopisețele noastre cuprind prea puține băgări de seamă asupra acestei materii ; autorii streini și mai puțin. Neagoe Voevod este singurul care ne dă oarecare deslușiri.

Este prea de crezut ca Românii să nu fi fost mai înapoi decât celelalte națiuni europene în arta militară. In al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea veac, școala războiului era în țările Dunării de jos, Ungaria, Transilvania, Serbia, România și Moldova. Providența scoase oameni mari în aceste locuri, ca să apere creștinătatea amenințată. Mircea cel Bătrân, Ioan Huniad, „cavalerul cel alb al României“, Dan al III-lea, Ștefan cel Bun și Mare al Moldovei, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, toate aceste ge-

niuri înalte, care luptau totdeauna unul împotriva a zece, trebuiau să aibă oarecari temeinice principii de artă militară, care nu este alta decât „arta de a învinge o putere mai mare cu ala mai mică“.

Istoricii deosebitelor neamuri laudă talentele, iscusința, vitejia acestor căpitani mari și sprijinul ce ei au dat creştinătății. Bonfiniu zice de Dan al III-lea Drăcula că „era un bărbat înzestrat cu mare virtute și căpitan prea viteaz în orice războiu, care cu puține oştiri, prin mărinimia și înțelepciunea sa și prin înalta virtute soldaților săi a susținut, fără vreun ajutor străin, războiul Turcilor peste părerea tuturor, pe care războiu abia putură toți creştinii împreună să-l susțină și a făcut atâta deşertare a provinciilor sale prin necurmatele-i războaie, încât abia au rămas oameni ca să lucreze câmpurile“.

Dlugosz, istoric polon, contemporan lui Ştefan cel Bun al Moldovei, descriind faptele strălucite ale acestui prinț, se porneşte d'un nobil entuziasm şi strigă: „O, bărbat vrednic de mirare! cu nimic mai prejos decât generalii eroi, de cari noi atât ne mirăm, care în vremile noastre dintre toți prinții lumii mai întâi a repurtat o biruință atât de însemnată asupra Turcilor. Tu eşti cel mai vrednic după judecata mea, căruia trebue a i se da domnia și comanda a toată lumea și mai ales vrednic de general împotriva Turcilor, după învoiala, hotărîrea și decretul tuturor creștinilor, lăsând pe ceilalți împărați și prinți catolici să se tăvălească în lenevire, desfrâuri sau în războaie civile“.

Istvanfi, istoric ungur, zice de același:

„Fost-a Ştefan în toată vieața sa un om prea însemnat pentru știința disciplinii militare şi pentru faptele războinice cele slăvite, căci dintre toți vrăjmașii cu cari s'a luat la arme, a ieșit biruitor, cu o virtute și cu o vitejie vrednică de mirare, ş. c. l.“.

In sfârșit, Engel zice de Mihai Viteazul:

„Să aruncăm dragi flori pe mormântul unui prinț ro„mân care interesează istoria lumii; și el a lucrat, şi pu„ternic a lucrat, spre a îmbrânci barbaria turcească des„pre celelalte părți ale Europei“.

Să nu ne pară acum cu mirare dacă despre unele părți ale artei militare vom vedea că Românii aveau

mult mai bune principii, decât aveau pe vremea de atunci Nemţii, Francezii şi Englezii.

Armele Românilor, atât ofensive cât şi defensive, erau cele obişnuite pe atunci: arcul, lancea, suliţa, securea, sabia, poloşul, măciuca (ghioaga), haina de fier (zeaua), scutul, pavăza şi altele. In războaie se serveau şi cu coasele. După aflarea prafului, se slujiră cu puştile şi tunurile. Intrebuinţarea acestor arme se urcă la sfârşitul veacului al XIV-lea. Românii iubeau prea puţin aceste arme şi se slujeau mai bucuros cu sabia şi suliţa, mai cu seamă călărimea lor, din care o mică parte numai avea arme cu foc. Astfel călărimea românească începu a se desăvârşi, în vreme ce călărimea Europei, adoptând armele cu foc, se depărta de menirea ei, care sta în iuţime şi luptă cu arma albă, iar nu în puşcărie, şi se întârzie multă vreme desăvârşirea ei.

Socotesc că la Români, călărimea trebue să fi fost de două feluri: grea şi uşcară; fiindcă adesea văd pe cronicari făcând deosebire între călărimea ce se bătea în linie şi gonacii cu cai uşori, cari se întrebuinţau ca să lumineze marşul oştirilor şi să ia în goană pe vrăjmaşi.

Călărimea uşoară avea cai mici de ai ţării, sprinteni şi iuţi ca fulgerul, ei săreau în fuga mare pârae şi, fără a se teme de vrăjmaşi, îi dau harţă din toate părţile, arătându-se şi făcându-se nevăzuţi în tot minutul.

Nu este adevărat, după cum au zis unii, că Românii aveau mai multă călărime decât pedestrime. Deşi firea naţiunii şi poziţia ţării, care e mai mult câmpie, povăţuia pe Români mai mult spre călărime decât spre pedestrime, totdeauna aceasta a fost mai numeroasă în armata lor. Georgio Tomasi mărturiseşte şi el că Românii aveau mai mulţi pedeştri decât călăreţi.

Pedestrimea, această armă a bătăliilor, după cum a numit-o Napoleon, era dispreţuită în Europa, când Românii simţiră importanţa ei şi organizară pe a lor. Ea era armată cu suliţe şi se orânduia în falange sau gloate adânci, de unde a venit şi expresia „a se îngloti oştirile", ce aşa de des se întâlneşte în scriitorii noştri cei vechi. Cronica ne arată că la 1448 în „Câmpii Regelui" (Cosovo), unde Huniad cu Ungurii şi cu Românii au ţinut o bătălie cruntă cu sultanul Amurat, pedestrimea românească şi ungurească, „împresurată de toate părţile de

călărimea turcească sta frumos ca un zid de piatră tare; iar Turcii", adaugă cronicarul, „văzând aceasta, începură a face meşteşuguri: când se loveau cu creştinii, ei îndată dau dosul; deci creştinii îi goneau şi-şi stricau şireagul; iar Turcii se întorceau şi, până a se tocmi, stricau mulţi din creştini".

Cele dintâi bucăţi de artilerie, numite în Europa bombarde, la Români se numeau balimezuri. Acestea fiind prea mari, după obiceiul de atunci, când s'au făcut altele mai mici, s'au dat acestora numirea de tunuri, spre a se deosebi de cele mari, cărora s'a păstrat vechia numire.

Artileria la Români a fost mult mai în bună stare decât la cele mai multe neamuri. La acestea tunurile fiind prea mari, căpeteniile nu puteau, nici nu ştiau să le schimbe poziţia dintâi, şi astfel de multe ori ajungeau a fi nefolositoare în bătălii; pentru aceea în Europa scăzu mult artilieria şi începu a se întrebuinţa mai cu seamă în izbirea şi apărarea cetăţilor, iar în bătălii abia figurau câte două-trei tunuri. Astfel a urmat până în veacul al XVII-lea.

Tunurile româneşti erau mai mici de aceea erau mai mobile şi se putea trage tot folosul dintr'însele. Puţine pilde poate găsi cineva în analele ostăşeşti de o ispravă mai bună decât aceea pe care o dobândi Mihai Viteazul la bătălia dela Călugăreni (1595, August 13). El aşeză două tunuri în aşa bună poziţie, încât prăpădi toată aripa dreaptă a armatei turceşti. Fapta era vrednică de toată aducerea aminte.

Explicări. — „Neagoe V. V. este singurul..."; Neagoe Basarab ne-a lăsat nişte învăţături către fiul său Teodosie.

„Să nu ne pară acum cu mirare..."; pasajul acesta nu redă exact adevărul; sub influenţa dragostei de neamul lui, Bălcescu a exagerat lucrurile.

„Iar nu în *puşcărie...";* cuvântul are aci înţelesul de „împuşcătură".

Georgio Tomasi, istoric italian.

„Până *a se tocmi",* a se aşeza, a se organiza.

N. Bălcescu istoric. — N. Bălcescu a publicat documente şi cronici în „Magazinul istoric pentru Dacia".

cu scopul de a pune la îndemâna istoricilor materialul necesar pentru studierea vremilor trecute.

El însă n'a scris istorie bazată pe documente, ci numai pe cronici și pe operele altor istorici. I-a lipsit materialul penru epocile și chestiunile care l-au interesat pe el. Nici pentru chestiunile studiate în monografiile lui istorice (de ex. *Românii și Fanarioții)*, nici pentru problema organizării noastre militare în trecut *(Puterea armată la Români)*, nici pentru epoca lui Mihai Viteazul *(Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul)*, nici pentru chestiunea stării țăranilor în trecut *(Reforma socială la Români)*.

Rămâne numai un istoric narativ, care izbutește să povestească frumos, fermecător, interesant și să trezească interes pentru epocele și oamenii de cari se ocupă .

Totdeauna îl interesează din trecut acele chestiuni care puteau fi utilizate și în rezolvirea unor probleme vitale ale prezentului. Nu se ocupă direct de acestea din urmă, dar, în mod indirect, indică soluțiuni pentru ele, studiind epoci trecute.

N. Bălcescu prozator. — N. Bălcescu este un istoric care ocupă totuși un loc de frunte în istoria literaturii prin stilul și limba întrebuințate. A exercitat atâta influență prin forma operelor lui istorice, mai ales prin „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul", încât a determinat, împreună cu C. Negruzzi, calea prozei românești pentru multă vreme. Marii prozatori de după ei au scris în forma lor.

Stilul său e bogat, fraza armonioasă, de multe ori oratorică și majestoasă. Limba reușește să închege într'un tot unitar forme vechi cu forme introduse de curând, sub influența limbilor latină și franceză.

d) *Informațiuni literare și caracterizare generală.* —

1. In „Magazinul istoric" Bălcescu *împacă cele două școale istorice în luptă:* pe cea latinistă, care cerea studiul colonizării romane, în vederea adunării de cât mai multe dovezi pentru latinitatea noastră, și pe a lui Kogălniceanu, care cerea să ne socotim mai mult Români decât urmași ai Romanilor și să cercetăm propria noastră istorie, de când ființăm ca popor aparte, și mai ales părțile ei mărețe și strălucitoare. In „Magazin" s'a făcut și una și alta. Laurian pe cea dintâi, Bălcescu pe a doua. El a publicat documente și cronici și a redactat mici monografii interesante prin figurile ori prin momentele istorice pa care le scot în evidență: „Logofătul Ion Tăut", „Românii și Fanarioții, etc.

2. „Istoria lui Mihai Viteazul", din care avea unele capitole redactate din 1847, a fost scrisă după aceeași metodă ca și „Hronica" lui Șincai, „Histoire de la Valachie" a lui Kogălniceanu, adică pe temeiul izvoarelor tipărite.

Scopul esențial al cărții a fost de a înfățișa Românilor realizat gata un ideal de a cărui putință de înfăptuire se îndoiau atâția și atunci și de atunci încoace mereu până la 1918: idealul unirii tuturor Românilor într'un singur stat și independența lor. A ales epoca aceea tocmai pentrucă ea realizase, deși pentru puțină vreme, idealul sfânt al unui popor.

Bălcescu își imparte opera în mai multe cărți, dintre care cea dintâi e intitulată „Libertatea Națională", a II-a „Călugărenii", a IV-a „Unitatea Națională". Cât de sugestive! Bălcescu vrea să arate contemporanilor că puteau realiza și libertatea și unitatea, dacă puneau ca temelie armata și vitejia, ca la Călugăreni.

3. *Idealul lui militar* l-a condus să se ocupe și de armata noastră, atât în „Puterea armată la Români" cât și în „Istoria lui Mihai Viteazul", ca să arate că nu e greu de realizat o bună armată, fiindcă a fost rea-

lizată în trecut sub Mircea cel Bătrân, când Românii au avut instituţiunea armatei permanente, şi fiindcă sub Mihai Viteazul, deşi instituţiunea dispăruse, avântul militar nu pierise încă. Să ne întoarcem deci spre trecut, căci vom găsi acolo destule mijloace pentru ridicarea noastră din starea rea în care ne găseam.

Cu o singură modificare: să nu mai tratăm ţăranul ca atunci. De aceea cartea III-a din Istoria lui Mihai Viteazul poartă titlul de „Robirea Ţăranului". De aceea scrie Bălcescu „Reforma socială la Români", rămasă până azi în manuscript şi publicată doar în franţuzeşte sub titlul de „Question économique des Principautés Danubiennes" (1850). De aceea începe „Manualul Bunului Român", traducere din Charles Renouvier, rămasă neterminată. Ţărănimea trebue scăpată din iobăgie, cultivată cu privire la drepturile şi datoriile sale, organizată milităreşte ca sub Mircea cel Bătrân, însufleţită de avântul războinic ca sub Mihai Viteazul şi atunci independenţa va veni, unirea tuturor Românilor se va înfăptui, o nouă intrare triumfală în Alba Iulia vom serba.

4. Bălcescu a avut la îndemână şi fraza bogată, cu ritmul majestos al epopeii, cu construcţii de o regularitate şi simetrie clasică. Cartea lui a fixat pentru decenii proza noastră literară.

Indicaţiuni bibliografice. — *Puterea armată,* Iaşi 1841; ed. II-a (ed. P. V. Haneş), în „Bibl. p. toţi" Nr. 393. — *Magazin istoric.* Buc. 1845—1849 (5 vol. în colaborare cu Aug. Treb. Laurian) — *Question Economique.* Paris 1850. — *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul,* Buc. 1878; ed. II, Buc. 1887; ed. III, Buc. 1908 (ed. Al. Lapedatu) cu cheltuiala Casei Şcoalelor (în urma dovezilor ce am adus în „Desvoltarea l. literare", 1904, că ed. lui Odobescu nu respectă originalul). — *Manualul Bunului Rimân,* Buc. 1903 (ed. P. V. Haneş). — *Scrisori către Ion Ghica* (ed. P. V. Haneş) în „Biblioteca pentru toţi" Nr. 688—689. — *Scrieri istorice* (ed. P. P. Panaitescu) în „Clasicii români comentaţi" (Scrisul Românesc, Craiova 1930.

6. D. BOLINTINEANU 1819—1872.

a) *Date biografice.* — Fiul unui Român Macedonean stabilit la noi, în satul Bolintinul din Vale, judeţul Ilfov. A păstrat amintirea acestei origini, a călătorit la Românii Macedoneni, a scris despre ei, s'a inspirat din obiceiurile lor păstoreşti („San-Marina“) şi a luptat să statornicească un interes permanent la Românii dela N. Dunării pentru fraţii lor dela Sud. Chestiunea macedoneană românească datează dela el. Primele învăţături le-a luat în Bucureşti cu un dascăl particular, apoi la o şcoală dela Colţea, tot particulară, şi apoi la şcoala dela Sf. Sava, unde s'a împrietenit cu Gr. Alexandrescu şi N. Bălcescu. Fu trimis la Paris la studii, după ce a publicat poezia „O fată tânără pe patul morţii“, şi întemeie la întoarcere, 1848, ziarul „Poporul suveran“. A fost un fervent naţionalist. A luat parte activă la revoluţiunea dela 1848 şi, după neizbânda ei, a căutat mai departe să-i slujească principiile ca exilat în Orient şi în Franţa. A călătorit până la Orşova şi apoi în Ardeal cu Bălcescu. De acolo s'a dus la Constantinopol şi mai târziu la Paris, unde a scos „Junimea română“ (1851) şi cartea „Les Principautés Roumains“ (1854). S'a întors în ţară după tractatul dela Paris (1856.) care adusese mai multă libertate ţărilor noastre. Dela Constantinopol şi Brusa a întreprins călătorii la Alexandria în Egipt, la Cairo, de unde a vizitat Piramidele. Atunci a vizitat şi Macedonia şi insula Samos, unde a stat zece luni, pe când guvernator al ei era Ion Ghica. Când şi-a putut încheia exilul, a intrat întâi în Moldova şi apoi s'a aşezat în Muntenia. A jucat însemnat rol politic sub Cuza, ajungând şi Ministru de externe şi de Instrucţiune publică. P. Chiţu, om politic care l-a cunoscut, ni-l descrie într'o conferinţă din 1886 de statură mai înaltă decât mijlociu, cu părul şi faţa brună, cu o frunte largă şi limpede, cu expresiunea mai totdeauna tristă şi meditativă. A murit în 1872 fiind îngropat în satul de naştere.

b) *Lecturi.*

MIRCEA CEL MARE ŞI SOLII.

Curtea este plină, ţara în mişcare,
Soli trimişi de poartă vin la adunare.

Solii dau firmanul, Mircea îl citeşte,
Apoi cu mărire astfel le vorbeşte :

— Padişahul vostru nu mă îndoiesc,
Vrea să facă ţara un pământ turcesc.

Pacea ce-mi propune este o sclavie,
Până când Românul să se bată ştie !

La aceste vorbe, sala — a răsunat,
Dar un sol îndată vorba a luat :

— „Tu, ce într'această naţie creştină
Străluceşti ca ziua într'a sa lumină ;

Tu, o ! Doamne, cărui patru ţări se'nchin,
Alah să te ţie dar eşti un hain !"

In murmure surde, vorbele-i se 'nneacă.
Cavalerii trag spadele din teacă.

Mircea se îndreaptă iute către ei :
— „Respectaţi solia, căpitanii mei !"

Apoi către solii Porţii el vorbeşte :
— Voi prin care Şahul astăzi mă cinsteşte,

Mircea se înclină de ani obosit,
Insă al său suflet nu e'mbătrânit.

Ochii săi sub gene albe şi stufoase
Cu greu mai îndreaptă săgeţi veninoase ;

Dar cu toate acestea fieru-i va lovi
Şi-albele lui gene încă n'or clipi.

Mergeţi la Sultanul care v'a trimis
Şi-orice drum de pace spuneţi că e 'nchis".

Apoi către curte Domnul se îndreaptă:
— „Fericirea ţării dela noi s'aşteaptă.

De deşerte vise să nu ne 'nşelăm;
Moarte şi sclavie la străini aflăm.

Viitor de aur ţara noastră are
Şi prevăz prin secoli a ei înălţare;

Insă mai 'nainte trebue să ştim
Pentru ea cu toţii martiri să murim!

Căci fără aceasta, lanţul ne va strânge
Şi nu vom şti încă nici chiar a ne plânge.

c) *Informaţiuni literare şi caracterizare generală.* — **1**. S'a distins prin bogăţia scrierilor şi prin marele răsunet pe care l-a avut în public. Abia în zilele noastre au început să fie înlocuite baladele lui istorice, inspirate din cronicari şi din Bălcescu, la patriotismul şi muzicalitatea cărora s'au format atâtea generaţii („Mama lui Ştefan cel Mare", „Daniil Sihastru". etc.). A scris prea mult şi n'a putut varia nota. Devine obositor, citit în întregime.

2. A păstrat până la sfârşitul vieţii concepţiunea lui Eliade Rădulescu, sub a cărui influenţă directă s'a desvoltat la începuturile lui şi care l-a remarcat cel dintâiu pentru poezia „O fată tânără pe patul morţii". că literatura românească trebue să se manifesteze în toate genurile şi în deosebi în cele mari: epopeia şi drama.

3. După 1848 apar romanele şi descrierile lui de călătorii. Cu sugestiunea ce-i rămăsese dela Eliade Rădulescu de a scrie în genurile mari, Bolintineanu încearcă romanul şi deschide prin două opere o cale care nu s'a mai închis de atunci. Subiectul lui este în vederea şcoalei tradiţionaliste: obiceiuri, scene româneşti, „Manoil"

(1855) şi „Elena" (1862) înfăţişază ţăranii, arendaşii, proprietarii de moşii, boieri — şi vechi şi noi — saloane, jocuri de cărţi, orgii.

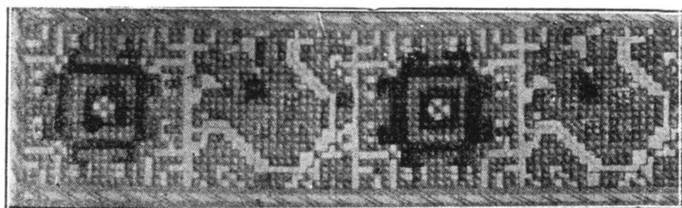
Descrierile de călătorii sunt cinci la număr: majoritatea cu subiect românesc şi chiar cele cari descriu Palestina, Egiptul şi Asia Mică nu sunt un moment lipsite de preocuparea naţionalistă, fiindcă la fiece pas comparaţiunea cu ţara noastră se iveşte. Cele cu subiect românesc vorbesc de Dunăre, de Românii Macedoneni şi de Moldova cu multe amintiri istorice şi cu un cald patriotism, ilustrare şi în Muntenia a principiilor puse de Kogălniceanu şi de Russo la 1840 şi la 1855.

Indicaţiuni bibliografice. — *Colecţia de poezii*, Buc. 1847. — *Cântece şi plângeri*, Iaşi 1852 (ed. Gh. Sion). — *Poezii vechi şi noui*, Buc. 1855 (ed. Gh. Sion). *Cântarea României* (versificarea operei lui Russo), 1858. — *Legende sau basme* naţionale în versuri, Buc. 1858. — *Melodii române*, Buc. 1858. — *Bătăliile Românilor*, Buc. 1859. — *Nemesis*, satire politice, Buc. 1862. — *Legende noui*, Buc. 1862. — *Poezii*, Buc. 1865 (2 vol.). — *Brises d'Orient*, Paris 1866. — *Conrad*, poemă, Buc. 1867. — *Traianida*, 1868—1870. — *Poezii*, Buc. 1869. — *Eumenidele*, Buc. 1866. — *Menadele*, satire politice, Buc. 1870. — *Plângerile României*, Buc. 1870. — *Poezii*, Buc. 1877 (2 vol.). — *Opere complete*, Buc, 1905 (ed. St. O. Iosif).

Poporul suveran, ziar, Buc. 1848. — *Junimea română*, ziar Paris 1851. — *Dâmboviţa*, ziar, 1858—1864.

Manoil, roman naţional, Iaşi 1855, ed. II Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş). — *Elena*, Buc. 1862, ed. II Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş).

Călătorii în Palestina şi Egipt, Iaşi 1856 (ed. Gh. Sion), ed. II Buc. 1863, ed. III Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş). — *Călătorii în Moldova*, Buc. 1858, ed. II Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş). — *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria*, Buc. 1858, ed. II Buc. 1859, ed. III Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş). — *Călătorii la Românii din Macedonia*, Buc. 1863 ed. II Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş). — *Călăcedonia*, Buc. 1863, ed. II Buc. 1915 (ed. P. V. Haneş). — *Călă-*

Broderie Românească

V. Alecsandri 1821—1890

a) *Date biografice.* — Tată-său, spătarul V. Alecsandri, nu l-a dat la școală grecească, nici nu i-a adus în casă dascăl grec. I-a adus pe călugărul Gherman Vida, venit de peste munți cu patriotismul sorbit din cărțile și din spiritul școalei latiniste. Atunci a început prietenia lui Vasile Alecsandri cu Mihalache Kogălniceanu, acesta venind în casa spătarului să învețe tot la călugărul Vida. Amândoi au trecut apoi la pensionul francez al lui Cuénin, unde s'au împrietenit și cu Millo. De acolo s'au despărțit: Kogălniceanu s'a dus la Lunéville și la Berlin, Alecsandri la Paris. Prietenii își scriau. La Paris, poetul a strâns legături mai de aproape cu viitorul domn al Principatelor-Unite, Alecsandru Ioan Cuza, și cu Ion Ghica. Dela acesta știm că lui Alecsandri nu-i plăcea nici medicina, nici dreptul pentru care se dusese, ci mai mult literatura. Ghica se ocupa cu științele și ar fi discutat bucuros cu prietenul său despre ele. Incerca, dar de geaba. Alecsandri nu urmărea discuțiunea. Când însă Ghica îi citea, ori îi recita din Gr. Alexandrescu, atunci Alecsandri își revenea din distracția și din rătăcirile lui pe alte tărâmuri. Poezia îl interesa. De aceea a urmărit mai mult literatura și studiile în legătură cu ea, cum erau cele

despre literatura populară, studii noi și de actualitate atunci, decât formarea unei cariere. Intors în țară la 1839, nu-l găsim nici advocat, ca pe Kogălniceanu, nici funcționar ca pe Negruzzi, nici magistrat ca pe Russo, ci proprietar de moșie la Mircești și... scriitor. Acolo a trăit între țărani și i-a văzut la muncă și la petrecere. Acolo a dat iar de frumusețile naturii în vestita luncă a Siretului.

Iată-l străbătând satele și munții în județul Neamț, împreună cu Russo, ca să asculte poezii populare, iată-l în 1840 ieșind la iveală în „Dacia Literară" cu întâia lui operă „Buchetiera din Florența", alături de Kogălniceanu și de Negruzzi. Cu ei și cu alți prieteni formează grup și se impun. Cârmuirea le încredințează conducerea teatrului, de care râseseră.

La 1848 nu putea lipsi. Crezuse că se pot ridica masele contra absolutismului rusesc și al lui Mihail Sturdza. Se repezi la Tg. Ocna, unde-și petrecuse copilăria, și ținu discursuri înflăcărate. Țăranii însă nu l-au înțeles și el a rămas desamăgit. S'a mărginit, ca și ceilați, la mișcarea înăbușită în Iași. A trecut în Ardeal, a privit impunătoarea mișcare dela Blaj, unde țăranii își înțelegeau conducătorii, a trecut de acolo în Bucovina, ca, pe drumul cel sigur și cunoscut să ajungă la Paris — era drumul pe care-l urmase și când se dusese la studii. Aduce mari servicii cauzei românești, inspirând articole în ziarele franceze, ajutat de prietenii pe cari și-i făcuse între Francezi, influențând pe oamenii politici ai Franței, făcând în scop politic o călătorie la Constantinopol și scoțând cu Bălcescu și Russo „România Viitoare", ca să mențіe și să desvolte între Românii din Paris și din țară ideia revoluțiunii. Se întoarce în țară, atras de noua stare de lucruri statornicită pe placul lui și al prietenilor de Gr. Al. Ghica, dar pleacă din nou în călătorie prin Italia, Spania și Maroc. Vine întărit sufletește și cu dor de luptă. Reia vechiul său plan din 1851 de a scoate o re-

vistă în felul „Daciei Literare“ şi al „Propăşirii“ şi izbuteşte. In 1855 apare „România Literară“ cu colaborarea principală a lui Russo şi ajutat de toţi scriitorii de seamă moldoveni şi munteni. Revista e citită cu interes de toate ţinuturile româneşti. Constată lucrul acesta ziarul „Gazeta Transilvaniei“ dela Braşov.

E prins câţiva ani de vâltoarea luptelor politice naţionale. E vremea tractatului dela Paris, a divanurilor ad-hoc şi a Unirii dela 1859. Se duce la Sevastopol şi se inspiră din urgia şi gloria războiului. Ia parte în divanul ad-hoc al Moldovei, refuză candidatura la tron, ca să reuşească mai sigur Cuza, şi-i dă acestuia şi mai departe sprijin de vechiu prieten şi bun Român. Primeşte misiunea de a cere sprijinul Italiei şi al Franţei pentru schimbările repezi ce se îndeplineau la noi, ajunge deputat, vicepreşedinte de cameră, ministru şi se retrage apoi la ocupaţiunile agricole şi poetice în 1866 când s'a făcut conspiraţiunea de detronare a lui Cuza. Dintre consipiratori, Alecsandri şi Kogălniceanu au lipsit. A mai îndeplinit mai târziu funcţiunea de ministru plenipotenţiar la Paris, încheindu-şi cu aceasta rolul politic.

Intemeierea Academiei Române l-a atras în câmpul luptei literare, combătând tendinţele linguistice exagerate.

b) *Scrieri.* — Alecsandri a cultivat genul liric şi epic în volumele *Doine şi Lăcrămioare,* (Paris, 1853) ; ***Poezii,*** 3 vol. I. Doine şi Lăcrămioare. II. Mărgăritărele. III. Pasteluri şi legende (Buc. 1875) *Ostaşii noştri* (Buc. 1878) ; *Varia* (Buc. 1884).

In genul dramatic a scris *Iorgu dela Sadagura,* comedie (Iaşi. 1844). ***Piatra din casă,*** comedie (Iaşi. 1847). ***Timofte Napoilă,*** cântecele comice Iaşi. 1861), ***Sgârcitul risipitor,*** dramă în 4 acte (Iaşi, 1863), ***Harţă răzeşul,*** operă comică (Iaşi, 1871), unele din ele localizări din limba franceză, şi trei drame istorice : ***Despot Vodă*** (Buc.

1881), *Fântâna Blanduziei* (Buc. 1884), *Ovidiu* (Buc. 1890).

Alecsandri a scris şi proză: *Salba literară* (Iaşi, 1857) volum pe care l a publicat din nou, adăugând şi alte bucăţi, sub numele de *Proză* (Buc. 1876).

b) *Lecturi.*

I. *Poezii lirice.*

CÂNTEC HAIDUCESC

Iarna vine, vara trece
Şi pădurea s'a rărit,
Ziua-i viscol, noaptea-i rece,
Greul vieţii a sosit.

Cât mi-a fi iarna de mare,
Ce să facem vai de noi!
Fără codru, fără soare,
Făr' de bani, făr' de ciocoi?

Sări pe creanga cea uscată
Dragă corbi, corbişor,
Vezi în calea depărtată
Nu-i zări vreun călător?

Călător cu punga plină
Şi cu şal la gât legat,
Să-mi mai cerc astă rugină
Şi să-mi fac bani de iernat.

Daleu, codri frăţioare,
Ce-ţi făcuşi frunzişul des,
Unde 'n pândă la răcoare
Stau sunând din frunzi ades?

Vara trece, iarna trece,
Şi, tu, codre, te-ai uscat,
Trece vara, şi ca tine
Florile mi-am scuturat.

Ne-a ajuns vremea de muncă,
De scos arma dela brâu,
De lăsat potica 'n luncă
Şi de dat capul sub frâu.

Daleu, dragă primăvară,
De-ai veni când aş vrea eu,
Să mai ies voinic prin ţară,
Să fiu iar la largul meu.

Să-mi pun cuşma pe-o ureche
Să mă 'ntind iar la pământ
Şi'n potica mea cea veche
Şi să-mi las pletele 'n vânt

Să-mi simt iar durda pe spate
Şi să-mi văd ici că lucesc
Cinci pistoale ferecate
Şi hamgerul haiducesc.

Şi pe coama-i cea pletoasă
Să-mi desmierd murgul voinic
Şi pe zarea luminoasă,
El să sboare, eu să-i zic:

„Fugi ca vântul, fugi ca gândul,
Măi voinice năzdrăvan!
Căci acum ne-a venit rândul,
A sosit vremea de an.

„Să ţinem codrii şi valea
Noi voinicii amândoi.
La neferi să 'nchidem calea,
Să dăm groază prin ciocoi".

Din *Doine*, 1853.

Explicări. — *Codre,* codrule.
Cuşmu, căciula.
Potica, poteca.
Ferecate, legate în fier.
Hamger, pumnal.
Neferi, soldaţii stăpânirii.
Durda, puşca.

DEDICAŢIE
(Steluţa)

Tu care eşti pierdută în neagra veşnicie,
Stea dulce şi iubită a sufletului meu,
Şi care-odinioară luceai atât de vie,
Pe când eram în lume tu singură şi eu!

O! blândă mult duioasă şi tainică lumină!
In veci printre steluţe te cată al meu dor;
Si-adeseori la tine când noaptea e senină,
Pe plaiul nemuririi se 'nalţă cu-un lung sbor.

Trecut-au ani de lacrimi şi mulţi vor trece încă.
Din ora de urgie în care te-am pierdut!
Şi doru-mi nu s'alină şi jalea mea adâncă
Ca trista veşnicie e fără de trecut!

Frumoasă îngerelă cu albe aripioare!
Precum un vis de aur în vieaţă-mi ai lucit,
Si 'n ceruri cu grăbire, ca un miros de floare,
Te-ai dus, lăsându-mi numai un suvenir iubit.

Un suvenir, comoară de visuri fericite,
De scumpe şi fierbinte, şi dulce sărutări,
De zile luminoase şi îndumnezite,
De nopţi veneţiene şi pline de 'ncântări.

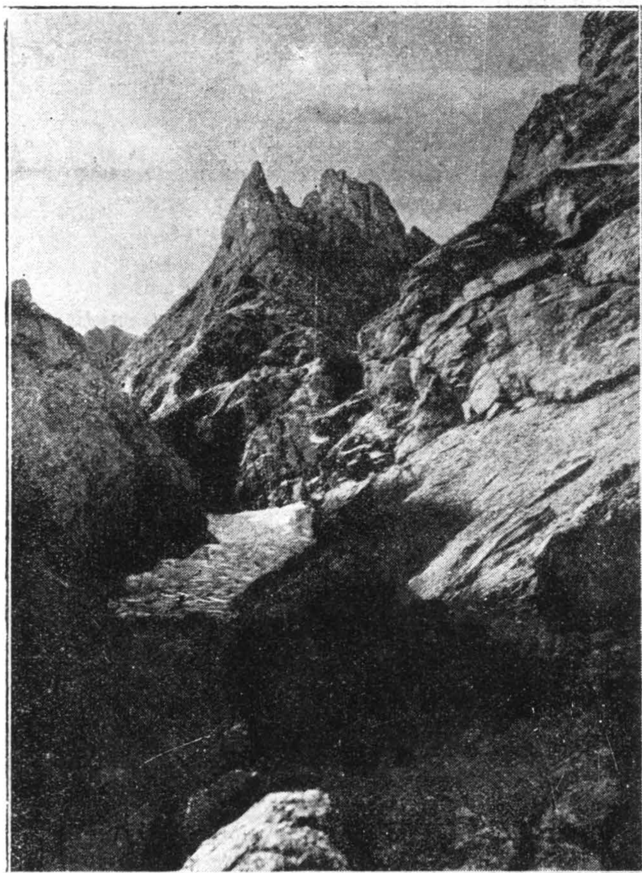
Un suvenir poetic, coroana vieţii mele,
Ce mângâie şi 'nvie duioasă-inima mea,
Si care se uneşte cu harpele din stele,
Când mă închin la tine, o! dragă, lină stea!

Tu dar ce prin iubire, la al iubirii soare,
Ai deşteptat în mine poetice simţiri,
Primeşte 'n altă lume aceste lăcrămioare
Ca un răsunet dulce de-a noastre dulci iubiri!

Lăcrămioare, ed. II, 1863, pag. 113—115

INTOARCEREA IN ȚARĂ

Pe muchi de prăpăstii lunecând ușor,
Cu corbii de iarnă mă 'ntreceam în sbor.

.. .. pe muchi de prăpăstii. — Al. Bădăuță, Priveliști Românești

Sania-mi cea mică, murgul meu cel alb
Albe lăsau urme pe omătul dalb.

Sburam noi ca gândul ce mă 'mpresura,
Gândul meu cu mine în ceruri sbura.

Eu răzbăteam iute troieni de ninsori
El lăsa în urmă-i troieni lungi de nori,

Căci mergeam departe: el către o stea,
Eu, înstrăinatul, către țara mea.

In zadar copacii crengile-și plecau
Și zăpada 'n cale-mi pe rând scuturau.

In zadar și cerul viscole stârnea,
Și cu fulgi prin neguri câmpii așternea.

In zadar și lupii, codrii răzbătând,
Cu crivățul iernii m'alungau urlând.

Și cu fulgi prin neguri câmpii așternuți
In negura deasă rămâneau pierduți,

Căci mergeam în grabă: gându-mi cătră-o stea.
Eu, înstrăinatul, cătră țara mea.

In țara mea dulce sunt drumuri de flori.
In dulcea mea țară sbori, murgule, sbori.

In blândul luceafăr am un înger blând.
Inaltă-te 'n sânu-i, tristul meu gând!

Tara nu-i departe... o simt, o văd eu.
Raiul înflorește în sufletul meu.

Steaua se arată pe cerul senin.
Ingerul iubirii îmi zâmbește lin.

Pieriți neguri dese. Iată dulcea stea!
Pieri, străinătate iată țara mea!

1849 Din *Suvenire*, 1852

Explicări. — *Omătul dalb,* zăpada curată, strălucitoare.

ANUL 1853

Dup' atâţi răi secoli negri de dureri, de vijelie,
Ce-au trecut fără 'ncetare peste biata Românie
Tu an nou, ce ne vesteşti ?
Vii s'aduci patriei mele, ca o dreaptă răsplătire,
Pace, glorie, putere, libertate, fericire,
Indurările cereşti ?

Din noianul veşniciei eşti tu sol de mângâiere ?
Trebue, ca semn de moarte sau ca semn de înviere,
Să te blestem, să te-admir ?
Eşti amic, sau tu faci parte din cumpliţii ani de rele
Ce-au depus în al lor treacăt peste fruntea ţării mele
O coroană de martir ?

Orice-a fi a ta menire, vei găsi poporul tare,
Infruntând lovirea soartei cu-o puternică răbdare
Şi cu suflet de Român.
Căci Românul e întocmai precum stâncile mărete,
Care'n valurile mării furtunate şi semeţe,
Neclintite'n veci rămân.

Pe aceste mândre ţărmuri sentinelă 'naintată,
Neamul nostru, fără sprijin, în veghere necurmată,
Stă pe loc la postul său.
El de douăzeci de secoli a trecut prin mii de lupte,
Dar acum i-a căzut braţul, i-au căzut armele rupte...
O, puternic Dumnezeu !

Sunt destule-atâtea chinuri ! Adă ziua mult dorită,
Zi de pace, de tărie şi de glorie iubită
Pentru-acest sărman popor,
Pentru-o naţie creştină care poartă-un mare nume
Şi în sufletu-mi presimte că-i chemată'n astă lume
La un falnic viitor.

Fă ca anul care vine să aducă-un mândru soare,
Să deschidă-o cale nouă de mari fapte roditoare
Pentru neamul românesc,
Căci el are din vechime o menire strălucită !
El a fost şi vrea să fie sentinela neclintită
Pe pământul strămoşesc !

LUNCA DIN MIRCEŞTI

Bate vânt de primăvară şi pe muguri îi deschide:
Vântul bate, frunza creşte, şi voioasă lunca râde.
Sub verdeaţa drăgălaşă dispar crengile pe rând
Şi sub crengile umbroase mierla sare şuierând.

O! minune, farmec dulce! putere creatoare!
In oricare zi pe lume iese câte-o nouă floare,
Şi-un nou glas de armonie completează imnul sfânt
Ce se 'naltă către ceruri de pe veselul pământ.

Tot ce simte şi vieazâ, fiară pasăre sau plântă
In căldura primăverii naşte, saltă, sboară, cântă.
Omul îşi îndreaptă pasul către desul stejăriş,
Unde umbra cu lumina se alungă sub frunziş.

El se duce după visuri: inima lui creşte plină
De o sacră melodie, melancolică, divină,
De o tainică vibrare, de un vânt inspirător.
Ce-i aduc în piept suspinuri şi'n ochi lacrimi de amor.

Este timpul re'nvierii, este timpul re'nnoirii
Şi-a sperării zâmbitoare şi-a plăcerii, şi-a iubirii.
Pasărea-şi găteşte cuibul, floarea mândrele-i culori,
Câmpul via sa verdeaţă, lanul scumpele-i comori.

Sus paingul pe un frasin, urzind pânza-i diafană,
Cu-al său fir de-argint subţire face-o punte-aeriană,
Iar în leagăn de mătasă grangurul misterios
Cu privighetoarea dulce se îngână-armonios.

Jos pe la tulpini, la umbră, fluturii, flori sburătoare,
Se'ndrăgesc în părechere pe sân alb de lăcrămioare.
Şi, ca roiu de pietre scumpe, gândăceii smălţuiţi
Strălucesc, vie comoară, pe sub ierburi tăinuiţi.

O pătrunzătoare şoaptă umple lunca, se ridică.
Ascultaţi! stejarul mare grăieşte cu iarbă mică.
Fluturul cu plânta, râul cu limpedele izvor.
Vulturul cu ciocârlia, soarele cu albul nor.

Şi stejarul zice ierbei : Mult eşti vie şi gingaşă !
Fluturaşul zice florii : Mult eşti mie drăgălaşă !
Vulturul uimit ascultă ciocârlia ciripind ;
Râu, izvoare, nouri, raze se împreună iubind.

Luncă luncă, dragă luncă ! raiu frumos al ţării mele,
Mândră'n soare, dulce'n umbră, tainică la foc de stele !
Ca grădinile Armidei ai un farmec răpitor,
Şi Siretul te încinge cu-al său braţ desmierdător.

Umbra ta răcoritoare, adormindă, parfumată,
Stă aproape de lumină, prin poiene tupilată,
Ca o nimfă pânditoare de sub arbori înfloriţi,
Ea la sânul ei atrage călătorii fericiţi.

Şi-i încântă, şi-i îmbată, şi-i aduce la uitare
Prin o magică plăcere de parfum şi de cântare,
Căci în tine, luncă dragă, tot ce are suflet, graiu,
Tot şopteşte de iubire în frumoasa lună Maiu !

(Din *Pasteluri*)

MALUL SIRETULUI

Aburii uşori ai nopţii ca fantasme se ridică
Şi plutind de-asupra luncii, printre ramuri se despică,
Râul luciu se'ncovoaie sub copaci ca un balaur
Ce în raza dimineţii mişcă solzii lui de aur.

Eu mă duc în faptul zilei, mă aşez pe malu-i verde
Şi privesc cum apa curge şi la cotituri se pierde
Cum se schimbă 'n vălurele pe prundişul lunecos,
Cum adoarme la bulboace, săpând malul nisipos.

Când o salcie pletoasă lin pe baltă se coboară,
Când o mreană saltă 'n aer dup'o viespe sprinteioară,
Când sălbaticele raţe se abat din sborul lor,
Bătând apa 'ntunecată de un nour trecător.

Şi gândirea mea furată se tot duce 'ncet la vale
Cu cel râu care 'n veci curge, făr'a se opri din cale,
Lunca 'n juru-mi clocoteşte ; o şopârlă de smarald
Cată ţintă, lung la mine părăsind nisipul cald.

Explicări. — *Viează,* trăieşte.
Plântă, plantă (sub influenţa ideilor gramaticale ale lui Aron Pumnul din Bucovina).
Paing, paianjen.
Armida, frumoasă şi bogată vrăjitoare. Avea grădini vestite, în care atrăgea pe oameni.

V. Alecsandri şi poezia populară. — V. Alecsandri a fost îndrăgostit de poezia populară. Această dragoste l-a făcut să zică „Românul e născut poet!" Vorba „Românul" are aici înţeles de „Românul dela ţară". A cules poezia populară, a strâns dela prieteni, şi în deosebi dela Russo, ce culeseră ei, şi încă din 1848, în revista „Propăşirea" a publicat parte din roadele acestei activităţi. In 1853 a apărut întâia ediţie a Poeziilor populare culese de el. Atât au plăcut încât în curând s'au tradus în limbile franceză, engleză şi germană. In 1866 a apărut ediţia definitivă.

Ca poet, el n'a putut suferi imperfecţiunile versificaţiei populare, când se iveau, şi le-a corectat. Colecţiunea lui are valoare poetică, nu filologică.

Această colecţiune a influenţat puternic şi poezia cultă, îndrumând-o spre fondul popular. Cel dintâiu exemplu l-a dat chiar Alecsandri cu primele sale poezii.

V. Alecsandri poet liric. — Alecsandri rămâne poet liric prin excelenţă. In acest gen şi-a dat măsura geniului său. A început prin a se inspira din poezia populară *(Doine)*, a continuat inspirându-se din Lamartine *(Lăcrămioare)* şi din Victor Hugo *(Suvenire Mărgăritărele)*.

Primele lui poezii lirice aproape nu se deosebesc de cele populare. Chiar titlul l-a păstrat *(Doine)*. Cântă în ele dragostea de voinicie, de libertate, de vieaţă în mijlocul naturii.

Moartea iubitei sale, Elena Negri, l-a'ndrumat spre poezii melancolice. A găsit în poezia lamartiniană nota care-i trebuia şi convenea, nota melancolică, duioasă. A contribuit la aceasta şi traiul departe de ţară. La regretul pentru pierderea iubitei se adăuga şi regretul des-

MĂRIEĬ SALE DÓMNEĬ ELENA

PREA INĂLŢATĂ DOAMNĂ,

Intr'un şir de maĭ mulţĭ anĭ m'am ocupat cu adunarea şi coordonarea Poesiilor poporale din Ţerile Românescĭ şi am parvenit a forma o culegere preţiósă de balade, de legende şi de felĭurite cântice improvisate de poporulŭ Român în orele sale de suferinţă séŭ de veselie, de cădere séŭ de mărire.

O parte din acele petre scumpe a comóriĭ geniuluĭ Românesc aŭ fost scóse la lumină şi traduse în limbile francesă, englesă şi germană. Fiind pretutindeue bine priimite şi admirate, ele aŭ desteptat luarea aminte

Inceputul Prefeţei lui V. Alecsandri la ediţiunea din 1866 a volumului de Poezii Populare.—Ultima frază se încheie astfel: „....luarea aminte a oamenilor eruditi".

părțirii de țară. ; de aceea și unele poezii patriotice sunt tot melancolice.

Dela Victor Hugo a luat exotismul, înclinarea pentru subiecte streine: multe din poeziile lirice ale lui sunt inspirate de Bosfor, Italia Spania (una e inspirată de Rin, *Cascada Rinului*).

Patriotismul și elementul descriptiv sunt două note dominante în poezia lirică a lui V. Alecsandri. „Pastelurile" și „odele lui eroice" strălucesc în mijlocul celorlalte bucăți lirice. Natura cântată de el este a țării noastre: „Luncă, luncă, dragă luncă, raiu frumos al *țării mele*", zice el în pastelul „Lunca din Mircești". Patriotismul lui este cald și încrezător. In mijlocul celor mai mari greutăți ale țării nu l-a dus la descurajare.

Sentimentele care le cânta sunt curate, sincere, generoase. Cu tot patriotismul său a găsit accente duioase pentru exilații în Siberia *(Pohod na Sybir)*.

II. *Poezii epice*

SENTINELA ROMÂNĂ

Poem istoric

I *Românul nu piere.*

Din vârful Carpaților,
Din desimea brazilor,
Repezit-am ochii mei
Ca doi vulturi sprintenei,
Pe cea vale adâncită
Și cu flori acoperită,
Ce se 'ntinde ca o ceață
Până 'n Dunărea măreață,
Și de-acolo 'n depărtare
Până'n Nistru până'n mare,
Iar pe cel amar pustiu,
Cu văzutul ce 'ntâlniiu ?
Intâlniiu viteaz oștean,
Purtând semne de Roman,
Falnic, tare ca un leu
Și cu chip frumos de zeu.
Brațu-i stâng era 'ncordat
Sub un scut de fier săpat,
Ce ca soarele sorea
Și pe care se zărea
O lupoaică argintie
Ce părea a fi chiar vie :
Și sub fiară, doi copii,
Ce păreau a fi chiar vii.
Mâna-i dreaptă ținea pală,
Iar pe cap purta cu fală
Coif de aur lucitor
Ca un zeu nemuritor.
Cel viteaz era călare
Pe-un cal alb în nemișcare.

Şi, ca dânsul, neclintit,
Sta privind spre Răsărit.
Numai ochii săi mişcau,
Vultureşte-i alergau
Pe cea zare cenuşie,
Lungă, tainică, pustie,
Unde, ca prin vis trecând,
S'auzeau din când în când,
Vuiet surd, grozave şoapte,
Ce veneau din Miazănoapte,
Sgomot lung, înăbuşit
Ce venea din Răsărit.

Iarba nu se clătina,
Frunza nu se legăna,
Pasărea la munţi sbura,
Fiara 'n codri tremura,
Căci prin lumea spăimântată
In uimire cufundată,
Treceau reci fiori de moarte
Presimţiri de rele soarte!
Iar pe cer un vultur mare
Făcând cercuri de sburare,
Se vedea plutind cu fală,
Şi'n rotirea-i triumfală,
Ţintea ochiul său măreţ
Pe viteazul călăreţ:
— Cine eşti? de unde eşti?
Pe la noi ce rătăceşti?
— Sunt Roman şi sunt oştean
De-a 'mpăratului Traian!
Maica Roma cea bătrână,
Mi-a pus arma asta 'n mână
Şi mi-a zis cu glasul său:
Fiul meu, alesul meu!
Tu din toţi ai mei copii,
Cel mai tare 'n vitejii!
Mergi în Dacia, grăbeşte,
Pe barbari de-i risipeşte,
Şi-apoi veşnic priveghiază,
Sentinelă mult vitează,
Şi te-aţine la hotare,
Că s'aud în depărtare,
Răsunând duşmane pasuri
Meninţând barbare glasuri.

Venit-am şi am învins!
Pe barbari pe toţi i-am stins,
Şi pe ţărmurile lor,
Acum domn stăpânitor,
Aştept oardele avane,
Aştept limbile duşmane,
Care vin din Răsărit,
Ca potop nemărginit
Să cuprindă, să înnece
Tot pământul unde-or trece.
— O, viteze neferice,
Ai să pieri în câmpi aice!
— Eu să pier, eu? niciodată!
Vie-o lume încurcată,
Vie valuri mari de foc...
Nici că m'or clinti din loc.

Tot ce-i verde s'a usca,
Râurile vor seca
Şi pustiul tot mereu
S'a lăţi 'mprejurul meu:
Dar eu, veşnic în picioare
Printre valuri arzătoare,
Voiu lupta, lupta-voiu foarte,
Făr'a fi atins de moarte,
Căci Român sunt în putere
Şi Românu'n veci nu piere.

II.

Apa trece, pietrele rămân.

Abia zice, şi deodată
Fulgeră 'n cer o săgeată,
Vâjâe, vine, loveşte
Scutul care zângăneşte
Şi-o respinge-o svârle jos,
Ca pe-un şarpe veninos.

După dânsa 'n depărtare,
Colo 'n fund, în fund, în zare
Se iveşte-un negru nor,
Plin de sgomot sunător,
Ce tot vine, ce tot creşte
Şi pe câmpuri se lăţeşte
Cât e zare de zărit
Intre Nord şi Răsărit!
— Sentinelă, priveghiază,
Norul crunt înaintează.
Sentinelă, te arată,
Norul crunt se sparge!... Iată!
Iată oardele avane,
Iată limbile duşmane,
De Gepizi şi de Bulgari,
De Lombarzi şi de Avari:
Vin şi Hunii, vin şi Goţii,
Vin potop, potop cu toţii.
Pe cai iuţi ca rândunele,
Fără frâe, fără şeie,
Cai sirepi ce fug ca vântul
De cutremură pământul!
Mulţi sunt ca nisipul mării!
Mulţi ca ghiarele mustrării
Intr'un suflet păcătos,
Intr'un cuget sângeros!...
Sai, Romàne, pe omor,
Fă-te fulger războitor,
Fă-te Dunăre turbată,
Căci potopul iată-l vine.
Şi-i amar, amar de tine!

— Vie!...

Ca o stâncă înaltă,
Ce din vârf de munte saltă,
Tună şi rostogoleşte
Cade, rupe şi sdrobeşte
Codrii vechi din a sa cale
Până 'n fund, în fund de vale,
Astfel crunt ostaşul meu
Işi izbeşte calul său
Peste codrii mişcători
De barbari năvălitori;
El îi sparge şi-i răzbeşte,
Snopuri, snopuri îi coseşte
Şi-i înfrânge, şi-i respinge,
Şi-i alungă, şi-i învinge.
Calu-i turbă, muşcă, sare,
Nechezând cu înfocare
Calcă trupuri sub picioare.
Sfarmă arme sunătoare
Şi cu greu în sânge 'nnoată
Şi mereu se 'ndeasă'n gloată.

Crunt războiu, privire cruntă!
Fiul Romei se încruntă...
Fulgeri ies din ochii săi!
Fulgeră mii de scântei
Dintr'a armelor ciocniri
Şi lucioase zângăniri.
Sbor topoarele-aruncate,
Sbârnâe-arcele 'ncordate
Şi săgeţile uşoare
Noureazâ sfântul soare.
Caii saltă şi nechiază,
Lupta urlă, se 'ncleştează
Şi barbarii toţi grămadă
Morţii crude se dau pradă.
Zece cad, o sută mor.
Sute vin în locul lor,
Mii întregi se risipesc.
Alte mii în loc sosesc!
Dar viteazul cu-a sa palâ
Face drum printre năvală
Şi pătrunde prin săgeţi,
Că-i Român cu şapte vieţi!
In zadar hidra turbează,
Trupu-i groaznic încordează
Geme, urlă şi scrâşneşte
Şi 'mprejur se 'ncolăceşte.
Fiul Romei se aprinde,
Hidra 'n mâni el o cuprinde
Şi-o sugrumă, şi o sfarmă,
Şi-o învinge, şi o darmă!...
Fug Gepizii, fug Bulgarii,
Şi Lombarzii şi Avarii,

Fug şi Hunii, fug şi Goţii,
Fug potop, potop cu toţii.
Şi se duc, se duc ca vântul
Asurzind întreg pământul
De-a lor urlete barbare,
De-a lor vaiete amare!

III.

Roma, Roma nu mai este.

Unde-s oardele avane?
Unde-s limbile duşmane?
Au pierit, s'au stins din faţă.
Precum toamna 'n dimineaţă
Se tocesc, se sting la soare
Negurile-otrăvitoare!
Cu ce vifor de urgie
Năvăliră 'n Românie!
Cum veniră de turbaţi,
Ca balauri încruntaţi,
Cu o falcă 'n cerul sfânt
Şi cu alta pe pământ!
Dar s'au dus cum au venit
In pustiul lor cumplit,
Părăsind în urma lor,
Câmpul luptei de omor!
Lat e câmpul celei lupte,
Lat şi plin de arme rupte,
Plin de trupuri sfărâmate,
Care zac grămezi culcate.
Plin de sânge ce-l pătează
Şi văzduhul aburează!

Unde sunt atâtea vieţi,
Unde-s ochii îndrăzneţi?
Moartea rece le-a cuprins,
Intr'o clipă ea le-a stins,
Şi pe câmpul cel de moarte,
Crunt locaş de rele soarte,
S'a lăsat acum deodată
O tăcere 'nfricoşată!
Numai când din vreme 'n [vreme
Se aude-un glas ce geme,
O jelire 'ntristătoare,
Un suspin de om ce moare,
Sau nechezul dureros
Unui cal răsturnat jos,
Care chiamă ne'ncetat
Pe stăpânu-i jos culcat.

Soarele îşi schimbă locul
Şi apune roş ca focul,
Intinzând pe cea câmpie
O văpseală purpurie,
Ca un sângeros vestmânt
Peste-un lung şi trist mor- [mânt:
Iar în înaltul cerului,
Deasupra mormântului,
Ţipă vulturul cu fală
Şi'n rotirea-i triumfală
Incunună cu-al său sbor
Pe viteazu 'nvingător.
Să trăieşti, ostaş romane,
Stâlp al lumii apusane!
Tu cu pieptu-ţi ai oprit
Valul crunt de Răsărit
Şi cu braţul tău armat
Pasul soartei l-ai schimbat!

Dar ce zic?.... un fior rece
Printre-a lumii vine trece.
Căci deodat'un glas prin lume
Fără seamăn, fără nume,
Sună, duce-o neagră veste:
Roma, Roma nu mai este!...
Zis-a glasul: un răsunet
Lung răspunde ca un tunet
Şi al Romei vultur falnic
Cade, dând un ţipăt jalnic.
Zis-a glasul, şi cu jale,

Plângând soarta mumei sale,
Fiul Romei cei bătrâne
Scapă armele din mâne,
Pleacă fruntea şi'n durere
Moartea chiamă, moartea cere.
Iară calu-i frăţior,
Nechezând încetişor,
Câmpul luptei părăseşte
Şi spre munţi încet porneşte.
Ducând lin şi nesmintit
Pe stăpânul lui iubit...
Ei se duc în tristă cale:

Şi pe urma lor de vale
Cade-o noapte 'ntunecoasă,
Noapte oarbă, fioroasă,
Ca fundul pământului,
Ca taina mormântului!
Şi sub neagra sa aripă
Se şterg toate într'o clipă
Cum se şterge de uşor
Visul cel amăgitor.
Şi ca suvenirul sfânt
Celor care nu mai sunt!...

Munţii Carpaţi — 1848.

Mărgăritărele, vol. II, pag. 261

Explicări. — *Oarde,* cete.
Avane, sălbatice.
Sirepi, iuţi.
Limbile, popoarele.
„Fiul Romei *cei* bătrâne", celei.

LEGENDA CRINULUI

O rază răsleţită de soarele apus
Se 'ntârziese 'n cale-i făr'a privi pe sus
Şi nu ştia, sărmana, cum, unde să apuce,
Să scape de-ale nopţii făţarnice năluce.

In fuga-i, spăimântată, de arbori se lovea.
Lucirea-i scânteindă o clipă se ivea
Pe câmpuri, văi şi dealuri, pe ape curgătoare
Şi se perdea în umbră sclipind tremurătoare.

Se 'ntârziase! fapta-i era de neiertat,
Căci soarele plecase pe frunte-i nourat;
Dar cum să nu 'ntârzie, când ea fu ocupată
Din zori să încălzească un mic mormânt de fată?

Mormântul era umed ş'un glas de îngerel,
Slab, plângător, mult jalnic ieşea gemând din el,
Zicând: „O! mamă, mamă, e frig pieptul mă doare,
„Nu mă lăsa!..." Şi raza uitase mândrul soare.

Acum ea rătăcise în sboru-i sfiicios
Pe-un câmp întins sălbatic, pustiu şi nisipos.

In care, singurică, o frunză veştejită,
Venea de vânt adusă din zarea înnegrită.

Lumina, radioasă ca visul de noroc,
S'apropie de frunza oprit'acum pe loc,
Şi repede ca gândul în sânul ei pătrunde.
Se face ghem de aur, de noapte se ascunde.

De-odată, la căldura din oaspele ceresc,
Prin frunză trec fierbinte fiori ce-o înverzesc.
Ea prinde graiu şi suflet, şi razei blânde zice :
„Tu, fulg de soare, noaptea, cum te găseşti aice ?“

„Ah !“ îi răspunde raza, „rămas-am pe pământ,
„Lipită până 'n seară de-un mic duios mormânt,
„In care-o copiliţă, sub piatră năduşită,
„Suspină trist şi chiamă pe maica ei cernită“.

— „O ştiu !... eu făceam parte din pătura de flori
„Depusă pe-a ei raclă de scumpele-i surori.
„Sub lacrămile mamei uscatu-m'am în clipă
„Şi m'a dus aicea un vânt pe-a lui aripă.

„Vai ! iată-ne amândouă pierdute în pustiu.
„Ca drăgălaşul înger ce zace în sicriu,
„Dar s'aşteptăm aicea voiosul fapt al zilei,
„Fiind însufleţite de sufletul copilei“.

Şoptind în întuneric plăpânde-au adormit.
O rouă, mană sfântă, din ceruri le-a stropit,
Şi'n loc de-o frunză neagră şi de o rază albă
A doua zi crescut-a un crin cu fruntea dalbă.

Aşa se nasc pe lume minunile de flori.
In ele reînvie copiii zâmbitori ;
Dar nime nu pricepe mai bine-a lor mistere
Ca inima de mamă, dorită şi stingheră !...

Explicări. — *năduşită,* năbuşită.

V. Alecsandri poet epic. — Una din preocupările scriitorilor noştri din prima jumătate a secolului al XIX-lea

a fost să dea neamului lor o epopee. Lipsa unei astfel de opere se considera semn de inferiotate. De aceea au fost atâtea încercări (*Mihaida* lui I. Eliad Rădulescu, *Traianida* lui D. Bolintineanu, mai târziu *Negriada* lui Aron Densusianu, etc.).

Ştefan cel Mare era unul din eroii indicaţi pentru o epopee. De aceea C. Negruzzi se gândeşte la o *Ştefaniadă*, din care avem cunoscuta poemă eroică „Aprodul Purice".

Şi pe Alecsandri l-a preocupat chestiunea. Avem dela el poema eroică „Dumbrava Roşie" de aproape 800 de versuri, unde cântă lupta lui Ştefan cel Mare cu Polonii. E scrisă în tonul epopeilor antice. Eroii inspiră măreţie prin vorba, ţinuta, vitejia şi generozitatea lor. Nu sunt numai oameni viteji, ci supraoameni.

Aşa se caracterizează V. Alecsandri în toate poeziile sale epice (*Sentinela Română, Dan Căpitan de plaiu*, etc.).

In activitatea lui epică intră de asemenea numeroasele lui legende de inspiraţie populară: „Legenda ciocârliei", „Legenda crinului", precum şi basmele versificate: „Inşiră-te, mărgărite", etc.

III. *Piese de teatru*.

BOIERI ŞI CIOCOI.

(comedie)

Scena se petrece la Iaşi între 1840 şi 1846 în casele vornicului Iongu Hârzobeanu, Piesa urmăreşte să arate pe-de-o-parte lupta dintre tineretul venit dela studii şi dintre starea de lucruri din Principate; iar pe-de-alta, diferenţa dintre boieri, reprezentaţi în piesă prin hatmanul Ştefan Stâlpeanu, şi dintre ciocoii de toate gradele: vornicul Iorgu Hârzobeanu, postelnicul Evghenidis, slugerul Trufandachi, etc., etc.

Actul I. — Sărbătorirea anului nou în casele vornicului Hârzobeanu. Facem cunoştinţă cu aproape toate personajele. Printre ele, Radu, rămas de mic orfan şi trimis la studii de hatmanul Stâlpeanu, e acum de 25 de ani şi reprezintă în piesă tineretul cult. Un altul, răzeşul Arbore, de 50 de ani, reprezintă pătura ţărănească. Apare de asemenea şi Elena, fiica lui Hârzobeanu, care aprobă linia de conduită a lui Radu. O convorbire dintre Radu şi Arbore, apoi dintre Radu şi Elena, ne apropie de acţiunea principală a piesei (scena IX-a şi a X-a).

Arbore. *(Şueră cu mirare).* Parc'au dat uliul într'un cârd de vrăbii. *(Către Radu).* Cum îţi place câte le văzuşi aici, domnule Radu?..

Radu. — Mă simt încremenit, moşule... Unde mă aflu?... In ce lume trăiesc?

Arbore. — Unde te afli?... Intr'un furnicar ciocoiesc!... într'o maşină de jigănii pocite cu feţe de om... Cuconul Iorgu Hârzobeanu?... Ciocoiu de starea întâi, care se crede coborît cu hârzobul din cer şi care se închină azi la sfântul Niculai şi mâini la Mahomed... Aga Neamuş? Ciocoiu în doi peri, jumătate acăţat de *protipendadă* prin măritişul unei mătuşi a lui cu un boier mare şi jumătate atârnat în jos de rudele lui de starea a doua; fudul sau umilit după oamenii cu cari se găseşte, dar totdeauna gata a da cinstea pe ruşine... Vulpe? Ciocoiu c'o treaptă şi jumătate mai jos decât Neamuş, aprig, hrăpitor, spaima răzeşilor, molie de dulapuri cu dele afumate, faur de cârciocuri şi cu toate acestea creştin cu frica lui Dumnezeu, dus la biserică, spovădit, împărtăşit şi grijit... Slugărică? ciocoieş, ciocofleandură, ciocofleac, care se târâe pe urmele tălpilor boiereşti ca să le sărute şi chiar să le lingă la nevoie... Trufandachi? Ciocoiu, grecesc intrigant, care se furişează printre Români zâmbind, gudurându-se, linguşind, făcând *pehlivănii*, ca să râdă boierii, şi care ţinteşte a prinde rădăcină în pământul ţării, a se însura cu zestrea unei cuconiţe iertate de Dumnezeu şi de oameni, şi-a ajunge într'o zi *megas* postelnicos... Lipicescu? Ciocoiu de gunoiu, ce răsare pe nesimţite ca o ciupercă veninoasă, năpârcă încălzită la sân, care vrea să muşte mai întâi chiar pe stăpânul, pe făcătorul său de bine!... Iaca lumea în care te găseşti, domnule Radu! Numai doi oameni, afară de dumneata, care eşti acum venit din ceea lume, numai doi, din câţi ai văzut aici, sunt adevăraţi oameni: hat-

manul Ştefan Stâlpeanu, boier din cei vechi, talpa ţării, Român întreg ca din vremea lui Tăutu cel bătrân, şi eu, Arbore răzeşul, opincă nevăcsuită, ce-am trăit pân' la bătrâneţe cu inima lipită de pământul Moldovei şi astfel mi-am păstrat-o teafără şi curată !... Acum, fătul meu, cunoşti hora, intră 'n danţ, dacă-ţi cere inima.

Radu. — Mă 'ngrozeşti, moşule !

Arbore. — *(zărind pe Elena).* Iacă leac dulce pentru spaimă, fătul meu.

Elena. — *(Intră îngrijată pe uşa din dreapta).* Unde-i tata, unde-i tata ?

Radu. — *(uimit, în parte).* Elena !

Arbore. — Nu te 'ngriji, duducă... Boieru-i în odaia sa.

Elena. — Adevărat e, moş Arbore, c'a venit să-l ?...

Arbore. — Nu... vorbe... Nu crede.

Elena. — Ah... nu căuta să mă 'nşeli... moş Arbore, inima-mi spune că-l ameninţă un pericol.

Arbore. — *(în parte).* Nici că se prinde minciuna.

Elena. — Moş Arbore, nu-mi ascunde adevărul, că mai rău mă chinueşti.

Arbore. — Apoi... adevărul adevărat...

Radu. — *(Inaintând).* Adevărul este domnişoară că aga e în ogradă c'o ceată de slujitori ; dar mă jur că până nu aresta pe părintele domniei-voastre, el va trebui să calce peste mine.

Elena. — *(Cu recunoştinţă).* Ai un suflet generos, domnul meu... Iţi mulţumesc din fundul inimii... Ah ! apără-l pe tata... e bun şi merită.

Radu. — Il voiu apăra ca pe înşişi părinţii mei, dac'ar mai fi pe lume.

Elena. — Eşti orfan... domnule... ; înţelegi dar îngrijirea mea.

Radu. — O da ; şi voiu fi fericit a vă proba că n'am uitat, nici nu voiu uita tot timpul din copilărie ce l-am trăit împreună la moşia hatmanului Stâlpeanu.

Elena. — *(uimit).* Radu !... Radu !... dumneata eşti ?

Radu. — Eu ; mă recunoaşteţi ?

Elena. — Radu !... amicul meu din copilărie !

(Mică tăcere)

Arbore. — *(în parte).* A început a se încurca unul în ochii altuia... Hm ! Semn bun. *(Se aude sgomot afară).*

Elena. — Ce s'aude! Vine aga?
Radu. — Nu vă temeţi, domnişoară... Intoarceţi-vă în apartamentul domniei-voastre... Eu şi moş Arbore stăm aci pe loc.
Elena. — *(Intinzând mâna lui Radu).* La revedere amicul meu. *(Iese prin dreapta). (Radu sărută mâna Elenei şi rămâne cufundat în gânduri).*
Arbore. — *(In parte).* Noroc!... şi la anul cununie! Domnule Radu... Domnule Radu, trezeşte-te că vine duşmanul... să-i aţinem calea.

Actul al II-lea. — Hârzobeanu, ajuns ministru al trebilor dinăuntru, ridică în slujbe pe toţi oamenii lui de curte, de origină fanariotă. Asistăm la bacşişurile grase pe care aceştia le iau dela toţi câţi au nevoie de sprijinul administraţiei. E vorba în acest act şi de cocoana Tarsiţa, soţia lui aga Neamuş, pe care Hârzobeanu îl face prezident al divanului. Ni se desvălue de asemenea simpatia dintre Radu şi Elena. Scene caracteristice a VI-a şi a VII-a.

Elena. — *(Iese din apartamentul ei, din dreapta şi vine de sărută pe Hârzobeanu).* Tătuţă, tătuţă...
Hârzobeanu. — Bună dimineaţa, copila mea.
Elena. — *(Zâmbind).* Cum? bună dimineaţa pe la două ore după amiază?
Hârzobeanu. — Că bine zici, Lenuţo... Trebile Statului...
Elena. — Trebile Statului te fac să uiţi multe lucruri, tătuţă... chiar mă neglijezi pe mine...
Hârzobeanu. — Pe tine, dragă Ilenuţă?... niciodată.
Elena. — De două zile nu m'ai sărutat... A! domnule ministru, avem să ne certăm împreună... ia seama... de ţi s'a mai întâmpla să comiţi o asemenea călcare de regulament, să ştii că te destituez...
Hârzobeanu. — *(Sărutând-o).* Nu vă supăraţi, măria voastră, că n'oiu mai greşi.
Elena. — Să lăsăm gluma... Te prea osteneşti, tătuţă, cu serviciul şi-s îngrijată să nu te 'mbolnăveşti... Când la palat, când la consuli, când la minister, când la provincie... şi prea puţin acasă. Nu era mai bine înainte până'a nu te face ministru?... Şedeai cu mine, mă desmierdai, îmi vorbeai de mama şi mă mângâiai de pierderea ei.. Acum rămân zile 'ntregi singură... şi plâng...

ades. privind la portretul mamei. *(Arată portretul din stânga).*

Hârzobeanu. — Singură ?... dar nu primești o mulțime de vizite ? Princesa Luța, vorniceasa Protopendeasca, postelniceasa Evghenidis, cucoana Tarsița a lui aga Neamuș ?...

Elena. — O !... Cât pentru cucoana Tarsița, mai bine ar face să nu mai vie.

Hârzobeanu. — Pentru ce ?

Elena. — Pentrucă nu ne înțelegem... nu ne convenim împreună.

Hârzobeanu. — Știu... mi s'a jăluit că ești rece cu dânsa, chiar și fudulă... Asta nu-i bine, draga mea... Cucoana Tarsița, deși nu tocmai de starea întâi, îi primită în toate casele cele mari, poftită la balurile dela Curte...

Elena. — Se poate .. însă simpatiile nu ni se impun ; și mărturisesc c'astă damă nu-mi inspiră nici o simpatie...

Hârzobeanu. — Nu 'nțeleg.

Elena. — Iși permite cu mine niște familiarități care îmi displac... niște consilii care mă irită... Cine i-a dat acest drept ?.. Ce legături există între noi ?

Hârzobeanu. — *(Ingăimat).* Nici una, draga mea, nici una .. dar' știi... la vârsta ei... socoate *(Zărind pe Radu).* A ! cine vine ?

Radu. — *(Intrând prin fund).* Eu domnule ministru... Vin să v'aduc complimentele mele cele mai sincere... *(închinându-se Elenei).* Domnișoară...

Hârzobeanu. — Complimente ?... pentru ce ?

Elena. — Ah ! cât sunt de fericită, scumpe tătuță, a vedea compatrioții noștri recunoscând serviciile ce faci țării !

Radu. — Da !... puteți fi mândră de părintele domniei voastre, domnișoară, căci a probat o mare iubire de patrie ; a probat că, dac'ar atârna dela voia măriei sale, lucrurile ar merge mult mai bine în țară.

Elena. — Dar ce ! nu merg bine ?

Radu. — Nu prea.

Hârzobeanu. — Știu că vouă celor tineri nu vă place, nu vă potriviți cu ideile noastre... d'apoi... și voi sunteți prea aprinși, prea nerăbdători, prea revoluționari, după cum zice consulul... Vreți ca toate să se prefacă după capul vostru, îndată, cât ați bate'n palme, fără'a vă gândi

că o țară nu-și schimbă datinile decât cu 'ncetul, cu chibzuială... Mai ales tu, Radule, te-arăți prea aspru în gazeta ta, și asta poate săl-ți cășuneze vreo supărare... Gândește-te bine... bine...

Radu. — M'am gândit și m'am răzgândit din capul locului, coane Iorgule, și m'am decis a primi și-a înfrunta orice loviri, când am intrat în luptă... Datoria către patrie să-mi împlinesc, pericolele nu mă sperie.

Hârzobeanu. — Inţeleg ; te bizui pe protecția vărului Ștefan Stâlpeanu... dar' cu toate aceste eu te sfătuesc părintește să-ți mai ții gura, să-ți mai înfrânezi condeiul. căci însuși consulul în numele Regulamentului a protestat verbal...

Radu. — Protestat ? cu ce drept ?

Hârzobeanu. — Nu-i vorba de drept... Vorba-i că stăpânirea și consulul sunt nemulțumiți de-apucăturile voastre, ale *bonjuriștilor*... Sperieți oamenii cu idei de pe ceea lume... ba opinie publică, ba libertate, ba egalitate, ba naționalitate... mai știu eu ce ? Prin urmare ia seama, băiete, atâta-ți spun.

Radu. — Vă mulțumesc, cucoane Iorgule, de interesul ce-mi arătați ; însă ..

Hârzobeanu. — Nu se 'ncape însă... Să nu zici pe urmă că nu ți-am dat de știre... Toată pasărea pe limba ei piere... Eu mă duc să regulez hârtiile ministerului... *(Se îndreaptă spre stânga).*

Elena. — Tătuță, te duci fără să mă săruți ?

Hârzobeanu. — Trebile statului. *(Sărută pe Elena).* Mă iartă, Măria ta. *(Iese prin stânga).*

Actul al II-lea. — Consiliu între Ministrul Hârzobeanu și creaturile sale : postelnicul Evghenidis, polcovnicul Viteazovici și aga Neamuș, cu privire la trei chestiuni importante: arendarea ocnelor, gonirea Evreilor din Moldova și luarea de măsuri contra *bonjuriștilor*.

Prima chestiune se și rezolvă repede, dându-se ocnele în arendă unui Grec și unui Evreu. La a doua, aga Neamuș e de părere ca Evreii să fie alungați din Moldova, fiindcă sunt o plagă; dar în timpul discuțiunii primește printr'un bilet făgăduiala că va primi dela cutare Evreu un dar de 2000 de galbeni și-și schimbă părerea. Hârzobeanu primise și el încă mai mult. De aceea se decide ca Evreii să fie lăsați în pace. Chestiunea bonjuriștilor se

amână. Coana Tarşiţa obţine exilarea lui Radu la mânăstirea Secul şi pune la cale căsătoria Elenei cu un parvenit din curtea lui Hârzobeanu, chiar în casa acestuia, dar e dat afară şi de Elena şi de Stâlpeanu, care se găsea acolo.

Actul al IV-lea. — Bal la Hârzobeanu în onoarea Elenei, la ziua ei de naştere.

Ministerul se schimbă. Stâlpeanu ia locul lui Hârzobeanu.

Actul al V-lea. — Lipicescu a dat în judecata divanului pe Hârzobeanu pentru o sumă de 3.000 de galbeni ce i-ar datora, a cumpărat majoritatea membrilor divanului şi e sigur de izbândă. Dacă ar câştiga procesul, ar ruina pe Hârzobeanu. Lipicescu propune să i se dea mâna Elenei, ca să renunţe la proces. Elena primeşte, numai ca să-şi scape părintele. Hârzobeanu nu vrea. Lipicescu câştigă procesul, dar Arbore dovedeşte că actul lui Lipicescu era fals.

Explicări. — „Coborît cu hârzobul din cer", căzut de sus între oameni, nu născut între ei.

„Se 'nchină la *Sfântul Niculai*", la ţarul Ruşilor.

La Mahomed, sultanului.

Agă, rang boieresc mijlociu. Când cineva cu acest rang era în funcţiune, avea supravegherea ordinei în capitala ţării (şeful poliţiei).

Protipendadă, nobilime.

„A da cinstea pe ruşine", a se face de râs.

Răzeş, răzaş, mic proprietar de pământ în Moldova.

Dele, acte, hârtii de cancelarie.

Faur de cârciocuri, fabricant de încurcături.

Grijit, cel care a luat grijanie (împărtăşanie) la preot.

Ciocoileandură, ciocoileac, în batjocură ciocoilor mai tineri.

Pehlivănii, glume şi schime.

Megas postelnicos (greceşte), mare postelnic, rang boieresc însemnat. Postelnicul în funcţiune se ocupa cu relaţiunile externe ale ţării.

„Venit din *ceea lume*", din streinătate.

Duducă, domnişoară, cuconiţă.

Divan, cea mai înaltă instituţie judecătorească.

Consuli, reprezentanţii altor ţări.

Vorniceasă, soţie de vornic. *Vornic,* rang boieresc important. In funcţiune, vornicul se ocupa de justiţie în toată ţara.

Nu ne convenim, nu suntem de acord.

Starea întâi, rangul întâi.

Consilii, sfaturi.

Inchinându-se, salutând.

Bonjurişti. In cercurile oficiale li se zicea „bonjurişti" tinerilor veniţi de curând din streinătate dela studii *(bonjour,* bună ziua).

Să-ți cășuneze, să-ți producă, provoace.

Regulament, Regulamentul Organic.

Sperieți, speriați.

Polcovnic, colonel.

V. Alecsandri poet dramatic — Comediile. Pe la 1840, tineretul venit dela studii din streinătate era, firește, nemulțumit de ce găsise în țară. De aci atacuri. A fost astfel atacat și teatrul. Domnitorul de atunci al Moldovei, Mihail Sturdza, a ales trei tineri și le-a dat direcțiunea teatrului din Iași: M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, V. Alecsandri. Acesta e punctul de plecare al desvălirii talentului dramatic al poetului. Cei trei directori s'au văzut siliți să scrie ei înșiși piese de teatru românești, fiindcă nu erau. Au tradus, au imitat și fiecare a produs câte ceva. S'au adresat și la prieteni.

Dintre toți, cel care a continuat a fost V. Alecsandri. A profitat de acest prilej și a aplicat unul din punctele de program ale ,,Daciei Literare", care reprezenta punctul de vedere al generației noui de atunci: inspirația din obiceiurile țării. A pus pe scenă ce găsea caracteristic, pitoresc, de haz și astfel a produs monoloage, scenete, canțonete, vodeviluri farse, comedii.

Material bogat oferea mai ales trecerea dela vieața orientală la cea occidentală: schimbarea graiului, a costumelor, a obiceiurilor.

Un material tot atât de bogat îl oferea alt contrast: al streinilor față de localnici. La orașe, mulțimea de streini, venită pentru comerț și industrii, mai ales, pentru învățământ, stare sanitară, încă nu se adaptase locului și cotrastul era izbitor.

In deosebi aceste două teme inspiră pe Alecsandri. Cea mai bună din operele lui comice este comedia „Boieri și Ciocoi", unde întâlnim comflictul între lumea veche și nouă pe terenul politic și moral.

DESPOT-VODĂ

Actul I. Tabloul I. — Limbădulce și Jumătate, stând de strajă la hotarul din spre Moldova și Ungaria, văd venind o ceată de oameni. Din ea se desprind doi și pornesc să treacă hotarul. Erau Despot, un aventurier grec, și Laski, un nobil polonez. Laski urează lui Despot să ajungă Domn și se reîntoarce.

Despot, rămas singur, rostește următorul monolog:

A!... iată-mă 'n Moldova!... măriri, averi, putere,
Aici sunt partea celui ce știe-a zice: vreau!
Eu vreau!... de-acum ajute-mi în plin norocul meu.
Eu, slugă-odinioară lui Iacob Eraclidul,
Dar nobil prin avântul sufletului ca Cidul;
Eu, bulgăr de aramă schimbat în aur; Eu
Fiu de pescar din Creta, purtat în sborul meu
Prin Spania, Lehia, Germania și Franța,
Cu-a mea soție, spada, cu sora mea, speranța,
Azi vin și pun piciorul pe-acest pământ român
Și zic: Moldovo 'n mine cunoaște-al tău stăpân!
Deci pune-ți mari podoabe, frumoasa mea mireasă,
Să faci cu mine-o nuntă de mândră 'mpărătească,
Imbracă-a tale haine țesute 'n mii de flori,
Incinge curcubeul alungător de nori
Și 'ntinde pe-ai tăi umeri, în zi de sărbătoare,
Hlamida ta ce poartă o lună, — o stea și-un soare...
Acum a sosit timpul, de fericire plin,
Ca să-ți alegi un mire viteaz, măreț, străin,
Un mire din Bizanța, cum se cuvine ție,
E timpul, o! Moldovo, uniți noi amândoi,
Să facem visuri, planuri și fapte de eroi,
Să ștergem umilința din fruntea creștinească,
Să liberăm Byzanța și patria grecească,
Intreaga lume-așteaptă să vadă 'n Răsărit
Un soare nou, cu raze de foc, pe cer ivit
Să ardă semi-luna cât nu e lună plină
Și planta cea păgână s'o sece 'n rădăcină.
Eu fi-voiu acel soare aprins de Dumnezeu
Și tu, Molodovo scumpă, tu fi-vei cerul meu!
A! tremure Osmanul sub paloșul dreptății
La răcnetul lui Despot și al creștinătății,
Căci azi începe ziua creștinei re'nvieri,
Căci jur a fi eu, Despot, stăpân acestei țări..

In scena următoare apar boierii moldoveni din Suceava, plecați în munți la vânătoare; între ei este și un caraghioz, Ciubăr-Vodă. Apoi Limbădulce și Jumătate aduc pe Despot. El face cunoștință cu boierii și e luat de Moțoc ca oaspe al său.

Actul I. Tabloul al II-lea. — Acțiunea se petrece la curtea domnească din Suceava. Domn era Alexandru Lăpușneanu. Doamna Ruxandra vorbește soțului său despre Despot și-i spune că-i este văr. Lăpușneanu bănuește că Despot n'are gânduri curate și ia măsuri ca la masă să fie otrăvit. Despot vine, se prezintă Domnului și oferă Doamnei niște giuvaieruri, pe care mama ei le-ar fi purtat în ziua nunții; în realitate ele erau luate dela Carmina, soția lui Laski.

Actul al II-lea se petrece în casa lui Moțoc. Despot iubește pe Ana, fiica lui Moțoc și urmărește să ajungă Domn cu ajutorul tatălui ei. Boierii adunați în casa lui Moțoc hotărăsc detronarea lui Lăpușneanu și ridicarea pe tron a lui Despot; numai boierul Tomșa nu primește. In acest timp Lăpușneanu hotărîse omorîrea lui Despot și trimite o gardă să-l ridice.

Actul al II-lea. Tabloul al doilea. — Despot e la închisoare.

O! soartă schimbătoare ce râzi de omenire!
Nebun cine se 'ncrede în tine cu orbire!
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș,
Prăpastia-l așteaptă cu-adâncu-i prăvăliș!...
Așa dar eu, sărmanul, a soartei jucărie,
Ajuns, iubit de-un înger, aproape de domnie,
Iată-mă-acum aice din raiul meu căzut
Și din lumina lumii în umbră iar pierdut!..
Sunt eu?.. sunt treaz?.. în vieață?.. și adevăr e oare?
Eu Despot, vultur falnic, eu zac la închisoare?

(Se scoală și cată împrejur)

Acești pereți sunt umezi, triști, negri!... Ah! ei sunt
Nu ziduri de palate, dar ziduri de mormânt!
In ele cine intră, din ele nu mai iese
Decât pe-o raclă neagră, cu zilele-i culese!

(Infiorându-se)

O! reci fiori de groază prin sufletul meu trec.
Răsuflu-aburi de moarte... Un biet străin, un Grec,
La cine pot să aflu o rază de 'ndurare?

La Doamna numai, însă nici o putere n'are,
Căci Vodă Lăpuşneanu de milă-i depărtat,
Cât de pământul negru e cerul înstelat.
Cum?... mort în floarea vieţii! Cum? mort ca un mişel,
Ucis de Lăpuşneanu, lipsit de tron... ? şi el ! ?...
O ! nu, nu ! Nu se poate... cu unghiile tocite
Voiu sparge-această hrubă ce 'n sânul ei mă 'nghite.
(Se asvârle turbat peste pereţi şi îi loveşte cu pumnii)

Deschide-te morminte... dă-mi drumul să-mi răzbun.
Cădeţi, infame ziduri (căzând pe scaun) Ah! Doamne,
(sunt nebun

(După o scurtă pauză)

Mizerie !... cu gândul pătrund bolta cerească
Şi braţul meu nu poate o piatră să urnească !

(Induioşându-se)

Ah ! nu-i nici o scăpare. Cei ce m'au cunoscut
Vor zice-a fost un Despot, a fost... ce s'a făcut ?
Şi toţi m'or da uitării... chiar Ana... lume, lume !
Uita-va şi amorul şi jalnicul meu nume.
Adio planuri 'nalte ! Adio mari sperări,
A lumii ideale sublime aspirări !
Adio tot : junie, lumină, fericire...
Nălucă este omul şi vieaţa o clipire.

(Priveşte fereastra)

O ! Despot, te salută a veşniciei zori.
Fii om !... Când vine moartea, te'nchină ei şi mori !

(Stă abătut, cu capul plecat pe braţul lui)

Venind Ciubăr-Vodă în închisoare, ca să-şi râdă de Despot, acesta reuşeşte să-şi schimbe hainele cu el şi să fugă.

Actul al III-lea, la castelul lui Laski. Despot stă ascuns aici. Când vin solii lui Lăpuşneanu să-l ceară, el se preface mort, după îndemnul Carminei.

Actul al IV-lea. — Despot a ajuns Domn. Ciubăr-Vodă e călugăr. Carmina e în palat, dar nimeni nu ştie, afară de Despot. Laski e şi el în Suceava. Moţoc aminteşte lui Despot de făgă-

duiala de a lua de soție pe fiica sa Ana. Despot spune că interesul țării cere să se căsătorească cu o fată din familie princiară. Moțoc se declară atunci contra lui; după el se iau și ceilalți boieri și trec de partea lui Tomșa, care vine cu armată contra lui Despot. Despot pleacă la luptă.

Actul al V-lea. — Despot e învins: „Invins!... de cer și oameni lăsat în părăsire...". Ana, devenită călugăriță, cere din partea poporului să se deschidă porțile cetății. Ei îi jură din nou iubire. Carmina asistă nevăzută la această scenă. Ea-i destăinuește apoi și Anei și lui Laski adevărul. Laski o ucide. Porțile cetății se deschid, Tomșa intră și iartă pe Despot, îl ucide însă Ciubăr.

V. *Alecsandri poet dramatic — Dramele.* — Afară de „Despot Vodă", Alecsandri a mai scris și alte două drame: „Fântâna Blanduziei" și „Ovidiu".

„Despot Vodă" reprezintă cea mai izbutită dramă istorică românească în versuri. Construită după regulele consfințite ale dramei romantice, are și defectele și calitățile genului. Defectele sunt tonul oratoric și abuzul de antiteze, calitățile sunt avântul, căldura, patriotismul și mai ales „suflul poetic", „poezia" ce plutește deasupra întregei piese

Piesa este prea lirică, dar aceasta este caracteristica dramei romantice.

Tot poezia stăpânește și celelalte două drame, în care marele poet român a ținut să cânte pe marii poeți latini: Horatius și Ovidius.

IV. *Proză.*

DRIDRI

Ziarul francez *Teatrul* cu data de 25 Iunie 1891, conține liniile următoare:

„O tânără artistă, cea mai frumoasă din toate câte le-am zărit pe scenele teatrelor de pe bulevarde, a murit în floarea tineneții! Veselă și grațioasă, ea poseda calitățile inimii și ale spiritului. Toți acei artiști cari au cunoscut-o regretă în persoana sa o artistă de talent și un

model perfect de eleganță și de istețime pariziană. Ea purta între amici gentila numire de Dridri, însă numele ei adevărat era: Marie Angélique Chataignez!"

. . . .

Citind aceste rânduri, mulți din România, cari au fost emigrați la Paris în anul 1848, își vor aduce aminte de acea drăgălașă copilă, atât de pariziană în spiritul său, atât de Română în inima sa!... Ea s'a unit la toate aspirările patriotice ale generației entuziaste de acum douzeci de ani, care a dat semne de vieață națională în Iași și București: ea a împrăștiat adeseori cu farmecul veseliei sale negurile posomorîte de pe frutena celor descurajați și a lucit ca o rază de soarele patriei în ochii multor emigrați din țările noastre.

Prin care mister însă capricioasa natură sădise o inimă română în gingașul sân al unei pariziene?

Pe când publicul francez se găsea în cea mai deplină ignoranță despre Moldova și Valahia, pe când aceste țări erau considerate ca pământuri aflătoare în fundul Asiei, pe când un deputat al constituantei din Franța declara că Bucureștii erau capitala Bulgariei și un ministru al Republicei confunda Cronstadtul din Ardeal cu portul de lângă Petersburg, Dridri cunoștea România mai bine decât compatrioții săi și chiar decât mulți dintre compatrioții noștri. Ea era părtașă la toate secretele politicii Românilor din Paris și se simțea mândră de a o putea servi prin influența ce avea asupra unor corifei ai presei franceze. Acea jună artistă, admirată pe scenă, urmărită de un cortegiu de adoratori, deprinsă de a trăi în luxul și în plăcerile modernei Babilone, părăsi deodată calea aurită, pe care călca de patru ani cu nepăsarea tinereței, și se retrase în sanctuarul inimii sale. Regina banchetelor pariziene abdică de bunăvoie și lumea o pierdu din vedere, fără a înțelege motivul dispariției sale. In ziua când s'a decis a face acest pas atât de serios în vieața unei femei, Dridri a scris amicilor săi un soiu de circulară enigmatică în care zicea:

„Adio! plec într'o călătorie la care am visat adeseori: mă duc să cunosc o lume nouă, de unde nu cred că m'oiu întoarce printre voi. Nu vă încercați însă să ghiciți care-i acea lume, cunoștințele voastre geografice nu se întind până la marginile ei!"

Se arată începuturile teatrale ale eroinei, în Paris. După debut, Dridri e e angajată de directorul teatrului cu 500 le pe lună. De acum începe pentru ea vieața de teatru, cu intrigile și frumusețile ei. Alecsandri ne zugrăvește de pildă invidia unei actrițe celebre, Estera contra ei. De asemenea, cortegiul de admiratori ai tinerei actrițe.

In partea II-a a nuvelei, facem cunoștință cu Vali, care luase parte la revoluția dela 1848 în Iași și se expatriase.

Partea finală:

Am întrerupt această scrisoare în timp de câteva ore, pentru ca să mă liniștesc și să-ți pot spune pentru ce mă găsesc la Londra, însă înainte viu să te sărut ca o soră și să reclam indulcența ta. Acum ascultă.

Zece zile în urma plecării tale, Lord F. se prezentă la mine și îmi zise: iată trei ani de când te iubesc, trei ani de când aștept să pierzi ura ce ai contra Englezilor. Când locuiai în hotelul d-tale, ai respins propunerile mele, sub cuvânt că erai fericită de amicia contelui și că nu doreai nimic mai mult. Amicia contelui ținu cât averea lui și într'o zi dispăru atrăgându-te în ruina lui.

— „Te înșeli, Mylord", i-am răspuns.

— „Știu", replică Lordul, „că singură ai sacrificat tot ce era al d-tale, pentru ca să scapi numele contelui de pata de falit. Ai făcut un act sublim, dar și o nebunie totodată și astfel ai răsturnat toate planurile mele".

Contele fiind un obstacol între d-ta și mine, am căutat să-l înlătur și am contribuit mult la ruina lui... Nu te indigna, domnișoară, căci am o scuză triumfantă în amorul ce mi-ai inspirat din ziua cum te-am văzut.

Aici lordul tăcu puțin, plecând capul cu tristeță și apoi continuă:

— Soarta mea e amară și neînțeleasă!... Sunt tânăr, am o avere colosală, fac parte din aristocrația cea mai înaltă a Engliterei, sunt membru al Parlamentului și cu toate aceste nu am nici destul merit, nici destulă elocuență ca să înduplec în favorul meu inima unei copile! Mărturisește, domnișoară, că merit măcar de-a fi jelit... După dispariția contelui ai rămas singură și te-ai mutat în strada Havrului, unde ocupai un apartament modest. M'am prezentat și atuncea dinaintea d-tale și ți-am oferit un hotel mult mai luxos decât acel ce ocupai, punând toată averea mea la picioarele d-tale. Iți aduci a-

minte cuvintele ce mi-ai răspuns? Mie îmi stau înfipte în inimă ca nişte pumnale: „prea târziu, Mylord“, mi-ai zis cu o zâmbire graţioasă dar, crudă „acum cunosc distanţa care există între amicie şi amor“.

Lord F. îngălbeni şi urmă cu glasul uimit:

In adevăr nenorocirea care mă prigoneşte făcu şi astădată ca să viu prea târziu; un străin de ţara lui ştiuse să găsească calea inimii d-tale! Il iubeai cum iubeşte o femee pentru întâia oară în vieaţa ei cu abnegare, cu credinţă, cu toate iluziile tinereţii. El însă te iubea cum meritai să fii iubită?

— „De mă iubea Vali“, am zis, sculându-mă în picioare. „Priveşte în ochii mei, Mylord, dacă vrei să te convingi cât am fost de iubită!“

— „Nu mă îndoiesc“, răspunse lord F., „că îi daseşi toată inima şi tocmai aceasta m'a desperat mai mult atunci. Imi fusese cu putinţă să ruinez o avere ca a contelui pentru ca să te despart de el. Dar nici Dumnezeu nu ar fi putut să risipească comorile de dragoste ce se desvăliseră în sufletul d-tale... şi însă trebuia să fii a mea, căci mintea şi vieaţa îmi erau în pericol; trebui să fac pe d. Vali a părăsi Parisul.

— „Cum, Mylord, ai avut cruzimea să contribui la plecarea lui Vali?“ am strigat eu indignată.

— Te rog, domnişoară, linişte-te şi mă ascultă până în sfârşit... D. Vali era emigrat. Moldova era ocupată de armia rusească. Singurul chip de a câştiga amicia d-tale era de a contribui la desrobirea patriei sale. Am alergat la Londra, am contribuit prin toate chipurile a pregăti opinia publică în favorul Românilor; câţiva amici ai mei au luat cuvântul în Parlament, pentru ca să silească Ministerul a cere dela Curtea de St.-Petersburg evacuarea Principatelor şi nu am părăsit Londra până ce nu am văzut nota guvernului englez către Ţarul Nicolae plecând dela Foreign-Office. Acum un nou prinţ este ales în Moldova, el a şi deschis hotarele ţării emigraţilor din străinătate şi d. Vali a plecat cu toţi ceilalţi Moldoveni în patria sa. Astfel şi d-lui este fericit de a-şi revedea părinţii şi eu sunt fericit de a te revedea iarăşi singură.

— „Insă eu, Mylord, eu mai pot fi vreo dată fericită?“ am zis înăbuşindu-mi lacrămile.

— D-ta, Dridri, eşti jună, ai cunoscut toate încântă-

rile amorului, ai gustat din cupa fericirii lumești și poți să-ți încununi vieața printr'un act de generozitate îngerească, contribuind la realizarea dorințelor unui om care te iubește de trei ani... Ascultă-mă, te rog, fără a mă întrerupe. D. Vali e dus din Paris și negreșit pierdut pentru d-ta... El este chemat a juca un rol oarecare în patria lui, a prinde rădăcină în ea, a se însura poate... da, a se însura, căci e tânăr și prin urmare supus la furtunile vieții... Care este perspectiva ce se desfășură dinaintea d-tale? Singurătatea și jelirea? Perspectiva e tristă și eu te iubesc prea mult, pentru ca să nu cerc tot în lume, spre a te feri de un asemenea viitor.

Aci lord F. se apropie de mine, îmi luă mâna și îmi zise cu multă simpatie: „Dridri, vrei să scapi de singurătate? Vrei să cunoști nemărginita mulțumire de a ferici zilele unui om onorabil? Dridri, vrei să fii soția mea?... Da soția mea legitimă! Zi un cuvânt și în curând te vei numi lady F. Iți cunosc calitățile inimii și știu cât ești de demnă a intra cu fruntea înaltă în societatea cea mai respectabilă... Inţeleg că propunerea mea te surprinde și că ai poate nevoie să consulți pe... Ei bine, fie! Iți dau timpul necesar ca să te gândești; și, ca să te las cu totul liberă în deciderea ce vei lua, eu plec astăzi la Londra. Acolo te va aștepta un apartament în casa unei dame respectabile, care m'a crescut de mic... Când te-i hotărî să-mi acorzi grația pe care ți-o cer, îi trece Manșa și vei veni la Londra; eu voiu merge în toate zilele la Miss Hovard, ca să cercetez dacă ai sosit și să-ți aduc coroana de mireasă“...

Zicând aceste cuvinte, lord F. îmi sărută mâna și se duse lăsându-mă sub o impresie adâncă!...

Scumpul meu Vali! am luptat cu mine două săptămâni de-a-rândul, în sperare că voiu primi dela tine vreun răvaș, care să-mi vestească întoarcerea ta în Paris, dar în fine, pierzând orice sperare și văzându-mă amenințată de a cădea, ca multe din cunoștințele mele, în valurile unei vieți svânturate, spre a învinge zilnicele nevoi, mi-am pus mâna pe inimă, zicându-ți ție, amicul meu, un adio dureros, și iată-mă-s la Londra.

Lord F. face acum pregătirile necesare pentru cununia noastră. In ziua când vom fi uniți, vom pleca împreună să ne așezăm în Italia... Iată, scumpul meu, tot adevărul. Acum, cu lacrămile 'n ochi, viu să te auz, ca

să-mi răspunzi: bine sau rău am făcut? Oricum să fie însă, sufletul meu va fi în veci cu tine, Vali, tu care mi-ai dat cea mai mare fericire pe pământ.

Adio, iubitul meu, adio! Permite-mi în viitor ca să am ca în trecut un loc cât de mic în inima ta... O, Vali! O dragul meu, nu mai văd ce scriu, lacrămile mă înăbuşă... Adio... Scrie-mi... Iţi dau ultima mea sărutare şi pun tot sufletul meu în ea. (Din volumul *Proză*).

V. *Alecsandri prozator.* — Alecsandri şi-a 'nceput activitatea literară printr'o bucată în proză, prin nuvela „Buchetiera din Florenţa", publicată în 1840 în „Dacia Literară". Totuşi nu prozei i s'a dedicat, ci poeziei. Preferinţa lui însuşi pentru poezie şi marea cantitate de versuri produsă au întunecat bucăţile lui de proză. Ele stau însă la înălţimea activităţii poetice a lui Alecsandri prin bogăţia imaginaţiei, coloratura şi claritatea stilului, farmecul dialogului şi în deosebi prin farmecul limbii.

d) *Informaţiuni literare şi Caracterizare generală.*

1. *Inceputul activităţii lui Alecsandri îl formează preocuparea de poezia populară.*

Campania aceasta de desgropare a unor comori de artă uitate a răscolit adânc spiritul public, mai ales în sărăcia de poezie a epocei. Acele balade populare care idealizau cele mai alese însuşiri sufleteşti, acele duioase cântece de dor, atât de naive şi de sincere, au înviorat şi au întinerit literatura. Impreună cu editarea cronicilor, ele au format cele două coloane de sprijin ale construcţiei literare dintre 1840 şi 1880. Traduse în franţuzeşte, englezeşte şi nemţeştee chiar de atunci ele au trâmbiţat departe notele artistice ale sufletului românesc şi au ridicat în faţa scriitorilor români înşişi prestigiul unei literaturi existente de mult, dar puţin preţuită. De acum ele devin modelul şi izvorul de inspiraţie al multor poeţi.

Alecsandri a dat cel dintâiu exemplu. Primul său grup de poezii „Doinele" sunt produsul acestei puternice in-

fluențe („Doina", „Baba Cloanța", „Andrii Popa"; „Strunga"; „Cântic haiducesc", „Hora", „Mândruliță dela munte" „Marioara Florioara") cu aceleași sentimente naive și în același cadru rustic, ca și doinele popopulare propriu zise. Firește, Alecsandri nu era strein nici de inspirațiunea istorică, dar poeziile în genul acesta sunt mai puține („Altarul mănăstirii Putna").

2. In grupul următor, intitulat „Lăcrămioare", se desemnează *influența romantismului francez*, în deosebi a lui Lamartine și Victor Hugo. Dela cel dintâiu rămâne melancolia, plutirea între cer și pământ, adorarea mistică a iubitei, religiozitate („Steluța", „8 Mart", „Dulce Inger"), dela cel din urmă se resimte înclinarea spre subiectele exotice și în deosebi orientale („Pescarul Bosforului" și toate poeziile inspirate de Italia și Spania).

3. *Inspirațiunea istorică*, sub impulsul cercului literar din care făcea parte și mai ales al evenimentelor politice, care cereau mereu afirmarea superiorității noastre ca neam, a luat din ce în ce mai mult loc în opera lui. Ca fond a completat-o și cu ideia latinității, de care lui Kogălniceanu și lui Russo li se părea că se vorbise prea mult. In această privință, Alecsandri a împăcat cele două curente adverse și a completat inspirațiunea din istoria propriu zisă a Românilor — cum le plăcea prietenilor lui din Iași — cu aceea din vremea și din ideia originii latine — cum plăcea latiniștilor. A adăugat apoi și o parte strict personală: cântarea evenimentelor istorice contemporane. Așa încât istoria noastră dela origini până la 1890 apare întreagă cu epocele ei de glorie și cu eroii cari au înfăptuit-o.

Sub influența școalei romantice franceze și a înflăcăratului patriotism al epocei el înfățișază trecutul într'o impunătoare măreție și pe eroii săi ca figuri supraomenești, figuri de uriași. Acțiunile lor se desfășoară în proporții grandioase, într'o lume în care eroismul și poezia se înfrățesc admirabil.

4. *Talentul i-a fost în neîntreruptă desvoltare.* Alecsandri n'a cunoscut declinul. Poeziile cu subiect din literatura populară, începute așa de naiv în bucățile din „Doine", s'au ridicat la factura solidă și la inspirațiunea puternică din cele trei „Legende" (ale rândunicii, ciocârliei și lăcrămioarei), din basme („Inșiră-te Mărgărite") și mai ales din „Grui Sânger".

5. El a crescut până la înălțimea *Pastelurilor*. Cele 40 de bucăți, care compun grupul, închid frumuseți veșnice. Cele patru anotimpuri se perindează în fața noastră cu nesfârșitele lor tonuri și culori și cu vieața florilor, a vietăților legate de ele. Din anotimpuri cântă mai mult primăvara, în 15 pasteluri.

Primăvara aduce privighetoarea și celebrele concerte din luncă, la care asistă sumedenie de flori și de vietuitoare deșteptate din somnul amorțit al iernii. In mijlocul cadrului apare omul, totdeauna sănătos, voios, frumos și fericit. De deasupra, din înălțimi, se simte binefacerea și oblăduirea cerească, primind imnurile necontenite ale câmpului, ale dealurilor, ale râurilor și ale vieții.

6. Aceeași înceată, *neîntreruptă și sigură creștere a talentului* o întâlnim *în teatrul său*. A început mai mult silit de funcțiunea de codirector al teatrului din Iași în 1840 și de obligațiunea ce și-o simțea, după ce râsese de felul cum precedenta direcțiune înțelesese reprezentațiile. A scris și monoloage, cantonete, scenete. A scris și vodeviluri. A scris și comedii.

Pornind dela principiul „Daciei Literare" că trebue să scriem opere originale inspirate din obiceiurile țării, el a ridiculizat superficialitatea, îngâmfarea, prostia, streinismul, ori a prins tipuri ce dispăreau de teama civilizațiunii europene. Societatea românească în transformare e bine prinsă în teatrul său de până la 1870. Comedia de moravuri dela el începe și continuatorul său direct e Caragiale de mai târziu. Săbiuță din „Iașii în

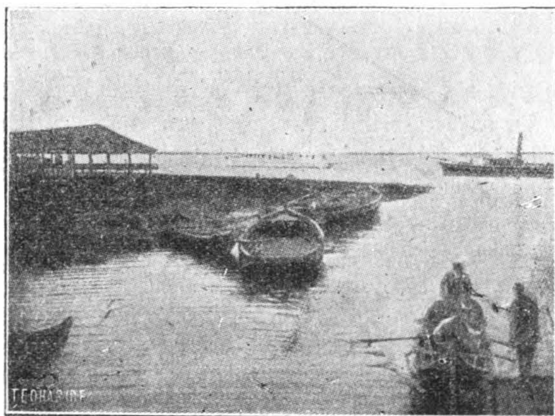
carnaval" este, de pildă, înaintașul lui Farfuridi din „Scrisoarea pierdută".

7. Talentul nu s'a oprit însă aici. Alecsandri a încercat *teatrul în stil mare.* In dragostea lui de poezie și de latinitate, a ales pe marii poeți romani Horatius și Ovidius și i-a cântat în „Fântâna Blanduziei" și în „Ovidiu" (3 acte și 4 acte). Azi găsim, firește, destule defecte în zugrăvirea caracterelor și în conducerea acțiunii, dar poezia simțirii, a imaginilor și a versurilor, punctul de plecare atât de simpatic al concepțiunii lor le aduc mereu pe scena românească. Alecsandri este și creatorul dramei noastre istorice în versuri. „Despot Vodă", atât de aproape de drama romantică a lui Victor Hugo, cu toate lipsurile, dar și cu toate calitățile, a fost izbânda unui vis urmărit încă de pe la 1830 de scriitorii noștri. Ce n'au putut face Eliade, Asachi, Bolintineanu, B. P. Hasdeu, deși au încersat cu toată stăruința și cu toată încrederea, a făcut Alecsandri. Factura dramei istorice în versuri a rămas așa cum a dat-o el.

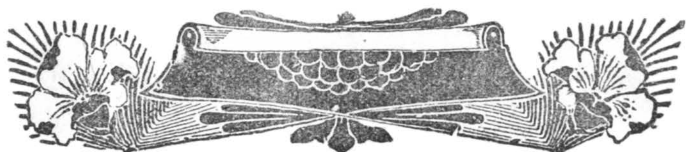
8. *Alecsandri este sinteza curentelor literare dintre 1840 și 1860* și întruparea poetică cea mai fericită dintre Gr. Alexandrescu și Mihail Eminescu. In el palpită idealul generației care a crezut în viitorul de aur al țării noastre și l-a văzut realizat în Unirea dela 1859 și în Războiul neatârnării. Nedeslipit prin opera lui de evenimentele mari ale țării, a intrat odată cu ele în conștiința publică și s'a bucurat el singur de omagiile cuvenite tuturor tovarășilor lui de luptă literară, răpiți vieții înainte de vreme. In urma lui, atmosfera a rămas caldă, luminoasă și strălucitoare până la apariţiunea lui Eminescu. Și când literatura va simți iarăși nevoia înviorării și a întineririi, opera lui poetică va fi cel dintâiu izvor.

Indicațiuni bibliografice. — *Farmazonul din Hârlău,* comedie, Iași 1840. — *Spătarul Hatmațuchi,* comedie, Iași 1840. — *Cinovnicul și modista,* comedie, Iași 1841. — *Iorgu de la Sadagura,* comedie, Iași 1844. — *Creditorii,* comedie, Iași 1845. — *Un ră-*

măşag, comedie, Iaşi 1846. — *Piatra din casă*, Iaşi 1847. — *O nuntă ţărănească*, scene, Iaşi 1850. — *Teatru românesc. Repertoriu dramatic*, tom. I, Iaşi 1852, tim. II, Iaşi 1863. — *Balade*, adunate şi îndreptate, partea I Iaşi 1853 (ed. franceză Paris 1855, cea engleză Helford 1856, cea germană Berlin 1857 şi Hermanstadt 1859) (ed. II cu titlul *Poezii populare*, Buc. 1866, ed. III-a în *Opere complete*, Minerva, ed. IV-a (ed. I. Bentoiu) în „Biblioteca p. toţi". — *Doine şi lăcrămioare*, Paris 1853, ed. II Iaşi 1863 (ed. franceză Paris 1852—53, ed. germană Wien 1865). — *Păcală şi Tândală, dialog politic*, Iaşi 1857. — *Cetatea Neamţului*, tablou istoric, Iaşi 1857. — *Salba literară* (proză), Iaşi 1857. — *Dumbrava Roşie*, poem istoric, Iaşi 1872. — *Opere complete*, Buc. Socec 1875—90 în 10 vol. — *Ostaşii noştri*, Buc. 1878 ed. II Buc. 1880. — *Despot Vodă*, Buc. 1884. — *Ovidiu*, Buc. 1890. — *Opere complete*, Minerva, 7 vol. — *Poezii* (ed. I. Bianu), în „Bibl. p. toţi". — *Poezii lirice* (ed. N. Iorga), Văleni 1909. — *Poezii alese* în „Bibl. Asociaţiunii", Sibiu. — *Poezii*, Socec 1922. Idem (ed. Gh. Adamescu), Cartea Românească 1922. — *Proză*, ed. Al. Marcu), în „Clasicii români comentaţi", Craiova, Scrisul românesc, 1930. — *Călătorii* şi *misiuni diplomatice* (ed. Al. Marcu) în „Clasicii români comentaţi", Craiova. Scrisul Românesc, 1931. — *Comedii* (ed. Al. Naum), în „Literatura Clasică Românească", Bucureşti, Tip. Rom. Unite, 1935.

Pe Dunăre.

Desăvârşirea prozei

Cuprindem sub acest titlu un grup de scriitori cari au continuat şi perfecţionat proza lui C. Negruzzi şi N. Bălcescu. Ei sunt Ion Ghica, Al. Odobescu P. Ispirescu, I. Creangă, Delavrancea, etc.

In clasa VI-a se studiază dintre ei numai Ion Ghica. Ceilalţi în clasa VII-a.

ION GHICA 1816—1897.

a) *Date biografice.* — Ghica a învăţat la şcoala dela S. Sava, întemeiată de Lazăr. Acolo s'a împrietenit cu Bălcescu. A trecut apoi la şcoala de limba franceză a lui Vaillant. Acolo s'a împrietenit cu Gr. Alexandrescu. Ne fiind în ţară şcoli mai înalte, a fost trimis la Paris pentru studii de matematică şi de inginerie. Acolo s'a împrietenit cu V. Alecsandri.

Intors dela Paris cu titlul de inginer, n'a stat mult, fiindcă a fost numit profesor de geologie şi mineralogie la Academia Mihăileană din Iaşi, tocmai în vremea când preda istoria M. Kogălniceanu.

A luat parte la mişcarea revoluţionară din 1848, din ale cărei acte a publicat bună parte în „Amintiri din pribegie" şi după aceea s'a stabilit la Constantinopol, el fiind partizanul politicii alături de Turci. A şi fost nu-

mit de aceştia guvernator al insulei Samos şi cu însărcinare specială de a distruge hoţii de mare din Arhipelag. A dat sprijin puternic tuturor emigraţilor români şi a apărat neîntrerupt interesele noatre la Constanti-

Pag. 78 din *Matricola anului 1832*, fragment: „Catalog de şcolari ce urmează limba franţuzească în anul al 5-lea... supt P. S. Marcovici» (St. Pop în revista *Boabe de grâu*, an IV, No. 7, Iulie 1933).
La No. 3 este «Ghica Ion».

Fragment dintr'o scrisoare a lui I. Ghica in limba franceză (N. Georgescu-Titus, *Ion Ghica* scriitor).

nopol. Domniile lui Cuza și Carol I-iu s'au bizuit neîntrerupt pe concursul său de om politic, ministru, ministru în streinătate (la Londra), prim-ministru, director general de teatru, etc.

A fost și membru și prezident al Academiei Române.

b) *Scrieri.* — Dintre operele lui avem de remarcat mai ales trei:

Convorbiri economice (ed. II, Buc., 1869) cuprind idei juste și nouă, chiar pentru timpul nostru, cu privire la vieața noastră, economică și socială.

Amintiri din pribegia după 1848 (Buc. 1890), o colecțiune de scrisori dela bărbații noștri însemnați și în deosebi dela Nicolae Bălcescu.

Scrisori către V. Alecsandri. (Buc., 1890), cea mai de preț scriere a lui Ghica, un fel de memorii; învățăm din ele multe lucruri despre vieața din trecut a poporului nostru.

a) *Lecturi.*

I. *Știință popularizată.*

INMULȚIREA ȘI DISPARIȚIUNEA SPECIILOR

Legea dispariţiunilor și transformațiunilor observată la animale este adevărată și pentru ginţile și seminţiile omenești.

Printr'o cauză sau printr'alta ele dispar, se transformă și se perfecționează. Orice ființă, ca orice lucru, trebue să aibă rațiunea de a fi în condițiunile cerute de împrejurări și de necesități.

Din concursul mai multor cauze, a deosebitelor condițiuni, atât intrinsece ale naturii omului, cât și influențelor din afară, geologice, atmosferice, climaterice, sociale și politice, s'au produs mulțimile de seminții, de soiuri și de vietăți de oameni ce se văd astăzi pe fața pământului. Din amestecul de sânge și de curciri au ieșit ginte nouă, repedea înmulțire a unor soiuri și tendința spre împuținare și chiar spre disparițiune a altora. A-

cele transformațiuni perpetue și constante, deși știința nu ne dă încă mijloace sigure de a le regula, dar istoria ne pune până la un oarecare punct pe cale d'a le urmări. Este necontestabil că în semințiile inferioare ale Americei, în Negrii Africei există o mare tendință spre împuținare și disparațiune, pe când, pe-de-altă-parte, seminția albă, care s'a introdus de puțini ani în noul continent, prosperă și se înmulțește într'o proporțiune foarte repede. Totdeodată s'a observat la dânsa și o tendință de transformare, care a devenit destul de aparentă la Englezul și la Germanul american.

După câteva generațiuni, vocea li se schimbă, mai toți Americanii vorbesc cam pe nas, obrazul li se lungește, bărbia ia o desvoltare mai repede în lungime și în ieșirea bărbiei. Pe când Albii se înmulțesc, Negrii și Pieile Roșii se împuținează. Indigenii Americei consideră chiar ei culoarea feței lor ca un semn de inferioritate [1]). Negrii mai ales se simt foarte umiliți de culoarea lor : consideră ca cea mai mare ofensă de a le zice că sunt Negri. De când s'a desființat robia în Statele Unite de Sud, Negrii nu zic că sunt liberi, ci zic că sunt albi și nu permit a le vorbi cineva de culoarea lor.

La om, pe lângă cauzele fizice mai intervine și un alt element, care contribue mult, și acela, la înmulțirea sau la împuținarea semințiilor : oamenii de culoare albă sunt mai activi și mai laborioși, ceea ce face că ei se bucură de o stare mai bună, se nutresc mai bine, se spală, se păzesc de frig și de căldură, iau precauțiuni higienice, caută să afle mijloace d'a înlătura și d'a vindeca o mulțime de boale distrugătoare ale vieții. Statisticile probează în mod necontestat că vieața de mijloc [2]) crește, crește necontenit la națiunile civilizate, pe când aceea a oamenilor de culoare scade. Imputinarea oamenilor de culoare se observă mai cu seamă în coloniile unde s'a desființat de mai mulți ani sclavajul. Negrii leneși se lasă mizeriei și nu iau măsuri profilactice [3]) în contra epidemiei și a contagiunilor.

Transformațiunile și stingerile de specii nu ating nici-

---

[1]) In 1884, data când și-a publicat I. Ghica cartea „Pământul și omul".

[2]) media vieții.

[3]) de dezinfectare.

decum legea perfectibilităţii, căci ele nu se fac în detrimentul gintelor active şi inteligente... Un scriitor, vorbind de popoarele indolente, zice: „cei verticali au să cucerească pe cei orizontali"...

Astăzi mai mult decât oricând existenţa şi perpetuarea unei ginte este strâns legată de desvoltarea sa morală şi intelectuală. Orice popor este condamnat a pieri, dacă nu are o misiune de împlinit sau dacă nu o înţelege, nu îngrijeşte de dânsa şi nu se aplică la realizarea ei.

Formarea şi disoluţiunea, vieaţa şi moartea sunt nişte condiţiuni de care nimeni nu poate scăpa. Materie şi formă, toate îi sunt supuse. Spiritul le adună şi le dă vieaţă. Când el se corupe, când materia se strică, se desface şi se disolvă. O gintă, o seminţie dispare, dar reapare sub altă formă şi în alte condiţiuni, ca să primească spiritul, care numai el poate da vieaţă, legi şi unitate.

Intr'o societate pornită spre disoluţiune, Mântuitorul a zis: „va veni spiritul adevărului, spiritul sfânt, pe care astăzi lumea nu-l poate primi, fiindcă nu-l vede şi nu-l cunoaşte".

Dar oare omul, astfel cum vedem pe cel mai intelegent, cel mai perfect, să fie el apogeul acestui neam? Observaţiunile ne dovedesc că din secol în secol, el se desvoltă mai mult în părţile sale fizice şi în organele acelea care prezidă la lucrarea intelectuală. Cercetând armurile cavalerilor celor mai lăudaţi din istorie pentru puterea lor fizică, acele armuri sunt strâmte pentru succesorii lor, talia celor de astăzi este mai răsărită. In cimitirul dela Pière-Lachaise din Paris s'a constatat că craniile scheletelor de prin timpul lui Ludovic al XII-lea erau mai mici decât ale Parizienilor din zilele noastre.

Un poet englez reprezintă pe Newton dus în cer de un înger care îl arată celorlalţi îngeri ca un specimen de o fiinţă nouă apărută pe pământ.

Este necontestabil că omul merge perfecţionându-se neîncetat. Dacă se găsesc între oamenii unui popor unii superiori celorlalţi, dar se găsesc şi popoare întregi care sunt superioare celorlalte.

Cercetarea diferenţelor ce există între deosebite seminţii, ginţi şi populaţiuni, care le caracterizează şi le determină tendinţele lor sociale şi distribuţiunea lor pe faţa pământului, a devenit obiectul unui studiu special, pen-

tru care Fiziologia, Geologia, Paleontologia, Arheologia, Istoria şi Filologia aduc fiecare contingentul lor — studiu de cel mai mare interes şi de cea mai mare importanţă, Sociologia. „Cunoaşte-te pe tine", a zis un filozof, e ştiinţa cea mai anevoie. *(Pământul şi omul).*

II. *Studii economice.*

COMERCIANTUL (NEGUSTORUL)

Comerciantul este un agent necesar distribuţiunii productelor, adică trecerii lor dela producător la consumator.

Este dar drept şi echitabil ca el să fie remunerat potrivit cu serviciul ce aduce producătorului şi consumatorului.

Această remunerare se regulează singură, prin ea însăşi, când trecerea dela un oraş la altul, dela un sat la altul este liberă, căci atunci se stabileşte concurenţa între cei cari practică această industrie şi remunerarea se reduce la ceea ce trebue să fie. Aşa la costul productului în locul unde s'a produs şi la cheltuielile de transport mai trebue să se adauge şi remunerarea comerciantului pentru munca sa şi pentru riscul capitalului ce întrebuinţează.

Dar alături cu comerciantul mai găsim adesea între vânzător şi cumpărător şi alţi agenţi ai schimbului, mai mult sau mai puţin necesari, curtieri sau samsari, cari se interpun, vrând nevrând, ca mijlocitori între vânzător şi cumpărător. Aceşti agenţi nu riscă nimic, pentrucă meseria lor nu cere nici un capital, ceea ce face că de multe ori numărul acestor agenţi ajunge a fi atât de mare, încât mai mult încurcă transacţiunile decât le înlesnesc ; se înmulţesc atât de mult, încât devin un parazit, care soarbe o parte însemnată din valoarea productelor, fac pe producător şi comerciant să primească mai puţin decât adevărata valoare a obiectelor, şi pe consumator să le plătească mai mult decât valorează.

Deşi profesiunea de samsar sau de curtier nu trebue să fie un privilegiu sau un monopol, nu este mai puţin adevărat că trebue permisă numai celor cari oferă garanţii de cunoştinţă şi de experienţă, numai celor recunoscuţi pentru onorabilitatea lor.

Comertul, astfel cum se practică la noi, în loc să fie servitorul supus al producțiunii și al consumului, s'a făcut stăpânul și tiranul producătorului și al consumatorului serios. Proucătorul muncește numai și numai ca să hrănească traficul banului; trăiește așteptând cu groază momentul critic, când nimeni nu-i va putea scoate biata moșie din ghiarele cămătarului.

Oricine cunoaște starea plugarului român, poate spune că o parte din proprietățile cedate în 1864 celor 800.000 de foști clăcași sunt vândute intr'un mod mai mult sau mai puțin ascuns, cârciumarilor, cămătarilor și avocaților stabiliți împrejurul judecătoriilor de ocoale. Și de n'ar fi fost interdicțiunea legii de a vinde, putem fi siguri că a treia parte, dacă nu jumătate, dintr'acele pământuri ar fi trecut în posesia acestor trei clase de lipitori.

Să nu se crează că lucrurile se petrec altfel cu proprietarii cei mari. Luați de curiozitate o plasă și cercetați cine erau acum cincizeci de ani proprietarii moșiilor celor mari din acel loc și comparați acele nume cu ale proprietarilor de mai târziu. Și să nu ni se spună că toți vechii proprietari români au fost incapabili, risipitori și jucători de cărți. Faptul este că proprietatea funciară a fost persecutată în folosul capitalului, care a supus-o la niște condițiuni atât de aspre, încât ea n'a putut rezista.

Una din cauzele acestei stări de lucruri a fost și este că la noi, și pretutindeni în Orient, trebuințele consumațiunii au crescut mai repede decât putința și mijloacele de a produce: astfel cei cari au avut un fond l-au risipit treptat, consumând pe tot anul împreună venitul și o parte din fond.

Dar cauza cea puternică care a precipitat exproprierea vechilor proprietari români au fost, în Moldova mai ales, numeroși cămătari și samsari, cari pe-de-o-parte înlesneau împrumuturile cu dobânzi mari și cu clauze penale nepomenite, iar pe-de-alta depreciau productele pământului prin tot felul de născociri și înșelătorii.

Cei antici, cari aveau imaginațiunea vie și talentul de a personifica ideile cele mai abstracte și la cari comerțul se petrecea ca și la noi, personificau în zeul Mercur trei atribute: Elocința, Comerțul și Hoția și-l numeau Trismegistul (cel de trei ori mare). Acest zeu era atât de

puternic, încât chiar lui Joe îi era teamă de dânsul. Tot el ducea și sufletele în iad.

Un economist a comparat pe traficanții de felul celor dela noi cu păianjenul, acea insectă numai cu ochi și ghiare, care își întinde pânzele ca o plasă prin locurile unde știe că trec muștele iar el, ascuns în cămașă, se ține la pândă și îndată ce simte rețeaua mișcându-se, știe că i-a sosit o victimă ; întocmai astfel clopoțelul agățat de ușa tracficantului, zice economistul, îl vestește că i-a intrat în odaie un nenorocit de jumulit, o victimă. Traficantul, ca și păianjenul, nu leapădă victima din ghiarele sale. decât după ce i-a supt toată vieața.

Cârciumarii și cămătarii sunt pentru bieții țăranii noștri mai ales, păianjeni veninoși : le sug punga și le fac vieața amară ca iadul.

Un croitor, un cismar cumpără stofe sau piei, le lucrează, le preface în hârtie și în încălțăminte, le dă o valoare ce n'o aveau mai înainte de a pune ei mâna pe dânsele și de a transforma. Prin munca și știința lor adaugă o valoare nouă la cea primitivă a acelor materii ; aceia sunt producătorii cari sporesc avuția țării. Ei nu creiază, pentrucă numai Dumnezeu poate creia, dar măresc valoarea lucrurilor. Acei oameni fie ei Români, Greci, Nemți sau Ovrei, sunt oameni folositori ; nu este tot astfel cu zaraful cămătar, cu samsarul sau cu cârciumarul traficanți de bani a căror stăruință este de a cumpăra astăzi pe preț scăzut ceea ce valorează mult mai puțin.

Aici nu e vorba de adevărații comercianți și adevărații financiari, ci numai de traficanți, zarafi și samsari.

(Convorbiri Economice).

Ion Ghica popularizator. — I. Ghica este om de știință și prin pregătire și prin activitate. Totuși este studiat în literatură pentru calitățile lui stilistice. Darul lui de a înfățișa chestiunile științifice clar, pe înțelesul tuturor, fără să le scoboare, îl face interesant. Il citim ca pe un literat. „Pământul și omul", dar mai ales „Convorbirile Economice" și citesc cu ușurință și interes.

III. *Opere literare.*

Libertate

Iubite amice,

După promisiunea ce ţi-am dat, urmez astăzi epistola mea precedentă cu câteva consideraţiuni asupra libertăţii, asupra acestui cuvânt magic, a acestei zeităţi, în numele căreia de trei mii de ani toate se fac şi se desfac. Nu este publicist, economist sau moralist, care să nu zică că vorbeşte, scrie şi luptă pentru libertate; nu este cap încoronat, nu este un singur om de stat, ministru, cancelar, sau vizir, care să nu-şi dea, cu drept sau fără drept, titlul de liberal.

„O patrie, câte crime nu se comit în numele tău", striga un filosof al antichităţii.

Acest cuvânt s'ar aplica încă şi mai bine libertăţii.

Istoria este plină de cruzimile comise în revendicarea libertăţilor publice şi private. Atenienii se făleau cu libertăţile lor, pe când înhămau pe iloţi la pietre de moară şi-i învârteau cu biciurile la teascurile de untdelemn, pe când dau lui Socrate să bea otravă, ca să nu mai vorbească de unitatea dumnezeirii. Romanii vorbeau în forum de libertate, pe când mânau sute de mii de robi cu biciul, ca pe turme de vite, la lucrarea edificiilor colosale cu care împodobeau cetatea eternă, şi pe când aruncau pradă fiarelor sălbatice pe cei cari îndrăzneau să mărturisească în Hristos. Impăraţii, baronii, toate revoluţiunile şi toate conjuraţiunile, pronunciamentele, loviturile de stat, toţi şi toate au jurat şi jură în numele libertăţii, pretinzând că tot ce fac şi au făcut a fi pentru glorificarea libertăţii.

Ne putem întreba: cum se face că existenţa şi dobândirea acestui drept al omului să fie încă disputată şi contestată, de vreme ce toţi o voiesc şi toţi o cer cerului şi pământului, deoarece fiecare se zice gata a face pentru dobândirea ei toate sacrificiile de vieaţă şi avere?

Cauza este că fiecare o voieşte mai mult pentru sine şi aşa cum crede el că i-ar veni mai bine la socoteală, fără a se preocupa dacă acţiunile sale nu ating şi nu jicnesc libertăţile altora. Lumea nu este încă pătrunsă de adevăratul sens al acestei prerogative. De aici colisiuni,

luptă, pentru deosebitele moduri de a înțelege, de a voi și de a practica libertatea : o încâlceală care nu se poate descurca de secoli, un adevărat antagonism, de unde autoritatea trage mijloace de a oprima, împingând pe unii în contra altora, și unde demagogii găsesc un mijloc de a se face populari, preconizând libertăți extravagante, care nu se pot realiza, dar care adesea uimesc spiritele slabe și inculte.

Mulțimea nu este convinsă încă că libertatea unora nu trebue să împiedice libertatea celorlalți.

O cucoană care plătise straf [1]) la Viena, pentrucă-și bătea servitoarea, o biată Țigancă pe care o luase cu dânsa în călătorie, când se întoarse în țară după câteva luni, îndată ce a pus piciorul pe pământul românesc la Turnu-Severin, a salutat patria cu o pereche de palme pe obrazul bietei Oprichi, exclamând :

„Te salut, o patrie de libertate, unde pot bate când vroiu !"... *(Scrisori către V. Alecsandri).*

Ion Ghica prozator. — Prin „Scrisorile" lui, fie către V. Alecsandri, fie către alți prieteni, I. Ghica se așază între marii noștri prozatori, fiindcă din ele reiese un rar dar de a povesti. Stă alături, din acest punct de vedere, de cei mai însemnați povestitori români.

El s'a alăturat scriitorilor cari au lucrat la desăvârșirea prozei și nu mic a fost rolul său din acest punct de vedere „Scrisorile" lui sunt dintre cele mai citite opere în proză și au exercitat mare influență.

d) *Informațiuni literare și Caracterizare generală.* — 1. *Convorbiri economice* expun principiile economiei politice în formă atractivă cu numeroase parenteze despre vieața din trecut și din vremea autorului. Se recurge la forma dialogică, tocmai fiindcă permite alunecarea discuțiunii pe terenuri felurite, și la tonul umoristic.

Ca umorist, Ghica face legătura dintre Negruzzi și Alecsandri, pe-de-o-parte, și dintre Caragiale, pe-de-alta. Ghica precedă pe Caragiale și în ridiculizarea felului de

---

[1]) amendă.

a face politică. Profesorul Taurus al lui e un premergător al lui Cațavencu, numai că nu vorbește în întrunire publică, ci într'un grup de prieteni în Cișmigiu. In colo se exprimă cu aceeași competență și claritate: „Dar, ca să ne înțelegem mai bine la vorbă, să părăsim pentru un moment tărâmul sintetic și s'o dăm pe coarda investigațiunilor, să luăm metoda analitică, pășind pe exemple, pe lucruri pipăite, altfel zise naturale sau materiale, tangibile și palpabile". De asemenea în ridiculizarea naționalismului fals.

2. Cele mai de preț dintre scrierile lui Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri* și *Alte scrisori către V. Alecsandri* înfățișază trecutul nostru în culori atrăgătoare și cu date prețioase: știri despre Ghica însuși și familia lui, despre Alecsandri, Bălcescu, Gr. Alexandrescu, Eliade Rădulescu, Anton Pan, Gr. Alexandrescu, Al. Russo, despre cum se învăța carte la începutul secolului al XIX-lea, despre bejănii, despre administrație, despre vremea lui Caragea, despre revoluțiunea lui Tudor, despre vremea Unirii dela 1859. Acestea nu apar însă ca o seacă colecțiune de documente, ci în formă atractivă și ca povestiri interesante.

Adesea scriitorul este de o ironie mușcătoare, când chestiunea merită procedeul. Puțini dintre scriitorii noștri au ridiculizat cu atâta succes păcatele trecutului și s'au ridicat la farmecul de povestitor al lui Ghica.

Indicațiuni bibliografice. — *Convorbiri economice*, 3 vol. Buc. 1879. — *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc. 1888, ed. II Buc. 1897, ed. III Buc. 1905. — *Alte scrisori către V. Alecsandri* în Scrieri, vol. IV, Buc. — *Academice* în *idem*.

Scrieri, 4 vol. (ed. P. V. Haneș) Buc. 1914—1915.

MEMENTO

In evul mediu, în toată Europa se scria în evreeşte, elineşte, latineşte, slavoneşte, cele 4 limbi sfinte. Foarte puţin se scria în alte limbi. De atunci a rămas multă vreme obiceiu ca ştiinţa şi literatura să se facă în aceste limbi. In occident se scria mai mult în latineşte, la noi în elineşte şi slavoneşte.

Cele mai vechi opere scrise sau publicate în ţările noastre sunt cu caracter religios şi istoric în limba slavonească. De sigur că s'au scris şi în latineşte, dar s'au pierdut, fiindcă au fost mai puţine.

Cea dintâi carte tipărită la noi este un liturghiar. S'a tipărit la Târgovişte de Macarie în 1508 în slavoneşte. La 1510, tot Macarie tipăreşte un octoih, tot la Târgovişte. Şi octoihul este scris în slavoneşte. In aceeaşi limbă, un evangheliar la 1512, un molitvenic la 1545, un apostol la 1547, etc.

Cele dintâi letopiseţe sau cronici dela noi sunt tot slavoneşti. A fost scrise în mănăstirile Bistriţa (jud. Neamţ), Putna, etc.

I. LITERATURA RELIGIOASĂ

A. Manuscripte

1. Psaltirea Scheiană

Cuprinde Psalmii lui David (151) în traducere românească şi zece cântări religioase.

In manuscript, cuvintele sunt scrise legate unul de altul, cu întreruperi din când în când *(scriptio continua).*

Particularităţi: 1) *u* final *întreg: cuvântu,* sau *înjumătăţit: împăratulŭ.*

2) *Rotacism (n* intervocalic schimbat în *r): spuru* (spun), *pără (până).*

3) Grupul *ni* încă netrecut la *i* : *vinie* (vie).

4) Genitivul feminin singular în *-eei* : *caseei* (casei).

5) Verbul *a se înnea* (a se înzăpezi).

2. Codicele Voronețian

Nu e complet : îi lipsesc începutul și sfârșitul și unele foi din mijloc. Așa cum este el cuprinde : *1)* Faptele Apostolilor, capitolele XVIII—XXVIII aproximativ ; 2) o epistolă a apostolului Iacob ; și 3) două epistole ale apostolului Petru.

Cuvintele dintr'o propoziţiune sau frază până la punct sunt scrise împreunat, ca și cum ar fi un singur cuvânt *(scriptio continua).*

Particularități : 1) *U* final întreg : *cuvântu,*

2) *Gi* în loc de *j* : *giudeţu,*

3) *Rotacism (n* intervocalic transformat în *nr) : înraintea* (înaintea).

4) Cuvinte fără utilitate, ca *amu,* traducând particula slavonească *bo,* de asemenea fără utilitate în textele slavonești.

5) Pluralul dela *întrebare* fără *ă (întrebari).*

6) Conjucţiunea *se* în loc de „dacă", din latinescul *si.*

Amândouă aceste manuscripte sunt copii făcute în veacul al XVI-lea după niște traduceri din slavonește în românește din veacul al XV-lea.

Codicele voronețian a fost scris de un singur copist. Psaltirea Sheiană, de trei copiști : primul a copiat vreo 20 foi, al II-lea vreo 180 și al III-lea vreo 30. Primul copist a făcut schimbări : al II-lea copist a făcut și el, dar mai puține ; al III-lea, mai multe

3. Codex Sturdzanus.

Cuprinde bucăți religioase populare (Legenda Duminicii, Legenda lui Avram, O predică, Călătoria Maicii Domnului la iad, Apocalipsul apostolului Pavel, Cugetări în ora morții), copiate pe la 1550—1580 de preotul Grigore din Máhaci, sat pe malul drept, al Mureșului, mai sus de Turda.

Particularități : 1) *U* final *întreg : lăsatu,*

înjumătățit : credzutŭ,

dispărut : scaunul.

2) *Rotacism : dumireci* (dumineci), *ţinreţi* (ţineţi), *domerecă* (duminică).

3) Sunetul *dz : cădzu, Dumnădzău.*

4) Labialele păstrate : *piatra (nu* „chiatra").

5) Forme de perfect simplu dispărute : *desveace* (desface, desfăcu : *feace* corespunde perf. latinesc *fecit), credzutu* (crezurăți), *încredzut* (încrezurăți), *înțelesetu* (înțelesărăți).

6) Conjucţiunea *e* (din latinescu *et)* în loc de *și.*

B. Tipărituri.

1. TIPĂRITURILE LUI CORESI

Evangheliarul din 1561.

Litera *dz* nu mai este întrebuinţată; peste tot întâlnim pe *z*.

Nu vă grijireţi, forma negativă de imperativ, ne mai întrebuinţată azi decât rar de tot prin unele sate (Mehedinţi, Vâlcea); ea provine din imperfectul subj. latinesc.

A săruta, cu sens de „a saluta".

Să săduiască, să vorbească de rău.

Ot, prepoz. slavonească, însemnează „din".

Lu, forma populară pentru „lui".

Tâlcul Evangheliilor dela 1564 (Epilogul)

Tâlcure, plur. vechiu p. „tâlcuri".

Ce, ci.

Chelciugu, cheltuiala.

Psaltirea dela 1570 (Epilogul).

Apostolul.

S'a tipărit la Braşov, după unii la 1563, după alţii la 1570. A fost găsit pe la 1848 în satul Lupşa din Munţii Apuseni ai Transilvaniei.

Pentru alu lui fii, prin fiul lui.

Fapt (lat. *factus),* făcut.

E (lat. *et),* cu înţeles de *şi, dar.*

Strânge-veri, pentru „strânge-vei".

Acuzativul fără „pe": „astăzi tine amu născutu".

Aii, ani.

Psaltirea slavo-română (1570).

Intunerec, cu înţeles de „multe", „sumedenie", fiindcă şi cuvântul slavonesc are aceste două însemnări: *întunerec şi mulţime.*

Otveat, traducere.

Srăbească, în loc de „sârbească", după influenţa scrierii slavone: înţelesul e de „slavonească".

Cazania sau *Tâlcul Evangheliilor din 1581.*

Nusul, dânsul.

Limbile, popoarele.

Tocmeala, întocmirea.

Lumiei, lumii.

Deadetu, formă veche de perfect în loc „deterăţi".

Persoana I-a a imperfectului nu avea în sec. al XVI-lea *m* la fine *(era* = „eram").

Adăpatu, dusetu, socotitu pentru „adăparăţi", „duserăţi", „socotirăţi".

Mitutel, mititel.

2. NAŞTEREA LITERATURII SCRISE ÎN LIMBA ROMÂNEASCĂ.

Cel mai vechiu act în limba românească este o scrisoare a unui boier sau negustor Neacşu din Câmpulung (Muntenia) şi poartă data 1521.

Cele mai vechi cărţi sunt

din veacul al XVI-lea; unele manuscripte, altele tipărite.

Cele manuscripte se cunosc sub numele de „Codicele Voronețian", „Psaltirea Scheiană", „Psaltirea Voronețiană", „Psaltirea Hurmuzachi".

Cele tipărite sunt „Catehismul luteran" (1544) dela Sibiu, „Tipăriturile lui Coresi" și „Palia dela Orăștie" (traducerea unei părți din vechiul testament).

Cărțile au toate cuprins religios și sunt traduceri: Catehismul din nemțește, Tipăriturile lui Coresi din slavonește și Palia din ungurește și latinește. Tot din ungurește e tradus și Molitvenicul, adăugat la Tâlcul evangheliilor al lui Coresi (cel dintâiu).

Cărțile manuscripte n'au dată. Au fost însă scrise în veacul al XVI-lea, după niște originale din veacul al XV-lea, care n'au ajuns la noi.

In veacul al XV-lea sau poate chiar într'al XIV-lea s'au tradus în românește toate cărțile fundamentale ale bisericii creștine: evanghelia, faptele apostolilor, tâlcul evangheliei și psaltirea. Până la noi au ajuns doar faptele apostolilor în „Codicele Voronețian" și psaltirea în cele trei psaltiri amintite mai sus. Evanghelia și Tâlcul evangheliilor s'au pierdut.

Din punct de vedere linguistic, toate se caracterizează prin prezența rotacismului (a transformării lui *n* intervocalic în *nr* sau *r*, de ex. „biînre" sau „bire" în loc de „bine"), fie că s'au tradus într'o regiune unde se obișnuia această particularitate, fie că s'au tradus într'o vreme când peste tot la Nordul Dunării s'ar fi vorbit cu rotacism.

In veacul al XV-lea, acele cărți se cunoșteau toate; după ele și-a făcut Coresi tipăriturile sale între 1561 și 1581, înlăturând însă rotacismul și lăsându-se influențat de graiul pe care-l vorbea el, cel din regiunea Târgoviștei și a Brașovului.

Limba românească scrisă are ca punct de plecare tipăriturile lui Coresi. Cărțile religioase ale acestuia, fiind singurele tipărite, s'au răspândit pretutindeni: și în Ardeal, și în Țara-Românească, și în Moldova, atât prin casele celor doritori de a citi cărțile sfinte, cât și prin mănăstiri și biserici.

Imprejurările în care limba românească a ajuns să fie întrebuințată în scris, s'au explicat în patru feluri:

1. Datorim acest fapt propagandei catolice.

2. Husitismului din Boemia datorim traducerea în românește a celor dintâi cărți. Husitismul s'a întins din Boemia în Silesia, în Moravia și în ți-

nuturile vecine, ca Maramureşul şi Bucovina. Husitismul cerea întrebuinţarea obligatorie în biserică a limbii fiecărui popor.

3. Luteranismul a provocat cele dintâi traduceri româneşti. Luteranismul, cu acelaşi principiu al întrebuinţării în biserică a limbii proprii, s'a întins la Saşii din Ardeal în veacul al XVI-lea.

4. Limba românească s'ar fi impus dela sine în cărţi şi acte, ca o trebuinţă a populaţiunii.

Mitropolitul Varlam
1580—1658

Date biografice. Fiu de ţăran, învăţase carte românească şi slavonească în mănăstirea Secul, unde a ajuns apoi egumen. A fost Mitropolit numai până la căderea din tron a lui Vasile Lupu, dar a trăit ca simplu călugăr în mănăstirea Secul până pe la 1658. Cât a fost mitropolit, a îndeplinit misiuni importante politice şi culturale la Chiev, la Mitropolitul Petru Movilă, la hatmanul Cazacilor şi la Matei Basarab, domnul Munteniei.

A scris două opere:

1. *Cazania,* sau cu titlul exact, *Carte românească de învăţătură* (1643) şi

2. *Răspunsurile la Catehismul calvinesc* (1645). Prima este compilaţiune: a doua, operă originală.

1. Valoarea Cazaniei constă în aceea că a continuat, ca limbă, tradiţiunea stabilită de Coresi. Prin aceasta Varlam a contribuit la unitatea limbii literare, introducând şi în operele scrise şi tipărite în Moldova aceeaşi limbă din operele scrise în Muntenia.

3. La curtea lui Matei Basarab trăia, cum am văzut mai înainte, învăţatul Udrişte Năsturel. Intre acesta şi Varlam au fost sfătuiri despre ale bisericii şi culturii. Udrişte Năsturel arată lui Varlam un catehism tipărit la Alba-Iulia sau Bălgrad în 1640 sau 1642. Catehismul se tipărise de Unguri cu scop de a atrage şi pe Români la calvinism. Varlam, în calitatea lui de cap al bisericii moldovene, se şi hotărăşte să întâmpine primejdia şi scrie „Răspunsurile la catehismul calvinesc".

Simion Ştefan

După cum Varlam realizase unitatea limbii literare între Ţara-Românească şi Moldova, tot astfel şi Simion Ştefan realizează pe aceea dintre ambele Principate şi Ardeal. Mai întâi chiar ieromonahul Silvestru, fiind din Târgovişte şi scriind după tradiţia stabilită de tipăriturile lui Coresi, pe care o păstrase şi Varlam, realizase această uni-

tate. In prefaţa traducerii e un pasaj caracteristic, unde spune că Românii nu vorbesc toţi la fel şi că nu este tocmai uşor să scrii într'o limbă pe înţelesul tuturor. Işi va da însă silinţa şi va întrebuinţa acei termeni care, ca banii buni, merg în mai multe ţări.

El deplânge, ca un rău, în aceeaşi prefaţă, împrăştierea neamului românesc între diferite state.

Mitropolitul Dosoftei
1524—1693

Date biografice. Călugăr în mănăstirea Pobrata din Moldova, ajuns apoi episcop de Huşi (pe când mitropolit al ţării era Varlam), episcop de Roman şi în sfârşit mitropolit sub Duca-Vodă (1671). In 1673 fuge în Polonia împreună cu Petriceicu-Vodă şi se întoarce după doi ani; în 1686 fuge pentru totdeauna tot acolo.

A trăit la Stryi lângă Lvov (Lemberg) în castelul regelui polon. A trăit foarte greu şi mai mult din ajutoarele ce primea din Rusia ortodoxă pentru traduceri din elineşte. A murit la Zolkiew, oraş la Apus de Varşovia.

Ştia limbile slavonească, elinească, latinească şi poloneză. In 1680 a cerut dela Moscova literă şi lucrători şi a întemeiat tipografie.

Din punct de vedere al limbii, Dosoftei nu mai continuă tradiţia predecesorului său. Incearcă să se abată dela limba cărturărească stabilită până atunci şi să se apropie de limba vorbită, introducând forme populare. Intâlnim procedeul acesta în cele 4 volume din *„Vieţile Sfinţilor"* (1683—1686), în care, pe temeiul operelor slavoneşti şi greceşti ale marilor părinţi ai bisericii, compilează ce se scrisese despre cei mai însemnaţi sfinţi.

Psaltirea în versuri este cea dintâi încercare mai întinsă de versificaţie în limba românească. Indemnul şi modelul l-a luat Dosoftei din Polonia unde şi-a petrecut sfârşitul vieţii, după retragerea din scaunul mitropolitan, aproape 20 de ani, a cărei limbă o cunoştea şi pe ai cărei scriitori îi citea. Dintre aceştia, Kochanovskij tradusese în versuri psaltirea. Dela el a luat Dosoftei modelul, dar l-a urmat prea de aproape, fiindcă în cea mai mare parte şi versificaţia e imitată. Câte odată, el recurge şi la versificaţiunea noastră populară, amintindu-ne chiar ritmul Mioriţei.

Asemenea pasaje sunt rare şi n'au putut da naştere unei versificaţiuni proprii româneşti.

5. BIBLIA DELA 1688.

Ea a avut ca punct de plecare un text al lui Nicolae

Milescu Spătarul (text care n'a ajuns la noi). A ţinut apoi seama de textul Noului Testament dela Bălgrad şi de Psaltirea slavo-română a lui Dosoftei. Cu ajutorul acestor texte au pornit dela textul elinesc călugărul Ghermano Nisis, episcopul Mitrofan şi Stolnicul C. Cantacuzino (aceştia doi din urmă sunt „ai noştri oameni ai locului") şi, împreună cu ei, fraţii Radu şi Şerban Greceanu, cari au supraveghiat tiparul.

Biblia dela 1688 a determinat calea limbii literare. Pornind dela tradiţiunea lui Coresi şi dela Varlam şi Simeon Ştefan, ea a păstrat aceeaşi fonetică şi morfologie, dar a perfecţionat într'un grad simţitor sintaxa şi a curăţit şi îmbogăţit materialul lexical. Sintaxa devine mai uşoară, mai apropiată de graiul vorbit, iar cuvintele slave de provenienţă cărturărească se împuţinează.

6. **Antim Ivireanu** (mort 1716)

Date biografice. Constantin Brâncoveanu a căutat să atragă oameni pricepuţi în ale tipografiei şi cărturari. Intre aceştia a fost şi Antim Ivireanu, adus dela Constantinopol. Acolo era cunoscut sub numele de Andrei din Iviria (Caucazia) şi se ocupa cu sculptura în lemn şi cu tipografia. Adus în Ţara Românească, s'a călugărit la mânăstirea Snagov, sub numele de Antim. A ajuns apoi egumen al Snagovului, episcop al Râmnicului şi în sfârşit, la 1707, mitropolit al Ungro-Vlahiei, rang pe care l-a ocupat până la 1716, data suirii pe tronul Munteniei a lui Nicolae Mavrocordat. La această dată l-au scos din scaun, i s'a luat de patriarhie şi darul călugăriei şi l-au pornit în surghiun la Mănăstirea Sinai din Arabia: dar pe drum l-au ucis.

Informaţiuni literare. Cea mai de seamă scriere a lui Antim Ivireanu sunt *Predicile* sau *Didahiile.*

In genere predicile lui sunt de două feluri: unele cu caracter general, care s'ar fi putut rosti în orice biserică creştină, indiferent de localitate, altele cu caracter mai local, în legătură cu ţara noastră din vremea lui Brâncoveanu. Cele dintâi se apropie ca ton şi ca procedeuri stilistice de ale marilor predicatori greci. Astfel este de pildă predica dela 29 Iunie, ziua apostolilor Petru şi Pavel.

Sunt superioare, din punct de vedere literar, cele locale, mai originale, mai vioaie, mai energice. Din acestea se vede că pe Ivireanu îl interesau din creştinism principiile morale, ca la lumina lor să privească vieaţa din vremea lui Brâncoveanu.

Predicele sunt oglinda vie a societății de atunci, dela cei mai de jos până la domnitor. Redând necredința vremii, şi-a ridicat contra lui toată lumea, chiar şi „obraze mari bisericeşti şi mireneşti", şi a putut fi învinovățit că n'a cruțat nici chiar pe binefăcătorul său, pe C. Brâncoveanu.

Această sinceritate în lovirea viţiilor a făcut-o în forma clasică a discursurilor bine distribuite în părțile constitutive, cu mult avânt religios şi cu tot aparatul retoricei: emoționante imprecauțiuni către divinitate, cu comparațiuni strălucitoare, cu gradațiuni şi antiteze pline de efect, cu o rară bogăție de imagini şi de cuvinte.

Scria într'o limbă colorată, viguroasă, armonioasă chiar. El a lăsat o moştenire literară mai bogată şi mai frumoasă de cum o primise.

II. CRONICARII

1. Cronica Gr. Ureche — Simeon Dascălul

Cea mai veche cronică românească cunoscută este intitulată „Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă". Este întocmită după cronica „Domnii țării Moldovei şi viața lor" a lui Gr. Ureche, după o cronică a lui Istrate Logofătul (al cărui titlu nu se ştie) şi după alte cronici. Intocmitorul cronicei se chiamă Simeon Dascălul. Cronicele după care şi-a întocmit pe a sa n'au ajuns până la noi.

Gr. Ureche face parte dintr'o veche familie constatată în documente încă de pe la 1407 şi care ar fi fost de origină macedo-română. Studiile şi le-a făcut în latineşte in şcoalele din Polonia.

Simeon Dascălul, nu era boier, ci dascăl, poate de şcoală, poate de biserică. De fel era Ardelean, poate din Maramureş. Ştia ungureşte şi a întrebuințat în cronica lui o cronică ungurească.

Istrate Logofătul a tradus din elineşte „Şapte taine" (1644) şi „Pravile împărăteşti" (1646). I se mai atribue şi o traducere a lui Herodot (1650), rămasă netipărită. S'a tipărit în zilele noastre (1909).

Cronica Ureche-Sim. Dascălul povesteşte începutul principatului Moldovei şi întâmplările următoare până la 1594, la Aron Vodă.

Izvoare: a) Letopisețul moldovenesc (în slavoneşte): b) Letopisețul dela Bistrița slavonesc c) Letopisețul lu Macarie slavonesc); d) Compilația de cronici polone a lui Ioachim Bielski (care merge până la

1586, — în cronica de față i se zice „letopisețul leșesc") e) Cronica Polonezului Paszkowski pentru domnia lui Despot Vodă ; f) O cronică ungurească ; g) Tradițiunea, mai ales pentru faptele apropiate de vremea autorilor : h) Cunoștințele de școală ale autorilor.

Spiritul religios stăpânește în mod simțitor cronica.

Intre tradițiunile primite ca bune și întrebuințate sunt unele și cu caracter bistricesc. In lupta lui Ștefan cel mare cu Radu al Țării-Românești i s'ar fi arătat voevodului moldovean Sfântul Procopie.

Nu e prea edificată cu privire la ce e istoric și ce nu. Inregistrează și ploi mari, vărsări de ape, înnecuri, semne cerești, cutremure, deși în mică măsură.

2. Miron Costin 1633–1691.

Date biografice. Miron Costin făcea parte dintr'o veche și mare familie boierească și era pentru vremea lui un om foarte învățat ; cunoștea limba latină, ungurească și polonă, citea scrierile istorice ale acestor limbi și le utiliza pentru operele sale.

Polonezii au cerut lui Miron Costin să scrie în limba lor despre Români. Atunci a scris el : 1) „Cronica Țării moldovenești și muntenești", care începe dela Daci și se încheie în momentul descălecării Moldovei ; 2) „Aceeași operă" o pune „în versuri poloneze" și o duce până la Alexandru cel Bun.

Locul de seamă ce-l ocupă și azi Miron Costin în istoria literaturii este datorit însă la două scrieri românești: 1) „De neamul Moldovenilor" (sau „Cartea pentru descălecatul întâiu al țării Moldovei și al neamului moldovenesc", cum a fost cunoscută dela editarea ei de către M. Kogălniceanu ; și 2) „Letopisețul țării Moldovei" dela Aron Vodă încoace. Aici continuă primul letopiseț românesc cunoscut (Ureche-Sim. Dascălul) până la Dabija Dodă, adică dela 1595 până la 1661.

Izvoare: a) Cronicarul polon, episcopul de Przemysll, Paul Piasecki (sau Piasecius, sub forma latinizată), pe care-l traduce sau îl prescurtează în prima parte a Letopisețului, până pe la 1640 ; b) Mai puțin cronicarii poloni Paszkowwski, Otwinowski și Twardowski ; c) Tradițiunea, în partea mijlocie a Letopisețului, cunoscută dela tată-său, Postelnicul Costin, și dela boierii bătrâni.

Nu făcea deosebire între epopee și istorie.

Conștiința religioasă e mai puternică decât cea națională. Rolul istoriei este de a ne învăța ce e bun și ce e rău.

In operele scrise în limba poloneză e mai naționalist, de-

cât în cele scrise româneşte. Acolo vorbeşte de colonizarea romană în legătură cu toţi Românii, atât cei dela Nordul, cât şi cei dela Sudul Dunării, pe când în De neamul moldovenilor priveşte chestiunea numai în legătură cu Moldova. Este totuşi destul de mare pasul pe care-l face, pentru vremea lui, când în Letopiseţ, trebuind să povestească întâmplările din Moldova în legătură cu cele din ţările vecine, dă Munteniei mult mai mare partt de cum îi dedese cronica Ureche-Sim. Dascălul.

Destul de obiectiv însă nu este.

Nu păstrează nici proporţiile. Partea mai nouă a letopisetului este mai desvoltată, dar nu după însemnătatea voevozilor, nici a faptelor, ci după legăturile mai strânse ori mai puţine strânse dintre chestiune şi propria familie a autorului.

Deşi Moldovean, întrebuinţează puţine forme locale: „abie", „astrucat", „gios", „giurământ", „herbând", „hi" (fi) „hire", „îngroşet", „a sudui". Din punct de vedere sintactic însă limba îi este inferioară cronicei precedente, fiindcă se resimte prea mult de înrâurirea limbii latineşti.

Are temperament literar şi în cronici, mai ales în părţile povestite pe temeiul amintirilor. A ţinut să şi-l manifesteze.

Predilecţiunea lui literară l-a îndemnat să scrie şi versuri, mai bune decât ale contemporanului său Dosoftei, In versuri a scris „Vieaţa lumii" şi „Despre origina Românilor", precedându-le de câteva consideraţiuni tehnice cu privire la versificaţie. Dosoftei n'a cunoscut dintre elementele versului decât măsura. Miron cunoaşte şi ritmul.

Mulţumită muzicalităţii lor şi mai ales cuprinsului lor biblic, versurile din vieaţa lumii ajunseseră unele dintre ele populare, ca şi psalmii lui Dosoftei.

3. **Stolnicul C. Cantacuzino**
1650—1720

Date biografice. Este fratele Domnitorului Şerban Cantacuzino şi unchiul lui Constantin Brâncoveanu. In casa tatălui său avusese o bogată bibliotecă de scrieri greceşti : şi pe lângă aceasta făcuse călătorii pe la Viena, Veneţia, Varşovia, Constantinopol şi Padova.

Afară de limba italiană şi cea română, cunoştea bine şi pe cea greacă şi pe cea latină.

Scrierea lui de valoare este *Istoria ţării româneşti,* cunoscută mult timp sub numele de „Cronica anonimă".

A intenţionat să dea o cronică mai lungă, dar, şi dacă a scris mai mult, posedăm azi

numai partea dela colonizarea romană până la Huni.

Vedem aici conştiinţa despre românism foarte clară.

Izvoare : Bonfinius, cronicarul italian, Dion Cassius, istoricul roman, Tzetzes, compilator bizantin, şi unii cronicari unguri şi poloni, cari au scris în latineşte. Cu multă simpatie e înfăţişat Traian. Numele lui îl găseşte în „troianul" de pământ, ce răsare ici-colea în ţara noastră. Despre podul lui Traian vorbeşte cu multe amănunte, ca şi despre războaiele cu Decebal.

In prefaţa cărţii, unde e vorba despre *izvoarele istorice,* spune că istoria se scrie pe temeiul actelor publice şi private şi că pe *tradiţiuni* şi pe *cântecele populare* nu se poate pune mult temeiu.

4. Radu Popescu

A scris „Istoria Ţării Româneşti" dela început până la suirea pe tron a lui Niculae Mavrocordat, deci 1290 — 1716. Până pe la 1670 compilează cronicile mărunte existente pe vremea aceea în româneşte şi în greceşte. Utilizează şi cronici bizantine şi sârbeşti. Citează de pildă pe cronicarul bizantin Phrantzes, a cunoscut cronica moldovenească Ureche-Sim. Dascălul; utilizează pe Stavrinos, cronicarul grec al domniei lui Mihai Viteazul.

Partea originală începe dela 1670 înainte, iar partea cu caracter personal dela 1661 înainte.

Dă interes deosebit nu numai Ţării Româneşti, ci şi vecinilor. Ba încă simte plăcere să se abată uneori pe departe de tot : la Germani, Francezi şi Spanioli.

Partea originală suferă din punct de vedere al adevărului şi al imparţialităţii istorice : e o ponegrire a ce e cantacuzinesc şi o laudă a ce nu e cantacuzinesc ; dar această pasiune îi dă multă vieaţă în expunere, îi colorează stilul şi-i ridică valoarea literară a scrierii.

Cronica cuprinde amănunte din frământările politice cunoscute de el de aproape, precum şi din vieaţa particulară a domnilor şi boierilor : petreceri, nunţi, scene de recompense şi de pedepse, etc., aşa încât elemente pentru creşterea interesului sunt în-de-ajuns.

Se simte şi preocuparea de stil. Pune termeni nu numai pentru idee, ci şi pentru frumuseţe. E de remarcat astfel scena aducerii moaştelor Patriarhului Nifon la Mănăstirea Dealu, ca şi aceea a răscoalei Seimenilor sub Matei Basarab, ori descrierea luptei dintre Sobieski şi Turci la Hotin. Mai ales vedem aceasta în partea finală a cronicii.

Ii place stilul natural, nu

cel cărturărtsc. Multe expresiuni se datoresc cărților latinești pe care le citise.

5. Ion Neculce 1672—1745

Date biografice. A făcut parte dintr'o familie de boieri mai mici. Din pricina unor neînțelegeri cu voevozii vremilor, a trebuit să pribegească, așa încât din tinerețe a cunoscut amarul streinătății, vreo patru ani în Muntenia și vreo șapte în Polonia.

După ce s'au liniștit lucrurile, s'a așezat în Moldova, și a fost: vătaf de aprozi, mare agă, mare sluger, mare spătar, hatman, mare vornic de țara de sus și chiar locțiitor domnesc.

Pe vremea lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei era sfetnicul cel mai de aproape al acestuia. Când D. Cantemir s'a hotărît să treacă de partea Rușilor contra Turcilor, Neculce i-a stat contra; dar neizbutind să-i schimbe hotărîrea, l-a urmat. Rușii fiind învinși la Stănilești, Cantemir a trebuit să fugă în Rusia. A fugit cu el și Neculce, dar a suferit amarnic și mai întâi de dorul de țară. Chiar din drum a vrut să se întoarcă. A stat numai doi ani și a fugit. A stat prin Polonia vreo 7 ani și abia după aceea a ajuns din nou în Moldova.

E personal.

Urăște streinii.

Ca învățătură este inferior unui Miron Costin, unui Cantacuzino Stolnicul; dar ca scriitor le ia înainte.

Cronica lui povestește evenimentele dintre 1661 și 1741, urmează de unde se oprise Miron Costin. E precedată de „O samă de cuvinte".

„O samă de cuvinte" cuprinde 42 de mici bucăți istorice, al căror adevăr n'a putut fi stabilit, dar căror fantezie a plăcut tuturor generațiunilor de atunci încoace atât de mult, că le-au pus, din acest punct de vedere, înaintea cronicii, și cu deosebire 11 din toate.

Neculce caută anume fapte atractive, ca să placă cititorului, cum face și Radu Popescu. Petrecerile, nunțile, omorurile, scenele emoționante se bucură de atențiunea deosebită a lui.

Chiar scenele de războiu le înfățișează cu aceeași preocupare de frumos, cum este descrierea jafului Tătarilor, ori asediul Sucevei, amândouă în capitolul despre domnia lui Dumitrașcu Cantacuzino.

Are înclinare pentru portrete literare. Ne trec astfel pe dinainte Duca Vodă, Dumitrașcu Cantacuzino, Constantin Cantemir, Gr. Matei Ghica și Mitropolitul Dosoftei.

Era și evlavios. Făcea din voința divină o cauză a multora din faptele istorice. Era

şi moralist, tot în sens creştin. Şi cronica a slujit, ca şi O seamă de cuvinte, izvor de inspiraţie pentru scriitorii din secolul al XIX-lea : Al. Hasdeu scrie după ea nuvela „Domnia Arnăutului"; Gh. Asachi, nuvela istorică Petru Rares.

6. Dimitrie Cantemir 1673—1823

Date biografice. Domn al Moldovei în anul 1710. Fiu de domn — al lui Constantin Cantemir — a avut o educaţie îngrijită. A învăţat şi în ţară cu dascălul Ieremia Cacavelas — sub conducerea căruia a scris opera scolastică *Divanul lumii cu înţeleptul,* ca un fel de exerciţiu — şi la Constantinopol, unde a stat multă vreme ca ostatec. Aci a învăţat limba turcească, limba arabă, şi s'a perfecţionat în cea grecească. Pe lângă aceste a mai cunoscut pe cea polonă, rusească, latină, aşa încât a trecut drept unul din cei mai învăţaţi oameni ai timpului, mai ales că în limbile latină, rusească şi turcească a şi scris. Prin scrierile sale a ajuns cunoscut şi în Apus ; şi Academia din Berlin l-a ales membru al ei în 1714.

Cele mai de seamă dintre operele lui D. Cantemir sunt patru : două latineşti şi două româneşti : „Historia incrementurum aulae othomanicae", „Descriptio Moldaviae", „Istoria ieroglifică" şi „Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlahilor".

Historia aulae othomanicae a fost tradusă în limba germană, franceză şi engleză.

Descriptio Moldaviae a scris-o după îndemnul Academiei de ştiinţe din Berlin. Opera are însemnătate, calităţi literare, nu numai istorice. Descrierea obiceiurilor dela suirea pe tron a domnilor români, atât în partea care se îndeplinea la Constantinopol, cât şi într'aceea care se îndeplinea în ţară, este făcută cu atâtea amănunte şi atât de plastic, încât se citeşte cu interes.

Elementul literar este şi mai desvoltat în *Istoria ieroglifică.* Sub formă de fabulă, Cantemir povesteşte duşmănia dintre Muntenia şi Moldova dinaintea plecării sale în Rusia. Impărăţia vulturului (Muntenia) e în luptă cu împărăţia leului (Moldova). In cea dintâi apar, sub nume de şoim, uliu, coruiu, erete, boierii mai de seamă ai Munteniei : şi în cea de a doua, sub nume de pardos, urs, vulpe, pisică sălbatică etc., boierii mai de seamă. Povestea e îmbrăcată în mult humor şi pe alocuri cu pasaje lirice şi descriptive reuşite.

Tot latineşte a fost redactat întâi *Hronicul,* sub titlul de „Historia moldo-valachica". Redacţiunea aceasta este

însă numai un concept, fiindcă diferă mult de redacțiunea românească. Aceasta era gata de tipar în 1721, sub titlul de „Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor". Din bibliografia care însoțește Hronicul, se vede că a consultat vreo 150 de opere, în majoritate istorice, datorite scriitorilor elini, romani, bizantini, unguri, germani, ruși, cehi, arabi, persani, italieni, iar unele anonime: hronografe și cronici slavonești, rusești și românești. Izvoarele naționale, citate de el, sunt: un letopiseț slavonesc, altul muntenesc, un hronic moldovenesc, căruia îi zice „cel vechiu", cronica Ureche-Simion Dascălul. A mai utilizat pe cronicarul Stoica Ludescu, pe Șerban Greceanu (traducere grecească a cronicei lui Ludescu), pe Del Chiaro, secretarul italian al lui Brâncoveanu.

Prețuește adevărul istoric. Citim în Hronic și în celelalte scrieri de seamă ale sale deseori câtă valoare are adevărul în reconstituirea trecutului.

Nu scria superficial, ci din toate punctele de vedere, așa că ideia despre un fapt ori lucru să fie nu numai exactă, dar și completă.

Nu se oprește la mijlocul lucrului, ci merge până la capăt. Ii place să lase chestiunea lămurită sub toate fețele ei, chiar dacă trebuia pentru aceasta să recurgă la digresiuni, ori la cercetări mai îndepărtate, cum s'a întâmplat cu origina cuvântului „Vlah" și cu origina Moldovenilor.

Nu lipsește indignarea patriotului când își vede neamul desfăimat, nici mândria lui când poate arăta mari isprăvi ale neamului său.

A precizat că suntem din nobilii romani, nu din „păstori", nici din „oameni de strânsură".

Infățișază latinitatea noastră ca din „sânge curat". Nu admite amestecul altor popoare în formarea poporului nostru.

Teoria latinității are un al treilea aspect nobil: suntem și nepoții Elinilor celor străluciți. Eneas a întemeiat Roma și Roma a întemeiat Dacia.

Reia dela cronicari chestiunea unității neamului nostru. Nu suntem atâtea neamuri câte țări la Nordul Dunării, ci un singur neam, care ține și de Nordul și de Sudul Dunării: „Moldovenii, Muntenii, Maramurășenii, Românii de peste Dunăre și Cuțo-valahii din Țara grecească, căci toate aceste năroade dintr'aceiași Romani a lui Traian să fie nu numai limba și graiul, ci și a tuturor vremilor istorii, mărturisesc" („Hronic").

Neamul nostru, a stat zid contra Tătarilor și Turcilor, cari amenințau Europa — asemeni idei trecute în partimoniul is-

toricilor de mai târziu. Kogălniceanu Bălcescu, Xenopol, etc. au pornit dela Cantemir.

Un manuscript al Hronicului se găseşte la Blaj încă din 1730. La Blaj există şi o copie a manuscriptului, făcută chiar acolo. Cantemir a influenţat deci direct pe Micu, Şincai şi Maior, cei trei scriitori latinişti dela Blaj, şi după cum reiese din teoriile lor despre latinitatea noastră, teorii atât de apropiate de ale lui Cantemir.

III. LITERATURA POPULARA

A. Orală.

Se ivesc şi în popor poeţi, fireşte fără cultură. Aceştia îşi răspândesc operele lor nu prin scris, ci oral.

Unele din poeziile lor sunt însoţite de cântece, altele „se zic".

Sunt cântate cântecele de dragoste, doinele, colindele. „Se zic", adică se rostesc cu ritm cadenţat, bocetele, baladele, strigăturile sau chiuiturile.

Cântându-se ori zicându-se, aceste opere se răspândesc din on în on. Totalitatea lor se numeşte „literatură populară orală".

Mai este şi o „literatură populară scrisă". Aceasta nu se răspândeşte oral, ci prin citit. Este formată de obiceiu din traduceri dintr'alte limbi şi apoi răspândite prin còpii.

Interesul pentru literatura populară nescrisă a fost introdus la noi de Românii cari în prima jumătate a secolului al XIV-lea studiau străinătate. Curentul acesta a fost mai cu seamă reprezentat de scriitori ca Kogălniceanu, Negruzzi, Russo şi Alecsandri. Negruzzi publică la 1840, în *Dacia literară,* primul studiu la noi despre literatura populară pe baza unui articol din „Revue des deux Mondes" (15 Fevruarie 1834) intitulat „Musique et chants populaires de l'Italie" şi semnat J. Mainzer. Alecsandri publică la 1833 prima colecţie de poezii populare, iar Alexandru Russo începe încă din 1836 să străbată munţii, ca să adune dela ciobani cântece, şi tipăreşte mai târziu articole entuziaste despre originalitatea şi farmecul poeziilor poporului (în *România literară* 1833) ; studii de ale lui, rămase inedite, sunt publicate şi după aceea de Alecsandri (în *Foaia societăţii din Bucovina*, în *Albina Pindului*, etc.).

Pe la 1840 s'a studiat şi s'a cules aproape numai poezie populară ; celorlalte feluri de literatură populară orală nu li s'a dat atenţiune. Vremea

aceasta a venit însă pe la 1870—1880, când apar studiile lui B. P. Hasdeu, marea colecțiune de „Poezii populare" a lui Teodorescu. Gh. Dem., „Basmele române" ale lui L. Șăineanu, etc.

B. Literatura populară scrisă

(Cărți populare)

Gromovnicul. Carte de semne după tunete, fulgere, cutremure de pământ. S'a introdus la noi prin veacul al XVII-lea din literatura slavă.

Trepetnicul. Tot carte de semne, dar după ochi, urechi, cap, etc.

Halimaua, una din cele mai gustate cărți populare. Se numește așa după soția unui mare sultan; și mai e întitulată „O mie și una de nopți", fiindcă poveștile din ea au fost spuse într'o mie și una de nopți.

Un sultan a dat peste o soție necredincioasă. S'a înfuriat într'atât, încât a hotărît ca pe toate nevestele pe care le va lua de aici înainte să le omoare a doua zi după nuntă. Și așa a făcut. S'a găsit însă una din ele, Halima, care știa o mulțime de povești minunate. Toată noaptea povestea împăratului și ziua o apuca cu povestea nesfârșită. Impăratul amâna sfârșitul povestei pe noaptea următoare. Nevasta povestea mereu. A ținut așa 1001 de nopți, până când împăratul a iertat-o.

Cartea e de origină arabă. S'a tradus în românește de două ori: odată în veacul al XVIII-lea după un text grecesc și a doua oară după unul german de Ion Barac la începutul secolului al XIX-lea.

Alexandria. Este povestea faptelor lui Alexandru cel Mare, așa cum și le-a închipuit poporul. Povestea aceasta a pătruns în toată lumea, pornind probabil din Egipt. La noi a circulat în manuscript sub diferite variante până la începutul secolului al XVIII-lea, când s'a și tipărit. Textele românești, atât cele manuscripte, cât și cele tipărite, pornesc dintr'un izvor slav și dintr'altul bizantin.

Istoria lui Sindipa. *„Istoria Sindipii filozofului* acuma din limba elinească prefăcută în românească... Sibii, 1802". E vorba de un împărat care voia să dea învățătură fiului său. A găsit pe filosoful Sindipa, care i-a dat toată învățătura numai în pilde.

Zodiarul, sau *Carte de zodii,* adică de prorocirea soartei omului după luna în care s'a născut.

Un astfel de zodiar este

„Cartea zodiei lui Eraclie împărat, scoasă pe luni de doisprezece filosofi", păstrată în manuscript.

„Istoria lui Sanagrid împărat, ci stăpâni țara Dorului", în care se povestesc călătorii prin alte țări și se dau sfaturi. Se păstrează tot în manuscript.

Gromovnicul, Trepetnicul, Halimaua, Alexandria, cărțile cuprinse în *Codex Sturdzanus* (Epistolia Domnului sau Călătoria Maicei Domnului la iad, Visul Maicei Domnului și Ruga Sfântului Sisinie sau Minunile Sfântului Sisoe etc.), au fost și sunt foarte răspândite în popor și de aceea sunt cunoscute sub numele de *cărți populare* sau *literatură populară scrisă.* Origina lor e streină : arabă, slavă, dar indiferent de origină, mai toate au fost traduse în românește din limba slavonească.

IV. ȘCOALA ARDELEANA

1. **Samuel Micu** 1745—1806

Date biografice. Studii superioare a făcut la Viena. A ajuns profesor la Blaj și apoi director de studii la colegiul S-ta Barbara din Viena. Ultimii ani de vieață i-a petrecut la Buda, în calitate de corector pentru cărțile românești la tipografia statului.

A scris mult, dar n'a putut tipări decât prea puțin. In biblioteca episcopiei române unite din Oradia-Mare se găsesc și azi în manuscript 33 de scrieri ale lui, formând 44 de volume. Un număr tot atât de mare se găsește la Biblioteca Mitropoliei din Blaj.

A tradus întreaga Biblie și a tipărit-o în 1795. Această Biblie s'a retipărit cu mici modificări de Societatea Biblică Rusească în 1819. Ca punct de plecare Micu a luat Biblia dela 1688, confruntându-i textul cu cel elinesc.

Pe lângă activitatea religioasă, el a desfășurat una mai însemnată de gramatic și de istoric. A scris „Elementa linguae daco-romanae sive valahicae" (1870), în colaborare cu Gh. Șincai, preferind s'o tipărească latinește, ca învățații streini să se poată mai ușor lămuri despre origina limbii noastre.

Tot în scopul acesta a pregătit și „Dicționarium valahico-latinum' și altul „Dicționarium latino-valahico-hungaricum". Scopul gramaticii este însă dovedirea latinității curate a limbii. Pleacă dela principiul că, așa cum o vorbeam, era „coruptă" „barbară". De aci trei concluziuni : a) înlăturarea a tot ce nu e

latin în limbă, b) înlăturarea alfabetului slavonesc, c) înfăţişarea cuvintelor româneşti de origină latinească într'o formă cât mai apropiată de limba latină.

Cercetările lui istorice s'au tipărit numai fragmentar în două calendare din Buda (pe 1806 şi 1807) şi în revista lui Cipariu, „Arhiv". In această direcţiune, Micu a scris „Istoria, lucrurile şi întâmplările Românilor" (4 vol.), păstrate în manuscript la Oradia-Mare, istorie bazată pe un bogat material de informaţiune românească şi strein. Manuscriptul vorbeşte, în primele trei volume, despre căderea Troiei, întemeierea Romei şi colonizarea Daciei — după exemplul lui Cantemir — şi merge, tratând istoria Munteniei de-o-parte a Moldovei de-altă-parte, a Ardealului de-altă-parte până la 1795. Intr'al IV-lea volum vorbeşte despre creştinismul Românilor şi despre episcopiile româneşti din Ardeal.

2. Gh. Şincai 1754—1816

Date biografice. Şincai a studiat la Viena şi la Roma. A fost profesor la Blaj şi director al şcolilor româneşti din Ardeal. Vieaţa şi-a sfârşit-o ca profesor într'o familie nobilă străină.

In Biblioteca episcopiei româneşti unite din Oradia-Mare se găsesc şi azi 8 scrieri de ale lui Gh. Şincai în manuscript, formând 39 de volume.

Vieaţa şi-a consacrat-o mai ales să dea Românilor, tuturor Românilor, o istorie. Aceasta e „Hronica Românilor", care povesteşte întâmplările neamului nostru an cu an dela 86 până la 1739 după Hristos. Şincai pleacă dela cronicari şi dela Dimitrie Cantemir, completându-i cu numeroşi istoriografi latini, unguri, poloni şi germani, cari revin la fiecare pagină. O lucrare atât de mare şi de grea nu se mai încercase până la el. Vorbeşte în cronica lui nu numai de Moldoveni sau Ardeleni, ci de toţi laolaltă, punând faptele lor în legătură cu ce se întâmpla la vecini, Poloni, Unguri, Turci sau Tătari.

3 Petru Maior 1760—1821

Este cel mai însemnat din iniţiatorii şcoalei latiniste. Este tot Ardelean. A învăţat la Cluj şi la Blaj. De aci a fost trimes la Roma, la colegiul „De propagandă fide", unde a făcut studii teologice şi filosofice. De acolo s'a dus la Viena şi a studiat dreptul canonic. Ştia bine elineşte, italieneşte. A ajuns apoi profesor la Blaj, propunând filosofia şi teologia. De aci s'a dus în 1809 la Buda ca censor pentru cărţile româneşti la Tipografia Universităţii. In acest

post a urmat lui Gh. Şincai.

S'a interesat de aproape de Românii de pretutindeni şi a ţinut să cunoască oraşul cel mai însemnat al nostru, Bucureştii. L-a vizitat în 1810. In deosebi îl interesa portul şi limba diferitelor ţinuturi şi făcea comparaţiuni între ele. A murit la Buda. Mormântul nu i se cunoaşte. Unii cred că a fost înmormântat în cimitirul călugărilor franciscani din Buda.

Dintre operele lui, aceea care i-a impus numele este „Istoria pentru început", în care închide formula definitivă a latiniştilor cu privire la origina Românilor :

a) *Suntem Romani şi numai Romani.* Alt popor n'a lăsat urme în Dacia. Dacii înşişi au pierit în luptele cu Romanii, şi bărbaţii şi femeile.

b) A doua idee : *continuitatea elementului roman în Dacia.*

In *Istoria bisericii* el introduce, pe lângă problema unirii cu catolicii, şi chestiunea creştinării noastre, tot cu scopul de a dovedi latinitatea. Susţine anume — ca şi D. Cantemir — că dela Romani şi nu dela Slavi am luat creştinismul, fapt rămas astăzi deplin stabilit.

Ca *gramatic,* Maior se deosebeşte de Micu şi de Şincai în ce priveşte care anume limbă latină a dat naştere limbii noastre. Micu şi Şincai credeau că limba clasică, *Maior afirmă că cea vulgară.*

4. Timotei Cipariu 1805—1887

Date biografice. Cipariu s'a consacrat studiilor filologice. A studiat la Blaj şi a fost tot acolo numit profesor. A luat parte activă la revoluţia din 1848 în Ardeal prin ziarul său *Organul Naţional,* care a succedat unui alt ziar *Organul Luminării.*

b) *Scrieri.* Operele-i mai de seamă sunt :

1. *Crestomaţia sau Analecte literare,* Blaj, 1855 ;
2. *Principii de limbă şi de scriere,* Blaj, 1866 ;
3. *Arhiv pentru filologie şi istorie,* Blaj, 1867.

A dus la ultimele concluziunii şi a aplicat în întregime ideile şcoalei latiniste din prima fază. *Principii de limbă şi scriere,* sunt imaginea fidelă a principiilor latiniste.

Ceea ce face originalitatea lui Cipariu este *Crestomaţia* sau *Analactele.* Condus de principiul că în graiul nostru nu trebue să utilizăm de loc elemente streine, el a căutat pretutindeni elemente latineşti.

A băgat de seamă că în cărţile româneşti vechi se găseau multe forme latine, ne mai întrebuinţate pe vremea lui : şi cercetând cu amănunţime, s'a convins că limba românească din secolele anteri-

oare era mai bogată în elemente străine. Să punem în locul lor formele din cărţile vechi.

Din preocupaţiunea aceasta a lui Cipariu a reieşit un mare folos şi pentru istoria limbii şi pentru a literaturii noastre. Având nevoie de cuvintele vechi, Cipariu trebuia să cunoască textele vechi. De aceea a publicat el *Crestomaţia*. In ea a strâns toate textele româneşti vechi româneşti de care dispunea şi a înlesnit astfel cunoaşterea începuturilor literare româneşti şi a pus la îndemâna cercetărilor un bogat material pentru istoria limbii. El însuşi a început să studieze din punct de vedere gramatical materialul acesta în *Principii de limbă şi scriere.* Dela Cipariu încoace cercetările în domeniul istoriei limbii au fost mai active şi mai cu folos.

5. **Sim Bărnuţ** 1808–1864

E celebru prin discursul dela Blaj 2 Mai 1848 în chestiunea Unirii Ardealului cu Ungaria. Se vede aici tot ideia latinităţii, căreia îi dă o aplicaţiune mai largă.

Argumentarea istorică se completează cu cea juridică, pe baza dreptului roman şi pe baza dreptului public modern.

Oratorul argumentează luminos şi convingător prin comparaţiune cu alte popoare, unde starea de lucruri era asemănătoare. Recurge la psihologia personală şi la cea socială şi analizează rezultatele dezastroase ale cultivării unui popor în limbă streină. Se slujeşte, ca element moral, de exemplele lui Scaevola, Brutus şi Scipio. Pune înainte bogăţia Ardealului.

Impresionează puternic mai ales prin elementul pur literar al discursului. Dispune de imagini, de contraste luminoase, de comparaţiuni sguduitoare şi de o perioadă plină de avânt.

Budai-Deleanu 1760-1820

Scrierile lui Budai-Deleanu au rămas netipărite, unele până pe la 1857, altele până astăzi.

După moartea lui s'a publicat „Ţiganiada" epopee eroicomică. La 1820—30 poate că lucrarea ar fi avut însemnătate literară, dar la 1875, când s'a publicat, — şi cu atât mai mult de atunci încoace—a însemnat o lucrare slabă. Autorul cunoştea într'adevăr regulele epopeilor clasice. Şi-a dat silinţa să realizeze acele regule în operă. In deosebi a ales un subiect minunat pentru astfel de lucrare, pe Ţigani, subiect popular cunoscut în mase, cum cere codul epopeilor antice, — dar i-a lipsit talentul de a închega o acţiune epică şi de a crea eroii ne-

cesari. In amănunte epopeia se menţine, sufletul ţigănesc se manifestă ici-colea adevărat, dar în concepţia totală, în desfăşurarea acţiunii, în stilul şi limba întrebuinţată e slabă.

6. **Andrei Mureşeanu**
1816—1863

Deşi Ardelean, născut la Braşov şi studiind în Ardeal, a cunoscut totuşi literatura din celelalte ţinuturi româneşti. Dintr'o polemică a lui reiese că ştia de traducerea lui C. A. Rosetti din „Manfred" a lui Byron, de satirele lui Antioh Cantemir, traduse de curând de Negruzzi şi Donici, şi de traducerea Iliadei de Aristia. Ştia de planurile literare de dincoace de Carpaţi, ale lui Eliade, de pildă, de a scrie Mihaida în versuri albe, citează versuri din D. Bolintineanu, râde cu Gr. Alexandrescu de versurile lui Pralea.

Ţine de grupul de poeţi desnădăjduiţi de micimea prezentului şi fermecaţi de mărimea trecutului. A cântat pe Mircea, Ştefan şi pe Mihai, dar le-a adăugat pe Ioan Corvin, pe Buteanu şi pe alţi eroi ardeleni.

Are accente contra tiraniei, contra asupritorilor neamului său românesc din toate părţile — nu-i numeşte, dar îi înţelegem, — are accente izbutite de îndemn la revoltă şi la luptă. Intâlnim şi la el îndemnuri repetate la unire.

Aduce însă şi un nou motiv poetic, cu urmări bogate pentru literatura noastră, mândria originii noastre latineşti.

V. PREGATIREA LITERATURII MODERNE.

1. **Văcăreştii**

Ienăchiţă Văcărescu. A făcut parte dintr'o veche şi însemnată familie boierească. In casă a învăţat limbile latină, greacă, italiană, franceză şi turcă ; în aceasta din urmă s'a perfecţionat printr'o lungă şedere la Constantinopol. A ocupat funcţiuni înalte în Ţara Românească şi a sprijinit pe faţă politica austriacă în contra celei ruseşti.

A scris :

1. *Observaţii sau băgări de seamă,* gramatică, 1787.

2. *Istoria împăraţilor otomani* dela Mahomed până în timpul autorului.

3. *Poezii.*

Alecu Văcărescu. Fiul mai mare al lui Ienăchiţă Văcărescu.

O parte din poeziile sale s'au tipărit în 1798, o alta a

rămas nepublicată.

Niculae Văcărescu. Al doilea fiu al lui Ienăchiță Văcărescu.

Poeziile lui au rămas asemenea netipărite.

Iancu Văcărescu (1786—1863). — Fiul lui Alecu Văcărescu. A studiat la Viena și la Pisa. Era contra politicii rusești și pentru mișcările naționale: el a sprijinit pe Gheorghe Lazăr și pe Tudor Vladimirescu, n'a voit să iscălească Regulamentul Organic și a contribuit la înființarea în București a unui teatru românesc.

II. Opere:

a) Traduceri ca *Britannicus* după Racine, *Ceasul de seară* și *Grădinarul orb* după Kotzebue, toate piese de teatru.

Originale:

b) *Poezii alese* (1830).

2. Costache Conachi 1777—1849

Date biografice. Unul din boierii învățați ai timpului: cunoștea limbile turcească, grecească, franceză, germană și era inginer hotarnic — însemnat lucru pe vremea aceea. A candidat și la tronul Moldovei, alături de Mihail Sturdza.

Scrieri. Cât a trăit, n'a publicat nimic; dar după moartea sa a apărut volumul de poezii: *Alcătuiri și Tălmăciri* (opere originale și traduceri) Iași, 1856.

Reprezintă poezia erotică cu un pronunțat caracter de sensualism dela începutul secolului al XIX-lea. Un amestec de influență populară și grecească modernă, cea dintâi prin cântecele lăutarilor, cea de a a II-a prin poeți ca Anastasie Christopulos.

3. V. Cârlova 1809—1831

Scrieri. Câteva poezii publicate în *Curierul Românesc.* Cele mai însemnate sunt „Ruinele Târgoviștii", „Păstorul întristat", „Marșul oștirii române".

Are reminiscențe din vechia literatură, ca în „Păstorul întristat", cu iubirea convențională de natură și naivitate falsă și împrumutată, dar în celelalte poezii aduce elemente nouă, în rândul întâiu, ritmul; și într'al doilea, sinceritatea. Când cântă trecutul în „Ruinele Târgoviștei", știe să înnemerească ritmul liniștit, majestos al trecutului, după cum în „Marșul oștirii române" găsește ritmul repede, sacadat al pașilor de războiu.

Scrie sub influența franceză a romantismului, care simpatizează cu trecutul și cu amintirile lui, a lui Lamartine, care învăluia în mister exprimarea sentimentelor; dar și sub o formă și sub cealaltă, Cârlova izbutește să îmbrace

simţiri personale, adânci şi sincere.

4. Gheorghe Lazăr
1779—1823

Date biografice. S'a născut în Transilvania, în satul Avrig, din părinţi ţărani. A învăţat la Cluj şi la Viena teologia şi matematicile. S'a stabilit în Sibiu, unde a căpătat rangul de diacon şi funcţiunea de profesor la Seminarul Episcopiei. A voit să se aleagă episcop al Banatului, dar n'a reuşit. In 1816, din cauza unei certe cu episcopul din Sibiu, a venit în Bucureşti şi, după doi ani de stăruinţă, a deschis o şcoală românească la Sf. Sava — cam pe locul unde este astăzi statuia lui. Şcoala dură numai trei ani, până la 1821, când fu închisă din cauza revoluţiunii. In acei trei ani, Lazăr formă câţiva scolari buni, cum a fost de pildă şi Ion Eliad Rădulescu, cari duseră mai departe opera lui. Din cauza revoluţiei, se întoarse în Transilvania, unde muri după doi ani.

Scrieri.

1. *Discurs la înscăunarea ca mitropolit a lui Dionisie Lupu,* 1819;

2. *Discurs la suirea pe tron lui Grigore Ghica,* 1822;

3. *Povăţuitorul tinerimii* tipărit după moartea sa (Buda, 1826) şi a cărei prefaţă e interesantă pentru istoria prozei româneşti.

Rolul lui Lazăr a fost mai mult cultural. Lazăr e acela care a stabilit legătura între şcoala latinistă şi Eliad Rădulescu, între literatura Transilvaniei şi a Ţării Româneşti.

Din punct de vedere literar propriu zis, valoarea lui Lazăr stă în limba operelor sale. De şi din Ardeal, nu întrebuinţează nici graiu dialectal, nici latinizat — cum începuse să devină acolo limba scrisă, sub influenţa şcoalei latiniste — ci limbă simplă, limbă veche bisericească, modelată însă prin educaţiunea literară ce şi-o făcuse. Proza lui Micu, Şincai şi Maior era prea greoaie. Lazăr a limpezit-o şi armonizat-o, pregătind-o pentru opere literare de seamă.

5. Eliad Rădulescu
1802—1872

Date biografice. S'a născut în 1802. Era fiul lui Ilie Rădulescu din Târgovişte. Mamă-sa, Frusina, era Grecoaică. Sub influenţa mamei sale şi din cauză că pe atunci nu erau şcoli româneşti în Târgovişte, a fost trimes la un dascăl grec. Dar aici nu i-a plăcut. In bucata sa „Cum am învăţat româneşte" povesteşte cu mult haz cum fugea dela şcoală, cum a dat odată peste Alexăndria, cartea cu isprăvile lui Alexandru cel Mare, şi

cum numai mulţumită ei a ajuns să citească româneşte. A învăţat apoi la şcoala grecească dela Măgureanu, unde numele de Ilie al tatălui a fost schimbat în Eliad Rădulescu. Apoi a trecut la şcoala lui Gheorghe Lazăr, înfiinţată în 1818, şi rămase dascăl acolo, după retragerea lui Lazăr în Ardeal, până în 1828 când şcoala fu închisă din cauza războiului dintre Ruşi şi Turci. Dela 1832 ia din nou conducerea şcolii. In 1829 Aprilie 8 scoate *„Curierul Românesc"*, cel dintâiu ziar al nostru, căruia îi adaugă, dela 1830 înainte, un supliment literar. In vremea aceasta începe o bogată activitate didactică, traducând din limbi străine manuale necesare şcolilor, cum face în 1832 cu *Aritmetica* lui Francoeur. Alături de acestea traduce însă şi numeroase scrieri literare. Tot în 1832 deschide şi o tipografie. In 1833, împreună cu o sumă de boieri însemnaţi ai ţării, înfiinţează *Societatea filarmonică,* cu scopul de a se cultiva muzica şi de a se înfiinţa un teatru românesc. La finele anului 1835 scoate, în locul *Curierului românesc, Curierul de ambe-sexe,* dând mai multă atenţie literaturi.

A luat parte activă la revoluţiunea din 1848, scriind proclamaţiunea ei şi făcând parte din guvernul provizoriu.

Când se înfiinţează Societatea Academică Română la 1865, e ales prezident. E ales membru în Adunarea Constituantă dela 1866 şi ia parte activă la lucrările ei.

Scrieri.

1. Traduceri: a) *Bărbatul bun şi femeia bună,* după Marmontel;

b) *Amfitrion,* comedie, după Molière;

c) *Ambii Foscari,* tragedie, după Lord Byron;

d) *Don Juan,* poemă epică, după Lord Byron;

e) Poezii şi bucăţi scurte, după Byron, Lamartine, V. Hugo, etc.

2. Scrieri originale: a) *Gramatica Românească,* Iaşi 1828;

b) *Culegere din scrierile lui I. Eliad,* Buc. 1836;

c) *Paralelism între dialectele român şi italian,* Bucureşti, 1841;

e) *Vocabular de vorbe streine în limba română,* Bucureşti 1847;

f) *Curs întreg de poezie generală,* Bucureşti, 1869;

g) *Serafita şi Oda Românilor,* poezii inedite; *Sburătorul:* Bucureşti, 1872;

h) *Fabule,* ed. II, Buc. 1894.

Din *activitatea sa de scriitor* remarcăm elegia plină de patriotism şi melancolie „O noapte pe ruinele Târgoviştei" şi poezia rămasă până astăzi „Sburătorul" (1844), cu admirabila întrupare a unei superstiţii populare şi cu cel mai vechiu din literatura română.

Eliade a avut intenţiunea să scrie *drame istorice,* în care să imortalizeze pe Mircea, Vlad Ţepeş şi Mihai Viteazul, dar n'a putut trece la realizarea ei.

Celui din urmă însă i-a consacrat *o epopee — „Mihaida“* — din care a scris numai două cânturi în versuri albe. N'a continuat-o, fiindcă desigur a văzut că e concepută greşit. In satiră şi mai ales în fabulă, Eliade a găsit uneori adevărata notă.

Ca *gramatic,* el înţelesese pe ce drum trebue să meargă limba, ca să se desvolte normal. Rău a fost că dela 1839 înainte şi-a schimbat părerea şi a susţinut că limba română şi cea italiană sunt aproape acelaşi lucru şi că trebue considerate chiar ca o singură limbă („româno-italiană“). In *Vocabular de vorbe streine* a dat o listă de vorbele pe care n'ar mai trebui să le întrebuinţeze Românii

Ne mai apare şi cu caracterul de *şef de şcoală.* A avut darul de a provoca pe mulţi tineri de atunci să se ocupe cu literatura; şi numele îi este legat de biografia multor scriitori de ai noştri, ca Iancu Văcărescu, Mumuleanu, Cârlova, Bălcescu, Gr. Alexandrescu, Boliac Bolintineanu, scriitori ajutaţi de el în diferite chipuri, mai ales cu sfatul şi îndemnul.

6. Gh. Asachi 1788—1869

Date biografice. S'a născut la Herţa în Dorohoi. Familia mutându-se la Lvov în Polonia, Asachi şi-a făcut studiile la liceul de acolo în limbile poloneză, latină şi germană. Şi a luat apoi la Universitate titlul de doctor în filosofie. In acelaşi timp a învăţat şi ingineria hotarnică şi arhitectura. A studiat şi matematicile şi pictura la Viena. A continuat la Roma studiul arheologiei. Intors în ţară a fost numit profesor de matematici la Iaşi, la şcoala dela Trei-Ierarhi. A organizat un teatru românesc într'o casă particulară. Sub Ioan Sandu Sturdza a fost numit agent diplomatic la Viena. A stat cinci ani. Intors în ţară a fost numit director al şcoalelor. A lucrat la întemeierea Regulamentului Organic. A scos cel dintâiu ziar românesc în Moldova, *Albina Românească.* A fost membru al Academiei din Roma, al Societăţii Scandinave şi al Societăţii de arte frumoase din Austria.

Scrieri.

1. *Poezii,* Iaşi 1836.
2. *Fabule,* idem.
3. *Petru Rareş,* dramă, 1863.
4. *Nuvele istorice.* 1867.

S'a consacrat ridicării culturale a Moldovei şi a pregătirii unui public cititor, întrebuinţând ca mijloace: şcoli, ziar, teatru, tipografie (ba şi fabrică de hârtie), traduceri.

El a scos al doilea ziar al nostru. „Albina Românească" (1 Iunie 1829), înlocuit mai târziu prin „Gazeta de Moldavia". In vederea ziarelor de tipărit, Asachi şi-a procurat şi tipografie.

Pentru teatru avea nevoie de piese. Le-a tradus singur după Gessner şi Florian şi după Kotzebue (cit. Koţebù), iar mai târziu a încercat şi originale ca dramele istorice „Mihai Viteazul" (pierdută), „Petru Rareş" şi „Elena Moldovei". S'a silit să împlinească singur, traducând, adaptând şi scriind în toate genurile: poezie lirică, epică, didactică, dramatică, precum şi proză. Din activitatea poetică se disting fabulele, prin naturalul expunerii şi al situaţiilor.

Ceea ce stăpâneşte întreaga sa activitate sunt cercetările asupra trecutului, dragostea de ţară şi ridicarea nivelului cultural. Se întorsese din Roma cu cunoştinţe epigrafice şi arheologice, pe care le-a şi utilizat, aplicându-le la Moldova.

A existat o „şcoală istorică" a lui, un curent literar care urmărea nu să creeze ştiinţa istoriei, ci să popularizeze părţile mai atractive şi mai emoţionante din istoria noastră, să prezinte istoria ca roman, după concepţia istoricului rus Karamsin. Tot dela Karamsin a luat el înclinarea de a căuta în istoria noastră scene şi figuri la înălţimea celor din istoria universală. Aici este punctul de plecare al dramelor lui istorice şi al „nuvelelor" lui istorice, prin care nu trebue să înţelegem opere în înţelesul celor publicate de C. Negruzzi şi Al. Odobescu mai târziu, ci pur şi simplu „istorie atractivă".

Rolul său cultural a fost şi mai însemnat. El a îndeplinit singur în Moldova rolul lui Gh. Lazăr şi Eliade Rădulescu din Ţara-Românească. Ideile şcoalei latiniste, aduse de el şi direct dela Roma, s'au răspândit acolo şi prin profesorii aduşi din Ardeal pentru Seminarul dela Socola. Ziaristica a început acolo cu Asachi. Arta a fost sprijinită tot de el prin conservatorul şi reprezentaţiile teatrale şi prin tablourile istorice. Modèle literare el a dat scriitorilor prin traduceri din marii scriitori europeni, italieni în special.

VI. INNOIREA POEZIEI ŞI A PROZEI

1. Grigore Alexandrescu
1812—1885

Date biografice. S'a născut la Târgovişte. Când l-a cunoscut pe Ion Ghica în şcoala franceză a lui Vaillant, Ale-

xandrescu sta în Bucureşti la Mitropolie la un unchiu al său, preotul Ieremia, şi era foarte sărac. Sub influenţa lui Vaillant a cunoscut el pe Boileau, Lamartine şi Lafontaine, după modelul cărora şi-a scris în urmă epistolele, meditaţiile şi fabulele. Imprietenindu-se în şcoală cu Ion Ghica, a fost luat de tatăl acestuia Tache Ghica, în casa sa. Aici a cunoscut pe Iancu Văcărescu şi pe Eliad Rădulescu, cari l-au nîcurajat să scrie şi i-au venit în ajutor în restul vieţii ori-de-câte-ori a avut nevoie. Ei, împreună cu Tache Ghica, au ţinut locul familiei şi al averii, care lipseau lui Gr. Alexandrescu.

Peste câtva timp, sub influenţa entuziasmului ce începuse să se nască pentru armată, se înrolează şi el ca juncăr (subofiţer). Ajunge apoi ofiţer şi e trimis să păzească graniţa la Focşani şi la Dunăre Demisionând din armată, a ocupat funcţiuni civile până la aceea de ministru ad-interim sub Cuza.

Scrieri. Scrierile sale sunt :

1. *Eliezer şi Neftali,* poemă tradusă din Florian, Bucureşti, 1832 ;
2. *Poezii,* Bucureşti, 1838 ;
3. *Poezii,* Bucureşti, 1842 ;
4. *Suvenire şi impresii. Epistole şi fabule,* Buc. 1847 :
5. *Meditaţii, elegii, epistole şi fabule,* Buc. 1863.

Poet liric. S'a distins prin *meditaţii* sau *poezii filosofice.* El a introdus în literatura românească „meditaţiile" după poetul francez Lamartine („méditations"). A. introdus specia, dar subiectele tratate sunt originale.

Are 18 meditaţii dintre care 5 patriotice (de ex. *Umbra lui Mircea la Cozia),* iar 13 pur filosofice (de ex. *Anul 1840).*

Cele *patriotice* sunt caracterizate prin avânt, solemnitate, măreţie, exaltând faptele din trecut. Cuprind viziuni emoţionante (de ex. apariţia lui Mircea în poezia citată), cadruri măreţe, îmbinarea elementului liric cu cel epic.

Cele *pur filosofice* sunt în genere caracterizate prin analiza sufletului omenesc cuprins de sbucium. Redau minunat lupta ce se dă în noi între credinţă şi necredinţă, altruism şi egoism, pesimism şi optimism, scepticism şi încredere. In multe din ele, intervine elementul religios.

Poet satiric. Criticul şi istoricul literar Pompiliu Eliade, în studiul său publicat în limba franceză „Gr. Alexandrescu et ses maîtres français" a arătat influenţa lui Lamartine asupra poeziei lirice a lui Gr. Alexandrescu.

Tot el a arătat că în „Epistolele" lui Gr. Alexandrescu se resimte influenţa lui Boileau.

Acelaşi lucru în satire : tot influenţa lui Boileau predo-

mină. Cum a procedat în meditații și epistole, luând procedeul lui Lamartine și Boileau și aplicându-l la subiecte românești, a procedat și în cele 7 satire ale lui. Ridiculizează în ele jocul de cărți, superficialitatea și ignoranța (acestea în *Satira duhului meu),* pe candidații la alegeri *(O profesiune de credință),* păcatele omenești în genere, etc. Unele satire sunt personale.

In două din satirele personale este violent dar în celelalte și, în genere, în toate satirele recurge la humor și ironizează cu finețã.

Satirele cuprind și mult element literar. Ca poezii, indiferent de faptul că sunt satire, manifestă o imaginație bogată și se desfășură în continuă mișcare de idei, sentimente imagini.

Fabulist. Din punct de vedere al fondului, fabulele lui Gr. Alexandrescu sunt actuale, aleg teme interesante, care ating sufletul. Zilnic vorbim de ele, trăim în mijlocul lor: abuz, neactivitate, neascultare, trădare, ***(Toporul și pădurea),*** parvenire ***(Boul și vițelul)*** nerespectarea cuvântului, vanitate, șarlatanism, cinism, nesinceritate, răutate, lingușire, îngâmfare, mândrie ***(Pisica sălbatică și tigrul),*** lipsă de talent, încrezuți ***(Cucul).***

Alege însă și teme simpatice: mărturisirea adevărului. triumful luminii contra întunericului, demnitate, deșteptăciune, etc.

Fabulele sunt pătrunse de o adâncă și simpatică înțelegere a suferințelor mulțimii.

Din punct de vedere al structurii, fabulele lui Gr. Alexandrescu rămân în tradiția clasică: 1) iau subiectele din vieața animalelor 2) sunt formate din „narațiune" și din „morală".

Din punct de vedere al formei: 1) Nu sunt stăpânite de tonul didactic, ci-l împletesc cu tonurile liric și epic. 2) Au mult humor. rezultând, fie a) din situațiile în care se găsesc personajele, fie b) din plasticitatea caracterizărilor.

2) Intrebuințează o limbă populară și arhaică, în același timp.

3) Intrebuințează versul liber (23 de fabule) și versul cu același număr de silabe (17 fabule).

Impreună cu Ion Ghica fu poftit de un prieten să-l întovărășească la Baia de aramă. Atunci a văzut el Oltenia muntoasă, superbele văi ale Oltului și ale Jiului. cu vechile lor mânăstiri, așezate în pozițiuni atât de pitorești: Cozia. Tismana, etc. Cele mai frumoase poezii ale lui sunt din epoca aceasta.

Sentimentul său este adânc, inspirațiunea cutezătoare. atmosfera în care faptele se pe-

trec respiră sfințenie și armonie divină. Trecutul este într'adevăr evocat, trăiește și ne copleșește cu strălucirea lui. Mânăstirea Dealului, a Coziei și a Tismanei își părăsesc îmbrăcămintea învechită și apar în orbitoare lumină. Uneori meditarea e prea obiectivă, prea rece, prea intelectuală. Poetul n'a reușit încă s'o întovărășească de poezia sufletului său, dar în cele mai multe cazuri, poezia cugetării apare cu adevărat și pentru întâia oară în literatura noastră.

Lamartine găsește un imitator demn de el. Și mai ales în poeziile filosofice „Anul 1840", „Rugăciune" etc., unde poezia altruismului e în floare. In fața acelui necunoscut plin de taine din preajma unui an prezis și așteptat ca aducător de mari schimbări, poetul se gândește la suferințele mulțimii, la dorul ei de mai bine și o rugă fierbinte înalță pentru izbândirea visurilor ei. Ridică de o parte vălul frumoaselor vremi ce au să vină, iar de alta auzi trosnind din temelie instituțiunile ruginite. Și aici, ca și în „Rugăciune", frumusețea iese din înălțimea morală în care ne ridică.

S'a căutat identificarea personajelor și a situațiilor din satirele și fabulele sale în epoca în care s'au scris. S'a reușit uneori ; și cu adevărat, interesul istoric a crescut cu aceasta. Dar poetul a știut, plecând dela personaje și fapte contemporane, să aleagă bine defectele și să le desbrace de ce aveau ca personal și momentan.

2. M. Kogălniceanu
1817 - 1891

Pe la 1840, dorința generală a intelectualității românești de a ne apropia de Occident pe terenul cultural fusese atinsă: 1) Origina noastră latină ne era din ce în ce mai puțin contestată de străini și din ce în ce mai mult amintită de Români, 2) Operele mari ale antichității, ale clasicismului european străbătuseră și la noi, cel puțin în parte, și sub forma lor originală și sub aceea de traduceri, 3) Publicul cititor se ivise, 4) Mijloace materiale pentru progresul literar (presă, tipografii, societăți culturale, etc.), de asemenea.

Conștiința națională, din ce în ce mai formată, cerea acum o sistematizare a sforțărilor făcute în ținuturile politicește despărțite, o unificare a lor, o îndreptare spre un scop comun și precis.

Trebuia fermentul care să pună în mișcare întregul românism literar al timpului. Fermentul a fost Kogălniceanu.

Date biografice. Cele întâi

învăţături le-a luat dela călugărul Gherman, de origină Ardelean. A trecut în urmă la institutul francez Cuénim, unde a învăţat limbi moderne, ceva geografie şi istorie. A fost trimis de Mihail Sturza, domn al Moldovei la Lunéville în Franţa, împreună cu cei doi fii ai domnitorului (1834). De acolo au fost mutaţi la Berlin. La Berlin a luat doi ani şi jumătate lecţiuni particulare, şi şase luni a fost înscris ca student regulat la Universitatea din Berlin, la cursurile de drept, audiind profesori celebri ca Gans şi Savigny. A audiat şi pe alţi profesori de acolo, ca istoricul Ranke, etc. Trăind împreună cu fiii lui Mihail Sturdza, s'a bucurat de un mediu ales şi savant.

Intors în Moldova se bucură mai departe de sprijinul domnitorului, care şi-l face ajutant, apoi îl numeşte, cu Alecsandri şi Negruzzi, director al teatrului din Iaşi şi director al ziarului oficial pentru ţărani, „Foaia sătească". In 1843, este numit profesor de istorie naţională. Era şi advocat. In această calitate a apărat oraşul Botoşani într'un proces de proprietate cu schitul Popăuţi. Intr'o admirabilă pledoarie în şedinţă publică la Divanul din Iaşi, combate cu atâta căldură grecismul şi streinismul, încât câştigă procesul, dar îşi pierde îndată dreptul de a mai pleda, precum şi libertatea: este închis şi pus la aspru regim în Mănăstirea Râşca din jud. Suceava. A participat la revoluţia din 1848. Mişcarea fiind înăbuşită, fuge prin Ardeal în Bucovina la Cernăuţi, scrie acolo „Dorinţele partidei naţionale din Moldova" şi apoi se aşază la Paris. In 1849, Mihail Sturza îşi pierde tronul, fiind înlocuit cu Gr. Al. Ghica, prietenul tineretului revoluţionar. Tineretul se întoarce atunci şi ia de fapt conducerea Moldovei. Kogălniceanu este printre ei. Este însărcinat să editeze cronica lui Şincai, împreună cu Aug. Treb. Laurian şi alţii, i se încredinţează funcţiuni superioare la Ministerul de Lucrări Publice şi la Interne.

Războiul Crimeei şi tractatul dela Paris fixează linia despărţitoare dintre Kogălniceanu scriitor şi dintre Kogălniceanu om politic. Atunci scoate ziarul „Steaua Runări" (1856), luptând pentru drepturile politice ale Principatelor. Literatura ocupă şi ea loc în acest ziar, dar prea mic. Marile exentimente politice care au urmat au avut nevoie de prea multă energie, inteligenţă şi patriotism, ca să nu absoarbă activitatea întreagă a scriitorului nostru. El a luptat în Divanul ad-hoc dela Iaşi pentru cele 4 puncte cerute Europei, el a luptat pen-

tru alegerea lui Cuza el l-a slujit ca ministru și prim-ministru, el a fost ministrul nostru de externe în vremea războiului independenței.

Scrieri. Operele lui mai însemnate sunt :

2. *Esquisse sur les Cigains,* 1837 ;

2. *Historie dela Valachie,* 1837 ;

3. *Iluzii pierdute,* 1841 ;

4. *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională,* 1843 ;

5. *Dorințele partidului național din Moldova,* 1848 ;

6. *Letopisețele țării Moldovei,* 1845—52(în 1872 a dat a doua ediție adăugând și câteca cronici de ale Munteniei).

Critic literar. A fost adversar al traducerilor și imitațiunilor.

A fost partizan al operelor originale, pe care le judeca după criteriul național și tradiționalist. Opera literară, după el, trebuia să aibă subiect românesc, din vieața timpului sau din trecut, în deosebi să înfățișeze peisaje și obiceiuri românești. Scriitorii să se inspire și din cronici și din literatura populară.

Având la dispoziție reviste, având și tipografie a încurajat efectiv pe scriitorii tineri. In „Dacia Literară" a apărut cel dintâiu articol românesc despre poezia populară (al lui C. Negruzzi). Tot acolo și-a publicat V. Alecsandri prima lui operă, Buchetiera din Florența.

Voia ca scriitorii din toate provinciile românești să scrie aceeași limbă, și să aplice aceeași concepție literară : să realizeze o singură literatură românească și o singură limbă literară. De aceea a pus ca principiu critic concentrarea împrejurul aceleiași publicațiuni a scriitorilor români de pretutindeni. In „Dacia Literară", într'adevăr, și-a publicat Munteanul Gr. Alexandrescu poezia sa „Anul 1840". Tot acolo au apărut scriitori bucovineni și basarabeni.

Scriitor. Ca să-și pună în practică ideile critce, M. Kogălniceanu a încercat și exemple :

Autor de schițe. Susținuse că scriitorul trebue să se inspire din obiceiurile țării sale, să descrie societatea românească, să povestească întâmplări din sânul ei. De aceea a scris el „Iluzii pierdute", unde cu mult humor povestește amintiri din vieața de atunci a Iașilor. Este o schiță literară. Trebue să-l înnumărăm între primii noștri autori de schițe, deși n'a întrebuințat cuvântul acesta, neintrodus încă până atunci în limba noastră.

Nuvelist. A scris și nuvela istorică „Trei zile din Istoria Moldovei", concepută în trei părți, dar din care a publicat

numai două. Subiectul este răpirea Bucovinei în 1775. Aici a pus în practică principiul său critic, inspirația din cronici. Materialul de care se servește este foarte bogat. Nuvela suferă tocmai de defectul că e prea aproape de istorie și cu prea puțină imaginație. Ca formă însă e scrisă literar.

Orator. Ca orator, se distinge prin bogăția faptelor istorice de care se folosește. Predilecțiunea lui pentru istorie s'a resimțit în activitatea lui oratorică. Totdeauna se folosește în genere de fapte. Discursurile lui sunt pline de fapte. Pe ele se bazează în primul rând pentru susținerea tezei.

Naționalismul care stăpânește concepția lui critică și opera literară apare și în discursuri. Imbunătățirea soartei țăranilor este pentru el operă națonală.

A contribuit la aceasta și evenimentele la care a luat el parte: deschiderea unui curs de istorie națională, divanurile ad-hoc, unirea Principatelor, războiul pentru independență. Acestea i-au impus nota naționalistă, puternică, adâncă.

Ca formă, oratorul este un stilist model. Recurge la fraze lungi și la perioade pline de armonie. Simți sufletul sincer și pasionat de unde au pornit, ca și gesturile largi, armonioase care le-au însoțit.

Introduce elementul nou al documentelor contemporane faptelor: documente pot fi și povestirile scrise, dar și actele însăși: cele publice și cele private. De aceea în 1840 tipărește „Arhiva Românească", cea dintâi publicație românească de cronici și de documente, din care al doilea volum a apărut în 1845.

Cronicile noastre erau însă prea multe și prea interesante pentru istoria națională ca să fie publicate într'o publicațiune periodică, oricât de des și de regulat ar fi apărut, publicație în care n'ar fi fost citite în-de-ajuns, cum ar fi fost citite în publicație specială. Pe-de-altă-parte unul din punctele de program al curentului nou era inspirarea din trecutul țării. Acel trecut însă sta închis în cronicile netipărite. Iată-l dar pe Kogălniceanu părăsind „Arhiva" și publicând cronicile Moldovei.

Evident însă că el a rămas mai mult teoreticianul curentului, decât exemplificarea lui. Aceasta rămâne în seama celorlalți tovarăși de luptă.

3. C. Negruzzi 1808—1868

Date biografice. Educațiunea îi fusese la început greșit îndrumată, întru cât i se dedese un dascăl grec cu scopul de a-l conduce la cu-

noaşterea culturii elene. A reacţionat însă de copil. Profesorul strein nu i-a plăcut şi a învăţat carte românească singur după „Istoria pentru început“ a lui Maior, pe care a găsit-o între cărţile tatălui său, iubitor şi el de cărţi româneşti, dar în dezacord cu spiritul societăţii înalte, care ţinea încă la cultura grecească drept temelie a culturii copiilor.

In 1821 fuge cu familia în Basarabia, la Chişinău, din cauza revoluţiunii greceşti pe teritoriul nostru contra Turcilor. La Chişinău cunoaşte mişcarea literară, pe poetul rus Puşchin, instalat pentru câtva timp în capitala Basarabiei în epoca exilării sale din Petrograd. Gustul său pentru literatură s'a desvoltat în parte încă de atunci. A şi tradus din Puşchin, „Şalul Negru“.

Scrieri.

Prima : *Aprodul purice,* 1837. In 1857 şi-a strâns într'un singur volum operele sub titlul. împrumutat din iteratura franceză, *Păcatele Tinereţelor.* După moartea sa, în 1872, a apărut o nouă ediţie în 3 volume, a operelor lui, sub titlul de *Scrierile lui Constantin Negruzzi,* cu o frumoasă prefaţă de prietenul Alecsandri.

C Negruzzi şi poezia populară. M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, Al. Russo, V. Alecsandri erau înfocaţi admiratori ai poeziei populare. In scrierile fiecărora găsim manifestată această admiraţie ; dar primul articol în direcţiunea aceasta l-a publicat C. Negruzzi în „Dacia Literară“ sub titlul „Cântecele populare ale Moldovei“.

Articolul nu este original, ci imitat şi uneori tradus cuvânt cu cuvânt după articolul „Musique et chants populaires de l'Italie“ din „Revue des deux Mondes“ din 1834, semnat J. Mainzer. Negruzzi a aplicat la Moldova ceea ce spusese Mainzer despre Italia. Articolul a fost ca un semnal de luptă, fiindcă după el urmează o întreagă activitate pentru cunoaşterea poeziei populare.

Autor de schiţe. Sub numele de „Scrisori“ a publicat schiţe. N'a întrebuinţat acest cuvânt, fiindcă nu pătrunsese în limba noastră. Le-a dat numele de Scrisori, fiindcă le-a 'nchipuit ca adresate unui prieten.

Schiţele lui sunt de trei feluri : 1) unele propagă dragostea pentru trecutul nostru (tradiţionalismul) şi vor să trezească interes pentru monumentele istorice 2) altele discută chestiuni de limbă 3) altele sunt adevărate schiţe literare scrise cu humor şi inspirându-se din obiceiurile timpului).

Nuvelist. Cea dintâi nuvelă

istorică românească este Al. Lăpuşneanu" de C. Negruzzi. A rămas până astăzi şi cea mai bună nuvelă istorică. Negruzzi a înţeles epoca istorică din care şi-a ales subiectul, aşa încât culoarea locală este bine păstrată. In acelaşi timp a înţeles şi sufletele personajelor : cinismul lui Al. Lăpuşneanu, bunătatea d-nei Ruxandra, patriotismul lui Spancioc şi Stroici, viclenia lui Moţoc, nehotărîrea mulţimii. „Mulţimea" este şi ea unul din personajele nuvelei, prezentată întâia oară la noi într'o operă literară şi prezentată cu mult adevăr.

C. Negruzzi a scris şi nuvele sociale : „Zoe" şi „o alergare de cai", cu subiecte din vieaţa basarabeană.

4. **Al. Russo** 1819—1859

Date biografice. Se trăgea dintr'o familie veche moldovenească, ale cărei începuturi se constată încă din veacul al XVII-lea, şi anume dintr'o ramură basarabeană a ei. In Basarabia s'a şi născut. Tată-său Iancu Russo era arendaş de moşii şi stetea mai mult la ţară. Intre 1833 şi 1839 ţine în arendă moşia Dorna din judeţul Suceava, împreună cu Andrei Chefneux. In 1838 cumpără, tot cu tovarăşul său, o parte din moşie sub numele de Negrişoara. In 1839 rămâne singur stăpân.

Iancu Russo a fost însurat de două ori. Intâia oară cu o vară a sa, născută Donici. Din această căsătorie s'a născut un singur copil, scriitorul nostru. Fiindcă Iancu Russo schimba des locuinţa, după moşiile ce cultiva, şi-a trimis copilul în streinătate la studii, şi anume în Elveţia. Acolo a învăţat scriitorul nostru şi studiile secundare şi pe cele superioare de drept, până în 1836, când s'a întors în ţară cu solide cunoştinţe de franţuzeşte şi nemţeşte şi s'a aşezat la Negrişoara. A stat acolo până în 1841, de sigur lucrând moşia alături de părintele său. Mamă-sa murise şi tată-său se însurase a doua oară. In 1841, vedem pe Russo cerând domnitorului Mihail Sturdza o funcţiune pe un ton care dovedeşte că o ducea greu. Probabil că tată-său îl obligase să-şi câştige singur existenţa. Domnitorul îl numeşte judecător la Piatra din judeţul Neamţ. Ca judecător nu se ducea cu plăcere la şedinţe, în schimb prefera cercetările în judeţ.

Rezultă din cât a scris că a făcut studii temeinice şi că s'a interesat şi de probleme linguistice şi istorice.

In 1846, Russo a scris o piesă de teatru : „Jigniţerul Vadră" sau „Provincialul la Teatrul Naţional". Cârmuirii nu i-a plăcut piesa. A închis şi pe autor şi pe actori, iar pe autor l-a trimis pe post şi pe

cugăciune tocmai în fundul Vrancei, la schitul Soveja.

In 1848 ia parte activă la revoluţiunea din Iaşi şi se refugiază, după înăbuşirea ei, în Ardeal şi de acolo la Paris. In Ardeal a fost la impunătoarea mişcare a Românilor pe Câmpia Libertăţii dela Blaj şi la Cluj a fost închis şi condamnat la moarte. A scăpat numai mulţumită cunoştinţei lui personale cu Kossuth. Din Ardeal s'a dus la Paris, întâlnindu-se cu Românii refugiaţi: Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu, Eliade Rădulescu, Bolintineanu, etc. Acolo s'a pus la cale şi publicarea „Cântării României", în traducerea lui Bălcescu, ca operă a unui schimnic uitat de lume. Intors în ţară a trăit din arendăşie (a fost de pildă arendaşul moşiei Mirceşti a lui Alecsandri), şi din advocătură (a fost şi advocatul Băncii Moldovei din Iaşi).

In 1855 şi-a cumpărat o moşie, dar nu i-a mers bine. Datoriile l-au împresurat şi odată cu ele şi boala. A murit la Iaşi şi a fost îngropat la biserica Barboi.

Scrieri. Operele lui s'au publicat în volum abia în 1908.

Cele principale sunt :

1. *Cugetări* în *România Literară* (1855) ;

2. *Amintiri* în *idem ;*

3. *Cântarea României* în idem;

4. *Soveja* în *Revista Română* (1861).

5. *Decebal şi Ştefan cel Mare* în *Albina Pindului* (1868) ;

6. *Poezia populară* în *idem.*

Al. Russo şi poezia populară. Din grupul de scriitori români de pe la 1840—1850 iubitori de poezia populară, Al. Russo este cel mai entuziast.

El voia nu numai ca publicul să se îndrepte spre poezia populară, dar întreaga literatură cultă să se desvolte sub influenţa ei, fiindcă în ea găsea naivitate, sinceritate, formă naturală, nu artificială.

Al. Russo scriitor. Ca scriitor propriu zis, Al. Russo este însemnat pentru „Amintiri", „Cântarea României" şi „Soveja".

Amintirile cuprind două părţi : întâia povesteşte fapte şi întâmplări în directă legătură cu vieaţa scriitorului, cea de a doua lucruri din trecutul mai apropiat al Moldovei.

Cântarea României înfăţişează pe versete frumuseţea ţărilor româneşti, vitejia lor din trecut şi îndeamnă pe Români să se ridice din starea de inferioritate în care se găseau pe la 1840—1850. Soveja descrie exilul său de câteva luni la schitul Soveja din judeţul Putna.

Partea I din Amintiri şi Cântarea României sunt scrise într'un stil poetic, biblic şi

au contribuit foarte mult la înălţarea valorii estetice a prozei.

Russo se inspiră foarte des din literatură populară şi din cronici.

Russo este al doilea teoretician al tradiţionalismului literar, mai pe larg, mai adâncit şi mai cu entuziasm decât Kogălniceanu. „Cugetările" cuprind această reluare a doctrinei, cu insistenţă specială asupra puterii şi farmecului tradiţiunii, cu aplicarea la obiceiuri şi la studiul limbii şi cu formularea precisă a problemei literaturii naţionale. Teoria o aplica şi aplicaţiunea o făcea polemizând. A atacat şi latinismul lui Laurian şi Cipariu, şi italienismul lui Eliade şi fonetismul lui Aron Pumnul a luptat şi contra celor ce nu înţelegeau încă preţul poeziei populare („Studii naţionale" şi „Poezia Populare").

A aplicat însuşi teoria în „Amintiri", „Cântarea României" şi „Soveja". In cea dintâi, luându-şi de pretext vieaţa, zugrăveşte cald şi evocator scene din vieaţa şi din istoria Moldovei. In cea de a doua, a cărei redacţiune românească o dă singur în 1855 şi o publică în „România Literară", revista lui Alecsandri, cântă pe un ton melancolic, duios şi biblic, în acorduri dumnezeeşti frumuseţea pajiştilor ţării, epocile ei de glorie, cântecele ei desnădăjduite, ca să deschidă poarta de aur a viitorului: nădejdea. Doina noastră, care a impresionat adânc pe scriitori şi au imitat-o într'atâtea feluri, şi-a avut întâia oară locul ei de cinste (versetul 50), justificând până la evidenţă justeţea principiului că literatura cultă se poate inspira cu succes din cea populară. „Soveja" e ziarul exilului său la schitul din Vrancea, mai mult o descriere psihologică, decât de moravuri, dar în aceeaşi formă armonioasă, în acelaşi ton sincer ca tot ce a scris Russo.

5. N. Bălcescu 1819—1852

Date biografice. A învăţat în şcoala dela Sf. Sava. Chiar din şcoală Bălcescu a dovedit înclinare pentru cercetările istorice. La 20 de ani a intrat în armată ca ofiţer. Peste doi ani a participat la o conspiraţiune contra stăpânirii ruseşti, cu scop de a se proclama independenţa Principatelor şi punerea lor sub conducerea unui singur domn, a lui Mihail Sturdza din Moldova. Ghica a şi propus aceluia tronul, dar patriotul voevod i-a răspuns că planul e ademenitor, dar prematur. Intr'adevăr conspiraţiunea s'a descoperit şi membrii ei au fost închişi, Bălcescu de asemenea. A scăpat

în 1842, când s'a suit pe tronul Munteniei Gh. Bibescu. Din închisoare a ieşit cu sănătatea sdruncinată.

In 1845 şi 1846 ajutat materialiceşte de un grup de boieri, a făcut cercetări istorice la Viena, Roma şi Paris. In 1848 a reluat planul dela 1841 şi a luat parte activă la revoluţiunea iscată atunci. Punctul său de vedere era o înţelegere cu Ungurii contra Ruşilor şi Austriecilor. In vederea aceasta a făcut o călătorie la Pesta şi a avut dese întrevederi cu capii revoluţiunii maghiare şi cu ai celei româneşti din Ardeal, dar fără rezultat. A încercat chiar să organizeze o legiune românească ardeleană, cu care să treacă în Muntenia contra Ruşilor.

După neizbânda revoluţiei s'a dus în Franţa, ros de boala ftiziei, care începuse să se manifesteze. Inceputul ei data din vremea anilor petrecuţi la Bucureşti în închisoare. Ea se agravase în călătoria dela Bucureşti în Ardeal şi la Pesta, în timpul revoluţiunii. La Paris se simţea rău, trăia doar cu nădejdea ducerii la bun sfârşit a cărţii lui scumpe. Cât făcuse până atunci i se părea prea puţin lucru : „Magazinul istoric pentru Dacia" în colaborare cu Aug. Treboniu Laurian şi „Puterea armată la Români". Voia să lase ceva din sufletul său după moarte o carte care să vorbească urmaşilor în locul său. S'a dus la Hyères în Sudul Franţiei şi de acolo la Palermo. A făcut încercarea să intre în ţară şi să moară pe pământul ei. A ajuns la Galaţi. A recurs la Alecsandri să-i obţină permisiunea de intrare, dar toate străduinţele prietenului şi ale celorlalţi cari ţineau la el au fost zadarnice. A trebuit să se întoarcă la Palermo şi să moară acolo într'un han şi să fie îngropat ca un necunoscut în cimitirul săracilor, Rotoli. Declaraţiunea de moarte la ofiţerul stării civile din Palermo o făcuseră... doi hamali. Lădiţa lui cu manuscripte a fost trimisă, după indicaţiile sale, lui Ion Ghica. Acesta a publicat un fragment din istoria lui Mihai Viteazul în „România Literară" a lui Alecsandri (1855). Mare parte din operă a tipărit-o Odobescu în publicaţiunea lui „Revista Română" (1861—63). Ajuns ministru sub Cuza, tot Odobescu a trimis la Palermo pe tânărul N. Ionescu oratorul de mai târziu, să aducă osemintele lui Bălcescu. Nu s'a putut însă găsi nimic ! In zilele noastre s'a descoperit la Palermo actul său de moarte.

Scrieri. Impreună cu August Treboniu Laurian şi după modelul *Arhivei româneşti* a lui Kogălniceanu a început în 1845 publicarea *Magazinului*

istoric pentru Dacia. Bălcescu și Laurian publicau aici documente și studii privitoare la istoria noastră. Intre articolele lui Bălcescu sunt de remarcat *Românii și Fanarioții, Logofătul Tăut,* etc.

Lucrarea care a consacrat pe Bălcescu este *Istoria lui Mihai Viteazul,* publicată după moartea autorului.

O notă particulară în scrierile lui Bălcescu este și preocuparea de chestiunile economice în legătură cu soarta țăranului. *Reforma socială la Români* se ocupă tocmai de starea țăranului în diferite timpuri până la 1848. Lucrarea a fost scrisă în românește, dar nu s'a publicat decât în traducere franceză, sub titlul de *Question conomique des principautés danubiennes,* Tot pentru țărani începuse Bălcescu *Manualul Bunului Român.* Voia anume să explice programul neînțeles de ei al revoluționarilor români din 1848.

Puterea armată la Români (1844), în care se arată organizarea militară a Românilor în trecut.

Istoric. A publicat documente și cronici în „Magazinul istoric pentru Dacia".

N'a scris însă istorie bazată pe documente, ci numai pe cronici și pe operele altor istorici. I-a lipsit materialul pentru epocile și chestiunile care l-au interesat pe el. Nici pentru chestiunile studiate în monografiile lui istorice (de ex. *Românii și Fanarioții),* nici pentru problema organizării noastre militare în trecut *(Puterea armată la Români),* nici pentru epoca lui Mihai Viteazul *(Istoria Românilor sub Mihai Viteazul),* nici pentru chestiunea stării țăranilor în trecut *(Reforma socială la Români).*

Rămâne numai un istoric narativ.

Totdeauna îl interesează din trecut acele chestiuni care puteau fi utilizate și în rezolvirea unor probleme vitale ale prezentului.

Prozator. Este un istoric care ocupă totuși un loc de frunte în istoria literaturii prin stilul și limba sa. A exercitat atâta influență prin forma operelor lui istorice, mai ales prin „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul", încât a determinat, împreună cu C. Negruzzi, calea prozei românești pentru multă vreme.

Stilul e bogat, fraza armonioasă, de multe ori oratorică și majestoasă. Limba reușește să închege într'un tot unitar forme vechi cu forme introduse de curând, sub influența limbilor latină și franceză.

Scopul esențial al cărții a fost de a înfățișa Românilor, realizat gata, un ideal de a

cărui putinţă de înfăptuire se îndoiau atâţia şi atunci şi de atunci încoace mereu până la 1918: idealul unirii tuturor Românilor într'un singur stat şi independenţa lor.

Işi imparte opera în mai multe cărţi, dintre care cea dintâi e întitulată „Libertatea Naţională", a II-a „Călugărenii", a IV-a „Unitatea Naţională". Cât de sugestive!

Idealul lui militar l-a condus să se ocupe şi de armata noastră atât în „Puterea armată la Români" (1844), cât şi în „Istoria lui Mihai Viteazul", ca să arate că nu era greu de realizat o bună armată.

Să nu mai tratăm ţăranul ca sub Mihai Viteazul. De aceea cartea III-a din istoria lui Mihai Viteazul poartă titlul de „Robirea Ţăranului", De aceea scrie Bălcescu „Reforma socială la Românii". rămasă până azi în manuscript şi publicată doar în franţuzeşte sub titlul de „Question économique des Principautés Danubiennes" (1850). De aceea începe „Manualul Bunului Român", traducere din Charles Renouvier, rămasă neterminată.

6. D. Bolintineanu 1819—1872

Date biografice. Fiul unui Român Macedonean stabilit la noi, în satul Bolintinul din Vale, judeţul Ilfov. A păstrat amintirea acestei origini, a călătorit la Românii Macedoneni, a scris despre ei, s'a inspirat din obiceiurile lor păstoreşti („San-Marina") şi a luptat să statornicească un interes permanent la Românii dela N. Dunării pentru fraţii lor dela Sud. Chestiunea macedoneană românească datează datează dela el. Primele învăţături le-a luat în Bucureşti cu un dascăl particular, apoi la şcoala dela Sf. Sava, unde s'a împrietenit cu Gr. Alexandrescu şi N. Bălcescu. Fu trimis la Paris la studii, după ce a publicat poezia „O fată tânără pe patul morţii", şi întemeie la întoarcere, 1848, ziarul „Poporul suveran". A fost un fervent naţionalist. A luat parte activă la revoluţiunea dela 1848 şi, după neizbânda ei, a căutat mai departe să-i slujească principiile ca exilat în Orient şi în Franţa. A călătorit până la Orşova şi apoi în Ardeal cu Bălcescu. De acolo s'a dus la Constantinopol şi mai târziu la Paris, unde a scos „Junimea română" (1851) şi cartea „Les Principautés Roumains" (1854). S'a întors în ţară după tractatul dela Paris (1856), care aduse-se mai multă libertate ţărilor noastre. Dela Constantinopol şi Brusa a întreprins călătorii la Alexandria în Egipt, la Cairo, de unde a vizitat Piramidele. Atunci a vizitat şi Macedonia şi insula Samos unde a stat zece luni, pe când gu-

vernator al ei era Ion Ghica. Când şi-a putut încheia exilul, a intrat întâi în Moldova şi apoi s'a aşezat în Muntenia.

S'a distins prin bogăţia scrierilor şi prin marele răsunet pe care l-a avut în public. Abia în zilele noastre au început să fie înlocuite baladele lui istorice, inspirate din cronicari şi din Bălcescu.

A păstrat concepţiunea lui Eliade Rădulescu, sub a cărui influenţă directă s'a desvoltat la începuturile lui şi care l-a remarcat cel dintâiu pentru poezia „O fată tânără pe patul morţii", că literatura românească trebue să se manifesteze în toate genurile şi în deosebi în cele mari : epopeia şi drama.

După 1848 apar romanele şi descrierile lui de călătorii. Cu sugestiunea ce-i rămăsese dela Eliade Rădulescu de a scrie în genurile mari, Bolintineanu încearcă romanul şi deschide prin două opere o cale care nu s'a mai închis de atunci. Subiectul lui este în vederea şcoalei tradiţionaliste : obiceiuri, scene româneşti „Manoil" (1855) şi „Elena" (1862) înfăţişază ţăranii, arendaşii, proprietarii de moşii, boieri — şi vechi şi noi — saloane, jocuri de cărţi orgii.

Descrierile de călătorii sunt cinci la număr: majoritatea cu subiect românesc şi chiar cele cari descriu Palestina, Egiptul şi Asia Mică nu sunt un moment lipsite de preocuparea naţionalistă, fiindcă la fiece pas comparaţiunea cu ţara noastră se iveşte. Cele cu subiect românesc vorbesc de Dunăre, de Românii Macedoneni şi de Moldova cu multe amintiri istorice şi cu un cald patriotism, ilustraţie şi în Muntenia a principiilor puse de Kogălniceanu şi de Russo la 1840 şi la 1855.

VII. V. ALECSANDRI 1821—1890

Date biografice. Tată-său, spătarul V. Alecsandri, nu l-a dat la şcoală grecească, nici nu i-a adus în casă dascăl grec. I-a adus pe călugărul Gherman Vida. Atunci a început prietenia lui Vasile Alecsandri cu Mihalache Kogălniceanu. Amândoi a trecut apoi la pensionul francez al lui Cuénin, unde s'au împrietenit şi cu Millo. De acolo s'au despărţit: Kogălniceanu s'a dus la Lunéville şi la Berlin, Alecsandri la Paris. Acolo poetul a strâns legături mai de aproape cu viitorul domn al Principatelor-Unite, Alexandru Ioan Cuza, şi cu Ion Ghica. Dela acesta ştim că lui Alecsandri nu-i plăcea nici medicina, nici dreptul pentru care

se dusese, ci mai mult literatura.

Iată-l străbătând satele şi munţii în judeţul Neamţ, împreună cu Russo, ca să asculte poezii populare, iată-l în 1840 ieşind la iveală în „Dacia Literară“ cu întâia lui operă „Buchetiera din Florenţa", alături de Kogălniceanu şi de Negruzzi. Cu ei şi cu alţi prieteni formează grup şi se impun. Cârmuirea le încredinţează conducerea teatrului, de care râseseră.

La 1848 nu putea lipsi. A trecut apoi în Ardeal, a privit impunătoarea mişcare dela Blaj, a trecut de acolo în Bucovina, ca, pe drumul cel sigur şi cunoscut, să ajungă la Paris. Se întoarce în ţară, atras de noua stare de lucruri statornicită pe placul lui si al prietenilor de Gr. Al. Ghica, dar pleacă din nou în călătorie prin Italia, Spania şi Maroc. Vine întărit sufleteşte şi cu dor de luptă. Reia vechiul său plan din 1851, de a scoate o revistă în felul „Daciei Literare“ şi al „Propăşirii" şi izbuteşte. In 1855 apare „România Literară“ cu colaborarea principală a lui Russo şi ajutat de toţi scriitorii de seamă moldoveni şi munteni. A mai îndeplinit mai târziu funcţiunea de ministru plenipotenţiar la Paris, încheindu-şi cu aceasta rolul politic.

Intemeierea Academiei Române l-a atras în câmpul luptei literare, combătând tendinţele linguistice exagerate.

Scrieri. Alecsandri a cultivat genul liric şi epic în volumele *Doine şi Lăcrămioare,* (Paris, 1853) ; *Poezii,* 3 vol. I. Doine şi Lăcrămioare. II Mărgăritărele, III. Pasteluri şi legende (Buc. 1875): *Ostaşii noştri* (Buc. 1878) ; *Varia* (Buc. 1884).

In genul dramatic a scris *Iorgu dela Sadagura,* comedie (Iaşi, 1844), *Piatra din casă,* comedie (Iaşi, 1847), *Timofte Napoilă,* cântecele comice (Iaşi, 1861), *Sgârcitul risipitor,* dramă în 4 acte (Iaşi, 1863), *Harţă răzeşul,* operă comică (Iaşi, 1871), unele din ele localizări din limba franceză, şi trei drame istorice : *Despot Vodă* (Buc. 1881), *Fântâna Blanduziei* (Buc. 1884), *Ovidiu* (Buc. 1890).

A scris şi proză : *Salba literară* (Iaşi, 1857) volum pe care l-a publicat din nou, adăugând şi alte bucăţi, sub numele de *Proză* (Buc. 1876).

V. Alecsandri şi poezia populară. A fost îndrăgostit de poezia populară. A cules poezie populară, a strâns dela prieteni, şi în deosebi dela Russo, ce culeseseră ei, şi încă din 1844 în revista „Propăşirea“ a publicat parte din roadele acestei activităţi. In 1853 a apărut întâia ediţie a Poeziilor populare culese de el. Atât au plăcut încât în cu-

rând s'au tradus în limbile franceză, engleză şi germană. In 1866 a apărut ediţia definitivă.

N'a putut suferi imperfecţiunea versificaţiei populare şi le-a corectat. Colecţiunea lui are valoare poetică, nu filologică.

Această colecţiune a influenţat puternic şi poezia cultă, îndrumând-o spre fondul popular. Cel dintâiu exemplu l-a dat chiar Alecsandri cu primele sale poezii.

Poet liric. — Rămâne poet liric prin excelenţă. In acest gen şi-a dat măsura geniului său. A început prin a se inspira din poezia populară *(Doine),* a continuat inspirându-se din Lamartine *(Lăcrămioare)* şi din Victor Hugo *(Suvenire, Mărgăritarele).*

Primele lui poezii lirice aproape nu se deosebesc de cele populare. Chiar titlul l-a păstrat *(Doine).* Cântă în ele dragostea de voinicie, de libertaet, de vieaţă în mijlocul naturii.

Moartea iubitei sale, Elena Negri, l-a'ndrumat spre poezii melancolice. A găsit în poezia lamartiniană nota care-i trebuia şi convenea, nota melancolică, duioasă. A contribuit la aceasta şi traiul departe de ţară. La regretul pentru pierderea iubitei se adăuga şi regretul despărţirii de ţară: de aceea şi unele poezii patriotice sunt tot melancolice.

Dela Victor Hugo a luat exotismul, înclinarea pentru subiecte streine: multe din poeziile lirice ale lui sunt inspirate de Bosfor, Italia, Spania (una e inspirată de Rin, *Cascada Rinului).*

Patriotismul şi elementul descriptiv sunt două note dominante în poezia lirică a lui V. Alecsandri.

Cu tot patriotismul său a găsit accente duioase pentru exilaţii în Siberia *((Pohod na Sybir).*

Poet epic. Una din preocupările scriitorilor noştri din prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost să dea neamului lor o epopee.

Şi pe Alecsandri l-a preocupat chestiunea. Avem dela el poema eroică „Dumbrava Roşie" de aproape 800 de versuri, unde cântă lupta lui Ştefan cel Mare cu Polonii. E scrisă în tonul epopeilor antice. Eroii inspiră măreţie prin vorba, ţinuta, vitejia şi generozitatea lor. Nu sunt numai oameni viteji, ci supraoameni.

Aşa se caracterizează V. Alecsandri în toate poeziile sale epice *(Sentinela Română, Dan Căpitan de plaiu,* etc.).

In activitatea lui epică intră de asemenea numeroasele lui legende de inspiraţie populară: „Legenda ciocârliei", „Legenda crinului", precum şi basmele versificate: „Inşiră-te, mărgărite", etc.

Poet dramatic — Comediile. A aplicat unul din punctele de program ale „Daciei Literare", care reprezenta punctul de vedere al generației noui de de atunci: inspirația din obiceiurile țării. A pus pe scenă ce găsea caracteristic, pitoresc, de haz și astfel a produs monoloage, scenete, cantonete, vodeviluri, farse, comedii.

Material bogat oferea mai ales trecerea noastră dela vieața orientală la cea occidentală: schimbarea graiului, a costumelor, a obiceiurilor.

Un material atât de bogat îl oferea alt contrast: al streinilor față de localnici. La orașe, mulțimea de streini, venită pentru comerț și industrii, mai ales, pentru învățământ, stare sanitară, încă nu se adaptase locului. Contrastul era izbitor.

In deosebi aceste două teme inspiră pe Alecsandri. Cea mai bună din operele lui comice este comedia „Boieri și Ciocoi", unde întâlnim conflictul între lumea veche și nouă pe terenul politic și moral.

Poet dramatic — Dramele. Afară de „Despot Vodă". Alecsandri a mai scris și alte două drame: „Fântâna Blanduziei" și „Ovidiu".

„Despot Vodă" reprezintă cea mai izbutită dramă istorică românească în versuri. Construită după regulele consfințite ale dramei romantice, are și defectele și calitățile geniului. Defectele sunt: tonul oratoric și abuzul de antiteze, calitățile sunt avântul, căldura, patriotismul și mai ales „suflul poetic", „poezia" ce plutește deasupra întregei piese .

Piesa este prea lirică, dar aceasta este caracteristica dramei romantice.

Tot poezia stăpânește și celelalte două drame, în care marele poet român a ținut să cânte pe marii poeți latini: Horatius și Ovidius.

Prozator. Alecsandri și-a 'nceput activitatea literară printr'o bucată în proză, prin nuvela „Buchetiera din Florența", publicată în 1840 în „Dacia Literară". Totuși nu prozei i s'a dedicat, ci poeziei. Preferința lui însuși pentru poezie și marea cantitate de versuri produsă au întunecat bucățile lui de proză. Ele stau însă la înălțimea activității poetice a lui Alecsandri prin bogăția imaginației, coloratura și claritatea stilului, farmecul dialogului și în deosebi prin farmecul limbii.

In „Lăcrămioare", se desemnează *influența romantismului francez,* în deosebi a lui Lamartine și Victor Hugo. Dela cel dintâiu rămâne melancolia, plutirea între cer și pământ, adorarea mistică a iubitei, religiozitate („Steluța", „8 Mart", „Dulce Inger"), dela

cel din urmă se resimte înclinarea spre subiectele exotice şi în deosebi orientale („Pescarul Bosforului" şi toate poeziile inspirate de Italia şi Spania).

Inspiraţiunea istorică, sub impulsul cercului literar din care făcea parte şi mai ales al evenimentelor politice, care cereau mereu afirmarea superiorităţii noastre ca neam, al luat din ce în ce mai mult loc în opera lui. Ca fond a completat-o şi cu ideia latinităţii, de care lui Kogălniceanu şi lui Russo li se părea că se vorbise prea mult. In această privinţă, Alecsandri a împăcat cele două curente adverse şi a completat inspiraţiunea din istoria propriu zisă a Românilor — cum le plăcea prietenilor lui din Iaşi — cu aceea din vremea şi din ideia originii latine — cum plăcea latiniştilor. A adăugat apoi şi o parte strict personală : cântarea evenimentelor istorice contemporane. Aşa încât istoria noastră dela origini până la 1890 apare întreagă cu epocele ei de glorie şi cu eroii cari au înfăptuit-o.

Sub influenţa şcoalei romantice franceze şi a înflăcăratului patriotism al epocei el înfăţişază trecutul într'o impunătoare măreţie şi pe eroii săi ca figuri supraomeneşti, figuri de uriaşi. Acţiunile lor se desfăşoară în proporţii grandioase, într'o lume în care eroismul şi poezia se înfrăţesc admirabil.

Talentul i-a fost în neîntreruptă desvoltare.

El a crescut până la înălţimea *Pastelurilor.* Cele patru anotimpuri se perindează în faţa noastră cu nesfârşitele lor tonuri şi culori şi cu vieaţa florilor, a vietăţilor legate de ele.

Aceeaşi înceată, *neîntreruptă şi sigură creştere a talentului* o întâlnim *în teatrul său.* A început mai mult silit de funcţiunea de codirector al teatrului din Iaşi în 1840 şi de obligaţiunea ca şi-o simţea, după ce râsese de felul cum precedenta direcţiune înţelesese reprezentanţiile. A scris şi monoloage, canţonete, scenete. A scris şi vodeviluri. A scris şi comedii.

Comedia de moravuri dela el începe şi continuatorul său direct e Caragiale de mai târziu. Săbiuţă din „Iaşii în carnaval" este, de pildă, înaintaşul lui Farfuridi din „Scrisoarea pierdută".

A încercat *teatrul în stil mare.* In dragostea lui de poezie şi de latinitate, a ales pe marii poeţi romani Horatius şi Ovidius şi i-a cântat în „Fântâna Blanduziei" şi în „Ovidiu" (3 acte şi 4 acte). Azi găsim, fireşte, destule defecte, în zugrăvirea caracterelor şi în conducerea acţiunii, dar poezia simţirii, a imaginilor şi a versurilor, punctul de

plecare atât de simpatic al concepţiunii lor le aduc mereu pe scena românească. Alecsandri este şi creatorul dramei noastre istorice în versuri. „Despot Vodă“, atât de aproape de drama romantică a lui Victor Hugo, cu toate lipsurile, dar şi cu toate calităţile, a fost izbânda unui vis urmărit încă pe la 1830 de scriitorii noştri.

Alecsandri este sinteza curentelor literare din 1840 şi 1860 şi întruparea poetică cea mai fericită dintre Gr. Alexandrescu şi Mihail Eminescu.

VIII. DESAVARŞIREA PROZEI

Cuprindem sub acest titlu un grup de scriitori cari au continuat şi perfecţionat proza.

Ion Ghica 1816 – 1897.

Date biografice. A învăţat la şcoala dela S. Sava, întemeiată de Lazăr. Acolo s'a împrietenit cu Bălcescu. A trecut apoi la şcoala de limbă franceză a lui Vaillant. Acolo s'a împrietenit cu Gr. Alexandrescu.

Intors dela Paris cu titlul de inginer, n'a stat mult, fiindcă a fost numit profesor de geologie şi mineralogie la Academia Mihăileană din Iaşi, tocmai în vremea când preda istoria M. Kogălniceanu.

A luat parte la mişcarea revoluţionară din 1848, din ale cărei acte a publicat bună parte în „Amintiri din pribegie“ şi după aceea s'a stabilit la Constantinopol, el fiind partizanul politicii alături de Turci. A şi fost numit de aceştia guvernator al insulei Samos. A dat sprijin puternic tuturor emigraţilor români şi a apărat neîntrerupt interesele noastre la Constantinopol.

Scrieri :

Convorbiri economice (ed. II, Buc., 1869) cuprind idei juste şi nouă, chiar pentru timpul nostru, cu privire la vieaţa noastră, economică şi socială.

Amintiri din pribegia după 1848 (Buc. 1890), o colecţiune de scrisori dela bărbaţii noştri însemnaţi şi în deosebi dela Nicolae Bălcescu.

Scrisori către V. Alecsandri. (Buc. 1890), cea mai de preţ scriere a lui Ghica, sunt un fel de memorii ; învăţăm din ele multe lucruri despre vieaţa din trecut a poporului nostru.

Popularizator. I. Ghica este om de ştiinţă şi prin pregătire şi prin activitate. Totuşi este studiat în literatură pentru calităţile lui stilistice. Darul lui de a înfăţişa chestiunile ştiinţifice clar, pe înţelesul tuturor, fără să le scoboare. îl face interesant. Il citim ca pe un literat. „Pământul şi o-

mul", dar mai ales „Convorbirile Economice" se citesc cu uşurinţă şi interes.

Prozator. Prin „Scrisorile" lui fie către V. Alecsandri, fie către alţi prieteni, se aşază între marii noştri prozatori, fiindcă din ele reiese un rar dar de a povesti. Stă alături, din acest punct de vedere, de cei mai însemnaţi povestitori români.

Convorbiri economice expun principiile economiei politice în formă atractivă cu numeroase parenteze despre vieaţa din trecut şi din vremea autorului. Se recurge la forma dialogică, tocmai fiindcă permite alunecarea discuţiunii pe terenuri felurite, şi la tonul umoristic.

Ca umorist, face legătura dintre Negruzzi şi Alecsandri, pe-de-o-parte, şi dintre Caragiale, pe-de-alta, Ghica precedă pe Caragiale şi în ridiculizarea felului de a face politică. Profesorul Taurus al lui e un premergător al lui Caţavencu.

Cele mai de pr ţ dintre scrierile lui Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri* şi *Alte scrisori către V. Alecsandri* înfăţişază trecutul nostru în culori atrăgătoare şi cu date preţioase: ştiri despre Ghica însuşi şi familia lui, despre Alecsandri, Bălcescu, Gr. Alexandrescu, Eliade Rădulescu, Anton Pan. Gr. Alexandrescu, Al. Russo. despre cum se învăţa carte la începutul secolului al XIX-lea, despre bejănii, despre administraţie, despre vremea lui Caragea, despre revoluţiunea lui Tudor, despre vremea Unirii dela 1859. Acestea nu apar însă ca o seacă colecţiune de documente, ci în formă atractivă şi ca povestiri interesante.

Adesea scriitorul este de o ironie muşcătoare, când chestiunea merită procedeul [1]).

---

[1]) Continuarea acestui capitol, în clasa VII-a.

CUPRINSUL

II. Cronicarii.

Pagina

III. Literatura populară

IV. Şcoala ardeleană

V. Pregătirea literaturii moderne

Pagina

VI. Innoirea poeziei și a prozei

Pagina

VII. V. Alecsandri.

Desăvârșirea prozei

Ion Ghica

ILUSTRAŢII

Pagina

C U R S D E L I M B A R O M Â N Ă

PENTRU

I N V Ă Ţ Ă M Â N T U L S E C U N D A R

DE

P E T R E V. H A N E Ş

CLASELE I—VIII-a (Băieţi şi fete)

Limba română pentru clasa I-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa II-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa III-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa IV-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa V-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa VI-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa VII-a secundară (ilustrată).
Limba română pentru clasa VIII-a secundară (ilustrată).

T A X A
TIMBRULUI DIDACTIC
DE 5%
pentru acest manual s'a plătit direct Casei Corpului Didactic conform deciziunei Nr. 5945/1934

Preţul cărţii 104.50
Taxa 5% C.C.D. 5.50
Total Lei 110